

Державний торговельно-економічний університет

**КРАЇНОЗНАВСТВО.
ЄВРОПА ТА АЗІЯ**

Підручник

Київ 2024

**Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу ДТЕУ
заборонено**

УДК 908 (4+5)
К 77

Автори: А. А. Мазаракі, д-р екон. наук, проф., акад. НАПН України (вступ, пп. 1.1, 2.1, 2.2); Т. М. Мельник, д-р екон. наук, проф. (пп. 1.2, 2.3, 2.4); В. М. Будзяк, д-р екон. наук, проф. (пп. 1.3, 3.4–3.6, запитання й тести); О. С. Будзяк, д-р екон. наук, проф. (пп. 3.1–3.3, список рекомендованих джерел)

Рецензенти: М. П. Талавиря, д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри економічної теорії НУБіП України;
Р. Г. Дубас, д-р екон. наук, доц., завідувач кафедри менеджменту Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»;
О. В. Гладкий, д-р географ. наук, проф., професор кафедри туризму та менеджменту креативних індустрій Державного торговельно-економічного університету;
А. П. Гайдуцький, д-р екон. наук, доц., доцент кафедри міжнародного менеджменту Державного торговельно-економічного університету

*Рекомендовано до друку вченою радою
Державного торговельно-економічного університету
(протокол № 10 від 26.04.2023)*

Країнознавство. Європа та Азія : підручник /
К 77 А. А. Мазаракі, Т. М. Мельник, В. М. Будзяк О. С. Будзяк. —
Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2024. — 584 с.
ISBN 978-966-918-145-9
DOI: 10.31617/p.knute.2024-270

Видання сприятиме розумінню специфіки країнознавчого аналізу та має важливе значення у фаховій підготовці здобувачів освітніх ступенів «бакалавр» і «магістр». Розкрито основні країнознавчі характеристики країн з усіх регіонів світу, базуючись на класифікації ООН, а також на статистичній і торговельно-економічній характеристиці.

Підручник, крім навчальних цілей, має загальнопізнавальну ціль, тому буде корисним не лише студентам і викладачам, але й усім, хто вивчає історію, економіку, торгівлю країн світу.

УДК 908 (4+5)

ISBN 978-966-918-145-9

© Мазаракі А. А., Мельник Т. М., Будзяк В. М.,
Будзяк О. С., 2024

© Державний торговельно-економічний
університет, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	7

Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ «КРАЇНОЗНАВСТВА»	9

1.1. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ «КРАЇНОЗНАВСТВА»	9

1.1.1. Суть, мета і основні завдання «Країнознавства»	9

1.1.2. Об'єкт та предмет вивчення дисципліни «Країнознавство»	12

1.1.3. Принципи, закономірності та закони країнознавства	14

1.1.4. Теорії країнознавства	25

1.1.5. Методи дослідження у країнознавстві	32

1.2. ЕТАПИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ «КРАЇНОЗНАВСТВА»	41

1.2.1. Наукові підходи дослідження країн	41

1.2.2. Етапи становлення країнознавства як науки	48

1.2.3. Структура та види країнознавства	55

1.2.4. Функції країнознавства	61

1.2.5. Завдання сучасного країнознавства	69

1.3. ПРОСТОРОВО-ТЕРИТОРІАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАЇН	71

1.3.1. Поняття «країна» та «держава»	71

1.3.2. Країнознавча характеристика	81

1.3.3. Класифікація країн для країнознавчих цілей	87

1.3.4. Види географічного положення країни	94

1.3.5. Територіально-політична система країни	101

Запитання й тести до розділу 1	109

Розділ 2. КРАЇНОЗНАВЧА ХАРАКТЕРИСТИКА ЄВРОПИ	114

2.1. ПІВНІЧНА ЄВРОПА	115

2.1.1. Історія розвитку країни	116

2.1.2. Політичний та адміністративний устрій	133
2.1.3. Природні умови	154
2.1.4. Природні ресурси	162
2.1.5. Населення.....	165
2.1.6. Економіка.....	171
2.1.7. Транспорт.....	180
2.1.8. Зовнішня торгівля	185
2.2. ЗАХІДНА ЄВРОПА.....	191
2.2.1. Історія розвитку країни.....	191
2.2.2. Політичний та адміністративний устрій	201
2.2.3. Природні умови	212
2.2.4. Природні ресурси	215
2.2.5. Населення.....	217
2.2.6. Економіка.....	220
2.2.7. Транспорт.....	225
2.2.8. Зовнішня торгівля	227
2.3. ПІВДЕННА ЄВРОПА	231
2.3.1. Історія розвитку країни.....	232
2.3.2. Політичний та адміністративний устрій	246
2.3.3. Природні умови	263
2.3.4. Природні ресурси	269
2.3.5. Населення.....	273
2.3.6. Економіка.....	278
2.3.7. Транспорт.....	285
2.3.8. Зовнішня торгівля	290
2.4. СХІДНА ЄВРОПА	296
2.4.1. Історія розвитку країни.....	297
2.4.2. Політичний та адміністративний устрій	312
2.4.3. Природні умови	322
2.4.4. Природні ресурси	326
2.4.5. Населення.....	328
2.4.6. Економіка.....	331
2.4.7. Транспорт.....	336
2.4.8. Зовнішня торгівля	339
Запитання й тести до розділу 2	343

Розділ 3. КРАЇНОЗНАВЧА ХАРАКТЕРИСТИКА АЗІЇ ...	350
3.1. ЦЕНТРАЛЬНА АЗІЯ	352
3.1.1. Історія розвитку країни.....	352
3.1.2. Політичний та адміністративний устрій	356
3.1.3. Природні умови	361
3.1.4. Природні ресурси	363
3.1.5. Населення.....	365
3.1.6. Економіка.....	366
3.1.7. Транспорт.....	369
3.1.8. Зовнішня торгівля	370
3.2. ПІВНІЧНА АЗІЯ.....	372
3.2.1. Історія розвитку країни.....	373
3.2.2. Політичний та адміністративний устрій	374
3.2.3. Природні умови	376
3.2.4. Природні ресурси	377
3.2.5. Населення.....	377
3.2.6. Економіка.....	378
3.2.7. Транспорт.....	379
3.2.8. Зовнішня торгівля	380
3.3. ЗАХІДНА АЗІЯ	381
3.3.1. Історія розвитку країни.....	381
3.3.2. Політичний та адміністративний устрій	392
3.3.3. Природні умови	411
3.3.4. Природні ресурси	419
3.3.5. Населення.....	423
3.3.6. Економіка.....	428
3.3.7. Транспорт.....	437
3.3.8. Зовнішня торгівля	443
3.4. ПІВДЕННА АЗІЯ.....	450
3.4.1. Історія розвитку країни.....	450
3.4.2. Політичний та адміністративний устрій	457
3.4.3. Природні умови	466
3.4.4. Природні ресурси	470
3.4.5. Населення.....	472
3.4.6. Економіка.....	475

3.4.7. Транспорт.....	480
3.4.8. Зовнішня торгівля	482
3.5. СХІДНА АЗІЯ	486
3.5.1. Історія розвитку країни.....	487
3.5.2. Політичний та адміністративний устрій.....	494
3.5.3. Природні умови.....	503
3.5.4. Природні ресурси	506
3.5.5. Населення.....	509
3.5.6. Економіка.....	511
3.5.7. Транспорт.....	515
3.5.8. Зовнішня торгівля	518
3.6. ПІВДЕННО-СХІДНА АЗІЯ	522
3.6.1. Історія розвитку країни.....	523
3.6.2. Політичний та адміністративний устрій.....	532
3.6.3. Природні умови.....	543
3.6.4. Природні ресурси	547
3.6.5. Населення.....	550
3.6.6. Економіка.....	553
3.6.7. Транспорт.....	558
3.6.8. Зовнішня торгівля	562
Запитання й тести до розділу 3	566
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	577

ВСТУП

Підручник з «Країнознавства» покликаний сприяти розумінню специфіки країнознавчого аналізу та має важливе значення у фаховій підготовці здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» і «магістр». При цьому у підручнику розкрито основні країнознавчі характеристики країн з усіх регіонів світу. Натомість регіони світу розглядалися, базуючись на класифікації ООН, а перелік країн використаний із офіційно затвердженого списку країн для статистичних і торговельно-економічних цілей [58].

У підручнику вперше зібрано країнознавчу характеристику усіх країн світу у межах загальновизнаних регіонів світу. Також вперше у країнознавчій характеристиці представлено торговельно-економічну складову. Усе це дозволяє стверджувати не лише про комплексну власне країнознавчу характеристику країн, але й про урівноважений підхід до аналізу усіх основних теоретико-методологічних та навчально-прикладних країнознавчих особливостей.

Структурно підручник складається з теоретичної та прикладної частини. При цьому детально обґрунтовано теоретичні засади власне країнознавства. Зокрема, розкрито мету, завдання, принципи й методи дослідження у країнознавстві. Представлено базові закони та закономірності розвитку країн світу, а також основні теоретичні концепції і моделі країнознавчих досліджень.

У прикладній частині видання повною мірою розкрито наступні країнознавчі характеристики країн: історію розвитку країни, політичний та адміністративний устрій, природні умови, природні ресурси, населення, економіку, транспорт

і зовнішню торгівлю. Характеристика кожної із країн супроводжується відповідною картою, що сприятиме кращій ідентифікації та оцінюванню власне країни. При цьому використано міжнародну класифікацію товарів та послуг для реєстрації знаків (МКТП або Ніццька класифікація).

Одночасно у підручнику представлено і довідковий матеріал у вигляді таблиць, які супроводжують кожен із країнознавчих характеристик. Для кращого засвоєння матеріалу та контролю отриманих знань у кінці відповідного розділу підручника містяться підсумкові запитання й тести.

Підручник, крім навчальних цілей, має ще й загальнопізнавальну ціль, а тому буде корисним не лише студентам і викладачам, але й усім, хто цікавиться історією, економікою, торгівлею країн світу.

Розділ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ «КРАЇНОЗНАВСТВА»

1.1. Основний зміст «Країнознавства»

1.1.1. Суть, мета і основні завдання «Країнознавства»

До базових теоретико-методологічних аспектів вивчення певної дисципліни (науки) відноситься питання про її роль і місце серед інших дисциплін, а також мета й завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження. Загалом вивчення навчальної дисципліни слід розпочати із з'ясування того, що ця дисципліна вивчає, а саме які сторони, властивості і відношення вона досліджує.

Нині єдиного погляду на розуміння сутності дисципліни «Країнознавство» немає. Найбільш поширеними тлумаченнями поняття «Країнознавства» є:

- організаційно-інформаційна форма об'єднання різноманітних знань про визначену країну чи регіон;
- самостійна навчальна дисципліна, що представляє одну з галузей географічних наук;
- наука, яка вивчає конкретні території порівняно із галузевою географією;
- наука, котра вивчає комплекс географічних явищ та процесів у рамках окремої території порівняно із галузевою географією, яка вивчає частину географічної оболонки у планетарних масштабах;

– методичний засіб комплексного вивчення країн як основних одиниць політичної, соціальної, економічної диференціації світу;

– наука і навчальна дисципліна, яка займається комплексним вивченням країн [56, с. 3] та систематизацією і узагальненням різноманітних даних про їхнє місце розташування, природу, населення, господарство, історію, право, культуру, зовнішню політику, а також місце у системі міжнародних відносин.

Отже, **країнознавство** – це особлива географічна дисципліна, яка комплексно вивчає окремі країни, групи країн і регіони світу. Тобто основна роль дисципліни полягає у синтезі різноманітних знань про соціально-економічні та територіально-географічні системи.

Основна мета дисципліни – представити загальні й спеціальні знання із соціально-економічних аспектів, територіальних особливостей розвитку суспільства, особливостей розміщення господарства, а також проблем регіонального розвитку країн, які є складовою різноманітних частин світу.

Основні завдання вивчення дисципліни:

- знання про макрорегіони сучасного світу, їхній соціально-економічний і політико-правовий розвиток, а також цивілізаційний і міжрегіональний вибір;
- роль та значення у світі, ступінь і рівень розвитку міждержавної й міжрегіональної інтеграції;
- знання про ключові країни, їхній сучасний стан, моделі суспільного розвитку, порівняльні переваги й недоліки у рамках процесів глобалізації і регіоналізації, а також перспективи міжнародної трансграничної інтеграції;
- знання про регіональні особливості історико-культурного і сучасного соціально-економічного розвитку міст-держав різних макрорегіонів світу.

Загалом завдання країнознавства слід розглядати у двох основних аспектах (рис. 1.1):

1) науково-теоретичному – обґрунтувати та сформулювати цілісну концепцію розвитку й функціонування усього суспільства з урахуванням співвідношення і взаємозв'язку між різними системами суспільної організації (політичною, соціальною, господарською, правовою тощо);

2) навчальному – надати студентам теоретичні знання у галузі різних сфер життя окремих країн і регіонів, а також практичні уміння побудови комплексних країнознавчих характеристик із використанням базових методів дослідження.

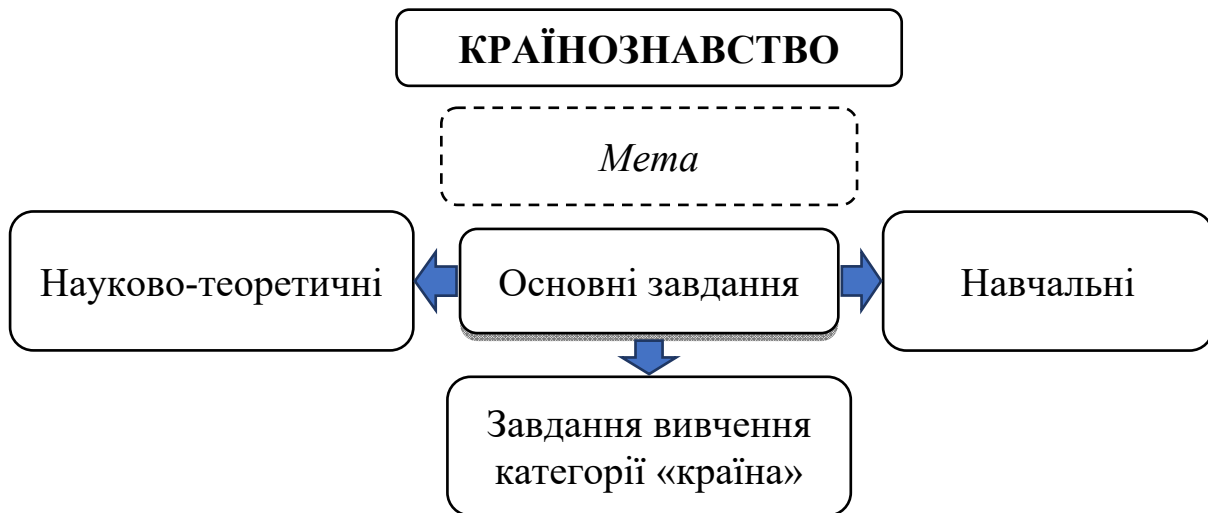

Рис. 1.1. Мета та основні завдання дисципліни «Країнознавство»

Джерело: авторська розробка

У рамках першого аспекту:

- розглядаються питання щодо об'єкта, предмета та особливостей історико-культурного розвитку і базових наукових положень географічно-країнознавчої науки;

- досліджуються геопросторово-географічні особливості країнознавчих процесів у політичній, економічній, соціальній, історичній, культурній, військовій сферах;

- вивчається методика комплексного географічно-країнознавчого аналізу територіально-економічних систем регіонального та локального просторового рівнів;

- аналізуються сучасні географічно-країнознавчі переваги та фактори щодо їхнього формування у світі та в окремих регіонах.

У рамках другого аспекту:

- проводяться комплексні країнознавчі дослідження конструктивного спрямування з метою реалізації ефективної регіональної політики, схем регіонального (районного) планування, національних програм раціонального та збалансованого розвитку;

- здійснюються аналітичні дослідження, направлені на забезпечення усебічного розвитку зовнішньоекономічних відносин та геополітичних об'єднань і союзів, пов'язаних із захистом національних інтересів окремих країн;

- досліджуються країнознавчо-інформаційні матеріали, покликані сприяти розвитку дво- та багатосторонньому співробітництву.

Крім цього, завданнями «Країнознавства» у рамках вивчення категорії «країна» є:

- вивчення «країни» як базової одиниці політичної, економічної та соціальної диференціації суспільства;

- опрацювання існуючих і вироблення нових підходів щодо систематизації країн без ідеологічних нашарувань;

- впровадження принципу україноцентризму у країнознавстві, тобто вивчення наявних та перспективних зв'язків інших країн з Україною;

- вивчення країнознавчих аспектів глобальних проблем людства та його впливу на окремі країни.

1.1.2. Об'єкт та предмет вивчення дисципліни «Країнознавство»

Об'єктом «Країнознавства» є процес розвитку країн як базових одиниць сучасної соціально-політичної організації світу та їхніх складових частин (районів, федеральних земель, областей тощо), а також різноманітних міждержавних, регіональних і глобальних угруповань. Країни вивчаються у вигляді галузевих, територіальних та просторових форм або ж їхніх окремих частин.

При цьому студенти здобувають не лише географічні знання, але й історичні, економічні, екологічні, культурні тощо, які у сукупності синтезують об'єктивну інформацію про конкретну країну або територію. У найбільш узагальненому вигляді створюється образ території або країни, який

можна використати у прикладних цілях, наприклад, для організації туризму, вивчення особливостей економічного розвитку країн, планування розвитку на різних рівнях управління територіями тощо.

У загальному вигляді предмет дослідження передбачає вивчення власне відповідних аспектів, властивостей та відношень, що представлені у даній науці (навчальній дисципліні) [7, с. 7], а також авторський погляд, під яким розглядається власне об'єкт дисципліни.

Отже, предметом дослідження у «Країнознавстві» виступають теоретичні та методологічні засади розвитку окремих країн і регіонів світу як єдиних систем, що складаються з різнорідних, але взаємопов'язаних політичних, правових, соціальних, економічних елементів, а також історичних, культурних, релігійних, демографічних і господарських аспектів формування. У свою чергу, усе це дозволяє відобразити цілісну картину буття основних одиниць соціально-політичної організації світу.

Як наслідок, створюється системна універсальність власне дисципліни «Країнознавство», а саме: взаємозв'язок різних сфер суспільства певної країни, які тісно взаємопов'язані; цілісність картини окремої країни або регіону при максимальному врахуванні її окремих елементів або сфер; урахування географічного та геополітичного взаєморозміщення або взаєморозташування країн; взяття до уваги фактів існування країн у різних періодах розвитку, що, у свою чергу, визначає буття людей, народів і суспільства; визнання того, що будь-яка система, тобто країна складається із підсистеми нижчого ієрархічного рівня (систем, утворень, комплексів, формувань). При цьому прикладами територіально-управлінських систем є: штати, землі, області, провінції, а прикладом територіальних утворень – власне країни та регіони [5, с. 132]. Зазначені структури постійно або перманентно змінюються як під дією внутрішніх, так і зовнішніх процесів.

1.1.3. Принципи, закономірності та закони країнознавства

У науці, як і в інших навчальних дисциплінах, **принципи** – це вихідні основи, суттєві й надважливі положення (твердження), яким мають відповідати певні знання, теорії, гіпотези, концепції, світогляди. Тобто принципи – це ті важливі вимоги, яких потрібно дотримуватися у процесі наукового пізнання та завдяки яким досягається певна спрямованість власне пізнання у напрямі руху до істини.

Країнознавчі дослідження базуються на системі методологічних принципів (правил), основними з яких є: територіальність (регіональність), комплексність (генетичність), системність (визначеність), гуманістичність (комфортність), екологічність (безпечність) (рис. 1.2).

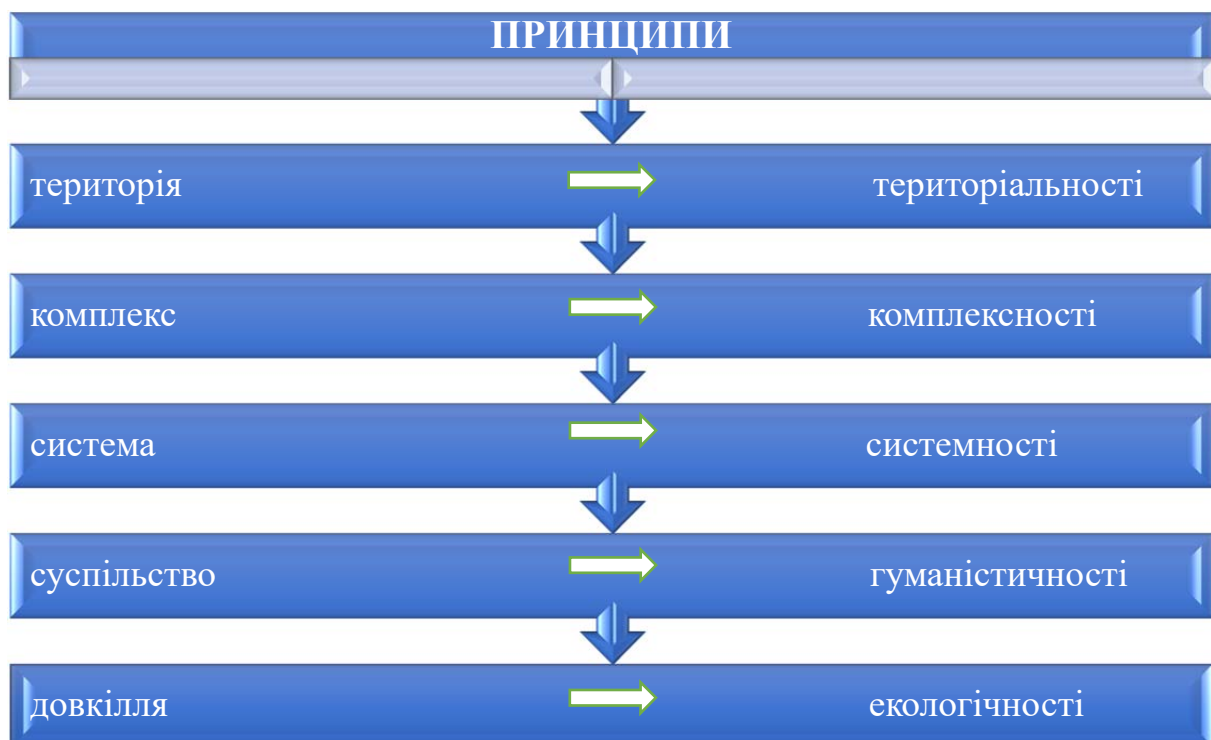

Рис. 1.2. Принципи дисципліни «Країнознавство»

Джерело: авторська розробка

Принцип територіальності у найбільш загальному вигляді означає, що у межах певної країни або регіону виникає специфічна єдність і взаємопов'язаність природи, суспільства та господарської діяльності, тобто певна територія. При цьому країні, як геопросторовому утворенню, притаманна системна цілісність з високим рівнем відкритості. Як наслідок, є нагальна потреба комплексного дослідження існуючого системно-цілісного утворення, що, у свою чергу, базується на глибокому аналізі особливостей формування та функціонування відповідних явищ і процесів.

Власне територія виступає у двох аспектах: по-перше, як місце (земля), де індивідуум або соціальна група можуть забезпечити свою ідентичність; по-друге, як місце (простір), яке використовує індивідуум або соціум для підтримування свого існування. Тобто **територія** – це фізичний базис для існування народу, нації, країни і держави.

Існують різні концепції території. Найбільш поширеною є так звана концепція тріади, а саме положення про органічний зв'язок між землею, людьми і країною. Натомість націоналістична концепція території розглядає її як простір існування відповідних соціальних груп. При цьому деякі із цих груп претендують на одноосібне володіння відповідною територією, а це веде до сепаратистських рухів.

Територіальність виступає однією з основних потреб людини. Здійснюючи поділ території на політичні частини, людина реалізує у такий спосіб й інші свої потреби. Як наслідок, територіальність забезпечує диференційований підхід до людей, об'єктів (ресурсів) та відносин між ними. Відповідно доступ до різних ресурсів стає основою власне територіальності.

Територіальність перетворюється в об'єкт соціально-виробничих відносин, які відображають синтез управлінських структур і міжвладних відносин [19, с. 155]. У такий спосіб країна перестає бути лише статичною, незмінною формою існування народу (народів), нації. Соціальний аспект територіальності полягає у тому, що територію розуміють як цілісну систему взаємодій, значення якої зростає, насамперед, у процесі інтеграції з іншими територіями. При цьому території

одного рівня не поглинаються територіями іншого рівня, а формують одне складне інтегроване цілісне утворення.

Принцип комплексності передбачає усебічне вивчення конкретних територій, країн або регіонів. Цей принцип є одним із найбільш історично тривалих та притаманних власне класичному країнознавству. Крім всеохоплення, комплексний аналіз об'єкту передбачає врахування генетичного принципу, що розглядає предмет дослідження у його розвитку. Це надзвичайно важливо для навчальної дисципліни, оскільки передбачає врахування факторів формування країн. Без цього принципу неможливо перейти від функції опису до функції аналізу (пояснення), а це означає обмежуватися лише реєстрацією фактів.

Комплекс – це сукупність предметів та явищ, які утворюють єдине ціле. Відповідно, поняття **комплексний** означає планомірний, пропорційний розвиток території на основі оптимального поєднання природи, господарства й населення. Тобто принцип комплексності у країнознавчих дослідженнях керується взаємозумовленим і пропорційно взаємоузгодженим розвитком країни як єдиного цілого, що забезпечує зв'язок усіх її підсистем та елементів.

Комплексність органічно узгоджує різні аспекти функціонування регіональних комплексів як цілісних соціально-економічних, науково-технічних, природно-екологічних систем тощо. Власне регіональну комплексність слід тлумачити як певну сукупність взаємозв'язків між різними елементами господарства регіону, що, у свою чергу, забезпечується раціональним використанням власних природних ресурсів, сформованої інфраструктури, населення й трудових ресурсів, науково-технічного потенціалу та навіть історико-культурних надбань.

Утім, нині виникла потреба доповнити дослідження глобальністю, а саме обов'язковим зіставленням регіональних, національних та інших процесів у країні зі станом світосистеми у цілому. Це зумовлено тим, що в умовах нових інформаційно-технологічних революцій процеси та закономірності світової економіки стають основою розвитку систем нижчих ієрархічних рівнів.

Принцип системності у країнознавчих дослідженнях розглядає країну як складну динамічну систему. Кожна система характеризується як наявними зв'язками й відношеннями між початковими (неподільними) елементами, так і нерозривною єдністю з навколишнім природним середовищем.

Країна є системою особливого класу. Вона характеризується не лише складністю структури та наявністю численних елементів зі складними взаємозв'язками, але й динамічністю і випадковістю поведінки системи у цілому та її елементів, існуванням структурно-ієрархічних і функціональних підсистем, кожна з яких розвивається згідно зі своїми власними цілями й завданнями. При цьому часто необхідний багаторазовий аналіз елементів системи та її повноцінної оцінки.

Необхідність принципу системності у країнознавчих дослідженнях пояснюється тим, що доводиться здійснювати пошук в умовах невизначеності. Це зумовлено необхідністю оцінювати значну кількість чинників, які не завжди або не усі можна чітко кількісно оцінити. Власне тому існує потреба розглядати альтернативні рішення, а потім проводити їхній аналіз з метою вибору найефективнішого.

Відповідно **система** – це структурно-функціональна єдність множини взаємопов'язаних елементів, яка відокремлена від зовнішнього середовища, але постійно з ним взаємодіє. **Елементом системи** є умовно неподільна її частина. У свою чергу, поняття неподільності задається у рамках поставлених цілей та завдань. Підсистема – це частина системи, у якій можна виділити інші складові.

Компоненти системи – це сукупність елементів та підсистем. Будь-яка система характеризується трьома основними ознаками: рівновага; стійкість; розвиток. Рівновага системи – це її здатність, за відсутності зовнішніх впливів, зберігати свою поведінку сталою. Стійкість системи – ситуація, за якої невеликі зовнішні впливи ведуть до невеликих змін параметрів системи та її властивостей. Розвиток системи – це зміна її стану у часі.

Утім, системний принцип існує як достатньо широка методологічна концепція, що є гнучкою сукупністю пізна-

вальних принципів. При цьому принцип системного підходу дає змогу: встановити недоліки уже традиційних підходів щодо вирішення нових завдань чи проблем; формулювати нові завдання та обґрунтовувати дослідницькі програми.

Принцип гуманістичності включає у себе всебічне висвітлення у країнознавчих дослідженнях ролі й місця людини, а також відповідних умов і якості життя населення, розвитку культури й рівня суспільної організації нації. Загалом гуманістичний принцип базується на усебічному та повноцінному розвитку людини.

Нині, в умовах синтезу знань про країни і регіони світу, слід вирішувати наступні методологічні завдання, а саме: розкрити спосіб життя та продемонструвати процеси відтворення людини (стан здоров'я, способи активного життя, духовний розвиток тощо); проаналізувати рівень виробничих відносин, що забезпечує відповідний рівень життя; охарактеризувати функції природного середовища як джерела виробничих ресурсів і як середовище відпочинку й трудової діяльності, а також показати, як довкілля та зовнішні фактори впливають на розвиток різних галузей економіки відповідної країни.

Принцип екологічності передбачає вивчення проблем, пов'язаних із захистом і охороною навколишнього природного середовища, а також раціональним використанням природних ресурсів і сталим, збалансованим розвитком країни. Нинішня ситуація вимагає вирішувати уже не стільки проблему раціонального природокористування, скільки проблему організації оптимального природного середовища. Сучасна споживацька цивілізація існує за рахунок надзвичайного навантаження та надмірної експлуатації екосистеми планети.

Спровокований науково-технічною революцією конфлікт між людством і навколишнім природним середовищем, а також орієнтація суспільства на прискорене споживання супроводжується формуванням екологічних криз. При цьому найбільш загрозливими є наступні види екологічних небезпек: суспільно-екологічна, що передбачає загрозу погіршення середовища проживання людей і відображається на показниках їхнього

життя; глобально-екологічна, яка уможливорює загрозу глобальної й регіональної природної рівноваги та погіршує природно-ресурсний потенціал і характер його використання.

Також принцип екологічності передбачає дотримання взаємоузгодження штучного й природного середовища та забезпечення екологічної безпеки населення. Тобто передбачається досягнення певного балансу у взаємовідносинах між суспільством і природою [40, с. 100–128].

Наступною важливою складовою вивчення дисципліни «Країнознавство» є розгляд існуючих специфічних законів та закономірностей країнознавчих досліджень. Для цього потрібно розтлумачити основні категорії та поняття, а саме «закон» і «закономірність». Так, під **законом** слід розуміти найбільш загальні, необхідні, суттєві, стійкі й повторювальні відношення між явищами у природі та суспільстві (притаманні великим групам явищ), а під **«закономірностями»** слід вважати лише часткові або специфічні відношення, характерні для певних наукових напрямів. Закономірності, на відміну від законів, можуть змінюватися у часі та просторі. При цьому вони є об'єктивним відношенням, яке існує незалежно від волі людей. Натомість їхня реалізація у суспільстві можлива лише у процесі людської діяльності і до того ж у певній сфері життя окремо взятої країни.

Розглянемо основні закони країнознавства.

Перший закон Тоблера (основний географічний закон). Тоблер сформулював цей закон у наступній формі: «усі речі пов'язані, але близькі речі пов'язані сильніше, ніж віддалені». Важливе повідомлення знаходиться у другій частині, оскільки слово «пов'язано» несе непотрібні конотації причинно-наслідкового зв'язку. Цей закон стверджує про те, що «сусідні речі більш схожі, ніж далекі речі». Без дії цього закону не було б можливості описати регіони через атрибут площі з приблизно однорідними умовами. При цьому топографічні поверхні хаотично змінювалися б і схили були б скрізь нескінченними, а контури таких поверхонь були б нескінченно щільними та зігнутими. Просторовий аналіз був би неможливим.

Цей закон складає основу процесу, відомого як просторова інтерполяція. Зосереджуючи увагу на **просторовому аналізі** (дослідження закономірностей просторового розподілу об'єктів або просторово-часового розвитку складних просторових систем), слід розглядати поняття «**географічний об'єкт**», тобто природні або штучні, цілісні й відносно стабільні географічні утворення, що характеризуються певним місцем розташування на поверхні Землі та участю у формуванні й зміні ландшафту.

Другий закон Тоблера є менш відомим. Він доповнює перший закон і його суть полягає у тому, що: «явище, яке знаходиться поза сферою інтересів, впливає на те, що відбувається всередині». Тобто розвиток територій, регіонів та країн, крім іншого, пов'язаний ще й із впливом другорядних, сторонніх і мало значущих явищ та процесів поблизу відповідної країни.

Основний геополітичний закон (закон Маккіндера). У рамках концепції Хелфорда Маккіндера, яка виділяє макро-географічні зони планети: «океанічну півкулю» (Західну півкулю та Британські острови); «континентальну півкулю», або Світовий острів (World Island), який є основною зоною розселення людства, сформульований один із законів країнознавства, котрий є найважливішим геополітичним законом. Суть цього закону зводиться до наступного:

- той, хто контролює Східну Європу, домінує над Гартлендом;
- той, хто домінує над Гартлендом, домінує й над Світовим островом;
- той, хто домінує над Світовим островом, домінує над усім світом.

При цьому Гартленд (Heartland) включає: територію Російської рівнини, Західного Сибіру та Середньої Азії, недоступну для морського проникнення. Натомість Світовий острів (World Island) включає три континенти – Азію, Африку та Європу.

Закон фундаментального дуалізму. Суть цього закону проявляється у протиборстві телурократії («сухопутної могутності») і таласократії («морської могутності»). Типовими представниками телурократії є стародавні Спарта й Рим, а типовими зразками таласократії – стародавні Афіни і Карфаген. Для **телурократії** характерні чітко визначені кордони, фіксований простір, осілість, стійкі моральні норми і юридичні закони, яким підпорядковується усе населення.

Для мешканців **телурократичної** країни притаманне почуття колективізму та збагачення. При цьому мешканці моря (**таласократії**), на відміну від мешканців суші, розвиваються активніше, легко приймають і відмовляються від певних моральних та культурних цінностей, завжди прагнуть іти вперед, не зупиняючись перед труднощами на своєму шляху. Власне тому впродовж усієї історії людства – суша й море, тобто два способи буття людей, а значить, два види поведінки протистоять одне одному.

Закон трьох стадій (закон Огюста Конта). Суть закону зводиться до того, що інтелектуальний розвиток людства, а значить і розвиток країн, проходить певні стадії. Виділяють «Теологічну» стадію, яка ділиться на три періоди: фетишизм, політеїзм та монотеїзм. Наступна стадія – «Метафізична», тобто стадія переходу від теології до науки і третя – «Позитивна» стадія, в основі якої є розвиток людства на базі законів та емпіричних досліджень. Згаданий закон – основа концепції *позитивізму*, яка замінила концепцію *метафізики*.

Закон (правило) Ауербаха-Ципфа (ранг-розмір). Суть закону полягає у тому, що людність міста та його порядковий номер перебувають у певній залежності: чисельність населення будь-якого міста дорівнює чисельності жителів найбільшого міста, діленого на порядковий номер (ранг) першого. Іншими словами, якщо у регіоні є велике місто в 1 млн жителів (N), то з певною часткою ймовірності тут можна побачити інше місто, з чисельністю 500 тис. осіб, тобто – $N/2$, а також третє – приблизно 333 тис. осіб – $N/3$ тощо.

Повною мірою цей закон (правило) справджується для країни з високою щільністю населення та значною кількістю

великих міст, а ідеальний варіант є для країни з домінуючою роллю одного великого міста. Як наслідок, економічна цілісність країни або території визначається рівномірним економічним впливом міст різних рангів, розподіленим між прилеглими до них сільськими поселеннями. Це, у свою чергу, забезпечує збалансовану систему суспільного розподілу праці, рівномірного розосередження робочої сили, зниження транспортних витрат тощо у районі урбанізаційних центрів.

Закон нерівномірного економічного розвитку країн. Його суть полягає у тому, що він, з одного боку, виражає внутрішньо необхідні та суттєві зв'язки між поступальним розвитком підприємств, галузей, різних сфер економіки окремих країн і регіонів світового господарства, а з іншого – цей розвиток супроводжується нерівномірним прогресом продуктивних сил у межах різних галузей та сфер економіки окремих країн у масштабах світового господарства.

Нерівномірність прогресу окремих елементів системи продуктивних сил у різних складових національного та світового господарства зумовлена неоднаковим розміщенням природних ресурсів у масштабі планети, різноманітністю кліматичних умов, відмінністю соціобіологічної природи людей і націй, наукових відкриттів та їхніх впроваджень у виробництво, економічною політикою держави тощо. При цьому під **економічним розвитком** слід розуміти здатність економіки за стабільних умов підтримувати зростання ВВП на 5–7 % річних.

Доскональне вивчення й ефективне практичне застосування існуючих суспільних **закономірностей** дозволяє повноцінно розвиватися країні на політичній карті світу та успішно взаємодіяти з іншими країнами. Як наслідок, країни, котрі здійснюють оптимальну внутрішню і зовнішню політику, що ґрунтується на пізнанні загальносвітових закономірностей розвитку власне територій та регіонів, є успішними. У протилежному випадку країнам загрожує стагнація свого соціально-економічного розвитку або й постійні соціально-економічні потрясіння (рис. 1.3).

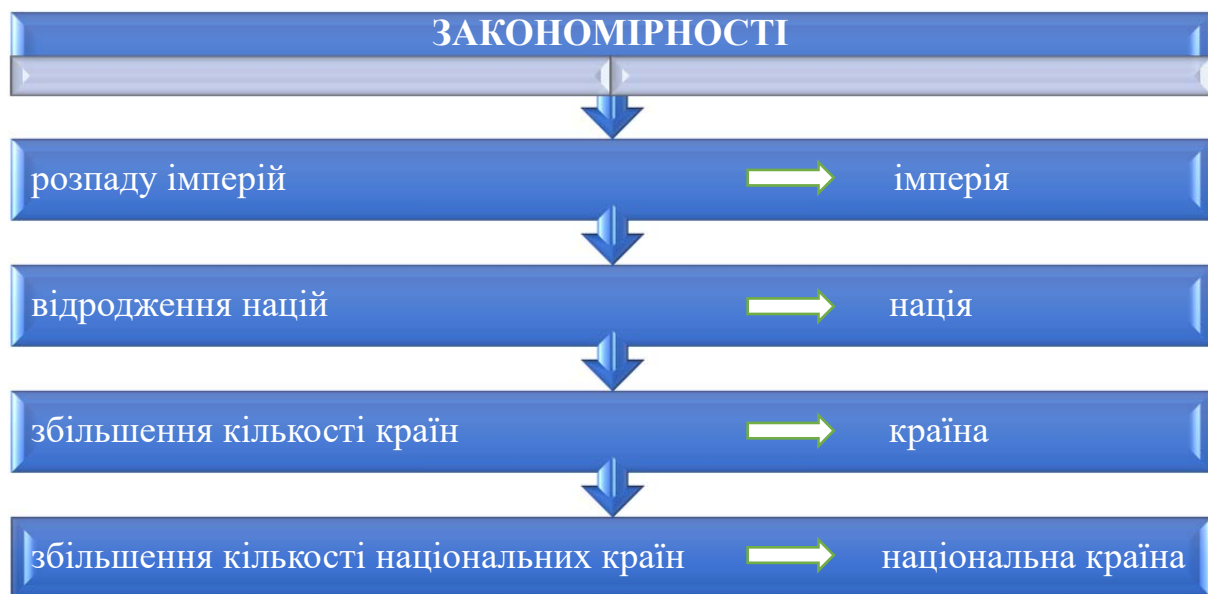

Рис. 1.3. Базові закономірності країнознавства

Джерело: авторська розробка

Взаємодія країн на політичній карті світу та їхній розвиток є наслідком як об'єктивних, так і суб'єктивних дій законів і закономірностей [9, с. 115]. Власне на усвідомленні та пізнанні відповідних закономірностей базується визначення перспектив розвитку країн і регіонів. Нині сформульовано кілька базових закономірностей розвитку країн.

Закономірність збільшення кількості країн на політичній карті світу. Про це свідчить історична динаміка власне кількості країн, наприклад у XIX столітті їх було півсотні, а у кінці XX століття – близько двохсот. Пов'язано це, насамперед, з існуванням на нашій планеті близько 5 тисяч народів та народностей, кожна з яких хоче мати свою країну. Утім, не кожна з існуючих народностей готова заявити про це і ще менша кількість, яка готова за це вести збройну боротьбу. Це пов'язано, значною мірою, з малочисельністю більшості народностей та їхньою розпорошеністю по різних уже загально визнаних країнах.

Закономірність збільшення кількості національних країн. Цей процес не такий швидкий, як попередній, але все таки кількість національних країн у світі зростає. Збільшення їхньої чисельності, насамперед, зумовлено історичним

становленням окремих народностей та народів і переростанням їх у повноцінні нації. Оскільки цей процес є довготривалим і залежить від багатьох зовнішніх та внутрішніх факторів, то кількість національних країн і на сьогодні у світі залишається незначною. До того ж, формування повноцінної нації пов'язане не лише з історичними змінами, але і з культурними та мовними проблемами.

Закономірності розпаду імперій (за С.С. Рожковим). Усі без виключення імперії були і є ще й багатонаціональними країнами, але, на відмінну від інших багатонаціональних держав, їхнє формування та існування побудоване на військовому примусі і репресіях, а не на добровільному співіснуванні у рамках однієї країни. В історичному плані кожна імперія має певні етапи свого розвитку. Початкові етапи пов'язані з постійним захопленням нових територій та країн. Після етапу насичення територіями імперія починає втрачати стабільність в управлінні й розвитку, що рано чи пізно веде до відділення від імперії окремих країн.

Власне відділення окремих частин імперії пов'язане як із внутрішніми, так із зовнішніми факторами. До внутрішніх факторів, насамперед, належить соціально-економічне невдоволення населення, а до зовнішніх – ведення невдалих війн та експансії на нових територіях. Історія попередніх імперій, наприклад, Римської, Візантійської, Британської, Російської підтверджує цю закономірність.

Закономірність неминучого відродження націй. Найбільш розвинені нації, які з тих або інших причин потрапили у залежність від менш розвинених, рано чи пізно відроджуються. Це можна спостерігати навіть у багатонаціональних країнах та імперіях. Здобуття цими націями незалежності і створення власної держави практично гарантує власне повноцінний розвиток та відновлення. Особливо успішними у плані відродження є нації, які мають тисячолітню історію і колись були лідерами у певному регіоні.

Повний занепад цих націй можливий лише у випадку їхнього фізичного винищення і, у першу чергу, винищення інтелектуальної еліти відповідних поневолених націй. Важливим у плані відродження націй є генетичний код, який передається

з покоління у покоління через культуру, звичаї та мову. Збереження цих трьох складових гарантує повне відродження нації у майбутньому.

1.1.4. Теорії країнознавства

Загалом поняття **теорія** включає у себе сукупність понять, концепцій і методів. Основними теоріями у країнознавстві є: теорія географічного детермінізму, яку змінила теорія енвіроментології. У рамках цих теорій виникла теорія протистояння моря й суші, а також теорія протистояння на суші лісу і степу. В економічному плані основними теоріями є: теорія економічного районування та теорії протистояння багатих і бідних країн. Натомість у демографічному плані основними теоріями є: теорія каркасу територій і теорія розвитку міст. У той час як у соціальному плані – теорія класового поділу суспільства й теорія розвитку типів цивілізацій. Розглянемо коротко основні країнознавчі теорії (рис. 1.4).

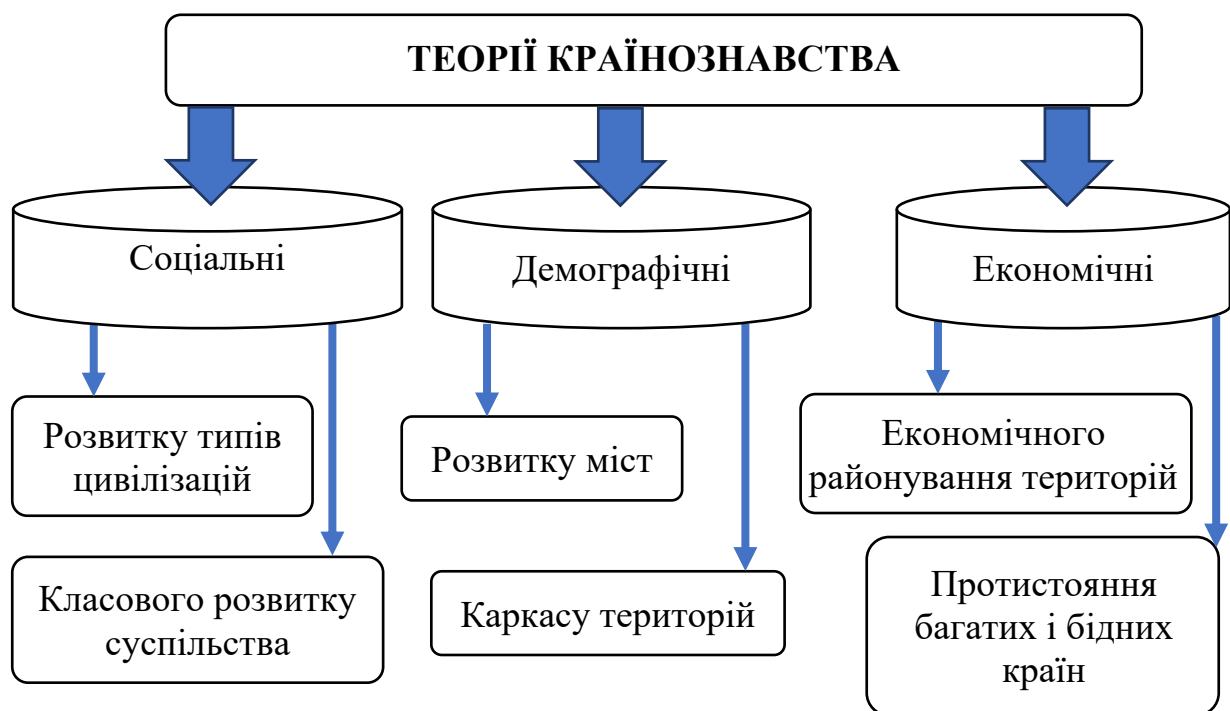

Рис. 1.4. Основні теорії країнознавства

Джерело: авторська розробка

Теорія географічного детермінізму (лат. *Determine* – визначаю). Першою теорією країнознавчої науки вважається теорія географічного детермінізму [22, с. 8], яка була започаткована ще в античні часи (праці Геродота, Страбона (географія) і Полібія, Платона, Арістотеля, Демокріта, Епікура, Гіппократа та інших), але найбільшого свого розвитку набула у XVIII–XIX століттях. Суть цієї теорії полягає у твердженні про абсолютне домінування у розвитку територій та країн географічних факторів, а саме географічного місця розташування, природних умов і природних ресурсів [21, с. 26].

Поява цієї теорії пов'язана з виникненням колоніальних імперій і розвитком товарного виробництва у країнах Європи у XVIII–XIX століттях. Найбільш відомими вченими, які внесли свій вклад у розробку та розвиток цієї теорії, були: Бернхард Вареній (Вареніус) (Загальна географія), німецькі географи Карл Ріттер (Землезнавство), Фрідріх Ратцель (Політична географія), Альфред Гетнер (Країнознавство Європи, Географія), а також французи Шарль Луї де Монтеск'є (Про дух законів), Жан-Жак Реклю (Земля і люди) та американці Елен Сімпл (Вплив географічного оточення), Гріффін Тейлор. Найбільш яскравим представником цієї теорії серед українців був Микола Миклухо-Маклай (Опис таджицьких та персидських рукописів).

Також географічний детермінізм є основою розвитку **геополітики**, яка, у свою чергу, базується на ідеї визначального впливу географічного середовища на зовнішню політику країн. **Геополітика** (від грец. Γη – земля та політікῆ – державні або суспільні справи, мистецтво управління державою), тобто йдеться про політологічну концепцію, в основі якої є спроба наукового осмислення закономірностей розподілу політичної потужності країн (держав) і міждержавних об'єднань, виходячи з особливостей їхнього географічного розташування, обмеженості природних ресурсів, клімату, кількості населення на даній території та їхнього політичного оточення.

Складовими геополітичних досліджень є не лише глобальні (встановлення світового панування), але й регіональні та локальні політичні проблеми, а саме: проблеми кордонів,

спірних територій, міждержавних конфліктів [16] тощо. Традиційна геополітика виникла ще у ХІХ столітті. Найпопулярнішими є наступні геополітичні концепції: Карл Хаусхофер, Карл Шмідт, а також Хелфорд Маккіндер, Альфред Меген, Ніколас Спайкмен. Сучасні європейські теоретики геополітики Жан Тіріар, Ален Бенуа, Роберт Стойкерс розвивають концепцію Карла Шмідта, створивши модель протистояння двох геополітичних порядків. Також нині існують **концепція біполярного світу та концепція «вакууму сили»**.

Найбільше ідеї детермінізму та геополітики розвинули у своїх працях наступні вітчизняні науковці першої половини ХХ століття: М. Грушевський, В. Липинський, С. Рудницький, Д. Донцов, М. Міхновський, В. Винниченко, Ю. Липа та інші.

Теорія енвіайроменталізму. Теорія географічного детермінізму продовжила своє існування і у ХІХ–ХХ століттях, але уже під назвою енвіайронменталізм (від англ. *Environment* – середовище), де вирішальна роль у розвитку суспільства відводиться географічному середовищу. **Географічне середовище** – базове поняття цієї концепції і під ним слід розуміти сукупність різноманітних факторів, а саме клімату, ландшафту, водних артерій, корисних копалин, фауни та флори.

У рамках цієї теорії є два найбільш поширені напрями, а саме природничо-екологічний та економіко-географічний. У межах першого напрямку спостерігаються дві крайні теорії, а саме **теорія географічного нігілізму і теорія географічного волюнтаризму**. Розвитку цієї теорії сприяли праці Елсворта Хантінгтона (Принципи географії, Цивілізація і клімат, Головні принципи цивілізації) і **теорія цивілізацій** Л. Мечникова про розвиток річкових, морських та океанських цивілізацій (Цивілізація і великі історичні ріки).

У межах другого напрямку найбільш яскравими представниками цієї теорії є Е. Симпл, Р. Сміт та Г. Тейлор, які стверджують, що міжнародний поділ праці формується залежно від природного середовища. Особливо популярною у цьому напрямі є **теорія кліматичних оптимумів** Е. Гантінгтона, за якою більш сприятливі умови для розвитку виробництва мають країни, розташовані у помірному поясі.

Найбільший вклад у розвиток країнознавчого енвайронменталізму здійснили наступні вітчизняні науковці: П. Чубинський (Етнографічно-статистичної експедиції у Західно-Руський край), С. Рудницький (Основи землезнання України, Антропогеографія), В. Кубійович (Енциклопедія Українознавства, Географія України та суміжних земель) тощо. Сучасні концепції у рамках цієї теорії – це концепція «Зіткнення цивілізацій» Самуеля Гантингтона (Зіткнення цивілізацій та поділ світу) і концепція «Кінець історії» Френціса Фокуями (праця «Кінець історії і останньої людини»).

Теорія суспільно-географічного (економічного) районування. У 20–30-ті рр. ХХ ст. в Україні сформувалася одна з найпотужніших шкіл «економічної географії». Розроблялися основні категорії: територіальний (географічний поділ праці), економічний район, економіко-географічне положення, економічні карти.

Власне ця теорія і нині є головною у сучасному географічному країнознавстві. В її основі знаходиться поняття «суспільно-географічного району», а у більш вузькому розумінні – поняття «економічного району». Відповідно **економічний район** – це територіально компактна частина країни, що виділяється за ознаками природно-географічного, виробничого й трудового потенціалів, спеціалізації і рівня розвитку господарства, а також особливостями економічної ситуації. Економічні райони формуються з урахуванням адміністративно-територіального поділу країни, їхньої співставності за населенням і територією. При цьому необхідна наявність цілісної території як важливої ознаки району, визнання району як системи регіонів нижчого ієрархічного рангу, урахування комплексності району.

У рамках цієї теорії існують вчення про природно-територіальний комплекс, суспільно-географічне положення, суспільний (у тому числі міжнародний) поділ праці, про розміщення й територіальну організацію суспільства і господарства. Основоположником цього напряму вважають М. Баранського (Країнознавство та географія фізична і економічна). У подальшому в Україні ці дослідження розвивали

вчені Л.М. Корецький, М.М. Паламарчук, В.Н. Поповкін, М.Д. Пістун, О.Г. Топчієв, Ф.Д. Заставний, О.І. Шаблій, Л.Г. Руденко.

Теорії протистояння багатих і бідних країн. У рамках глобалізації світовий порядок розглядається як продукт міжнародної конкуренції та співпраці. Більший порядок і більш мирну взаємодію може забезпечити однополярний світ (наявність єдиної домінуючої держави-гегемона). Загалом вчені нині поділяють світ на:

- зону ядра («багата» Північ, Центр);
- зону світової периферії («бідний» Південь, Периферія);
- проміжну зону або напівпериферію, куди входять країни, які мають можливості нарощувати свій вплив на глобальний економічний розвиток.

При цьому взаємозалежність прийнято розглядати між Центром – «Північчю» – та Периферією – «Півднем». Зокрема: Центр забезпечує виробництво товарів і капіталу; Периферія – сировину; взаємодія зростання є одностороння з боку Півночі на Південь; на Півдні зростання стримане внутрішніми заощадженнями та інвестиціями, звідки й потреба в іноземному капіталі, а воно обмежене внутрішнім споживанням і низьким рівнем продуктивності, звідси й потреба у стимулюванні зростання через зовнішню торгівлю.

Причину нерівності у багатстві країн пояснюють кілька теорій. До числа найбільш популярних слід віднести **теорію економічної спеціалізації країн** на факторах виробництва Бертіля Уліна. Суть цієї теорії полягає у тому, що економічна спеціалізація визначає, якою мірою країна наділена тим чи іншим економічним фактором (робочою силою, капіталом, землею). У випадку наділення країни робочою силою (працею), ця праця має бути дешевою.

Це означає, що країна має спеціалізуватися на трудомістких продуктах, у той час як країни, наділені капіталом, повинні спеціалізуватися на капіталомісткій продукції, а наділені землею – на землемісткій продукції. Як наслідок, недоцільно інвестувати у галузі, де країна не має відповідних переваг. Тобто більшу вигоду отримує при запровадженні

вільної торгівлі та країна, у якої вища продуктивність праці та менші питомі витрати на одиницю продукцію, а значить, і найнижчі відпускні ціни.

Теорія країни соціального добробуту. Одним з авторів цієї теорії є Карл Гуннар Мюрдаль. Згідно з цією теорією загальний добробут уже досягнутий в індустріальних країнах Заходу, а інші країни будуть поступово приєднуватися. При цьому найбільш багатим країнам потрібно проводити скоординовану політику з метою задоволення інтересів більшості громадян. Натомість ринкова економіка повинна мати елементи державного регулювання, яке об'єктивно обумовлене, насамперед, наявністю монополій [81]. Це забезпечить необхідне стабільне зростання та рівновагу економіки.

Для усіх країн соціального добробуту характерна демократизація політичного життя, децентралізація державної влади та розвиток місцевого самоврядування. Причиною цих процесів є зростання добробуту громадян. У цих країнах відсутні ідеологічні розбіжності й забезпечено народний контроль політичного процесу.

Теорія розвитку міст. Перші соціологічні теорії розвитку міст були розроблені Робертом Парком, Ентоном Верджесом, Льюїсом Віром. У рамках цих теорій є дві найбільш популярні моделі. **Модель концентричних зон** (Роберт Парк та Ентоні Верджес). На основі вивчення соціальних процесів у Чикаго були складені соціальні карти міста. Сукупність цих карт дозволила відтворити структуру міста. Центральна зона – це простір, на якому переважають адміністративні й торговельні установи, банки, театри, дорогі ресторани. Цю зону оточує перехідна зона, у якій розміщені офіси не найбагатших фірм, середнього типу ресторани. Наступне кільце утворюють житлові зони: робітничі райони із дешевшим житлом, що розміщені ближче до центру, а у передмістях мешкають заможні городяни. Географічну мобільність автори у цьому контексті розглядали як показник соціальної мобільності.

Модель секторів (Гомер Гойт) запропонував інший підхід до аналізу розвитку міст. Він вважав, що міста розвиваються секторами у вигляді клинів, які розширюються від центру до

околиць. Ці сектори розміщені уздовж водних артерій чи транспортних ліній і вони відрізняються своєю спеціалізацією, яка складається унаслідок сприятливих характеристик довкілля. Зокрема, промислові ділянки створюються біля порту, транспортних вузлів тощо, а поблизу них – житлові ділянки для робітників. Відповідно специфічна топографія кожного міста є підставою для неповторності кожного міста за своєю забудовою і своїм плануванням. Утім, існують і певні закономірності, наприклад, престижні житлові райони знаходяться неподалік від торгових центрів.

Теорія (концепція) каркасу територій (М. Баранського). Опорний каркас території – це міста, які на ній розташовані, і транспортна мережа. Міста у цьому випадку розглядаються як фокуси концентрації функціональної активності найбільш масових процесів життєдіяльності населення, що є наслідком високого освоєння простору. Решта простору («тканина») є місцем концентрації видів діяльності, які не потребують інтенсивного освоєння простору. Конфігураційні форми опорного каркасу залежать від розташування фокусів територій – великих міст, що є основою опорного каркасу територій.

Складовою частиною опорного каркасу територій є **опорний каркас розселення**. Поняття «розселення» – це розміщення мережі населених пунктів різної величини (за кількістю населення й розмірами території), що виконують різноманітні функції. Власне опорний каркас розселення відображає найважливіші (не другорядні) географічні особливості країни, причому особливості не тільки розміщення продуктивних сил, а й фізико-географічних умов, зокрема, орографії, гідрографічної мережі, конфігурації території тощо. Нині найпоширенішими є такі опорні каркаси розселення:

- центровий з радіально-кільцевою структурою (каркаси Франції, Угорщини);
- агломераційний, ґратчастий з численними центрами різної величини у місцях перетину ліній (транспортних комунікацій) – «ґрат» (Південна Німеччина);
- лінійний у вигляді морського фасаду країни чи району (Бразилія, ПАР);

- лінійний континентальний (каркаси Канади);
- басейновий тип каркасу (характерний для вугільно-металургійних районів – Рур, Верхня Сілезія).

Про кількість і склад рівнів ієрархії територіальних систем розселення немає й досі одностайної думки [13]. Саме тому пропонується класифікація Н.Ф. Тимчука: низовинні системи (адміністративний район), локальні системи (виробничо-економічні зв'язки), регіональні (кілька областей), система поселень країни.

1.1.5. Методи дослідження у країнознавстві

Метод – це сукупність способів та прийомів пізнання країнознавчих особливостей країн і відтворення їх у системі категорій та законів. У свою чергу, система методів і прийомів аналізу при певному філософському підході утворює методологію. Тобто **методологія** країнознавчого дослідження – це сукупність методів, принципів та прийомів, що використовуються дослідником для пізнання предмета дослідження (країн і територій) за їхнього певного співвідношення й субординації.

При цьому методологію країнознавчого дослідження можуть представляти ті методи, принципи і прийоми пізнання, які уже створені географічною та іншими науками і які набули практичного використання в інших сферах пізнання об'єктивної реальності [34, с. 24–26]. Власне тому якість проведеного дослідження безпосередньо залежить від уміння дослідника застосовувати найбільш ефективний методологічний інструментарій.

Іншими словами, в основі методів дослідження лежать певні наукові прийоми дослідження. Загалом науковий термін «прийом» має два значення: самостійний спосіб пізнання, що відзначається простим алгоритмом, легкістю застосування та не передбачає певних етапів (кроків) практичної реалізації, що якісно різняться між собою; важлива складова ланка певного методу пізнання, яка у сукупності з іншими його

ланками (складовими) надає йому цілісності. При цьому відокремлене використання цієї ланки досягає поставлену перед науковим дослідженням мету. Нині існує багато класифікацій методів дослідження. Одна із найбільш спрощених класифікацій передбачає виділення наступних методів: описові, соціологічні, історичні, аналітичні та синтетичні (рис. 1.5).

Серед **описових методів дослідження** найбільш поширеним у країнознавстві є метод порівняння. **Порівняльний метод** покликаний виділити найістотніші риси подібностей та відмінностей об'єктів або явищ. Цей метод дозволяє порівняти географічні об'єкти, визначаючи чинники, які впливають на їхні спільні та відмінні риси. З цим методом тісно пов'язаний метод ландшафтно-географічних аналогів, котрий, у свою чергу, найчастіше використовується для обґрунтування напрямів раціонального використання природних ресурсів. При цьому значна увага приділяється схожості природних умов, а також соціально-економічним чинникам власне використання відповідних ресурсів.

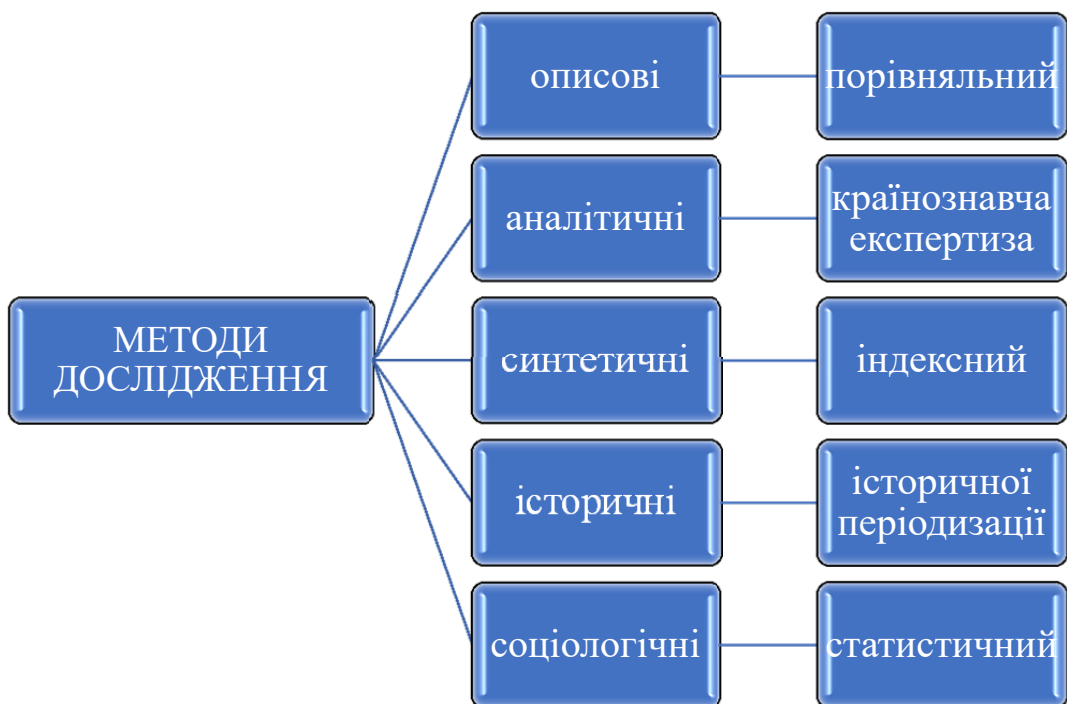

Рис. 1.5. Методи дослідження у країнознавстві

Джерело: авторська розробка

Порівняльний метод служить базовим принципом для реалізації: класифікації, типізації, генералізації, оцінювання та прогнозування [43, с. 9]. Порівнюючи географічні об'єкти, досліджується взаємопов'язаність та нерозривна єдність відмінного й подібного. Тобто, на думку Гегеля, порівняти означає знайти спільне у відмінному та відмінне у спільному. У найбільш спрощеному вигляді порівняльний метод, за О. Гумбольтом, базується на таких принципах: подібності порівнюваних об'єктів, тобто порівнювати доцільно лише ті об'єкти, які мають більше подібних, аніж відмінних ознак; відмінності, тобто досліджувати лише ті об'єкти, у яких відмінності можна розрізнити за якісними та за кількісними ознаками. Порівняльний метод на першому етапі передбачає оцінювання якісних відмінностей об'єкта, а на другому – кількісних. Ефективність використання цього методу підвищиться у випадку наявності найбільш істотних ознак для порівняння об'єктів.

Для підвищення ефективності порівняльного методу пропонується використовувати території (країни) – аналоги. Такою територією має стати більш давня територія, на якій на початковому етапі її розвитку були схожі умови та характеристики розвитку з територією, яку потрібно оцінити. Після цього із територій (країн) – аналогій вибирають країни-еталони, тобто країни з високим рівнем соціально-економічного розвитку, і уже з цими країнами відбувається порівняння досліджуваної території (країни). При цьому території або країни повинні мати чіткі межі й кордони.

Загалом порівняння у країнознавстві здійснюється у просторі, часі та одночасно у просторі й часі. Найбільш поширений варіант порівняння територій або країн саме у просторі реалізується через просторові дослідження. Найбільший недолік такого виду порівняння – це статичність об'єкта дослідження.

Достатньо новим підходом у країнознавстві є просторово-часове порівняння територій (країн) – аналогів та країн-еталонів. Найбільш поширеним прикладом просторово-часових порівнянь є дослідження процесів господарського освоєння

простору. За допомогою просторово-часових порівнянь досліджують територіальні зрушення, які характеризують певні переміщення (пересування, зміщення тощо) суспільно-географічних явищ і у часі, і в просторі. У випадку порівняння об'єктів різних стадій або станів розвитку стає можливим аналіз усіх етапів розвитку відповідного об'єкта та виділення певної фази його становлення, розквіту й занепаду. Кінцевою метою порівняння має стати не стільки виявлення розбіжностей, скільки вивчення сутності об'єкта (об'єктів).

Серед **соціологічних методів дослідження** найбільш використовуваний у країнознавстві **статистичний метод**. Термін «**статистика**» походить від латинського *status* – стан. Статистичний метод дослідження дозволяє вивчити розміри і кількісні співвідношення між якісно визначеними масовими явищами, а також закономірності їхнього формування, розвитку, взаємозв'язку у конкретних умовах місця й часу.

Статистичний метод дослідження забезпечує реалізацію принципів: порівняння, аналізу, синтезу при характеристиці відповідних соціально-географічних об'єктів та явищ. При цьому під соціальним аналізом слід розуміти узагальнення інформації, що містить у собі вивчення демографічних, соціально-культурних характеристик, а також рівня заможності населення. Існують наступні принципові особливості статистичної характеристики досліджуваних об'єктів та явищ:

- кількісну розмірність явищ неможливо розглядати без їхньої якісної визначеності (наприклад: загальна кількість населення у країні становила у 2023 р. – 8 млн осіб, з яких чоловіків 3,5 млн, а жінок 4,5 млн осіб);
- статистика досліджує не поодинокі, а масові явища, тому статистичні показники не відносяться до окремих випадків, а завжди є результатом узагальнених даних з багатьох або усіх випадків.

Головна функція статистики – це надання відповідної інформації. При цьому серед статистичних методів аналізу використовуються методи вивчення варіації, диференціації, сталості, інтенсивності розвитку тощо. Статистичний метод завжди пристосовується до збору даних, які характеризують

різні явища та процеси. Зокрема, є суттєві відмінності у зборі даних про населення і про природні ресурси чи природні умови. Утім спільним у всіх випадках є дотримання масовості даних.

Можливості статистичної обробки даних та їхнє представлення для подальшого аналізу покращуються завдяки використанню компактної і раціональної форми подання результатів узагальнення інформації, а також аналізу виявлених закономірностей. Такими формами є статистичні **таблиці й графіки**.

Необхідно виділити наступні ключові етапи статистичного дослідження:

- збирання первинних статистичних даних і матеріалу, а також реєстрація фактів або проведення опитування респондентів (статистичне спостереження);
- первинна (попередня) обробка зібраних даних та матеріалів, їхня систематизація і групування. Тобто на цьому етапі переходять від характеристики окремих елементів до узагальнення показників у формі абсолютних, відносних або середніх величин (зведення, групування);
- аналіз отриманих під час зведення та групування матеріалів для отримання обґрунтованих висновків про стан об'єкта або явищ, що вивчаються, а також визначення закономірностей їхнього розвитку (вивчення варіації, диференціації, взаємозв'язків, сталості, тенденцій розвитку).

Представлена вище схема має лише загальний характер, а індивідуальний зміст відповідного етапу статистичних досліджень залежить від мети дослідження і характеру даних. Передуватиме використанню статистичного методу визначення сутності й розуміння об'єкта або явища, знання його властивостей та обставин власне подальшого дослідження.

Основний недолік статистичного методу – це суб'єктивний підбір та ймовірна достовірність первинних статистичних даних. Загалом статистичні методи дослідження мають безперечну доказову силу саме тому, що вони спираються не на окремі факти, а на їхню сукупність. До того ж, при вивченні суспільних явищ та об'єктів, які перебувають

у постійній динаміці, статистичний метод вивчає їх у розвитку, оцінюючи тенденції і циклічні коливання, інтенсивність динаміки та структурних зрушень.

Наступним методом країнознавчих досліджень є **історичний**. Серед історичного методу дослідження найбільш перспективний для країнознавства **метод історичної періодизації**. **Історичний метод** або історичне дослідження – це дослідницький процес з метою збору доказів подій, що відбулися у минулому, з подальшим формулюванням ідей або теорій про історію. Цей метод ґрунтується на правилах та методологічних прийомах для аналізу відповідних даних з історичної тематики, що дозволяє синтезувати інформацію, аби скласти послідовний звіт про події, що відбулися у досліджуваному періоді.

Одним з результатів застосування історичного методу є створення періодизації. **Періодизація** – це особливий вид систематизації, який полягає в умовному розподілі історичного процесу на певні хронологічні періоди. Ці періоди мають певні відмінні риси, котрі визначаються залежно від обраного критерію періодизації. Періодизація дуже важлива не тільки для дослідження матеріалу за тривалий часовий інтервал, але й для глибшого зрозуміння ходу історичного процесу у рамках досліджуваного обсягу даних та впорядкування фактів тощо. Тобто будь-який тривалий історичний процес, наприклад, революція, війна, модернізація, колонізація завжди ділиться на періоди, кожен з яких має свої особливості.

Існують певні правила побудови історичних періодизацій. **Правило однакових критеріїв** полягає у тому, що, створюючи періодизацію, необхідно при виділенні рівних за таксономічною значимістю періодів брати за основу однакові критерії. Цього правила часто не дотримуються дослідники, що зумовлено відсутністю у багатьох періодизаціях чітких критеріїв, а натомість обрані критерії або незрозумілі, або довільні, або непостійні.

Правило ієрархії полягає у тому, що у випадку складної періодизації, тобто такої, де великі періоди поділяються на дрібніші етапи, а ті, у свою чергу, на підетапи тощо, періоди

кожного наступного нижчого рівня поділу мають бути таксономічно менш важливими, ніж періоди попереднього рівня.

Правило рівнозначності періодів одного ступеня розподілу вказує на необхідність характеризувати кожен період приблизно з однаковою повнотою. На практиці часто дослідники виділяють ряд періодів лише з метою відтінити один з них. Один із найбільш яскравих прикладів повної та збалансованої періодизації історії людства є періодизація У. Мак-Ніла, який вибрав за головний критерій дифузцію військово-технологічної інформації та інші важливі для усього людства інновації. Він виділяє у світовій історії наступні періоди:

1. Період культурного домінування Близького Сходу (до 500 р. до н. е.);
2. Період євразійської культурної рівноваги (500 р. до н. е. – 1500 р. н. е.);
3. Період панування Заходу (із 1500 р. – до середини XX ст.).

Тобто вивчення історії країн та народів – це не просто вивчення імен, дат і подій, а відповідний детальний аналіз та правильне представлення й оформлення отриманого історичного матеріалу.

До числа **аналітичних методів дослідження**, які використовуються у географії, слід віднести **країнознавчу експертизу**. При цьому **експертиза** (від лат. *expertus* – досвідчений, знавець) – це розгляд, дослідження фахівцем (експертом) питань, які вимагають спеціальних знань. Тобто у найбільш спрощеному вигляді експертиза – це процес розгляду спеціалістами певного проєкту розвитку територій. При цьому оцінюється вплив проєктованих об'єктів на відповідній території на навколишнє середовище.

Експертизи діляться на географічні та екологічні. **Географічною експертизою** називають визначення відповідності проєктованого об'єкту (об'єктів) вимогам довкілля. Відповідно **екологічна експертиза** – це оцінка впливу людської діяльності на біологічну частину географічного середовища (рослинність, тваринний світ і мікроорганізми).

Також виділяють наступні методи: метод приватної експертизи, метод колективної експертизи, метод експертної

комісії. Поняття приватна експертиза ґрунтується на відомостях, заснованих на висновку лише експерта. Метод колективної експертизи базується на узагальнених висновках незалежних фахівців, що входять до складу групи експертів. Натомість метод експертної комісії заснований на об'єднанні експертних висновків, розроблених відповідною групою експертів за тими чи іншими особливостями (частинами) певної території чи об'єкта, у єдиний експертний висновок.

У цьому контексті **країнознавча експертиза** – це вид науково-практичної діяльності, заснований на країнознавчому дослідженні, аналізі й оцінці штучно створених географічних об'єктів та формуванні територій із наперед заданими властивостями у певній країні (країнах) відповідно до існуючих економічних, екологічних та соціальних вимог і стандартів. Результатом проведення країнознавчої експертизи є висновок, який визначає відповідність або перспективність запровадження певних проєктів щодо розвитку територій (країн).

Не менш значимими у країнознавчих дослідженнях є **аналітичні методи**. Окремим видом аналітичного методу дослідження можна вважати дослідження країн за певною схемою (країнознавче районування). Зокрема, для отримання більш повної інформації про країну (країни) та для її комплексної оцінки власне країна розглядається за наступним планом (схемою): загальні дані; історія формування території країни; фізико-географічна характеристика; соціальна Сфера; культурна Сфера; господарство країни; політична Сфера та зовнішньоекономічна діяльність.

При цьому зовнішньоекономічна діяльність оцінюється з точки зору розвитку найбільш перспективних напрямів експортного потенціалу. Також оцінюються можливості країни за рахунок зовнішньоекономічної діяльності вирішувати проблему нестачі енергоносіїв, машин, обладнання та устаткування, технологій, товарів народного споживання тощо. Нині зовнішньополітична діяльність країни – це діяльність держави у міжнародній сфері, що регулює відносини з такими суб'єктами зовнішньополітичної діяльності як: інші держави, зарубіжні партії, громадські організації, всесвітні і регіональні міжнародні організації.

Серед синтетичних методів дослідження найбільш поширеним у країнознавстві є **індексний метод дослідження**. Дослівно індекс (від лат. *index* – показник), Тобто **індекс** – це відносна величина, за допомогою якої можна порівнювати окремі показники однорідного об'єкта та складні економічні явища, утворені з різнорідних елементів, які не підлягають безпосередньому підсумовуванню. Велика роль індексів пояснюється тим, що вони дозволяють аналізувати зміну явища у часі, просторі, оцінювати рівень виконання планового завдання, а також дозволяють вивчати взаємозв'язки і виявляти та вимірювати вплив факторів на зміну складних явищ.

Найпростіший поділ індексів утворює дві групи: індивідуальні та зведені. У свою чергу індивідуальні включають ланцюгові й базисні, а зведені діляться на загальні і групові. Якщо індивідуальні характеризують зміну динаміки окремого елемента складного процесу або об'єкта, то зведені включають динаміку порівняння складних процесів або елементів, які окремо не можна підсумувати.

Використання обох індексів одночасно дозволяє розглядати одразу дві характеристики досліджуваного об'єкта. Загалом індексний метод дає можливість вивчати динаміку різних показників, а також вимірювати вплив окремих факторів на динаміку складного показника. При цьому, за потреби, можна абстрагуватися від певних факторів у разі необхідності або розглядати їх у взаємозв'язку.

Прикладом використання індексного методу дослідження у країнознавстві може служити визначення індексу розвитку людського потенціалу. Утім, цей індекс не завжди може відобразити реальний стан речей, оскільки кінцева мета більшості людей не бути багатими, а бути щасливими та здоровими. Власне тому часто використовують як додатковий ще й індекс щастя. Цей індекс слід визначати, виходячи з трьох основних показників:

- суб'єктивна задоволеність життям;
- очікувана тривалість життя;
- екологічне забруднення у розрахунку на одну людину.

Індекс щастя є достатньо суб'єктивним, а це означає, що якою б сильною і динамічно розвиненою не була б економіка країни, на індекс щастя це прямого впливу не має.

Також використовуються й інші індекси та постійно обґрунтовуються нові. Нині в Україні в Інституті географії НАН України розроблений Інтегральний економіко-географічний індекс **збалансованості розвитку (Ізр)**. Застосування цього інтегрального індексу дозволить визначити та оцінити рівні збалансованості розвитку країни, території і світу загалом.

1.2. Етапи та напрями розвитку «Країнознавства»

1.2.1. Наукові підходи дослідження країн

У країнознавстві є кілька базових наукових підходів для дослідження країн як економіко-правових систем. **Науковий підхід** – це сукупність основних способів отримання нових знань і методів вирішення завдань у рамках будь-якої науки та навчальної дисципліни. Серед них слід виділити наступні: хорологічний (просторово-часовий), хронологічний (літописний), сутнісний (понятійний), історичний (описовий), формаційний, інституційно-технологічний та цивілізаційний (рис. 1.6).

Найбільш поширеним із цих підходів є **хорологічний підхід**. Власне хорологічний підхід потрібний для вивчення послідовної зміни подій у часі. В його основі лежить **історичний процес**, тобто тимчасова послідовність подій, що змінюється у результаті діяльності людини. Основою цього підходу є оцінювання історичних фактів та подій суспільного життя, а також діяльність суб'єктів-учасників та їхніх спільнот. У свою чергу, хорологічний підхід включає у себе три інші взаємопов'язані підходи, а саме: палеогеографічний (землезнавчий), історико-географічний (генетичний) та динамічний.

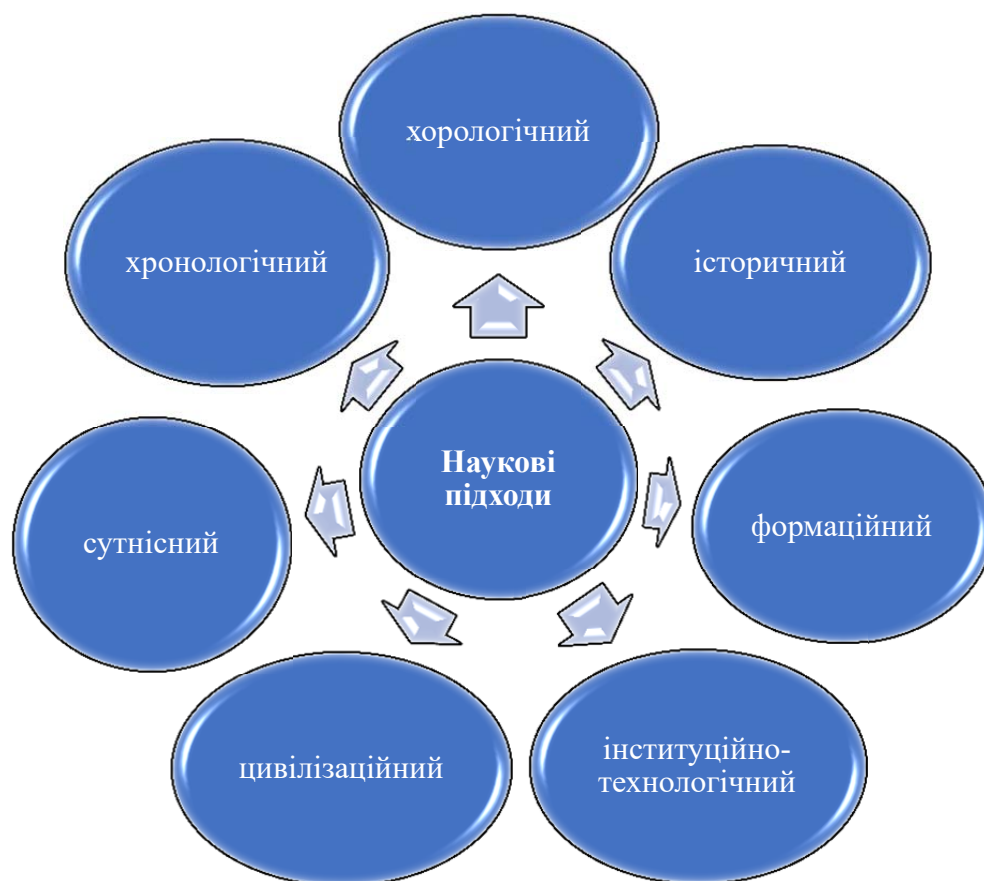

Рис. 1.6. Основні наукові підходи дослідження у країнознавстві

Джерело: авторська розробка

Палеографічний (історичне землезнавство) підхід вивчає фізико-географічні умови, що існували на Землі у геологічному минулому. При цьому досліджується давня географічна оболонка, а саме географічні закономірності розвитку та розповсюдження давньої земної кори, рельєфу, ґрунтів, флори і фауни, а також гідросфери й атмосфери тощо. Палеогеографічний підхід використовується у рамках фізичної географії та дозволяє дослідити фізико-географічні умови минулого для розуміння сучасної природи Землі.

Історично-географічний (історизм) підхід комплексно досліджує суспільно-географічні об'єкти, процеси та явища з позицій їхніх просторово-динамічних (часових) відношень у їхній єдності і цілісності на певних історичних етапах їхнього розвитку. При цьому аналізуються зміни у геопросторо-

ровому положенні та поширенні окремих географічних об'єктів та їхніх поєднань-комплексів, а також вивчається динаміка соціально-економічних компонентів земної оболонки і здійснюється порівняння станів та ситуацій. Головною метою цього підходу є вивчення тенденцій змін, встановлення їхніх напрямів і прогнозування. Одночасно передбачається встановлення суспільно-географічних процесів різних видів, що представляють розвиток (зміни) окремих компонентів і геокомплексів.

Динамічно-географічний (картографічний) підхід полягає у вивченні зміни географічних об'єктів, процесів і явищ, а також зав'язків між ними та переміщені їх у просторі. Для цього у картографічному плані використовується динаміка умовних позначень на географічних картах і динаміка картографічної основи, яка досягається використанням серії різночасових карт. Існує також і третій спосіб, а саме поєднання динаміки умовних позначень з динамікою картографічної основи. Усе залежить, насамперед, від призначення динамічної карти та відповідних завдань дослідження.

Оскільки однією із властивостей карти є її метричність, що дозволяє визначити відмінності об'єктів у різних вимірних показниках, для цього слід порівняти її з динамічністю тих самих об'єктів. Так, метричними характеристиками географічних об'єктів на карті є: відстань (довжина), тобто протяжність від двох крайніх точок об'єктів на карті; площа, тобто розміри геометричної фігури на площині; координати, тобто показники визначення положення об'єкта на карті.

Відповідно динамічними показниками аналогічних географічних об'єктів будуть: просторово-часові параметри, відображення на карті часу зміни певних характеристик (параметрів) географічних об'єктів відносно минулих історичних чи еволюційних періодів; динаміка географічних об'єктів на карті, тобто зміна їхніх координат або зміна їхньої форми.

Крім хронологічного підходу, слід розглянути ще й **хронологічний (літописний) підхід**, котрий нерозривно пов'язаний з історичним, але має універсальне значення й може застосовуватися або окремо, або у підпорядкованому становищі

з історичним. При цьому не усяка послідовність історичного процесу або процесу розвитку є нині циклічною.

В основі цього підходу лежить поняття «хронологія» (літописання), тобто запис історичних подій у часовій послідовності. Хронологічний підхід є допоміжним елементом загальноісторичного підходу. Він встановлює дати історичних подій та документів. Найбільш поширений спосіб відображення історичних дат і подій – це створення відповідної хронологічної таблиці, де всі історичні події виставляються у календарній послідовності. Це найбільш оптимальна подача інформації про країни та регіони.

Натомість, коли досліджуємо окремі історичні епохи розвитку людства, то доцільним є обґрунтування відповідних історичних проміжних етапів. Прикладом такого поділу може служити короткий історичний, але надзвичайно важливий період деколонізації після Другої світової війни: 1-й етап (1945–1955 рр.) – крах французької та голландської колоніальної системи; 2-й етап (1955–1970 рр.) – прийняття Декларації ООН «Про надання незалежності колишнім колоніальним країнам» та проголошення «року Африки»; 3-й етап (1970–1990 рр.) – ліквідація останньої португальської колоніальної імперії.

Нарешті ще один важливий науковий підхід – це **сутнісний (понятійний)**. Сутнісний підхід характеризується тим, що в основу конкретних досліджень країн чи територій покладене уявлення про їхню глибинну сутність та включення у всезагальний зв'язок і цілісність світу. Уявлення про сутність країни неможливо вивчити суто емпіричним шляхом, оскільки це є достатньо складним теоретичним завданням, яке в ідеалі передбачає синтез географічних, історичних, економічних, культурних та навіть релігійних аспектів розвитку й успішного функціонування певної країни.

Власне вивчення сутності країни базується на розумінні усіх процесів, які супроводжують її появу та функціонування. При цьому під **розумінням** слід сприймати складний і поліаспектний процес розвитку країни та її складових частин, що використовується представниками різних напрямів відповідного

дослідження. Як наслідок, неможливо чітко фіксувати й однозначно інтерпретувати дане поняття, а також це спричиняє багатогранність прояву самого поняття й ускладнює його повну та адекватну оцінку.

У рамках цього підходу можна використати ряд напрямів дослідження, а саме: методологічний, когнітивний та семітичний. У випадку використання **методологічного напрям**у йдеться про дослідження об'єкта або процесу із наперед заданою ціллю. При використанні **когнітивного напрям**у робиться акцент на особистісні уявлення про об'єкт або процес. Застосування **семантичного підходу** дозволяє розглянути структурне наповнення та внутрішню трансформацію об'єкта й процесу.

Наступний важливий науковий підхід у країнознавстві – це **історичний**. Його можна поділити на: історико-описовий та історико-порівняльний напрями.

При цьому **історико-описовий** напрям полягає у детальному описі усіх попередніх етапів розвитку країн та територій. Це, у свою чергу, дозволяє змодельовати варіанти розвитку країни у майбутньому та підвищити ефективність економічної і соціальної політики, а також забезпечити максимальну безпеку для самої країни і її населення.

Натомість **історико-порівняльний** напрям дозволяє визначити подібність і відмінність країн або територій та виявити їхні спільні риси. Порівнювати за найістотнішими ознаками доцільно лише ті країни й території, між якими існує певна об'єктивна спільність. Цей метод дозволяє виявити окремі тенденції й закономірності розвитку країн та територій і застосувати ці знання на практиці, а також визначити спільні й відмінні принципи організації влади у країні, структурі економіки тощо.

При використанні обох наукових напрямів можна використати розроблену класифікацію історико-географічних досліджень С. Рудницького. Складовими цієї класифікації є: історичне дослідження природи, а саме клімату, ландшафту, фауни і флори; історичне дослідження населення, тобто його чисельності, розміщення й руху людності, а також рас,

народів, племен; історичне дослідження населених пунктів у тому числі зміна форм і розташування поселень, а також поява і становлення міст, сіл, монастирів, церков, полів, лук, лісів, урочищ; історичні дослідження політично-географічних утворень минулого, зокрема їхні межі, розташування, площі і взаємини із землею тощо.

Формаційний підхід має здебільшого ідеологічний характер, а саме передбачає поділ країн світу на два ідеологічно та військово непримиренні табори, а також класове розшарування суспільства. За цим підходом виділяється п'ять суспільно-політичних формацій залежно від пануючої частини суспільства (класу) та відповідної форми власності на основні засоби виробництва, а саме: общинна, за якої відсутнє класове розшарування суспільства та приватна форма власності; рабовласницька, при якій з'являється клас рабовласників і клас рабів, а також приватна форма власності; феодалська, яка супроводжується появою нового класу – феодалів і залежного від них класу селян зі збереженням приватної власності та появою державної власності; капіталістична, що зумовила появу нового класу – капіталістів і найманих робітників (пролетаріату) та, нарешті, комуністична, пов'язана із насильницьким захопленням влади у країні робітниками й селянами і встановленням диктатури пролетаріату, а також заміною приватної власності на основні засоби виробництва на колективну (народну) власність.

Інституційно-технологічний підхід, що набув особливої популярності у ХХ ст. і полягає у виділенні трьох груп країн, а саме: **доіндустріальні**, для яких характерне домінування в економіці живої (фізичної) праці та переважання зайнятості у сільському господарстві (понад 85 %); **індустріальні (індустрія** – промисловий спосіб суспільного виробництва), у яких домінує масове машинне виробництво, спеціалізація і кооперація, а також переважає занятість у промисловості (понад 60 %); **постіндустріальні**, котрі мають високий рівень економічного розвитку [54, с. 60–65], широко застосовують електроніку, робототехніку, біотехнології, поступово витісняючи фізичну працю у промисловості, і в яких домінує занятість у сфері послуг (третинний сектор економіки) (понад 65 %).

У рамках індустріального та постіндустріального суспільства виділяють первинний (сільське і лісове господарство, рибальство та гірничодобувна промисловість), вторинний (переробка сировини, сільгосппродукції, виробництво товарів та будівництво) і третинний (сфера послуг) сектор економіки. Також у рамках постіндустріального суспільства виділяють **інформаційне суспільство** – головними продуктами виробництва якого мають стати знання та інформація [60, с. 177–219].

Цивілізаційний підхід полягає у поділі суспільства за певними типовими рисами у межах загального культурно-історичного розвитку людства [63, с. 49–52]. Відповідно поняття **цивілізація** означає стійку у часі й просторі або на території сукупність людей з характерним способом виробництва та своєрідними культурно-моральними і релігійно-етнічними особливостями. Базовими чинниками, які формують цивілізацію, є: розташування території проживання населення; система господарювання; соціальна організація суспільства; релігійні установки й духовні цінності; історично сформована ментальність та політичний устрій.

Стимулом розвитку цивілізацій є проблеми, що виникають перед суспільством, а саме: військова агресія, екологічні та техногенні катастрофи, соціальні потрясіння тощо. Усе це дозволяє сприймати та усвідомлювати навколишній світ і самих себе. Найбільшим недоліком цивілізаційного підходу є недостатнє врахування економічних та соціальних аспектів розвитку окремих суспільств. В основі поділу цивілізацій лежать критерії духовності життя, схожості культур, історичної й економічної взаємозалежності, а також спільності напрямів подальшого розвитку.

На цій основі виділяють чотири основні типи цивілізацій: природні спільності; східний, західний і сучасний тип. У рамках західного типу цивілізацій існує техногенний підтип. Сучасний погляд на поняття «цивілізація», як культурну спільноту, що включає відмінності у мові, історії, релігії і звичаях, а також суб'єктивну самоідентифікацію людей щодо приналежності до відповідної спільноти. Майбутній розвиток людства пов'язується із взаємодією та конфліктами

наступних цивілізацій: західної, конфуціанської (або китайської), японської, ісламської, індуїстської, слов'яно-православної, латиноамериканської та африканської (рис. 1.7).

*Рис. 1.7. Цивілізації релігійного спрямування
за С. Гантінгтоном*

Джерело: складено за [66]

Існують дві групи причин конфліктів між західною цивілізацією та іншими цивілізаціями: боротьба за військову, економічну і політичну могутність, а також відмінності у культурах, а саме в основних цінностях і віруваннях [66, с. 130–150].

1.2.2. Етапи становлення країнознавства як науки

Розвиток і становлення будь-якої науки або навчальної дисципліни можна розглядати з кількох часових періодів. По-перше, це період появи першого визначення науки відповідним науковцем або дослідником. По-друге, поява власних

методів дослідження, і, по-третє, поява перших письмових праць по тематиці відповідної науки. Як наслідок, буде різною і кількість періодів розвитку науки, і кількість науковців, які певною мірою писали у контексті цілей та завдань науки. Власне термін «країнознавство» існує в українській та у німецькій мовах (*Landeskunde*). В інших мовах синонімом країнознавства є «регіональна географія» (*Regional Geography*).

Загалом країнознавчі дослідження зародилися ще в античні часи з виникненням перших країн, і вони завжди виконували функції накопичення фактів та зводилися переважно до природничо-географічного, політичного, етнографічного та статистичного опису власне країн і держав у рамках країнознавчого напрямку – **землезнавство** (рис. 1.8).

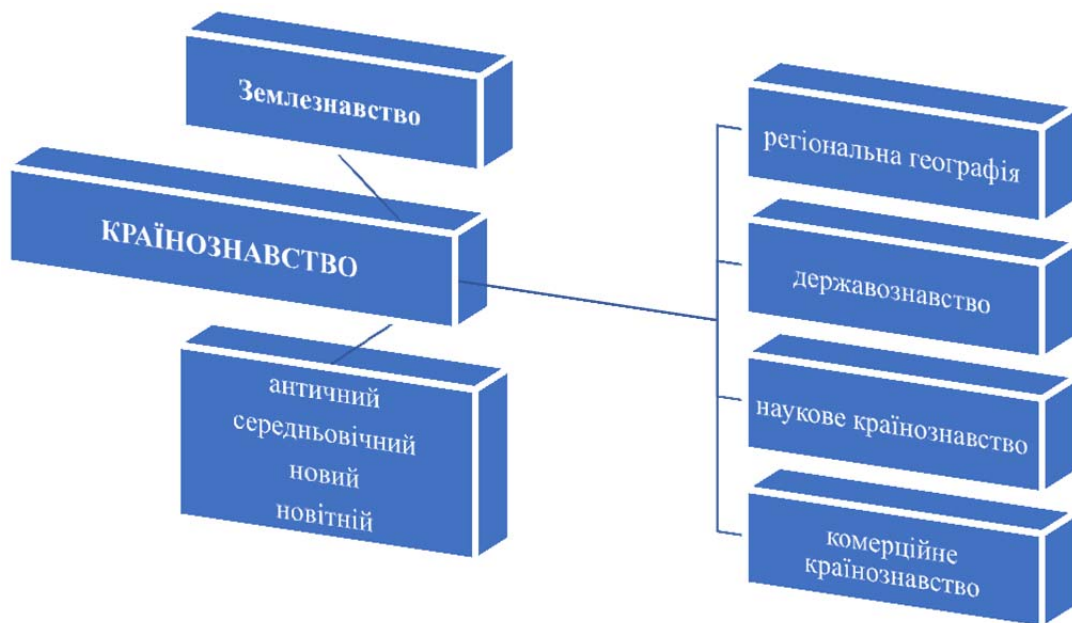

Рис. 1.8. Становлення країнознавства як науки

Джерело: авторська розробка

Початковим періодом появи країнознавчих досліджень можна вважати період існування Древньої Греції та пошук **Ойкумени** (дав. гр. οἰκουμένη – «заселена» (земля), від οἰκέω – «населю, проживаю»). Першою письмовою працею на рубежі VI ст. до н.е. став опис усіх країн, відомих на той час, древнім

греком Гекатеєм Мілетським під назвою «Землеопис». Утім, найбільш видатним науковцем в епоху древньої Греції був історик Геродот, «країнознавство» якого і було найбільш тісно пов'язане із загальною історією людства. У своїй праці «Історія» він описує міста та країни. Натомість Аристотель у своїй праці «Метрологіка» узагальнив усі відомі на той час знання про природу.

Наступний період пов'язаний з розвитком Римської імперії. Його представники: Страбон та Птолемей. Найбільш повно країнознавчий напрям представляв саме Страбон, який географію зводить лише до опису Ойкумени. Його праця «Географія» описує фізичну географію античного світу. У той час як праця Птолемея «Керівництво з географії» – це перелік географічних пунктів з указанням їхнього географічного місця розташування, тобто у ній йдеться про географічні проєкції та карти. Таким чином, на той момент із землезнавства розвинулося два напрями: географія фізична та картографія.

Найбільш тривалий період – це період середньовіччя, пов'язаний з епохою найбільших географічних відкриттів. Країнознавцями у той час були мореплавці. Наприклад, Ерік Торвальдсон (Ерік Рижий) (праці – «Сага про Еріка Рижого» та «Сага про гренландців»), який вважається першовідкривачем Гренландії. Він за вбивство був виселений в Ісландію, де протягом трьох років свого вигнання побував на південній, східній та західній частині нової землі, яку він назвав Гренландією.

Ірландські монахи-відлюдники у VI–VIII ст. відкрили дорогу до Гебридських, Шетландських та Фарерських островів і навіть в Ісландію та частково заселили їх. Сюди ж слід віднести подорожі несторіанського місіонера Олопена у VII ст. в Китай, а також подорожі англійського єпископа Сигельма в IX ст. у Південну Індію. Особливої уваги заслуговують подорожі нашого співвітчизника Микóли Миклúхо-Маклáя, який відвідав Південно-Східну Азію, Австралію та Океанію. Натомість найбільше число географічних відкриттів раннього середньовіччя припадає на долю норманів (шведів, норвежців та датчан), які побували і на різноманітних островах, і в Гренландії, і на

берегах Білого та Каспійського морів, у північній Африці та в північно-східній Америці. Хоча до кінця XV ст. їхні віддалені поселення практично зникли.

У XVII ст., як результат епохи Відродження, в науці та в географії домінувало емпіричне (експериментальне) природознавство, а, значить, і експериментальна географія. Представниками цього періоду у географічно-країнознавчому напрямі слід вважати Френсіса Бекона (праця «Новий органон») та Рене Декарта (праці «Міркування про методи» і «Правила для керівництва розуму»).

Утім, більшість науковців вважають засновником країнознавства Бернхарда Варена (Вареніуса) хоча він не давав першим визначення, що вивчає ця наука, але він першим визначив напрям, у рамках якого країнознавство розвивається й нині, а саме – **регіональну географію**. Так, у 1650 році вийшла його фундаментальна праця «Geographia Generalis» («Генеральна географія»). Власне цю працю вважають класичною географічною працею, а визначений ним напрям і досі є найбільш популярним у географічних науках. Крім цього, регіональна географія, яку виділив автор із загальної географії, базувалася на порівняльному методі дослідження за такими напрямками:

- земні властивості країн;
- небесні властивості;
- людські властивості.

Тобто, по суті, йдеться про одну із перших країнознавчих схем дослідження територій та країн.

У кінці XVII – на початку XVIII ст. в університетах Німеччини з'явився окремий країнознавчий напрям, а саме описове державознавство, що, у свою чергу, переросло у статистику й державне право, яке заснував Готфрид Ахенваль. Він формує межі науки **державознавство**, починаючи від географії держав і закінчуючи їхнім державним устроєм та управлінням. У рамках цієї науки був запропонований метод порівняльного опису держав. Послідовники цієї науки: Неттенблат, Гаттерих, Людер, Майзель, Маннерт, Бюшинг.

При цьому ще одним поширеним прикладом у межах державознавства було застосування показника щільності населення для характеристики країн. Послідовниками цього напрямку були Мальхус, Німан, Шуберт. У рамках державознавства існували і табличні статисти, яких очолював Анхерсен. Утім, вони були найменш поширеними серед усіх напрямів державознавства. Окремо слід розглянути і статистичний напрям країнознавства та його засновника Людвіга Шльоцера, за якого статистичні матеріали оброблялися у такій послідовності: люди, області, продукти, гроші, державний устрій.

У кінці XVIII – на початку XIX ст. у розвитку світової географічної науки з'явився окремий напрям – **наукове країнознавство**, котрий заснував Александр Гумбольдт і який базувався на порівняльному методі.

У XIX ст. з'явився напрям **комерційної географії (країнознавства)**, який започаткував Карл Ріттер. Він доводив про тісний взаємозв'язок між історією певного народу та природним середовищем, у якому цей народ проживає. У рамках комерційної географії Ріттер (праці «Комерційна географія» та «Землезнавство») запропонував **хорологічну (просторову) концепцію**. При цьому досліджувалися просторові відносини: географічне положення, конфігурація країн, природно-географічні області тощо.

Також у XIX ст. Фрідріх Ратцель (праці «Антропогеографія» та «Політична географія») заснував ще два нові напрями країнознавчих досліджень, а саме: **антропогеографію** та **політичну географію**. У рамках антропогеографії науковець пропонував вивчати систему розселення території (країни) у зв'язку з відмінностями у стані навколишнього природного середовища, а також способу життя людей, що складається у процесі розселення.

У кінці XIX – на початку XX ст. Альфред Геттнер (праці «Країнознавство Європи» і «Географія: її історія, сутність та методи») на теоретичному рівні узагальнив і підкріпив хорологічну концепцію великою кількістю фактичного матеріалу. При цьому власне Геттнер заснував ще один напрям країнознавчих досліджень – **географічні країни** (простори або хороси),

які є наслідком унікальних поєднань окремих об'єктів (ландшафтів) та явищ на певній території.

Натомість один із найбільш оригінальних напрямів країнознавчих досліджень пов'язаний з розвитком **географії людини**, який заснував Відаль де ла Блаш (праця «Картини географії Франції»). У цих дослідженнях територія характеризувалася без чіткого плану (схеми). Натомість для характеристики власне території вибираються найбільш яскраві деталі, а сама територія розглядається через синтез природи й людини у вигляді оригінального «способу життя».

Крім цього, новим країнознавчим напрямом можна вважати і **краєзнавство**, яке у Франції заснував Елізе Реклю («Земля і люди» та «Нова всесвітня географія») та яке на той час не відрізнялося глибоким теоретичним обґрунтуванням.

Уперше термін «країнознавство» в Україні було вжито 1946 року М.М. Баранським, який заснував новий напрям географії – економічну географію. Відповідно відокремлення економічної та фізичної географії, призвело до створення двох самостійних напрямів: фізико-географічного й економіко-географічного. Основна причина цього поділу – відмінності у закономірностях розвитку природи та суспільства і несумісність основ економічного й природного районування.

У працях М.М. Баранського виділено наступні принципові положення:

- обґрунтовано поняття «район» як складової та спеціалізованої частини народного господарства країни;
- поєднано районоутворення з формуванням «виробничих комплексів» та політико-адміністративним управлінням;
- використано порівняльно-географічний метод для ефективного розвитку територій;
- розглянуто комплексні країнознавчі характеристики для створення узагальненої схеми районування;
- широко застосовано карти та інший ілюстративний матеріал, як дієвий інструмент синтезу й аналізу різно-рідних даних про певні території.

Найбільший вклад у розвиток країнознавства в середині ХХ ст. внесли наступні вітчизняні науковці: П. Чубинський

(праця «Робота етнографо-статистичної експедиції в Західно-Руському краї»); С. Рудницький (праця «Основи землезнання України. Антропогеографія»); В. Кубійович (праці «Енциклопедія Українознавства» і «Географія України та суміжних земель»).

Серед нинішніх вітчизняних науковців кінця ХХ – початку ХХІ ст. слід виділити кілька країнознавчих напрямів. Найбільш поширений напрям регіональної географії, тобто **економіко-географічне країнознавство**. До числа представників цього напрямку слід віднести: В.В. Безуглого, С.В. Козинця (праця «Регіональна економічна та соціальна географія») і П.О. Масляка (праця «Країнознавство»), у яких досліджено загальні відомості, природу, населення, економіко-географічну характеристику та туризм регіонів світу.

Другий напрям пов'язаний із класичним **політико-географічним країнознавством**. Представниками цього напрямку є Я.М. Бердичевський («Зарубіжні країни») та П.М. Ігнат'єва («Країнознавство. Країни Азії»), у працях яких подаються загальні відомості, економічний розвиток, політичні аспекти розвитку, а також інтеграційні угруповання країн світу.

Третій країнознавчий напрям пов'язаний з розвитком фізичної географії, тобто **природничо-географічним країнознавством**. Представниками цього напрямку в Україні є Г. Блій, П. Муллер та О.І. Шаблій («Географія: світи, регіони, концепти»), В.М. Юрківський (праця «Регіональна економічна і соціальна географія світу»), у якій розкрито фізико-географічні особливості територій, відомості про населення, а також особливості історичного, соціально-економічного розвитку країн.

Натомість нині у ЄС розвивається кілька напрямів країнознавчих досліджень. Перший напрям – **антропогеографія**, яка об'єднує: економічну географію, географію культури, прикладну географію (просторове планування), географію транспорту, соціальну географію, народонаселення та географію міст. При цьому розглядаються питання про просторову організацію суспільства. Найбільш показові дослідження на міському та регіональному рівнях, оскільки тут відображаються демографічні й соціальні структури у конкретних деталях.

Другий напрям – **регіональні географічні дослідження**. Він включає: міські і муніципальні райони країн ЄС та досліджує просторово-функціональні зміни у Європі.

1.2.3. Структура та види країнознавства

У класичному вигляді країнознавство можна поділити на три основні складові: фізико-географічна, економіко-географічна та політико-географічна (рис. 1.9).

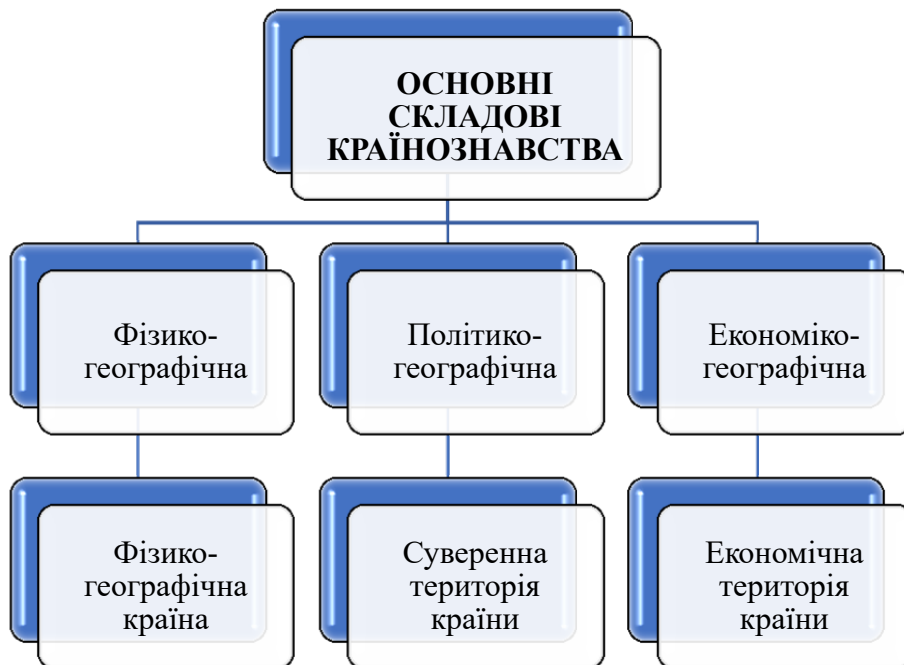

Рис. 1.9. Основні складові країнознавства

Джерело: авторська розробка

У рамках фізико-географічного країнознавства існує поділ на поверхню суші та океану і морів. Так, на поверхні суші вивчаються рівнинні й гірські країни, тобто території, які мають природні межі, відповідно рівнини і гори. При цьому **гірські країни** – це скелет материків, що обрамляє рівнини. У той самий час на морських акваторіях виділяють: прибережну материкову мілину (шельф), береговий схил і область морських глибин (абіссаль).

Як наслідок, використовується термін **«фізико-географічна країна»**, тобто зібрання однотипних місцевостей, пейзажів або ландшафтів, об'єднаних єдиним тектонічним фундаментом і геологічною історією. Фізико-географічні країни володіють міцними природними межами, а саме великими тектонічними розломами і прогинами, річками, берегами морів та океанів, підніжжями гір. Ці кордони існують тисячі й мільйони років.

У рамках фізико-географічної складової вивчення територій (країн), згідно із П.П. Семеновим-Тянь-Шанським, має проводитися у порядку їхніх відмінностей та подібностей. Відмінності, на думку науковця, повинні вивчатися у формі гомологів, а подібності – у формі аналогів. При цьому **гомологи** – це родинні території, походження й будова яких однакова, а **аналоги** – території, котрі при різному походженні, будові або рівнях організації відіграють однакову роль за низкою явищ або подібні за своїм просторовим положенням і зовнішнім виглядом (наприклад, Південний Казахстан та Центральна Монголія).

Другою складовою країнознавства є економіко-географічна складова. У рамках економіко-географічного країнознавства існує поділ країни на економічні території та економічні райони. **Економічна територія країни** складається із власне суверенної сухопутної й водної території (внутрішні морські та територіальні води) країни, повітряного простору над нею, територією під нею до технічно доступної глибини, виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу.

При цьому **виключна (морська) економічна зона** – прилеглі до територіальних вод прибережної держави території моря (океану) і континентального шельфу, максимальною шириною до 200 морських миль від найближчої точки берегової лінії, у межах яких країна має виключні права на використання усіх природних ресурсів даного регіону та ведення у ньому господарської діяльності. Крім цього, до економічної території належать вільні економічні зони і вільні митні зони. До неї також входять територіальні анклав, які розташовані на території інших країн (території посольств, консульств, військових баз, наукових станцій тощо).

Суверенна територія країни може бути поділена на окремі економічні райони. Згідно з визначенням В. Поповкіна **економічний район** – це територіальна частина народного господарства країни, якій органічно характерні географічна цілісність та економічна спільність. У свою чергу, економічні райони поділяються на галузеві та інтегральні. Галузеві райони – це райони, які зосереджені на території підприємств окремих галузей, а інтегральні райони – це економічні райони, що зосереджені у рамках адміністративних та об'єднаних територіальних громад, для яких характерні внутрішні економічні зв'язки.

За площею економічні райони бувають: мікро-, мезо- та макрорайони. При виділенні економічних районів слід врахувати: наявні природні умови та ресурси; територіальне положення; спеціалізацію території; кваліфікацію трудових ресурсів; рівень інтеграції виробництва у межах території; наявність ринків збуту продукції.

Третьою складовою країнознавства є політико-географічна. У рамках політико-географічного країнознавства існує поділ країни на адміністративно-територіальні та політико-територіальні одиниці. Власне **адміністративно-територіальний устрій країни** – це територіальна організація країни з метою забезпечення оптимального вирішення завдань та здійснення функцій суспільства і держави. Відповідно складовою адміністративно-територіальної організації країни є **адміністративно-територіальна одиниця**, тобто частина території країни, що є просторовою основою організації й діяльності державної влади та органів місцевого самоврядування [35, с. 159–166].

До адміністративно-територіальних утворень України відносять: Автономну Республіку Крим, адміністративні області та райони, об'єднані територіальні громади і населені пункти. Усі адміністративно-територіальні одиниці не мають ознак державності і не користуються суверенітетом. Тобто Україна – унітарна централізована країна, яка складається з адміністративно-територіальних одиниць, що мають однаковий правовий статус. Аналогічна ситуація спостерігається у таких країнах як: Алжир, Пакистан, Ісландія, Колумбія, Ліван, Польща, Нідерланди, Узбекистан.

Існують також і унітарні децентралізовані країни, тобто країни, у складі яких є адміністративно-територіальні автономії. До таких країн слід віднести: Велику Британію, Іспанію, Італію, Нову Зеландію та Японію. **Адміністративно-територіальна автономія** – це територія, яка наділена самостійністю у сфері правотворчої та адміністративної діяльності, а також у економічній, соціальній і культурній сферах суспільного розвитку. Основою надання статусу адміністративно-територіальної автономії є: географічне положення та територіальне співвідношення з іншими територіями.

Особливим прикладом унітарної децентралізованої країни є державно-територіальний устрій Великої Британії, який ґрунтується на трьох видах територій: Об'єднане Королівство Великої Британії і Північної Ірландії; «володіння корони» – острови Протоки (Ла-Манш) та острів Мен; залежні території, що відокремлені від Великої Британії океаном. Власне Об'єднане Королівство охоплює чотири історичні частини: Англію, Уельс, Шотландію і Північну Ірландію, кожна з яких має офіційно обмежену власну територію, національно-культурні особливості та свій адміністративно-територіальний поділ.

Політико-територіальний устрій країни передбачає територіальне відокремлення державних утворень, що мають ознаки суверенітету у системі спільної для них країни [38, с. 133–148]. Основним структурним елементом політико-територіального устрою країни є **політико-територіальна одиниця** – це частина території країни, якій притаманні повний або частковий суверенітет (**суверенна територія**) з певними взаємопов'язаними елементами політичної сфери (кордонами, органами влади, законами тощо). Політико-правовий устрій властивий, насамперед, для федеративних країн. Механізм публічно-правового регулювання у федерації налаштований на таке організаційне співвідношення державного центру та регіональних і локальних політико-автономних утворень, яке спрямоване на узгодження загальнодержавних і місцевих публічних інтересів та приватних інтересів осіб.

Для прикладу розглянемо політико-правовий устрій США. Країна складається з 50 штатів і федерального округу Колумбія з особливим статусом, на території якого розташована столиця країни – місто Вашингтон. Власне штати копіюють федеральну систему влади, а саме вони мають парламент, названий законодавчими зборами або легіслатурами, що включає дві палати. Виняток становить штат Небраска, котрий у 1937 р. улаштував у себе однопалатний представницький орган. Також вельми схожа на федеральну і виконавча влада у штатах, очолювана губернатором. При цьому регулюється питання про розподіл компетенції між федерацією та її суб'єктами, а також співіснують федеральне право і право штату тощо.

Виходячи із трьох існуючих нині складових «країнознавства», необхідно виділити його окремі види. Поділ відповідних видів базується на теоретичних установах Я.Г. Машбіца та інших вчених і включає:

- фізико-географічне країнознавство – вивчає комплекс природних умов та ресурсів окремих територій, регіонів і країн. Проводить їхнє порівняння, аналіз параметрів тощо. Критеріями вивчення цього виду країнознавства є: регіональні характеристики територій – географічне розташування та розміри, природні умови території (клімат, рельєф, природні води, ґрунти, рослинний і тваринний світ), природні ресурси (через оцінку природно-ресурсного потенціалу території й базису життєдіяльності населення і розвитку економіки);

- історико-культурне країнознавство – досліджує відомості про стародавні центри походження людини та виникнення світових цивілізацій. Вивчає історію освоєння територій, просторово-часові особливості розвитку людства, шляхи розселення етносів. Зокрема, розглядаються особливості формування етнічного складу країн світу, формування соціальних, політичних і державних систем, пам'яток історії та культури, залишені стародавніми народами, тощо;

- соціально-економічне країнознавство – досліджує стан світової економіки, галузеву спеціалізацію промисловості і сільського господарства країн, розміщення міст, транспортних магістралей та інших об'єктів світової економіки, а також

виявляє демографічні особливості і просторовий розподіл трудових ресурсів;

– рекреаційно-туристичне країнознавство – займається вивченням просторового розміщення об'єктів відпочинку та туризму у країнах світу, їхньої типізації, виявлення особливостей розвитку світових рекреаційних і туристичних центрів. Серед завдань цього виду країнознавства слід виділити також обґрунтування сутності туристично-рекреаційного ресурсу та рівня допустимого освоєння країн і, відповідно, оптимізацію туристських маршрутів;

– військове країнознавство – вивчення політико-географічних особливостей країн з точки зору їхнього військового потенціалу та розміщення військових об'єктів і сприятливості ведення військових дій на відповідній території;

– екологічне країнознавство – виявляє природно-екологічні особливості країн і територій, а також вивчає умови проживання й природокористування корінних нечисленних народів, питання збалансованого використання у країнах природних ресурсів. Крім цього, вивчаються результати взаємодії між природою, людиною та господарством на певній території;

– етноконфесійне країнознавство – вивчає просторовий розподіл расового, етнічного і конфесійного складу населення світу, великі й малі раси, етноси та народи світу, їхні вірування і релігії, їхній розподіл по регіонах та країнах;

– лінгвістичне країнознавство – вивчає мовні відмінності країн та народів, їхнє походження й еволюцію, займається виявленням мовних груп і мовних сімей та особливостей їхнього розподілу по країнах світу;

– політико-географічне країнознавство – вивчає політичний устрій країн світу, політичну картину світу, а також її зміни у просторі й часі, виявляє причини змін на політичній карті світу;

– медико-географічне країнознавство – вивчає просторові закономірності захворюваності і смертності серед населення, географічну локалізацію різних захворювань та їхню обумовленість природними й суспільними факторами, тобто загальний стан здоров'я населення та організацію його охорони у різних країнах.

1.2.4. Функції країнознавства

При визначенні функцій країнознавства існує два основні підходи. Перший підхід, який обґрунтував М. Баранський, пов'язаний із **ландшафтознавчою та регіональною функціями** (рис. 1.10).

Одним із перших тлумачення ландшафту здійснив О. Гумбольдт, а саме: визначив власне **ландшафт** як загальний характер місцевості. **Місцевість** (від грец. *Toros*) – це окрема ділянка землі з усіма предметами, що знаходяться на її поверхні, або комплекс урочищ.

У сучасному трактуванні **ландшафт** – це територіально визначена геосистема взаємопов'язаних, взаємодіючих та взаємообумовлених компонентів, які розвиваються як єдине ціле і є однорідними за своїм походженням та історією розвитку. У зв'язку з цим є різні підходи до визначення ландшафту [57, с. 40–51].

За кордоном під ландшафтом традиційно розуміють як матеріально вимірюване дослідницьке поле, що є результатом взаємодії між певним суспільством, його культурними традиціями та конкретними для даної території фізико-географічними умовами.

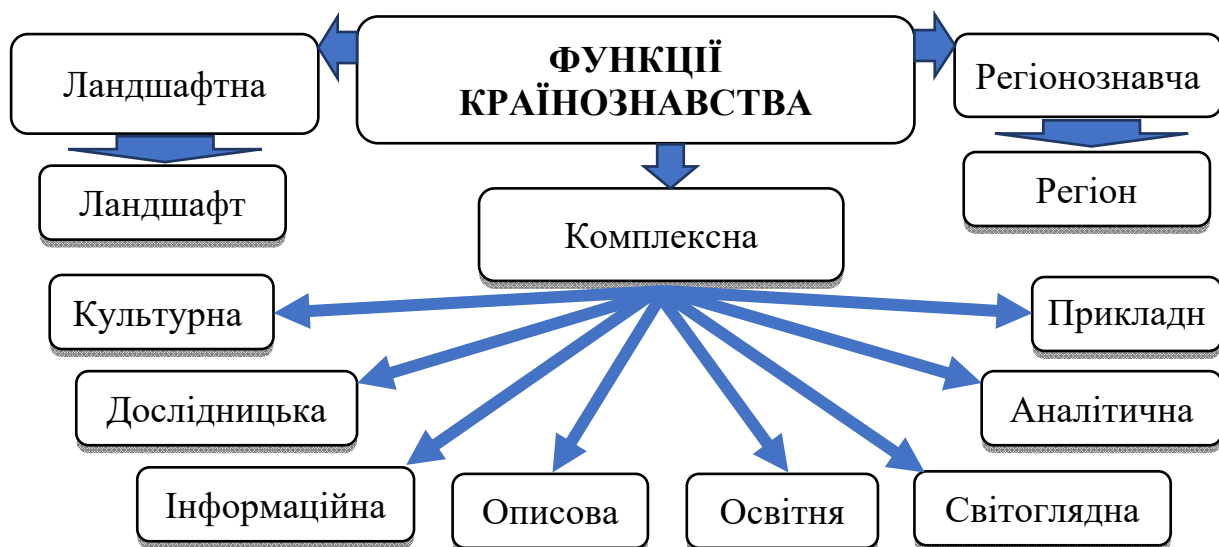

Рис. 1.10. Функції країнознавства

Джерело: авторська розробка

Поняття ландшафту включає також і ментальний вимір, заснований на сприйнятті та інтерпретації суспільством фізичної реальності свого існування. Ця інтерпретація відбиває цінності, які є у цьому суспільстві стосовно довкілля. Тобто ландшафт може розповісти про ті цінності, які маємо, і про ту якість життя, якої досягли.

Один із перших поділ ландшафту здійснив О. Шлютер, який виділив два типи: «Urlandschaft» (природний ландшафт, що функціонував до впливу на нього господарської діяльності людини); «Kulturlandschaft» (культурний ландшафт, створений діяльністю людини та її культурою). Нині ж виділяють три типи ландшафтів: **природний ландшафт** (слабо змінений); **акультурний ландшафт** (антропогенний, порушений); **культурний ландшафт** (антропогенно-змінений, корінні зміни природного ландшафту). Культурні ландшафти (поняття увів К.О. Зауер у 1927 році) за структурою та закономірностями розвитку діляться на міські і сільські.

Природний ландшафт – це територія, яка не зазнала змін у результаті господарської та іншої діяльності й характеризується поєднанням певних типів рельєфу місцевості, ґрунтів, рослинності, сформованих у єдиних кліматичних умовах. Природний ландшафт складається з природних, взаємодіючих один з одним компонентів, що формуються під впливом природних фізико-географічних процесів (ландшафтоутворюючих факторів). Для цих ландшафтів характерне повне саморегулювання.

До природних компонентів ландшафту належать: верхній шар земної кори (визначений умовно до глибини залягання першого від поверхні землі водотривкого шару), підземні та поверхневі води, атмосферне повітря, рельєф, ґрунти, клімат і біота – сукупність рослин, тварин і мікроорганізмів. Межі ландшафту носять переважно умовний характер, оскільки кожна його межева ділянка має певні причинно-наслідкові зв'язки із сусідніми ділянками іншого ландшафту. Тобто ландшафти слід розглядати як відкриті системи.

Якщо розглядати суттєві антропогенні, але не корінні зміни, то слід вивчати власне антропогенні ландшафти або ж

природно-територіальні комплекси. При цьому **природно-територіальний комплекс (ПТК)** – це частина земної поверхні з відносно однорідними, однотипними природними умовами, які сформувалися у результаті тривалої взаємодії природних компонентів. Найменшим ПТК є фація. **Антропогенний ландшафт** – це єдиний багатокомпонентний комплекс, що розвивається відповідно до природних закономірностей. Якщо цей ландшафт людина покидає, то він повертається до свого первинного стану.

Залежно від видів антропогенної діяльності та згідно з класифікацією Ф.Н. Мількова антропогенні ландшафти діляться на наступні класи: промислові, сільськогосподарські, селитебні, дорожні, лісові, водні, рекреаційні тощо. При цьому типологічно антропогенні ландшафти класифікуються аналогічно природним, а саме на основі врахування провідних чинників, зумовлених у цьому випадку діяльністю людини, а не природними причинами. У межах найбільш поширеного класу антропогенних ландшафтів сільськогосподарські ландшафти діляться на: рівнинні й гірські, а ці, у свою чергу, діляться на наступні підкласи ландшафтів: польові, садові, змішані (садово-польові) і лучно-пасовищні.

Загалом **ландшафтознавча функція країнознавства** полягає у вивченні, насамперед, окремих груп культурних ландшафтів. Перша група цих ландшафтів покликана дослідити ландшафти, які є носіями світової та національної культурної спадщини. При цьому слід досліджувати об'єкти і пам'ятки матеріальної культури (етнологічні, археологічні, архітектурні пам'ятки тощо), а також відповідні природні об'єкти (пам'ятки гідрології, геології, біології тощо). Також необхідно вивчати місцевий етнос і народ як носіїв культурних традицій та звичаїв.

Друга група ландшафтів, що вивчаються, пов'язана з дослідженням національних вірувань, міфології, народної творчості, а також краєзнавчих особливостей місцевості (пам'ятки культури, історії, природи). Нарешті, третя група ландшафтів – це віртуальні ландшафти. Власне вони створені письменниками, художниками, вченими у своїх працях.

Зазначений вище методологічний підхід базується на Конвенції про світову спадщину (1992 р.), яка є першим міжнародно-правовим документом щодо охорони культурних ландшафтів у вигляді окремої категорії, що має бути занесена до списку Світової спадщини. У Конвенції відмічено: культурні ландшафти є результатом взаємодії природи та людини, а тому служать прикладом еволюції людського суспільства і поселень протягом певного часу під впливом природного середовища та впливів соціальних, економічних і культурних факторів.

При цьому у Конвенції виділено три основні групи культурних ландшафтів: **реліктовий (викопний) ландшафт**, тобто той, у якому еволюційний процес уже закінчився, але його суттєві відмінні риси усе ще помітні у матеріальному вигляді; **безперервний ландшафт** – той, що зберігає активну соціальну роль у теперішньому суспільстві і тісно пов'язаний з традиційним способом життя, а також демонструє матеріальні докази своєї еволюції; **асоціативний ландшафт** – тобто ландшафт, який продукує релігійні, мистецькі або культурні асоціації, у той час як його матеріальна цінність може бути незначною або навіть відсутньою.

Натомість сучасні тенденції у ландшафтних дослідженнях відбито у міжнародному договорі Ради Європи, а саме у Європейській ландшафтній конвенції (2000 р.), де ландшафт розглядається у широкому розумінні, без його поділу на природний і культурний. Згідно з Конвенцією, **ландшафт** – це усе те, що бачимо або сприймаємо, коли виходимо з приміщення. У цьому контексті термін «ландшафт» є максимально близьким до загальноновживаного поняття «краєвид». **Краєвид** – це місцевість, яка розкривається перед очима.

У Конвенції також зазначається, що ландшафт включає у себе територію, як її сприймають люди та характер якої є результатом взаємодії природних і антропогенних факторів. Тобто тут наголошено на розумінні того, що ландшафт може бути наслідком лише людської діяльності, а також наголошується на важливості його сприйняття людьми. При цьому до природних факторів формування ландшафту слід віднести

рельєф, клімат, ґрунти, воду, рослини і тварини. У той час як до антропогенних факторів відносять створені людиною населені пункти, інфраструктурну мережу, промислові та сільсько-господарські об'єкти.

В Україні є багато цінних культурних ландшафтів, але для глобального контексту визначено важливість лише одного, який внесено до Світової спадщини ЮНЕСКО у категорії культурного ландшафту. Цим культурним ландшафтом є територія стародавнього міста Херсонес Таврійський (V ст. до н.е. – IV ст. н.е.) у Криму, що був внесений до списку 23 червня 2013 року.

Наступною є регіоназнавча функція країнознавства. У її основі лежить поняття «**регіон**» (лат. *regio* – країна, область) – певна територія, що володіє цілісністю і взаємозв'язком її складових елементів, або територіальна одиниця. Власне **регіоназнавча функція** полягає у розумінні регіону як частини території, на якій спостерігається система зв'язків між господарськими суб'єктами, або соціально-територіальна спільність – тобто сукупність соціальних, економічних, політичних чинників розвитку території. При цьому у сучасних наукових працях поняття «регіон» трактується як різноманітні просторові системи різних масштабів – від групи держав до невеликих за площею адміністративно-територіальних одиниць.

У межах доктрини європейського інтегрального федералізму поняття регіон тлумачать як «надтермін», що характеризується наступними спільними ознаками, а саме: територія, населення, історія, природні умови та спільні проблеми, що вирішуються. Для практичних цілей європейські інституції визначили поняття «регіон» як утворення, що безпосередньо підпорядковане власне державному рівню управління, а саме: місцевий, районний та регіональний. Асамблея європейських регіонів у 1996 р. прийняла Декларацію з регіоналізму, у якій регіон визначено як територіальне утворення, сформоване на законодавчому рівні та наділене самоврядуванням і є на порядок нижчим за загальнодержавний рівень.

Для більш ефективного управління територіями та для перерозподілу фінансових ресурсів Європейський Союз (Євростат

і Європейська Комісія), ще на початку 70-х рр. XX ст., ввели Номенклатуру статистичних територіальних одиниць (NATS). Класифікація NATS складається з трьох регіональних рівнів, для яких встановлені мінімальні й максимальні пороги для середнього розміру регіонів відповідно до чисельності населення регіону. Для регіону рівня NATS 1 мінімальна чисельність населення повинна становити 3 млн осіб, а максимальна – 7 млн осіб. Для регіонального рівня NATS 2 чисельність осіб має бути у межах від 0,8 млн осіб до 3 млн осіб. У той час як для регіонального рівня NATS 3 чисельність становить від 0,15 млн до 0,8 млн осіб.

У найбільш вузькому розумінні поняття «регіон» трактують як адміністративно-територіальна одиниця (АТО) окремих держав або країн, межі яких є переважно результатом політико-адміністративних рішень. У цьому контексті виділяють: макро-регіон – це група сусідніх областей, що мають спільні історично-географічні чинники формування, спільні ресурси, структуру та організацію господарства; мезорегіони – це території, які відповідають адміністративній області; мікрорегіони – це частина території області, котра є її своєрідною природно-економічною та етно-соціальною частиною.

Натомість у найбільш широкому розумінні регіон включає наступні парадигми: регіон-квазідержавна, тобто він є адміністративною територією, де формуються конкурентні переваги політико-економічних суб'єктів; регіон-квазікорпорація, тобто монополізований економічний простір щодо залучення відповідних трудових ресурсів, інвестицій та створення нових і зберігання існуючих економічних суб'єктів; регіон-інституція, тобто соціально-економічна й соціокультурна спільність з об'єднуючими правилами і нормами щодо підвищення потенціалу розвитку та ефективності управління відповідних господарюючих суб'єктів.

Другий підхід при визначенні функцій країнознавства є загально поширеним і в інших дисциплінах. При його реалізації застосовується комплексне бачення різних аспектів щодо країнознавчих характеристик, а саме: описове; інформаційне; аналітичне; освітнє; культурне; дослідницьке; прикладне та світоглядне.

Описова функція є першою і найпростішою функцією країнознавства. З нею пов'язані перші країнознавчі описи територій і земель. Нині ця функція покликана сформувати «образ місця». Загалом нинішній опис територій – це своєрідна система добору, організації, композиції та представлення матеріалу задля формування «відчуття території». Країнознавчий опис представляє собою особистісний творчий підхід образного відтворення інформації, що робить кінцевий результат спрямованим на розкриття природної та культурної своєрідності країни або її частини.

Інформаційна функція. В інформаційному суспільстві розвиток країнознавства неможливий без розвитку його інформаційної функції. Сутність цієї функції полягає у вдалому поєднанні популяризаторської та просвітницької складових. Вона має, насамперед, збудити інтерес суспільства до розкриття специфічних рис країни, а саме особливостей її природних, культурних та соціально-економічних характеристик. При цьому потрібно неповторні риси країни відтворювати існуючими як художніми образами, так і економічним аналізом діяльності відповідних суб'єктів. Інформаційна функція покликана збирати, зберігати та надавати дані про: географію, історію, політичний устрій, економіку, культуру і зовнішньоекономічні зв'язки. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню ефективності діяльності органів влади.

Аналітична функція країнознавства полягає у вивченні територіальної структури господарства країни, а також шляхів її удосконалення й оптимізації. Також досліджуються природні, економічні та соціокультурні ресурси країни. Зазначені дослідження базуються на концепції конструктивності і збалансованого розвитку суспільства. При цьому враховуються сучасні тенденції глобалізації та їхній вплив і прояви у межах окремої країни, тобто вивчається процес глокалізації. **Глокалізація** – це процес прояву глобалізації у різноманітних сферах людського буття на локальному рівні, який є результатом взаємодії власне глобалізації та регіоналізації. Вивчаються і соціально-економічні та етнокультурні обмеження відповідної країни.

Освітня функція країнознавства покликана створити синтез взаємопов'язаних знань про країни та регіони, а саме про їхню природу, населення, господарство, історію, культуру як єдиний географічний комплекс. У такий спосіб формуються комплексні країнознавчі знання про окремі країни й регіони (райони). При цьому країнознавча характеристика спрямована на формування мотивації і бажання відвідати відповідну місцевість або країну та одночасне створення можливостей комфортного перебування у відповідній країні. Освітня функція має реалізуватися на різних рівнях навчання та самоосвіти людини з використанням актуальних країнознавчих методів і підходів.

Культурна функція країнознавства полягає не лише у пізнанні й засвоєнні культурних традицій та звичаїв народів, які населяють певну країну, але й у формуванні культурної і духовної близькості деяких націй. При цьому вивчаються особливості розвитку окремих етносів, а саме їхні зовнішні, мовні та навіть побутові надбання й ознаки. Кінцевою метою такого вивчення є забезпечення можливостей повноцінної міжкультурної комунікації, яка, у свою чергу, має створити умови щодо розвитку конструктивного та рівноцінного діалогу між представниками різних культур.

Дослідницька функція країнознавства покликана сформувати цілісне бачення функціонування й розвитку окремих країн і територій з урахуванням політичної, соціальної, господарської та правової систем суспільної організації. При цьому досліджується внутрішнє співвідношення цих систем та їхня взаємозалежність. Для цього використовуються два взаємодоповнюючі підходи: аналітичний і синтетичний. Аналітичний базується на вивченні окремих характеристик, але максимальної кількості об'єктів. Для прикладу це може бути порівняння системи управління або системи експлуатації природно-ресурсного потенціалу різних країн, у той час як синтетичний підхід базується на детальному вивченні, але невеликої кількості об'єктів. Як приклад – це може бути синтезована інформація про населення або природу однієї або двох чи трьох країн.

Прикладна функція. З кожним роком зростає потреба у довідковій інформації про країни світу. При цьому пов'язано це, насамперед, з тим, що країнознавство покликане обслуговувати різні сфери людської діяльності, тобто реалізується його прикладний характер. Як наслідок, досі бракує власне науково-прикладної країнознавчої літератури, що допомагає не лише пізнавати країни, але й реалізовувати отримані навички на практиці у тій чи іншій галузі господарства відповідної країни. Особливо затребуваними є прикладні аспекти розвитку рекреаційно-туристичного комплексу та зовнішньої торгівлі. Прикладний характер країнознавства також полягає і в прогнозуванні та виявленні тенденцій і проблем розвитку територій і країн світу. Крім цього, забезпечується повноцінний розвиток окремих галузей промисловості, транспорту та сільського господарства.

Світоглядна функція. Нарешті, підсумковою функцією країнознавства є власне його світоглядна функція, яка є своєрідним узагальненням отриманих знань та формуванням на цій основі світоглядних поглядів щодо нині існуючого стану й перспектив подальшого розвитку країн і територій. Усе це досягається шляхом одночасного вивчення мови, культури, історії, а також ознайомлення з економікою та політикою країни і розуміння психології й менталітету народу. При цьому вивчаються етапи панування консервативних і ліберальних течій у різних системах окремої країни. Також важливим є вивчення етапів формування гендерної та особливостей встановлення юридичної рівності у кожній країні. Доцільно вивчати і шляхи забезпечення різноманітних прав та свобод. Окремим аспектом світоглядної функції є спроби розмежування питання державного устрою, права, релігії тощо.

1.2.5. Завдання сучасного країнознавства

На найвищому, глобальному рівні, тобто рівні світу загалом або групи країн країнознавство дозволяє вивчати сучасне світове господарство та його постійний розвиток.

Основними джерелами розвитку є міжнародний поділ праці і глобалізаційні процеси, які дозволяють покращувати умови життя населення різних країн. Поступовий еволюційний розвиток дозволяє людству та окремим країнам переходити від однієї форми суспільства в іншу, більш прогресивну, наприклад, від індустріального до постіндустріального та інформаційного суспільства.

На цій основі розвивається й існуючий механізм функціонування ринкових відносин. При цьому відбувається постійна капіталізація доходів як різних галузей, так і різних країн та фізичних і юридичних осіб. Сукупний світовий продукт постійно перерозподіляється на користь невеликої кількості країн. Натомість розвиток світового ринку слід ототожнювати, насамперед, із розвитком світового інституту ціноутворення та міжнародної конкуренції виробників товарів і послуг. Усе це відбувається через природний відбір ефективних моделей економічного розвитку, притаманних тим або іншим країнам.

Оскільки нині лише близько 40 % світової торгівлі відбувається між країнами, а решта – між міжнародними фірмами, тобто транснаціональними компаніями (ТНК), то світовий ринок стає більш монополізований та регульований. Особливо критичною є ситуація у нематеріальній сфері. Тобто ТНК не лише формують регіональні, але й світові ринки і контролюють міжнародний рух робочої сили, капіталу й технологій. Основою цього руху є відповідні фінансово-економічні інструменти. Власне вивчення впливу ТНК на світовий ринок та на окремі країни у різних регіонах світу і покликано забезпечити у майбутньому країнознавство.

На нижчому, національному рівні, тобто рівні окремих країн, країнознавство має забезпечити максимально повну об'єктивну економіко-географічну оцінку країни. При цьому слід вивчати синергетичні якості, наприклад, соціально-економічне становище і територіальну організацію відповідної країни. Також слід поглиблено вивчати положення країни відносно світових центрів і світових шляхів в історичній ретроспективі. Крім цього, підлягають оцінці місце й роль країни у світовому розподілі праці та доступ власне країн до джерел нагромадження капіталів.

1.3. Просторово-територіальна характеристика країн

1.3.1 Поняття «країна» та «держава»

Залежно від того, що ми вкладаємо у поняття «країна», такою й буде її країнознавча характеристика. Утім, перед тим як безпосередньо перейти до визначення цього поняття, слід розтлумачити близькі за змістом, але різні поняття. До їхнього числа необхідно віднести, з одного боку, поняття «територія», а з іншого – «держава» (рис. 1.11).

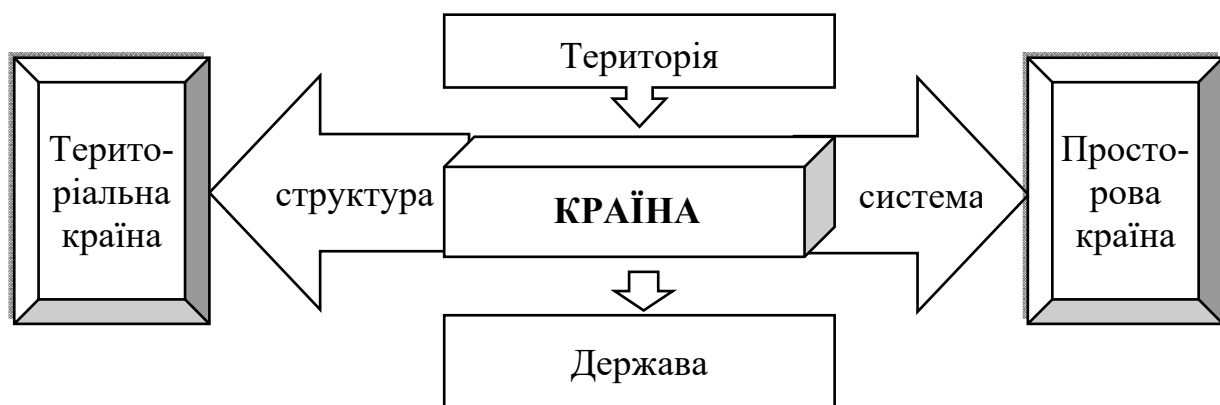

Рис. 1.11. Складові поняття «країна» та її історичні форми

Джерело: авторська розробка

Країну можна розглядати з кількох позицій. Перша позиція: країна – це структура. У цьому випадку доцільно визначати рівні цієї структури. Її метою є оптимальний склад та ефективність управління. Додаткова ціль цієї структури – закріплення меж. У той час як структура працює на території, для неї важливий правильний набір елементів. Як наслідок, отримаємо термін «територіальна країна».

Друга позиція: «країна» – це система. У цьому випадку необхідно розглянути її підсистеми. Метою цієї системи є цілісність і ефективність управління. Також однією із цілей

системи є узаконення окремішності від інших систем. При цьому система працює у просторі. Відповідно, для системи важливі відносини. Звідси впливає термін «просторова країна».

Загалом спочатку формувалися країни у межах поняття «територіальна країна», а уже потім – поняття «просторова країна». При цьому будь-яка територіальна країна рано чи пізно переходить у стадію розвитку просторової країни. Перші просторові країни з'явилися лише на початку ХХ ст., і пов'язано це було, насамперед, з освоєнням та захистом відповідними країнами свого повітряного простору.

Згодом, після Другої світової війни з'явилися і повноцінні просторові країни, коли було створено ООН та інші міжнародні організації, а також прийнято низку міжнародно-правових актів. Власне дотримання міжнародно-правових актів і визначає, чи є країна повноцінною, тобто просторовою, чи вона зупинилася у минулих історичних періодах свого розвитку, або ж навмисно і систематично порушує свої міжнародні зобов'язання чи навіть веде агресивну зовнішню політику і, відповідно, відноситься до країн територіальних. Як правило, великі за площею територіальні країни (територіальні утворення) прагнуть або збереження, або збільшення площ своєї території, насамперед, шляхом ведення військової агресії або ж шляхом прояву відповідних агресивних намірів [55, с. 150–170], у той час як невеликі або ж острівні територіальні утворення дбають про здобуття повноцінного суверенітету, тобто незалежності у внутрішній та зовнішній політиці.

Розглядаючи повноцінну просторову країну, слід розглянути її основні підсистеми, а саме: територіальну, національну, культурну, економічну, правову, міжнародну, політичну (рис. 1.12).

Територіальна підсистема включає у себе не просто поняття території та її меж, а, власне, поняття простору. Наприклад, межі у просторовому контексті означатимуть державний кордон країни, а територія – просторовий базис існування власне країни.

Національна підсистема просторової країни означатиме не просто наявність відповідних етносів чи народів на відповідній

території, а формування єдиної нації (народу) на базі спільних суспільних і цивілізаційних цінностей.

Культурна підсистема просторової країни базується на збереженні та розвитку культури, традицій, звичаїв народів даної території або нації.

Рис. 1.12. Складові просторової країни

Джерело: авторська розробка

Національна підсистема просторової країни означатиме не просто наявність відповідних етносів чи народів на певній території, а й процес формування єдиної нації (народу) на базі спільних суспільних і цивілізаційних цінностей.

Культурна підсистема просторової країни базується на збереженні й розвитку культури, традицій, звичаїв народів даної території або нації.

Економічна підсистема просторової країни спирається на постійне зростання добробуту народу (нації) та сприяння підприємницькій ініціативі.

Правова підсистема пов'язана із забезпеченням верховенства права і рівного доступу усіх народностей до захисту своїх прав.

Міжнародна підсистема покликана сприяти поглибленню міжнародних зав'язків, торгівлі та має гарантувати суверенітет країни, її міжнародну безпеку і мир загалом на нашій планеті.

Нарешті, політична підсистема просторової держави покликана формувати відповідну політичну систему управління й демократичний режим та розвиток політичних партій і рухів, їхню прозорість і змагання за владу у країні.

Звідси, **країна** – це просторово-територіальна система у міжнародно-визнаних кордонах з постійним населенням зі споріднених етносів (народів), яка має власну систему управління та веде самостійну господарсько-економічну і соціально-культурну діяльність, а також здійснює незалежну міжнародну політику або торгівлю.

При цьому поняття «держави» часто обмежують визначенням лише управлінських, політичних і міжнародних функцій країни. Тобто держава нині є політико-правовою формою повноцінної просторово-територіальної країни або країни-держави. У минулому державами були переважно певні територіальні утворення, у той час як на сьогодні **держава (країна-держава)** – це суверенна країна, визнана ООН та іншими міжнародними, а також регіональними організаціями і структурами, яка веде повноцінну й незалежну міжнародну політику.

У такому випадку слід виділити наступну класифікацію країн: країни-держави, країни-автономії, країни-території. При цьому **країни-держави** – це усі країни – члени ООН (рис. 1.13), **країни-автономії** – це країни – члени міжнародних організацій, які визнані більшістю країн – членів ООН і ведуть незалежну міжнародну політику, **країни-території** – це невеликі за площею території загальновизнаних держав, які мають певні преференції щодо зовнішньої торгівлі. Власне поняття «**країна-держава**» або «держави» передбачає визначення типу держави, особливостей державної влади, їхніх функцій.

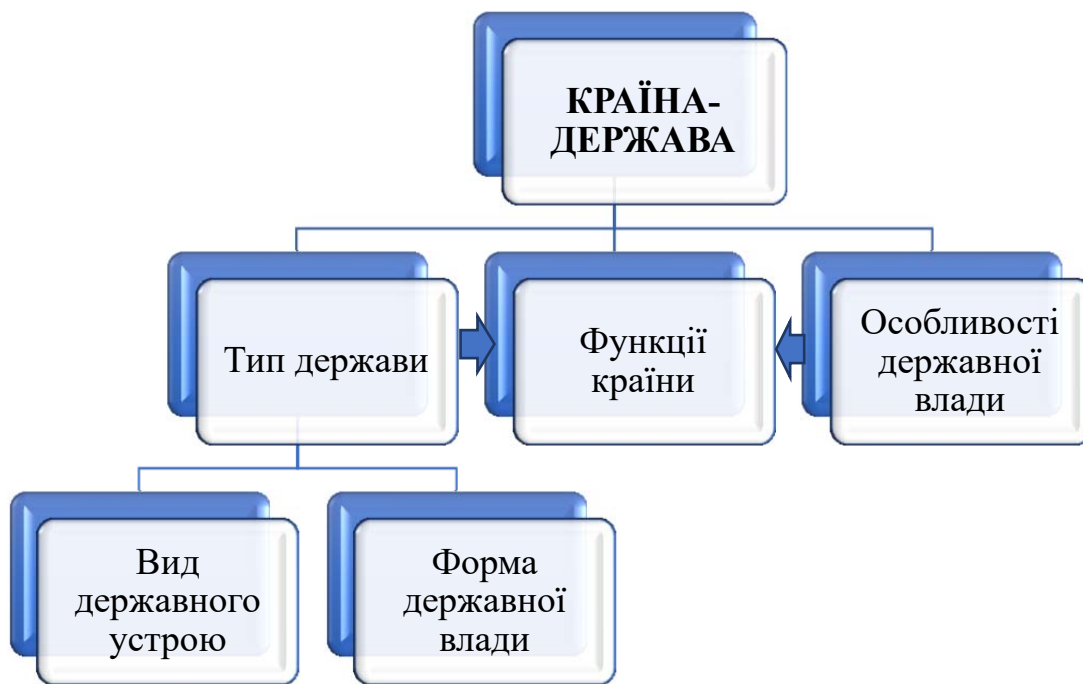

Рис. 1.13. Рівні країни-держави

Джерело: авторська розробка

Єдність та одночасне функціонування усіх складових держави забезпечує її повноцінне існування. При цьому **тип країни-держави** – це поєднання загальних спільних рис певної групи держав, які схожі між собою за соціально-політичними та економіко-виробничими відносинами і структурою управління. Тип країни-держави базується на виді державного устрою та формі державної влади (рис. 1.14).

Вид державного устрою – це територіальна організація країни (держави), що характеризується певним способом поділу країни на окремі складові частини і розподілі влади між ними. Натомість **форма державної влади** – це система організації та здійснення державної влади, яка забезпечує формування й розподіл повноважень між усіма владними структурами та громадянами країни. **Державна влада** – це відкриті публічно-правові відносини співпорядкування (панування і підкорення) між наділеними владними функціями суб'єктами, які базуються на державному примусі та відповідній системі оподаткування.

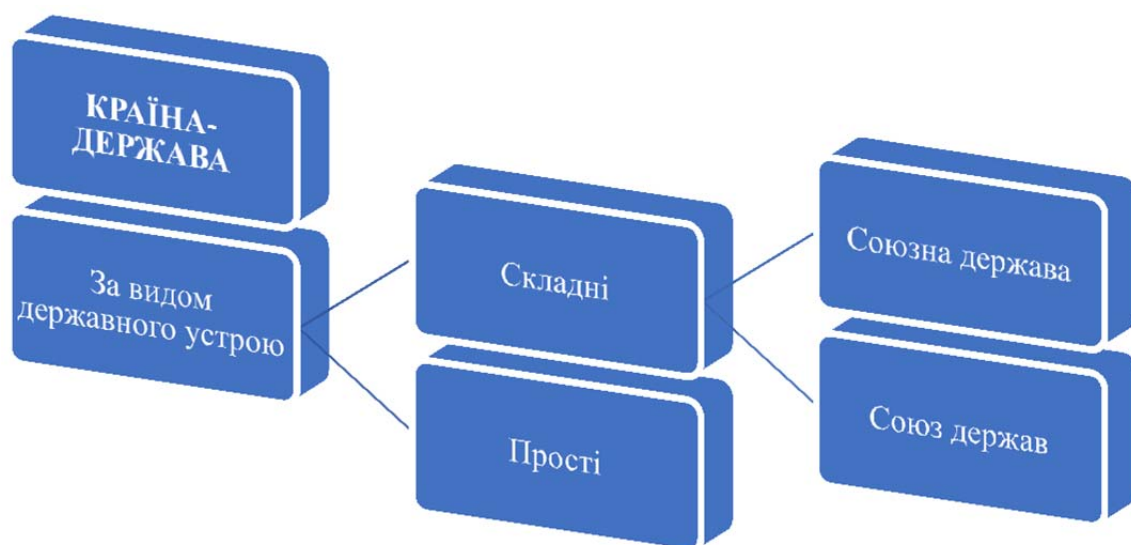

Рис. 1.14. Різновиди країни-держави

Джерело: авторська розробка

За видом державного устрою виділяють наступні країни-держави: прості (унітарні) і складні (федерація, конфедерація). **Унітарна країна-держава** – це єдина країна (держава), яка поділена на адміністративно-територіальні частини, котрі не мають власного суверенітету, тобто не є самостійними утвореннями. При цьому унітарна країна-держава характеризується єдністю правової, економічної, політичної й адміністративної складових, а також єдиними органами верховної влади, єдиним головним правовим актом країни, єдиною виконавчою, судовою та законодавчою гілками влади, єдиною зовнішньою політикою і відсутністю політичної самостійності територіальних частин країни. Прикладами унітарних країн-держав є: Велика Британія, Італія, Франція, Фінляндія, Греція, Україна тощо.

Федерація (союзна держава), яка складається із територіально-адміністративних частин, що мають певні суверенні права, тобто є самостійними утвореннями. Федеративна країна-держава характеризується єдиною територією, яка є різною у політико-адміністративному відношенні та складається з різних адміністративних територій, котрі не мають міжнародного суверенітету, а також має єдину конституцію, дворівневий законодавчий і судовий орган, єдину грошову та податкову

системи, єдине громадянство. Приклади федерацій: Австралія, Австрія, Аргентина, Бельгія, Боснія і Герцеговина, Бразилія, Венесуела, Ефіопія, Індія, Ірак, Канада тощо.

Конфедерація (союз держав), об'єднані між собою союзним договором країни, які мають міжнародний суверенітет. Конфедеративна країна-держава базується на добровільному союзі двох країн-держав з метою досягнення спільних стратегічних цілей свого розвитку. Власне тому у конфедерації відсутня єдина територія та єдині державні кордони, немає спільних виконавчих, законодавчих і судових органів, відсутня загальна конституція, фінансова й податкова системи, але збережено суверенітет союзних країн, хоча і може існувати єдиний конфедеративний орган, рішення якого є необов'язковими до виконання усіма країнами конфедерації. При цьому, конфедерації можуть перетворитися у федерації або ж розпадатися. Прикладами конфедерацій, які перетворилися у федерації, є: Нідерланди, США, Швейцарія тощо. Приклади конфедерацій, які розпалися: Сенегамбія, Річ Посполита, Договірний Берег (Договірний Оман).

Загалом на сьогодні у світі налічується 193 країни-держави, з яких у Європі знаходиться 43, в Азії – 47, Африці – 54, Північній Америці – 2, Центральній та Південній Америці – 33, в Океанії – 14.

Країни-автономії у переважній більшості утворилися внаслідок повної формальної або часткової незалежності від інших країн-держав. Тобто країни-автономії – це країни, територія яких не належить колишній митрополії або країні-державі, від якої вони мають певну залежність. Прикладом таких країн є Пуерто-Ріко, котре залежить від США (рис. 1.15).

Найбільш поширений випадок утворення власне країн-автономій – це здобуття незалежності колишніми колоніями, тобто розпад імперій. При цьому **імперія** – це велика за площею країна із залежними сусідніми або віддаленими територіями, яка населена підкореними народами чи племенами. Панівна країна мала усі основні ознаки повноцінної країни-держави і називалася **метрополією**, тобто країною, що володіє колоніями.

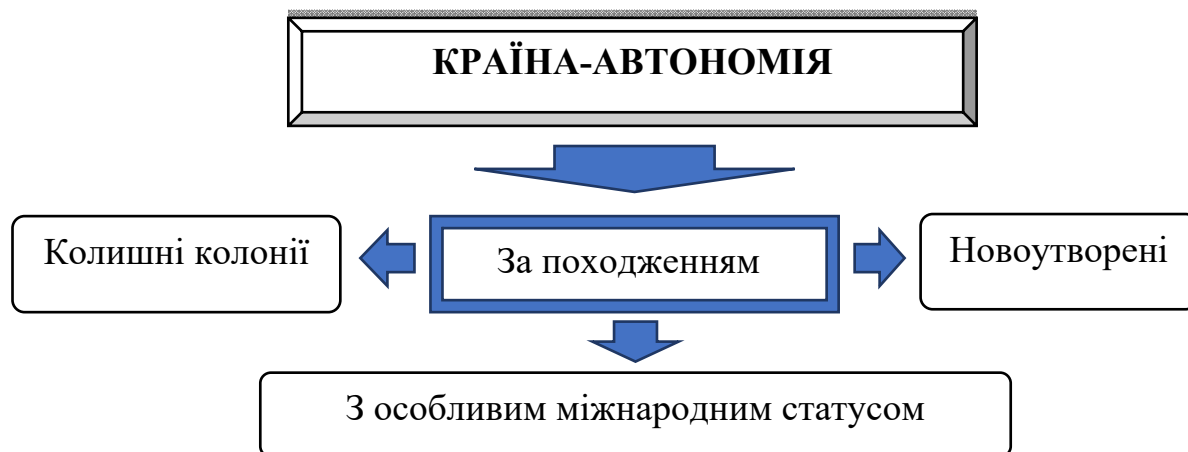

Рис. 1.15. Різновиди країн-автономій

Джерело: авторська розробка

Натомість залежні крани лише в окремих випадках мали ознаки певної автономії, і у своїй більшості були звичайними територіальними складовими власне імперії та називалися провінціями або колоніями. **Провінція** – адміністративна територія з обмеженими правами у складі країни-держави або імперії. **Колонія** – територія або країна, позбавлена суверенітету і примусом приєднана до складу іншої країн-держави, яка у результаті цього приєднання перетворюється на імперію.

Ознаками імперії є наявність: привілейованого етносу або народу; національних країн у складі; концентрованої політичної та фінансово-економічної влади у метрополії; офіційної ідеології або релігії; великого репресивного механізму (армії і поліції); авторитарної влади; покірного й пасивного населення; мононаціональної внутрішньої політики; прагнення до подальшого захоплення нових територій.

Першою вважається Аккадська імперія, яка існувала 2,4 тис. років до н.е. Класичною вважається Римська імперія, котру наслідували Візантійська та Священна Римська імперія. Також у пост-класичний період була утворена Османська імперія, а також Австрійська та Австро-Угорська імперія. У новітній час існували колоніальні імперії, а саме: Португальська, Бельгійська, Нідерландська, Іспанська, Данська, Німецька, Шведська, Французька, Італійська, Британська, Російська, Японська, Новозеландська, Американська тощо.

Власне розпад цих імперій і призвів до появи нових країн, більшість з яких сформувалися як повноцінні країни-держави, а меншість залишилися країнами-автономіями. Країнами-автономіями переважно стали невеликі острівні країни, у яких не вистачає фінансових ресурсів перетворитися на повноцінні країни-держави, або ж населення яких навіть за результатами власних референдумів не бажає повного політичного суверенітету, а лише суверенітету економічного.

Окремою групою країн-автономій є країни, які мають статус спостерігачів в ООН, а саме: Палестина та Ватикан. При цьому Ватикан не має повноцінних державних інститутів і є найменшою країною у світі з особливими, переважно не публічними функціями та з мінімальною кількістю населення, що у сукупності не дозволяє віднести його до повноцінної країни-держави. Більше того, навіть не зважаючи на повний політичний та економічний суверенітет, сам Ватикан не прагне стати класичною державою, а його повноцінне функціонування залежить від Італії, на території якої він розташований. Власне тому його слід віднести до країни-автономії.

Наступною країною-спостерігачем в ООН є Палестина. Утім, Палестина нині хоча і є визнаною більшістю країн – членів ООН, але фактично складається із двох розрізнених територій, а саме: Сектору Газа і Західного Берега річки Йордан. До того ж, постійний військовий конфлікт з Ізраїлем не дозволяє Палестині сформувати постійні та повноцінні інститути влади, а, значить, і створити повноцінну країну-державу. Власне тому, принаймні, за фактичним становищем, Палестина є країною-автономією.

Також статус спостерігача в ООН має і Республіка Китай, відома як Тайвань. Утім, Генеральна Асамблея ООН своєю резолюцією № 2758 від 25 жовтня 1971 року передала Китайській Народній Республіці (КНР) повноцінне членство Тайваню в ООН, а головне – в Раді безпеки ООН, і на цій основі Генеральний секретар ООН вважає Тайвань провінцією КНР. Тобто у нашій класифікації Тайвань не можна віднести до країни-автономії, а лише до країни-території.

Нині існують і країни із частково-визнаним статусом у рамках ООН, які також слід віднести до країн-автономій. Серед них можна виділити Західну Сахару, більша частина якої окупована Марокко. Це зумовлено тим, що, незважаючи на певний самоврядний, хоча і короткостроковий, статус в ООН, за фактичним становищем і через окупацію країна не сформована як повноцінна країна-держава. До того ж країну визнали лише близько половини членів ООН.

При визначенні країни-автономії необхідно враховувати і визнання Україною власне міжнародного статусу тієї чи іншої країни. Для прикладу, можна розглянути країну Косово, яка не є членом ООН, а тому не може претендувати на статус повноцінної країни-держави у нашій класифікації, хоча й визнана багатьма країнами світу і Європи. Утім, цей статус має підтвердити офіційне визнання Україною, але власне Україна Косово вважає невід'ємною частиною Сербії, а тому Косово не відноситься і до країни-автономії.

Країни-території – це переважно також країни, колишні колонії, але з особливим статусом, або ж які залишилися у складі новостворених, на базі метрополій, країн-держав і також з особливим статусом (рис. 1.16). Тобто це частини повноцінних країн-держав, які приєднані до них шляхом передачі метрополії або ж шляхом військового завоювання. Тобто територіально ці країни є частиною території іншої країни (держави), але на правах особливого самостійного утворення, яке склалося історично. Прикладом таких країн-територій є: Макао і Гонконг, котрі належать КНР.

Крім цього, до країн-територій слід віднести і ті країни, територія яких хоча й не була колонією жодної іншої країни, але які нині перебувають під офіційно визнаним управлінням певної країни. Серед країн-територій є і країни, територією яких, за міжнародними договорами, користуються й інші країни, зокрема, для видобутку мінерально-сировинних ресурсів. Прикладом такої країни-території є Свалбар (Шпіцберген).

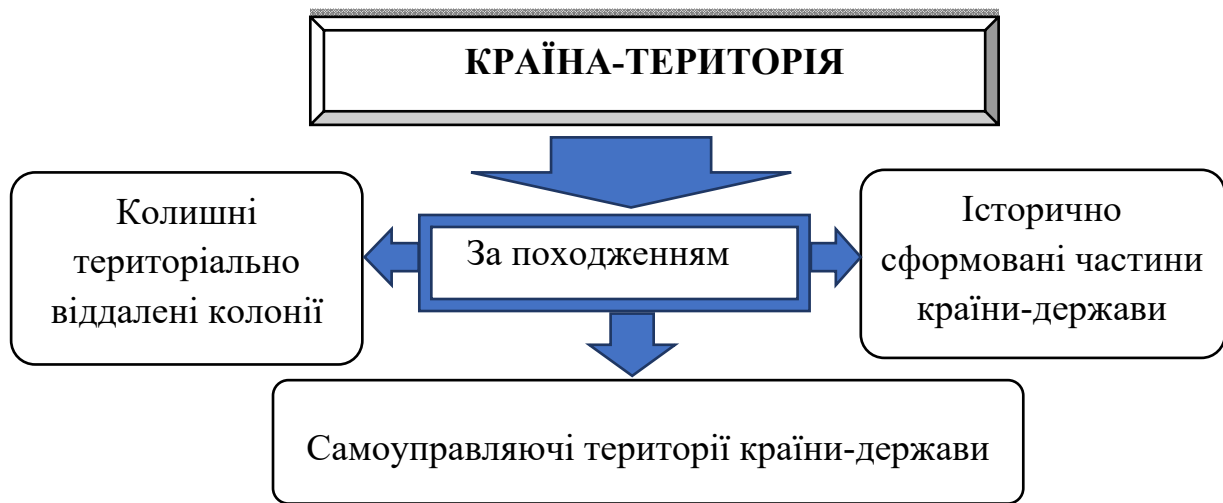

Рис. 1.16. Різновиди країни-території

Джерело: авторська розробка

1.3.2. Країнознавча характеристика

Нині не існує єдиного підходу щодо країнознавчої характеристики. Утім, одним із перших концепцію географічного синтезу запропонував М.М. Баранський, який представив країнознавчу характеристику як синтез природних, економічних та соціальних рис кожної із країн. У такий спосіб були сформовані схеми комплексного країнознавства, які включають: територію і географічне розташування, природу й природокористування, народонаселення, суспільство, історичний розвиток, господарство, територіальну структуру економіки, а також культуру.

Усі ці характеристики мають переважно статичний характер і змінюються лише у довгостроковій перспективі. Нині існують різні варіанти (схеми) цієї комплексної країнознавчої характеристики. Для прикладу можна навести одну з найбільш поширених на сьогодні схем країнознавчої характеристики: географічне положення, природні та екологічні умови, історико-культурна характеристика, населення країни, основні міста, соціально-економічна і політико-географічна характеристика країни, рекреація й туризм, загальна оцінка розвитку країни.

Також країнознавча характеристика базується на системному підході до вивчення країн. У свою чергу, цей підхід передбачає розгляд країни як цілісної системи, яка складається з кількох підсистем, наприклад, географічної, економічної, культурної тощо. Тобто країнознавча характеристика залежить від того, який підхід до розуміння власне поняття «країна» береться за основу. При цьому головне при вивченні країн використовувати єдиний підхід. Зазначений підхід повністю виправданий, коли розглядаємо спільні риси країн.

Натомість, при розгляді відмінних рис країн є сенс вводити їхні додаткові характеристики, які мають характеризувати або особливості відповідної характеристики, або її винятковість (неповторність). Винятковість (ендемичність) може бути приманна будь-якій сфері чи підсистемі поняття «країна», наприклад, економічній, культурній, історичній тощо і стосуватися лише однієї країни.

У той час як вивчення особливостей різних підсистем поняття «країна» може стосуватися одночасно двох і більше країн, які до того ж є географічними сусідами або мають історичну багатовікову історичну спільність, країнознавчий підхід, котрий базується на характеристиці унікальних або особливих рис країн, можна використовувати як додаткову, але не основну країнознавчу характеристику. Як основна пропонується наступна схема країнознавчої характеристики:

1. Загальна характеристика країни (положення, площа, людність, конфігурація, символи).
2. Природні умови та ресурси (рельєф, клімат, природні ресурси – землі, ліси, вода, флора, фауна, мінерально-сировинні ресурси).
3. Історико-культурний розвиток (державні утворення, історичні постаті й події, звичаї, культура, традиції).
4. Політико-адміністративна структура (державний устрій, форма правління, політична і правова системи).
5. Народонаселення (етноси, народи, населення).
6. Господарство (промисловість, транспорт, сільське господарство, інфраструктура).
7. Зовнішньополітичні та економічні зв'язки (торгівля, дипломатія, співробітництво).

У найбільш спрощеному варіанті зазначені вище країнознавчі характеристики можна подати у такому вигляді: природа, господарство, торгівля.

Розглянемо більш детально кожну із запропонованих країнознавчих характеристик. Зокрема, для першої загальної характеристики країни важливим є показник її географічного положення, який визначає геопросторове відношення її території по відношенню до інших територій (країн). Насамперед, необхідно визначити столицю країни або її адміністративний центр. При цьому основним показником географічного положення країни є її координати. Наступний показник загальної характеристики країни – її площа, яка складається з площі суходолу та акваторії.

У свою чергу, площа суходолу складається з площі внутрішніх водойм і територіальних вод (для приморських країн). Наступною характеристикою є показник людності, котрий включає чисельність та густоту населення країни. Важливим є і показник конфігурації країни, тобто просторове розташування ліній державного кордону та його протяжність. Мінімально необхідною загальною характеристикою країни є характеристика її офіційних і неофіційних символів. До офіційних символів відносять: прапор, герб та гімн.

Другою країнознавчою характеристикою є характеристика природних умов і природних ресурсів. Природні умови характеризуються рельєфом та кліматом. Показниками рельєфу є максимальні, мінімальні й середні висоти країни, а також домінуючі форми рельєфу та площа гірської і рівнинної території країни. Натомість показниками клімату є максимальні, мінімальні й середні температури атмосферного повітря, а також переважаючі типи клімату [53,с. 52] і наявні кліматичні пояси, природні зони і типи погоди.

Тоді як природні ресурси слід характеризувати за окремими видами, насамперед, необхідно визначити наявність і величину запасів мінерально-сировинних ресурсів, а також площі лісів і їхній породний склад, площі водойм і водотоків та, відповідно, їх об'єм, глибину, довжину і річковий стік.

Біологічні ресурси (флора й фауна) доцільно розглядати через кількість видів, їхню рідкісність (ендеміки, реліктові), різноманітність та загрозу вимирання (зниклі, під загрозою зникнення). Земельні ресурси слід характеризувати через показники розораності та сільськогосподарського освоєння, а також наявність і площі окремих типів ґрунтів та показники їхньої родючості (вміст гумусу й поживних речовин, вологозабезпеченість).

Третя історико-культурна характеристика розвитку країни включає розгляд основних етапів формування країни і держави шляхом характеристики попередніх державних утворень на її території. При цьому слід відобразити ключові дати формування країни та роль і місце основних історичних осіб.

Необхідно подати короткий опис найбільш існуючих традицій і звичаїв у країні, а також характеристику основних культурних постатей та основних письмових творів. Слід представити перелік музеїв, театрів, кіностудій, художніх галерей, навчальних закладів тощо. Крім цього, необхідно коротко охарактеризувати наявність історико-археологічних, етнокультурних і туристичних пам'яток, у тому числі тих, які включені у світову культурну спадщину під егідою ООН.

Четверта політико-адміністративна характеристика країни пов'язана з характеристикою виду державного устрою, формою правління й структурою політичної влади, а також особливостями правової системи. При цьому слід дослідити існуючу форму правління та вид правлячого режиму, які склалися у країні, й надати їхню коротку характеристику. Необхідно представити внутрішній адміністративний поділ країни, розкрити рівень урбанізації, наявність міст, сіл та інших населених пунктів.

П'ята характеристика країни базується на характеристиці її населення. Зокрема, необхідно розкрити існуючі і зниклі етноси відповідної країни, тобто надати їхній перелік та коротку характеристику. При цьому слід вказати, які етноси або народи були першими на території країни, що стали основою формування народу або нації. Прописується приналежність до рас, антропотипів, мовної сім'ї. Слід вказати

національний, віковий, статевий склад населення країни, а також віросповідання.

Шоста країнознавча характеристика країни пов'язана із розкриттям її господарсько-економічних рис. Доцільно представити загальну структуру економіки власне країни за показником частки основних сфер, а саме промисловості, сільського господарства й послуг. Також слід надати показник абсолютного валового внутрішнього продукту (ВВП) по кожній зі сфер та по основних галузях економіки, а також перелік основних видів промислової і сільськогосподарської продукції. При характеристиці транспортної мережі необхідно подати показники наявності аеропортів і морських портів, довжини та густоти наявних залізниць, доріг і різних видів трубопроводів; характеристику іншої інфраструктури, кількість абонентів зв'язку та Інтернету.

Сьома країнознавча характеристика країни пов'язана з аналізом зовнішніх відносин країни, у тому числі і з Україною. Доцільно розкрити показники експорту та імпорту по окремих сферах господарювання і по провідних галузях промисловості й сільського господарства. Також необхідно розкрити кількість наявних дипломатичних або консульських установ та охарактеризувати існуючі форми міждержавного і міжнародного співробітництва. Крім цього, слід подати участь у міжнародних організаціях та структурах.

Основну або комплексну країнознавчу характеристику можна доповнити характеристикою особливих рис окремих країн, яку у країнознавстві ще називають проблемною або цільовою країнознавчою характеристикою (рис. 1.17). При використанні цієї країнознавчої характеристики застосовують різні класи й типи власне країнознавчих досліджень.

Натомість пропонується використовувати критерій унікальності або неповторності у кожному із семи представлених вище напрямів власне комплексної країнознавчої характеристики. При цьому при характеристиці слід додавати або «унікальні», тобто ті, які притаманні лише цій країні, або ж «особливі», тобто ті характеристики, що притаманні лише групі країн. Наприклад, унікальні представники флори (вказати їхні

назви), або, відповідно, особливі представники флори (вказати їхні назви і країни поширення). У такий спосіб комплексна й цільова країнознавча характеристика дозволить максимально повно розкрити кожну країну. Доповнити країнознавчу характеристику доцільно, подавши фото та будь-яке інше зображення чи відео, насамперед, про цільові країнознавчі риси відповідної країни.

Рис. 1.17. Види країнознавчої характеристики

Джерело: авторська розробка

Крім комплексного країнознавчого дослідження, існують і цільові або проблемні країнознавчі дослідження. Ці дослідження, залежно від глибини й складності, бувають наукові або навчальні, а залежно від напрямів – географічні, економічні, історичні, лінгвістичні, правові тощо. Окремим напрямом цільового країнознавчого дослідження є країнознавча зовнішньополітична характеристика.

Утім, найпростіший варіант країнознавчої характеристики – формування образу країни. **Образ країни** – це суб'єктивне уявлення про країну, засноване на особистому ставленні дослідника до відповідних відомих йому країнознавчих характеристик її території, населення, господарства. Часто образ країни ґрунтується на міфах, стереотипах, кліше, упередженнях та емоціях (враженнях). Дуже поширеним є підхід

щодо формування образу країни, який будується на знаннях про її історію або ж на релігійно-конфесійних відмінностях. Також на складання образу країни впливає відвідування туристично-рекреаційних та історико-культурних пам'яток під час подорожі. Першим термін «образ країни» застосував К. Боулдинг.

Близьким до терміна «образ країни» є термін «імідж країни», але якщо образ країни формується індивідуально у кожної людини, то **імідж країни** – це уже сформований та штучно підтримуваний у суспільній свідомості загальний образ країни, в основі якого лежать національні образи-символи, які є відображенням історико-культурних, етнорелігійних, господарських, наукових, спортивних особливостей власне країни і її нації (народів).

Існує багато механізмів формування іміджу країни. До них слід віднести: позиціонування, вербалізацію, міфологізацію, маніпуляцію, емоціоналізацію. При цьому позиціонування – це виділення й пропаганда найбільш значимих характеристик країни та фоні інших. Вербалізація – створення коротких і насичених емоційно словесних форм про характеристику країни. Міфологізація – це використання найбільш позитивних міфів про країну. Маніпуляція – навмисне переведення уваги й акцентів на найбільш позитивні риси країни. Емоціоналізація – це формування іміджу країни за допомогою засобів, які спонукають до емоційних відгуків.

1.3.3. Класифікація країн для країнознавчих цілей

Загалом класифікувати країни необхідно за допомогою двох підходів. Перший підхід пов'язаний із виділенням та визначенням країн порівняно із некраїнами. Натомість другий підхід пов'язаний із максимально повним охопленням існуючих країнознавчих характеристик при різноманітних угрупованнях уже визначених країн. При розгляді першого

підходу країнознавчої характеристики, країни насамперед розглядаються у межах одного географічного регіону. Це дозволяє максимально повно виявляти спільні країнознавчі риси країн та одночасно здійснювати їхню порівняльну країнознавчу характеристику.

Звідси слід виділити дві групи країн для країнознавчих цілей (рис. 1.18).

Перша група пов'язана з характеристикою спільних, а друга – з характеристикою відмінних країнознавчих рис. Відповідно, для першої групи переважно використовується географічна характеристика країн, а для другої групи – інші види характеристики, наприклад, соціальна, економічна, політична, історична. Також для країнознавчої характеристики можна використати і комбінований підхід, в основі якого лежить групування країн за принципом спільних рис або за принципом відмінних рис відповідних країн.

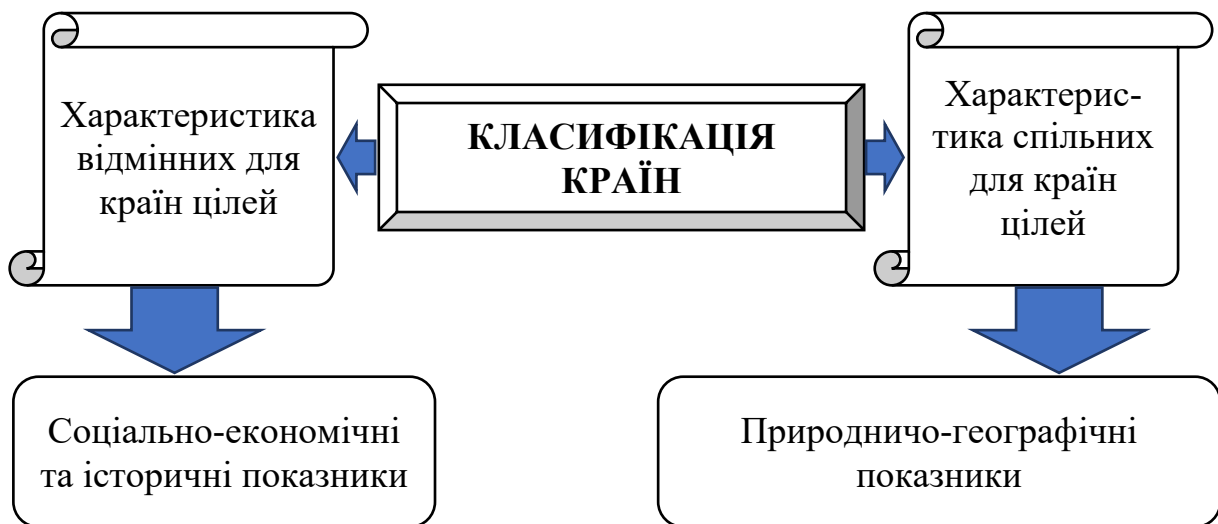

Рис. 1.18. Напрями класифікації країн для країнознавчих цілей

Джерело: авторська розробка

Коли розглядати загальну класифікацію щодо ідентифікації територій як окремих країн, то найбільш спрощений підхід щодо виділення власне країн, це підхід, пов'язаний з певними статистичними цілями. Відповідні класифікатори країн для статистичних цілей існують як на міжнародному

рівні, наприклад, у рамках ООН, так і на національних рівнях. Найбільш активно ці класифікатори почали використовуватися у рамках ООН з 1982 року. Наступним класифікатором, який можна використовувати для країнознавчих цілей, є класифікатор країн для торговельно-економічних цілей, а також цілей зв'язку.

Найбільш поширеним серед географічних класифікацій країн є поділ країн за сторонами світу, наприклад, поділ Європи на: Північну, Західну, Південну й Східну. Також існує географічно-історичний поділ країн, наприклад, поділ Азії на: Північну, Південно-Західну, Південну, Південно-Східну, Східну та Центральну.

Один із видів географічної класифікації пов'язаний з класифікацією країн за критерієм близькості до України та значенням для економіки й безпеки. За близькістю країни можна поділити на: країни – суходільні сусіди, країни – морські сусіди, країни Європейського Союзу, країни – торговельні партнери, країни – безпекові партнери.

Найбільш поширеними серед існуючих класифікацій країн є власне класифікації країн на основі економічних показників та критеріїв, які доцільно поділити на дві умовні групи: група країн за абсолютними та з відносними макроекономічними показниками, наприклад, валовий внутрішній продукт (ВВП) чи ВВП (валовий національний продукт) по країні загалом або ж ВВП (ВНП) на душу населення. **Макроекономічні показники** – це економічні показники, які визначають рівень економічного зростання, обсяги виробництва, споживання, обміну, ефективності економічної діяльності, рівня добробуту, обсягу експорту та імпорту тощо. **Виробництво** – це процес створення різноманітних благ (матеріальних і суспільних) для існування та розвитку суспільства.

При цьому найбільш поширеними є економічні класифікації ООН, які у своїй основі мають певний набір показників, а самі країни групуються ще й за певними назвами, наприклад, економічно розвинені країни, країни, що розвиваються, найменш економічно розвинені країни [33, с. 18–21] тощо. У таких класифікаціях визначається рівень економічного або

соціально-економічного розвитку відповідних країн. Крім рівня соціально-економічного розвитку зазначені вище класифікації дозволяють визначити роль та місце країни у світовій економіці. Загалом **соціально-економічний розвиток** – це перехід до оптимізації відносин між економічними суб'єктами і соціальними групами населення.

Нині використовують наступні соціально-економічні класифікації країн. За критерієм ступеню розвитку суспільства виділяють: доіндустріальні, індустріальні, постіндустріальні, інформаційні групи країн. Власне **суспільство** – це сукупність людей на певному етапі історичного розвитку, об'єднаних певними суспільними нормами й традиціями. Відповідно доіндустріальне суспільство – це проміжок часу у розвитку людської спільноти, коли домінувала ручна праця та ремісництво. Індустріальне суспільство – період домінування машинного масового виробництва і появи галузей промисловості. Постіндустріальне суспільство – період домінування сфери послуг та розвиток інноваційного виробництва. Інформаційне суспільство – це період продукування інформації і нових знань, а також розвитку глобального економічного простору.

Наступною соціально-економічною класифікацією країн, яка застосовується нині, є класифікація на основі критерію домінування відповідного сектору економіки, а саме: країни з домінуванням первинного сектору економіки, країни із домінуванням вторинного сектору економіки, країни із домінуванням третинного, четвертинного та п'ятинного сектору економіки. При цьому під **сектором економіки** слід розуміти складові національної економіки, яким притаманні спільні організаційно-правові і технологічно-галузеві риси.

Відповідно первинний сектор – це сировинні галузі, а саме сільське господарство, гірничодобувна промисловість, лісове та рибне господарство. Вторинний сектор включає галузі, які перетворюють сировину на готову продукцію, а саме усі промислово-виробничі галузі й будівництво. Третинний сектор включає сферу послуг, які сприяють виробництву. Четвертинний сектор включає фінансово-економічні, бізнесово-

управлінські, юридично-правові та інформаційно-страхові послуги. П'ятинний сектор складається із висококваліфікованих послуг, а саме: медичних, освітянських і науково-виробничих, які необхідні для інноваційного розвитку.

Утім, найбільш оптимальною соціально-економічною класифікацією країн для країнознавчих цілей слід вважати наступний поділ країн: найбільш економічно розвинені країни, країни із середнім рівнем економічного розвитку, країни із задовільним рівнем економічного розвитку та найменш економічно розвинені країни. Основним економічним критерієм для такого поділу країн слід вибрати рівень доходів громадян, а основним соціальним критерієм – очікувану тривалість життя населення. При цьому економічний розвиток – це поступальний перехід до більших обсягів виробництва товарів і послуг та до розробки нових технологій, товарів і послуг.

Також у якості економічної класифікації країн доцільно використовувати класифікацію за критерієм домінування найбільш прибуткової галузі або сфери. Наприклад, за прибутковістю серед галузей економіки країни діляться на: інноваційно розвинені, нафтогазовидобувні, сільгоспорієнтовані, туристичноорієнтовані, фінансовопривабливі, багатогалузеві та ресурсорієнтовані. Схожою може бути класифікація країн за рівнем забезпечення природними ресурсами. Зокрема, доцільно виділити країни: надмірно ресурсозабезпечені, достатньо ресурсозабезпечені, ресурсодефіцитні, гостро ресурсодефіцитні, безресурсні.

У той час як природні ресурси – це компоненти природного середовища (тіла і сили природи), які оточують людину та використовуються або можуть використовуватися для задоволення людських і суспільних потреб. Відповідно **ресурсозабезпеченість** – це співвідношення між існуючими запасами природних ресурсів та обсягами їхнього використання.

Проміжною класифікацією країн між економічними і соціальними цілями слід запровадити поділ країн залежно від орієнтації на внутрішні або зовнішні трудові ресурси:

країни тимчасової імміграції трудових ресурсів, країни постійної імміграції та країни з мінімальною імміграцією. При цьому критеріями поділу країн має виступити показник сальдо міграції за багаторічний період, а також наявність діаспор різних народів і націй.

Відповідними складовими класифікації є **імміграція** – в'їзд до країни іноземців на постійне проживання або тимчасове перебування, а також **трудові ресурси** – це працездатне населення від повнолітнього до пенсійного віку (16–60 років). У той час як **діаспора** – це частина народу або етносу, яка постійно проживає за межами історичної території (батьківщини).

Досі актуальною залишається ціннісно-ідеологічний поділ країн на: країни з капіталістичною системою господарювання, країни із соціалістичною та комуністичною системою, а також країни із транзитивною (перехідною) системою, країни з докапіталістичною системою та країни з релігійною системою.

Звідси **капіталізм** – це суспільний лад, заснований на максимізації прибутку та капіталізації економіки при домінуванні приватної власності на засоби виробництва (предмети й засоби праці), заснований на особистій ініціативі та ефективному використанні наявних ресурсів. Натомість **соціалізм** – це суспільний лад, заснований на диктатурі пролетаріату при єдиній народній (державній) власності на засоби виробництва і плановій економіці.

Актуальною є класифікація країн на основі історичних періодів формування та історичної залежності від інших країн. Зазначена класифікація країн має включати наступний поділ: країни – нащадки імперій, країни – колишні митрополії, новоформовані країни, країни з давньою неімперською історією. Критерієм поділу у цій класифікації буде приналежність до різних імперій (імперських утворень) і тривалість державотворення.

При цьому **державотворення** – це всебічний комплексний та довготривалий підхід утворення повноцінної країни-держави. Натомість імперія – це державно-територіальне утворення,

у рамках якого один народ (нація) панує над іншими народами і націями та при якому відсутні демократичні владні й суспільні норми, а також громадянське суспільство або ж створена їхня видимість.

Наступною ідеологічною класифікацією є поділ країн на три групи: країни першого світу, країни другого світу та країни третього світу. До країн першого світу належать усі капіталістичні країни. Країни другого світу включають соціалістичні й комуністичні країни. У той же час до країн третього світу відносяться усі некапіталістичні та несоціалістичні країни.

Нині сутність ідеологічної класифікації набула економічного змісту. Зокрема, до країн першого світу відносять найбільш економічно розвинені країни, до країн другого світу – колишні соціалістичні країни, а до країн третього світу – найменш економічно розвинені країни. Також серед найменш економічно розвинених країн виділяють найбідніші країни, які включають у країни четвертого світу.

Близькою до попередньої класифікації країн буде класифікація на основі етнонаціональних характеристик власне країн. До цих характеристик належить критерій домінування титульної нації, а також корінних народів і етнічних груп. Відповідно слід розглядати такі групи країн як: мононаціональні, двонаціональні та багатонаціональні.

Натомість **етнос** – це група людей, які проживають на певній території та усвідомлюють свою історико-культурну та соціальну єдність. **Народ** – це спільнота етносів, пов'язаних формуванням єдиної культури, мови, традицій і звичаїв. **Нація** – це народ (народи), об'єднані спільними соціальними, суспільними та цивілізаційними цінностями. При цьому соціальні (суспільні) цінності – це домінуючі переконання людей (суспільства) щодо стандартів життя і способів їхнього досягнення, а цивілізаційні цінності – це переконання людей щодо способу життя та сповідування спільних релігійних переконань, культурних традицій, вибору економічних систем і суспільних свобод.

1.3.4. Види географічного положення країни

Для розвитку країни надзвичайно важливе значення має її географічне положення. У найбільш спрощеному вигляді «географічне положення» має вузьке й широке трактування. У вузькому трактуванні географічним положенням країни є встановлення її географічних координат на земній поверхні. Тобто йдеться про географічну прив'язку країни, яка через географічну систему координат встановлює географічну позицію на Землі. При цьому географічні координати – це величини, що визначають положення певної точки відносно відповідної системи координат на карті або ж на місцевості.

У повному трактуванні **«географічне положення країни»** – це її геопросторове відношення (розташування) до інших країн або територій, які мають або можуть мати на неї істотний вплив. Тобто країни через свій статичний характер можуть відображатися на картах, а їхня **адресність** відображає взаємозв'язок країни з іншими країнами [22, с. 35]. Необхідно відрізняти місцеположення і географічне положення. **Місцеположення (місце розташування) країни** – це її розташування на поверхні Землі, відображене системою географічних координат.

Поява й максимальна значимість поняття «географічного положення» пов'язана з появою та розвитком географічного детермінізму, Власне **географічний детермінізм** – це вчення про домінуючу роль у суспільному розвитку народів (країн), їхнього географічного положення. За своєю суттю перші трактування географічного положення країн зводилися до їхнього **фізико-географічного положення**, тобто до відношення (розміщення) країни до природних об'єктів, а саме до материків, океанів та морів, гірських систем, річок, озер і навіть до кліматичних поясів чи природних зон (рис. 1.19).

Утім, найбільший вклад у розвиток цього вчення внесли Елізе Реклю та Фрідріх Ратцел. Власне Е. Реклю обґрунтував такий вид географічного положення як економіко-географічне

положення, а Ф. Ратцел – політико-географічне положення країни (держави). Відповідно **економіко-географічне положення країни** – це відношення (розміщення) країни до інших національних економічних систем, а також до наднаціональних економічних суб'єктів, насамперед, до інтеграційних економічних об'єднань і союзів. Натомість **політико-географічне положення країни** – це відношення (розміщення) країни до політичних та військово-політичних блоків і об'єднань.

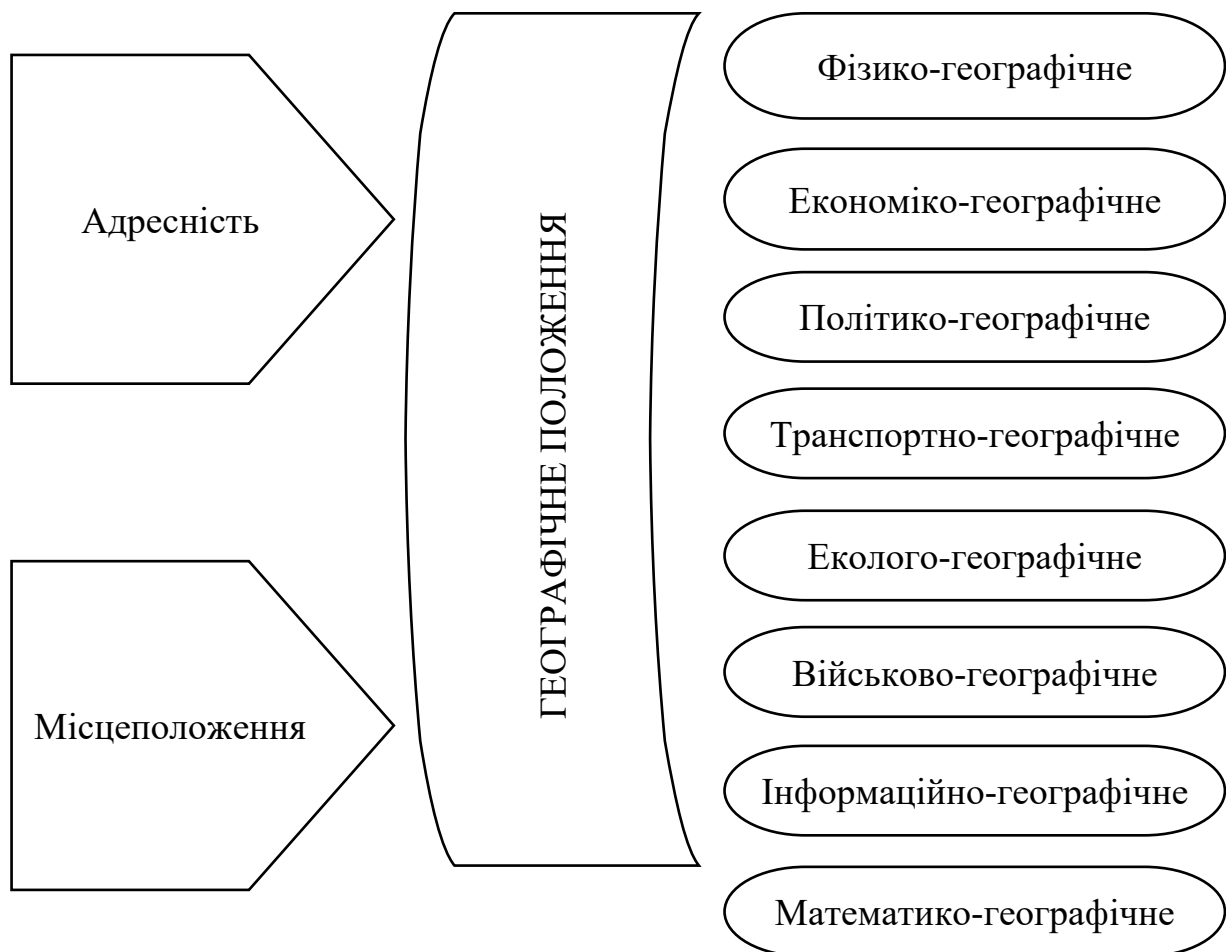

Рис. 1.19. Географічне положення країни

Джерело: авторська розробка

Незалежно від виду географічного положення існує поняття щодо його вигідності. При цьому власне вигідність визначається по кількох напрямках. Перший напрям пов'язаний з відстанню від країни до відповідного географічного об'єкта.

Географічну близькість країни можна визначити як прийнятну для активної взаємодії (взаємовідносин) відстань до неї. Крім суто географічної близькості може існувати й ментальна, культурна та історична близькість країн або народів. Також існує і поєднання географічної та культурно-історичної близькості країн (народів). Поняття географічної близькості ввели В. Бунге та Р. Морілл. Загалом відстань між географічними об'єктами і між країнами характеризує поняття **дистанційності**, тобто сприятливості або несприятливості власне відстані.

Другий напрям пов'язаний з наявністю **географічних перешкод (бар'єрів)** між країнами. Найбільш поширеними перешкодами є океани, моря та гірські хребти, пустелі, ліси. При цьому максимально ізольованими є острівні або ж високігірні країни. Також перешкодами для анклавів можуть бути інші країни. У результаті деякі з країн стають частково або повністю ізольованими від інших країн, тобто їхня зовнішньоекономічна або ж зовнішньополітична діяльність стає до певної міри обмеженою.

З ізольованістю пов'язана **центральність географічного положення країни**, яка визначає, наскільки вигідно розташована країна по відношенню до центрів економічних, безпекових і навіть материкових чи океанічних. Усе це впливає на ефективність взаємовідносин з іншими країнами і на специфіку ведення господарювання у самій країні.

Третій напрям визначення вигідності географічного положення країни пов'язаний з величиною її площі. З метою визначення вигідності площі країни необхідно ввести поняття її оптимальної площі, яка, у свою чергу, може групуватися на поєднанні показника площі з іншими показниками, наприклад, чисельністю населення. У той час як **оптимальну площу країни** можна визначити як площу, котра забезпечує комфортне проживання населення та ведення ефективної господарської або посередницької діяльності.

Також з точки зору комфортності проживання населення важливим є показник густоти населення, співвідношення суходолу й акваторії, а також наявності сприятливої інфраструктури, клімату і можливості працевлаштуватися.

Практика показує, що й найменші за площею країни також можуть бути оптимальними, тож, крім внутрішньої структури території, важливим є і її місце розташування по відношенню до інших країн. Власне тому найбільш правильним підходом буде визначення оптимальної площі країни у кожній із груп країн, а саме: найменші країни, малі країни, середні країни, великі країни, найбільші країни.

Четвертий підхід щодо визначення вигідності географічного положення країни є її доступ до великих транспортних шляхів, наприклад, до океанів, морів, великих річок, рівнинних територій тощо. Усі ці географічні об'єкти є природними й дешевими транспортними шляхами, а тому прямий або опосередкований доступ до них надзвичайно важливий для розвитку будь-якої країни.

Також важливою є наявність великої кількості країн-сусідів або ж країн, які є найбільш економічно розвиненими не лише у відповідному географічному регіоні, але й у світі загалом і з якими склалися добросусідські відносини. **Добросусідство країни** – це врегульовані міжнародним правом міждержавні відносини, які базуються на принципах поваги до суверенітету, територіальної цілісності та відсутності військових чи економічних погроз або прямої чи прихованої агресії.

П'ятий підхід щодо вигідності географічного положення країни пов'язаний з її формою. **Форма країни** – це її географічні обриси та загальний вигляд, обмежений кордонами (державними або адміністративними). Тобто вигідність географічних обрисів країни полягає у наявності узгоджених і захищених її державних або адміністративних кордонів.

Наступною характеристикою вигідності географічного положення країни є наявність її оптимальної конфігурації. **Конфігурація країни** – це просторове розміщення її географічних меж, а також співвідношення у просторі географічних об'єктів, які утворюють цілісну територію власне країни. При цьому вигідність конфігурації країни визначається її подібністю до певної геометричної фігури, наприклад, кола.

У зв'язку з цим використовується поняття **«компактна країна»**, тобто країна, котра не має розірваності своєї території і максимально (щільно) наповнена географічними об'єктами, відстань між якими майже однакова з будь-якої точки власне території. Некомпактні країни можуть бути: видовженими, подовженими, звичайними некомпактними та фрагментованими.

У видовжених країнах співвідношення довжини до середньої ширини території становить не менше як 4 до 1. У подовжених країнах від більшої частини компактної території країни відходить її видовжена частина. У звичайних некомпактних країнах територія нагадує найбільш складну геометричну фігуру, у той час як фрагментована країна складається з двох і більше відокремлених одна від одної територій. Також важливою є відстань між крайніми точками країни, яка також має бути максимально наближеною при її компактній конфігурації.

Шостий підхід щодо визначення вигідності географічного положення пов'язаний з особливостями (вигідністю) самої території країни. Вигідність території країни базується на відмінностях рельєфу власне території, відмінностях клімату, а також наявності природних і антропогенно змінених ландшафтів.

Рельєф – це форми земної поверхні різного масштабу, які сформувалися під впливом ендегенних та екзогенних процесів і впливів. При цьому основними гірськими формами рельєфу є: гора або пагорб, котловина, хребет, лощина, сідловина. Відповідно основними рівнинними формами рельєфу є: низовина (до 200 м над рівнем моря); височина (від 200 до 600 м), а саме: кряж, узвишся, цукрові голови.

Власне **клімат** – це багаторічний режим погоди, зумовлений сонячною радіацією та географічними і метеорологічними умовами місцевості. Клімат характеризується певним типом та кліматичними поясами. **Кліматичний пояс** – це смуги земної поверхні певної ширини навколо Землі, які зумовлені різноманітністю температури й опадів. Виділяють наступні кліматичні пояси: полярний, субарктичний, помірний, субтропічний, тропічний, субекваторіальний та екваторіальний.

Натомість **тип клімату** – це стійка сукупність кліматичних характеристик, притаманна певній території та певному періоду часу. У кожному з кліматичних поясів виділяють по два й більше типів клімату, наприклад, у тропічному поясі існують: тропічний пустельний та тропічний вологий типи, у той час як у помірному існують: помірно морський, помірно континентальний, різко континентальний та помірно мусонний типи.

Взаємовигідність географічного положення закладає потенціал розвитку кожної країни. Особливо значним цей потенціал є у країнах, які перебувають на перетині найбільших регіональних або міжнародних транспортних шляхів. Тобто йдеться про так званий транзитний потенціал країни у рамках її **транспортно-географічного положення**.

Як правило, ці країни існують тривалий час і відносяться до економічно розвинених. Утім бувають і виключення, коли країна поглинена (завойована) іншою країною або країнами. Особливо часто на суверенітет цих країн зазіхають країни-імперії або ж великі країни, які навіть не мають спільного суходільного кордону. Більшість транзитних шляхів існують з давніх-давен і пов'язані, насамперед, торговельно-економічними відносинами.

Як наслідок, географічне положення має двояку сутність: політико-географічну та природно-географічну. Політико-географічна функція передбачає формування політичного й економічного простору. У політичному просторі країна здійснює суверенну владу, а в економічному – економічну діяльність. Натомість природно-географічна сутність включає використання наявних природних ресурсів та природних умов території.

Існують різноманітні класифікації видів географічного положення, крім уже згадуваних політичних, фізичних та економічних аспектів у класифікаціях враховують ще й екологічні, військові і математичні складові. При цьому **еколого-географічне положення країни** оцінює її розташування відносно потенційних або фактичних центрів, територій та країн, які є екологічно небезпечними, а саме екологічно

забрудненими і екологічно деградованими. Натомість **військово-географічне положення країни** визначає її положення відносно територій, де ведуться військові дії та здійснюється терористична діяльність, або ж існує висока ймовірність їхнього здійснення. **Математико-географічне положення** передбачає розташування країни у системі плоских координат.

Нині необхідно додатково виділяти ще й **інформаційно-географічне положення країни**, що передбачає розміщення країни відносно центрів виробництва й поширення інформаційних технологій, Інтернету, телекомунікацій, автоматизації та штучного інтелекту. При цьому важливо врахувати обсяги і якість наявних інформаційних ресурсів як у країні, так і поза її межами. **Інформаційні ресурси** – це інформаційний продукт певного призначення, необхідний для задоволення інформаційних потреб людини у певній сфері. Відповідно **інформаційний продукт** – це документована інформація певного виду, призначена для відповідного споживача.

Географічне положення, у тому числі й інформаційно-географічне, доцільно розглянути на трьох базових рівнях: глобальному, регіональному та локальному. Локальний рівень пов'язаний з розглядом положення країни по відношенню до її безпосередніх або найближчих сусідів. Регіональний рівень покликаний оцінити положення країни по відношенню до країн регіональних лідерів та до усіх країн відповідного регіону або материка, у той час як глобальний рівень пов'язаний з оцінкою розташування країни відносно країн глобальних (міжнародних) лідерів у відповідній сфері або до наднаціональних структур, які формують або ж суттєво впливають на функціонування і розвиток відповідної сфери суспільного життя у країнах світу.

Географічне положення країни здійснюється за певним планом, котрий включає наступні пункти: загальну характеристику країни (території), геополітичне положення, фізико-географічне положення, економіко-географічне положення, еколого-географічне положення, військово-географічне положення, інформаційно-географічне положення, внутрішній розвиток, зовнішні зв'язки, висновок про вигідність географічного положення.

Загалом географічне положення країни покликане максимально спростити та здешевити доступ до наявних на планеті природних ресурсів, до взаємовигідної торгівлі між країнами і сприяти обміну не лише економічними чи природними ресурсами та капіталом, але й культурному обміну, туризму тощо на взаємовигідній основі.

1.3.5. Територіально-політична система країни

Політико-географічний аналіз у найбільш спрощеному вигляді пов'язаний з оцінкою політичних процесів, які відбуваються на певній території. У першу чергу йдеться про формування повноцінної країни-держави та природу міждержавних конфліктів. Повне розуміння політико-географічного аналізу передбачає вивчення взаємовпливу природних умов і суспільно-економічної системи на формування й функціонування повноцінної політичної системи власне країни. Тобто вивчається **територіально-політична система країни**, а саме сукупність об'єктивно сформованих складових політичної сфери, що історично поєднана з певною територією і якій притаманний певний масштаб та ієрархія управління (рис. 1.20).

В основі розробки територіально-політичних систем країни лежить концепція «політичних місць» Дж. Егінью. При цьому географічне місце – це географічно визначена частина території з офіційно встановленими межами, у той час як політичне місце – це політично визначена частина території, котра має певні політичні особливості функціонування. Поєднання політичних та географічних місць сприяє утворенню відповідних територіальних автономій або окремих країн. Утім, частими є випадки, коли географічні й політичні місця не збігаються, що веде до розвитку навіть сепаратистських рухів.

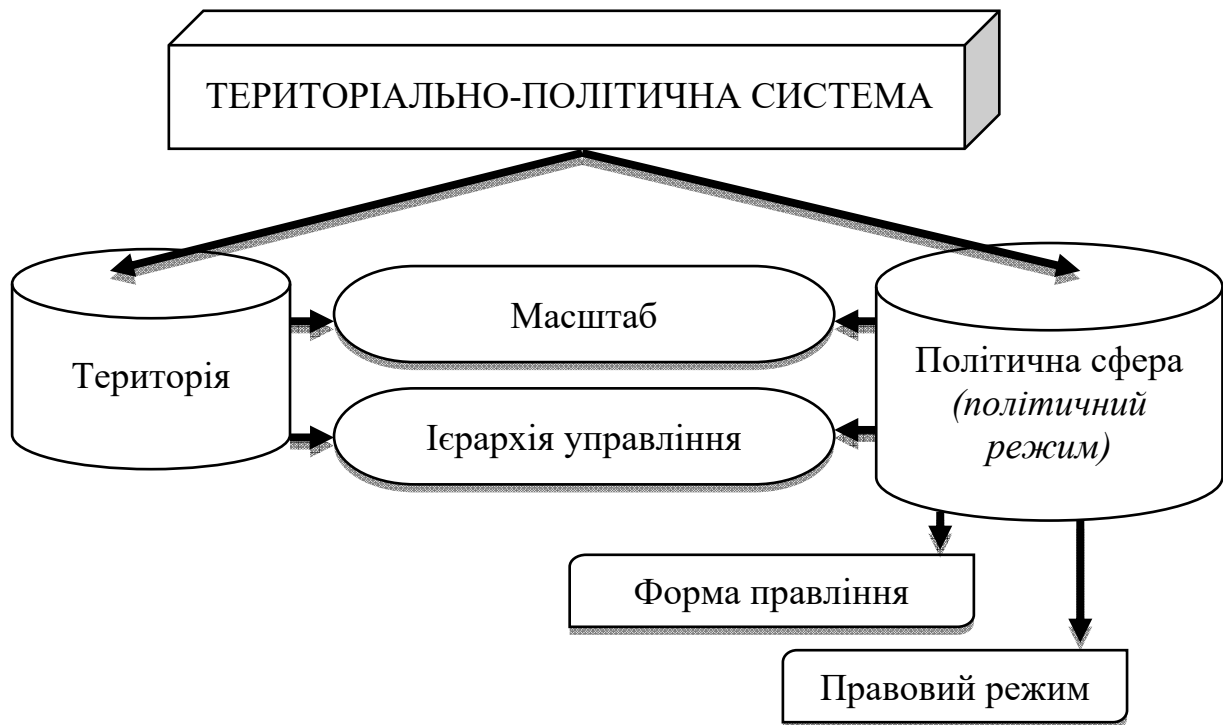

Рис. 1.20. Структура територіально-політичної системи країни
Джерело: авторська розробка

Також існують і вертикальні особливості територіально-політичних систем. У межах країни-держави існують: адміністративні регіони, економічні райони та громади. Міждержавний рівень включає: історико-культурний регіон, економіко-інтеграційні угруповання й геополітичний регіон. Відповідно на наднаціональному рівні: економічні об'єднання, геополітичні блоки, міжнародні організації.

У найбільш повному вигляді територіально-політичну систему слід розглядати через її територіальну і політичну складові. Якщо територіальна складова базується на вивченні взаємопов'язаних природних компонентів у певних межах (кордонах), то політична складова пов'язана з вивченням, насамперед, системи влади, яка на тій чи іншій території встановлена [77, с. 57–85]. **Система влади** – це сукупність органів управління країною у межах встановленого політичного режиму. **Політичний режим країни** – це сукупність засобів і методів здійснення політичної влади на основі

складених взаємовідносин громадян та держави. **Громадяни країни** – це населення країни з юридично закріпленими правами й обов'язками.

У межах політичного режиму країни формується відповідна **форма правління та види правлячих режимів**. Власне **форма правління** – це порядок організації органів влади на національному рівні з чітким розподілом повноважень у взаємовідносинах з громадянами країни. Уперше поняття «форма правління» було задокументоване 1772 року у Швеції в акті «Про форму правління». Слід виділити наступні форми правління країною: монархічна, республіканська, напівпрезидентська та теокраційна.

Монархія – форма правління країною, за якої систему влади очолює одна особа (монарх) з необмеженими або обмеженими правами. Монархічна форма правління ділиться по вертикалі та по горизонталі. По горизонталі за обмеженнями існують: обмежені й абсолютні монархії. Прикладом абсолютних монархій є: Бруней, Катар, Есватіні.

Серед обмежених монархій слід виділити три типи: конституційна (законодавча), парламентська (виконавча) та дуалістична (законодавчо-виконавча або виконавчо-законодавча). Натомість по вертикалі вони бувають: азійського, європейського, африканського та американського типів.

Принципами існування монархії є: безстроковість, престолонаслідування та непогрішимість. **Безстроковість** полягає у неможливості законного усунення монарха, а лише шляхом самозречення й смерті. **Престолонаслідування** полягає у передачі влади від одного монарха іншому кровному родичу чоловічої або жіночої статі. **Непогрішимість** полягає у відсутності будь-якої відповідальності монарха перед своїми підданими.

Наступна форма правління у країні – це **республіканська форма правління**, тобто управління країною народом обраними представницькими органами протягом обмеженого терміну. По горизонталі республіки бувають: президентські, парламентські та напівпрезидентські (змішані – президентсько-парламентські або парламентсько-президентські).

Президентська республіка – це форма правління, за якої країну очолює президент, котрий вибирається прямим голосуванням людей на загальнонародних виборах або ж шляхом голосування парламентом. Прикладом президентської республіки є США, Вірменія, Перу, Чилі тощо. Слід виділити два види президентської республіки: монопрезидентська та поліпрезидентська. **Монопрезидентська республіка** – це форма правління, за якої президент є одночасно главою країни та головою уряду. У той час як **поліпрезидентська республіка** – форма правління, за якої повноваження виконавчої влади розділені між президентом і парламентом.

Парламентська республіка – це форма правління, за якої країну очолює парламент, що формується з представників різних політичних партій, які обираються на загальнонародних виборах. Приклади парламентських республік: Австрія, Албанія, Болгарія, Індія, Ірак тощо. Необхідно виділити абсолютну й обмежену парламентську республіки. За **абсолютної парламентської форми правління** уряд формується парламентом і повністю йому підпорядковується. За обмеженої парламентської форми правління уряд формується парламентом і лише частково йому підпорядковується.

Напівпрезидентська (змішана) форма правління – це форма правління, за якої країну формально очолює президент або парламент, але фактично існує розподіл влади між цими двома інституціями, які обираються на загальнонародних виборах. Відповідно напівпрезидентська форма правління ділиться на президентсько-парламентську та парламентсько-президентську республіку. У **президентсько-парламентській республіці** уряд формує президент, а затверджує парламент, котрий і несе відповідальність перед президентом. Прикладом президентсько-парламентської республіки є: Греція, Південна Корея, Україна тощо.

У той час як у **парламентсько-президентській**, навпаки – уряд формує парламент, а затверджує президент, який і несе відповідальність перед парламентом. Прикладом парламентсько-президентської форми правління є: Алжир, Ангола, Боснія і Герцеговина, Єгипет, Ліван, Румунія, Монголія тощо.

Монархо-республіканська (змішана) форма правління буває: виборна монархія та формальна республіка. **Виборна монархія** – це форма правління, за якої нового монарха обирає обмежене коло людей зі свого числа на визначений термін правління. Прикладами цієї форми правління є Малайзія та Об'єднані Арабські Емірати. У Малайзії монарха обирає Рада правителів, а в ОАЕ – Вища рада семи емірів.

Натомість **формальна республіка** – це форма правління, за якої практично необмежену владу має президент, котрий навіть через систему виборів може передати владу своєму кровному родичу. Прикладами такої форми правління є країни Африки, Латинської Америки, Азії та СНД. Зазначену форму правління можна умовно розділити на два види: партійна та ідеологічна.

Партійна формальна республіка пов'язана із зосередженням усієї повноти влади у країні в руках однієї партії, яку тривалий час очолює одна людина – президент. Прикладом такої республіки є росія, білорусь тощо. **Ідеологічна формальна республіка** пов'язана з пануванням у країні соціалістичної або комуністичної ідеології, яку реалізує єдина партія на чолі з єдиним незмінним лідером, що перебуває на посаді керівника країни (президента). Прикладом таких республік є КНДР, В'єтнам, Лаос, Еритрея й Куба. Прихід до влади зазначених президентів може бути як через вибори, так і шляхом військового перевороту, а утримання влади відбувається переважно насильницьким шляхом або шляхом фальшування власне результатів виборів.

Принципами існування республік є: виборність, представництво, відповідальність, багатопартійність, розподіл повноважень, біцефальність, **Виборність** полягає у тому, що основний законодавчий орган та голова виконавчої гілки влади вибираються на загальнонародних виборах у країні. **Представництво** полягає у тому, що кожен громадянин країни має можливість вільно обирати свого представника або представників до органів влади. **Багатопартійність** полягає у тому, що у виборах беруть участь різні партії й політичні рухи. **Розподіл повноважень** полягає у тому, що кожен з органів

влади має свої повноваження, закріплені у Конституції та в інших законодавчих актах. **Біцефальність** полягає у формуванні двох центрів виконавчої влади.

Наступною формою правління у країні є **теократія**, тобто форма правління, за якої країну очолює духовенство або глава церкви, що зумовлено «волею Бога». Термін, який означає «священна співдружність», уперше використав Й. Флавій. При цьому **духовенство** – це релігійні лідери, які виконують певні релігійні обряди, служби й практики. Залежно від віросповідання, у християнстві такими лідерами є клірики і священнослужителі, пастори. Відповідно в ісламі – імами, кадії, муфтії, мулли тощо, в юдаїзмі – рабини, у буддизмі – бонзи тощо.

Теокраційна форма правління по вертикалі ділиться на: божественну, намісницьку, представницьку. У той час як по горизонталі вона буває: християнською, буддійською та ісламською. Прикладом релігійної намісницької форми правління є Ватикан, а релігійно-представницької: Саудівська Аравія, Ємен, Іран, Афганістан, Пакистан, Мавританія та Оман. Натомість прикладом релігійної божественної форми правління був Тибет.

Необхідно відмітити, що теократія є першою формою правління у країнах світу. При цьому основними принципами існування теократії на сьогодні є: секуляризація, покаяння, духовність, обрядовість, канонічність. **Принцип секуляризації** полягає у поступовому зменшенні домінування теологічних норм і правил. **Принцип покаяння** полягає у постійному покаянні за гріхи й молитві за грішників. **Принцип духовності** – у сповідуванні та наслідуванні найкращих духовних практик і прикладів життя. **Принцип обрядовості** пов'язаний з дотриманням певних ревізійних традицій та обрядів. **Принцип канонічності** полягає у дотриманні й вірі у певні релігійні норми, догмати та канони.

Перейдемо до **виду правлячого режиму**, який можна визначити як сукупність способів реалізації встановленої форми правління. Загалом існує демократичний правлячий режим та окремі види недемократичного правлячого режиму.

Демократичний правлячий режим – це сукупність способів управління країною, при якому єдиним джерелом влади є народ. Виділяють два види демократичного правлячого режиму: пряма демократія та представницька демократія.

При **прямій демократії** усі управлінські рішення схвалюються народом на зборах або на референдумах. **Референдум** – це голосування громадян, які мають право голосу, з метою вирішення найважливіших питань розвитку громади, регіону або країни. **Збори** – зібрання громадян з метою обговорення та прийняття рішення з важливих питань життя громади, регіону або країни. Збори можуть бути у вигляді громадських зібрань, мітингів, демонстрацій.

Представницька демократія пов'язана з реалізацією управлінських рішень через обраних на обмежений термін представників народу в інтересах виборців-громадян. Представницька демократія стає необхідною у великих громадах, де неможливо зібрати усіх громадян для вирішення питань суспільного розвитку й життя. Власне тому ця форма є основною. Видами представницької демократії є виконавча та законодавча влада, а у деяких випадках і судова влада.

Серед недемократичних видів правлячого режиму нині найбільш поширений **авторитарний правлячий режим**, тобто режим, який ґрунтується на необмеженій владі однієї людини або групи людей при збереженні певних економічних, духовних і суспільно-громадських свобод. Термін ввели М. Горькаймер, Т. Адорно, Г. Маркузе.

Авторитарному правлячому режиму притаманний **автократизм**, при якому суб'єктом та носієм суверенітету є одна особа. Також з авторитаризмом пов'язана і **диктатура**, а саме необмежена влада однієї особи або групи осіб, яка спирається на силові методи управління, а також на репресії й терор. Крайнім ступенем авторитаризму є тоталітаризм і деспотизм. Власне **тоталітаризм** передбачає нічим не обмежене керування підлеглими, а **деспотизм** – не обмежене законом керування країною однією особою.

Виділяють наступні види авторитаризму: військовий, корпоративний, дототалітарний, постколоніальний, етнічний,

егалітарний, інегалітарний, олігархічний, гегемоністський, неототалітарний, тиранічний тощо. Більшість із вказаних видів авторитарного правлячого режиму зустрічається з певною періодичністю. Наприклад, військовий авторитаризм, пов'язаний з диктатурою військових та обмеженим доступом інтелектуалів до влади, спостерігався в Єгипті за правління Г. Насера, в Аргентині – за правління Х. Перона, в Іраку – за правління С. Хусейна тощо. Егалітарний вид авторитаризму пов'язаний з формуванням закритих режимів та з руйнуванням інституту приватної власності, він характерний для: білорусі, росії, Алжиру, Бірми, Гвінеї, Мозамбіку, Куби, Венесуели, Китаю, Танзанії.

Наступний вид правлячого режиму – це **клептократія**, яка ґрунтується на владі вузького кола осіб, котрі управлінські рішення приймають, насамперед, з метою свого максимального збагачення, при збереженні певних економічних, духовних та суспільно-громадських свобод. З клептократією пов'язані процвітання корупції та лобізму. При цьому **корупція** – це злочинне використання службовими особами і політичними й громадськими діячами своїх посадових можливостей для особистого збагачення. **Лобізм** – це просування (нав'язування) та захист власних інтересів або інтересів третіх осіб шляхом впливу на державні органи.

Сучасним видом клептократії є **олігархат**, тобто недемократична форма правлячого режиму, яка базується на владі або контролі влади найбагатшими особами країни з метою свого подальшого збагачення та отримання певних привілеїв. Існує два різновиди олігархату: фінансово-промисловий і військовий. При фінансово-промисловому олігархаті вузька група людей володіє найбільшою часткою банківського капіталу та промислових активів. Натомість військовий олігархат пов'язаний з владою військових, які намагаються присвоїти собі економіко-фінансові активи країни, багатих людей. З військовим олігархатом пов'язана **хунта**, тобто група військових, які захопили владу насильницьким шляхом та запровадили диктатуру.

Приклади найбільш багатих олігархів-правителів з різних країн: індонезійський президент Хаджі Мохамед Сухарто (до 35 млрд дол.), Філіппінський президент Маркос Фердинанд (до 10 млрд дол.), заїрський президент Мобуту Сесе Секо (до 5 млрд дол.), нігерійський президент Сани Абача (до 5 млрд дол.) тощо.

Запитання й тести до розділу 1

? Запитання до підрозділу 1.1

1. Охарактеризуйте основні тлумачення змісту дисципліни «Країнознавство».
2. Розкрийте мету та основні завдання країнознавства.
3. Надайте загальну характеристику комплексним країнознавчим дослідженням.
4. Надайте загальну характеристику цільовим країнознавчим дослідженням
5. Розкрийте сутність об'єкту та предмету дослідження у країнознавстві.
6. Розкрийте сутність принципу територіальності у країнознавстві.
7. Розкрийте сутність принципу комплексності у країнознавстві.
8. Розкрийте сутність принципу системності у країнознавстві.
9. Охарактеризуйте основні країнознавчі закони та закономірності.
10. Охарактеризуйте основні теорії й методи дослідження у країнознавстві.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. До яких наук відноситься «Країнознавство»?

- а) Економічних;
- б) географічних;
- в) історичних;
- г) екологічних.

2. Скільки і які аспекти виділяють при вивченні країнознавства?

- а) Два;
- б) три;
- в) чотири;
- г) п'ять.

3. У рамках якого аспекту досліджують політичні, історичні, економічні та соціальні сфери відповідних країн?

- а) Наукового;
- б) практичного;
- в) навчального;
- г) пізнавального.

4. Фізичний базис для існування народу, нації, країни і держави – це:

- а) територія;
- б) ландшафт;
- в) місцевість;
- г) комплекс.

5. Найбільш загальні, необхідні, суттєві, стійкі та повторювальні відношення між явищами у природі й суспільстві – це:

- а) особливості;
- б) закономірності;
- в) закони;
- г) принципи.

? Запитання до підрозділу 1.2

1. Охарактеризуйте формаційний підхід у країнознавстві.
2. Охарактеризуйте інституційно-технологічний підхід у країнознавстві.
3. Охарактеризуйте цивілізаційний підхід у країнознавстві.
4. Надайте характеристику античному (первісному) періоду у країнознавстві.
5. Надайте характеристику середньовічному періоду у країнознавстві.
6. Надайте характеристику сучасному періоду у країнознавстві.
7. Охарактеризуйте види й сучасну структуру країнознавства.
8. Розкрийте ландшафтознавчу функцію країнознавства.
9. Розкрийте регіонаознавчу функцію країнознавства.
10. Обґрунтуйте сучасне основне завдання у країнознавстві.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Що таке культурна спільнота з певною мовою, історією, релігією і звичаями, а також самоідентифікацією людей?

- а) Плем'я;
- б) етнос;
- в) народ;
- г) нація.

2. Що таке індустрія?

- а) Промисловий спосіб суспільного виробництва;
- б) кустарний спосіб суспільного виробництва;
- в) машинний спосіб суспільного виробництва;
- г) роботизований спосіб суспільного виробництва.

3. Яким був перший напрям наукового країнознавства?

- а) Краєзнавство;

- б) регіонознавство;
- в) районознавство;
- г) землезнавство.

4. Сукупність однотипних місцевостей, пейзажів або ландшафтів, об'єднаних єдиним тектонічним фундаментом і геологічною історією – це:

- а) фізико-географічна країна;
- б) економічна країна;
- в) адміністративна країна;
- г) суверенна країна.

5. Які види ландшафтів існують?

- а) Природний;
- б) антропогенний;
- в) викопний;
- г) усі перелічені.

? Запитання до підрозділу 1.3

1. Обґрунтуйте й порівняйте поняття «держава» та «країна».
2. Розкрийте сутність поняття «просторова країна».
3. Розкрийте сутність поняття «країна-держава».
4. Розкрийте сутність поняття «країна-автономія».
5. Розкрийте сутність поняття «країна-територія».
6. Обґрунтуйте схему (план) країнознавчої характеристики.
7. Охарактеризуйте напрями класифікації країн за соціально-економічними та історичними показниками.
8. Охарактеризуйте напрями класифікації країн за природничо-географічними показниками.
9. Охарактеризуйте види географічного положення країн.
10. Охарактеризуйте територіально-політичну систему країн.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Зі скількох та з яких позицій (аспектів) можна розглядати поняття «країна»?

- а) Двох;
- б) трьох;
- в) чотирьох;
- г) п'ятьох.

2. Скільки і які підсистеми входять у поняття «просторова країна»?

- а) Три;
- б) чотири;
- в) п'ять;
- г) шість.

3. Які основні складові країни-держави?

- а) Тип держави;
- б) функції держави;
- в) особливості державної влади;
- г) усі перелічені.

4. До якого типу країни-держави відносяться союзні держави та союз держав?

- а) Складні;
- б) прості;
- в) середні;
- г) усі перелічені.

5. Країни, які об'єднані між собою союзним договором і мають міжнародний суверенітет – це:

- а) унітарна держава;
- б) союзна держава;
- в) союз держав;
- г) автономія.

Розділ 2

КРАЇНОЗНАВЧА ХАРАКТЕРИСТИКА ЄВРОПИ

Згідно із затвердженою в Україні класифікацією країн для статистичних цілей Європа включає у себе наступні частини: Північна, Західна, Південна та Східна. Загалом у Європі розташовано 53 країни (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

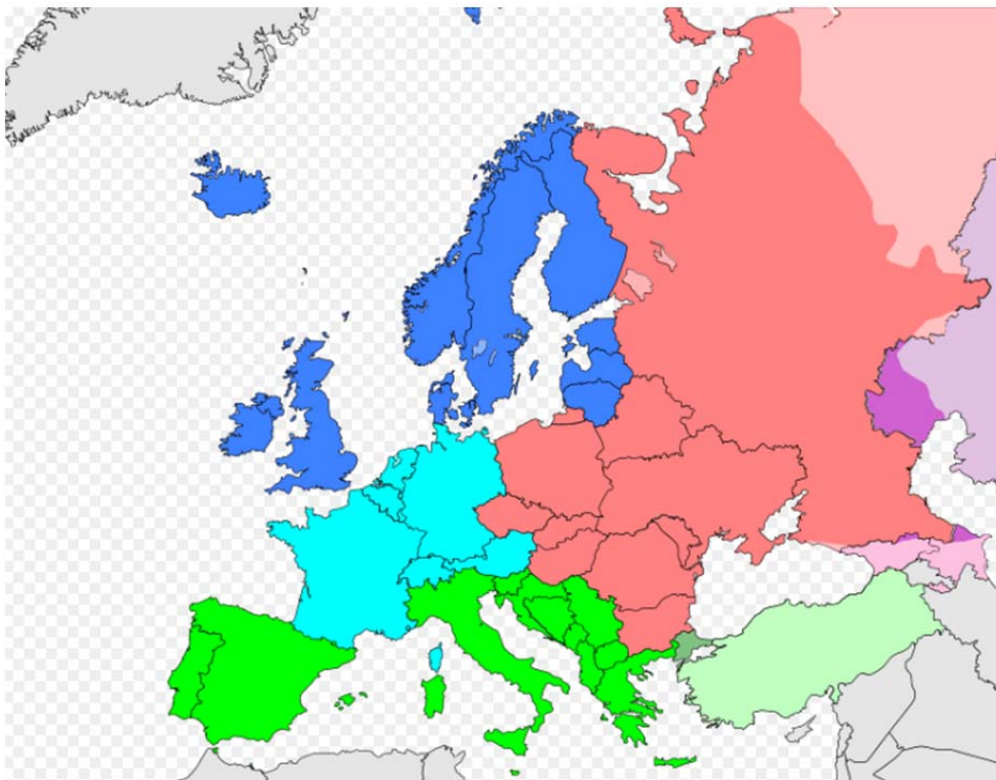
Склад географічного регіону Європа

Північна Європа	Західна Європа	Південна Європа	Східна Європа
Аландські острови	Австрія	Албанія	Білорусь
Велика Британія	Бельгія	Андорра	Болгарія
Гернсі	Ліхтенштейн	Боснія і Герцеговина	Молдова, республіка
Данія	Люксембург	Греція	Польща
Джерсі	Монако	Гібралтар	Румунія
Естонія	Нідерланди	Іспанія	Словаччина
Ірландія	Німеччина	Італія	Угорщина
Ісландія	Франція	Північна Македонія	Україна
Латвія	Швейцарія	Мальта	Чехія
Литва		Португалія	
Норвегія		Сан-Марино	
Нормандські острови		Ватикан	
Острів Мен		Сербія	
Сарк		Словенія	
Фарерські острови		Хорватія	
Фінляндія		Чорногорія	
Швеція			
Шпіцберген			
Ян-Масен			

Джерело: [58]

2.1. Північна Європа

У свою чергу, Північна Європа включає наступні групи країн – 10 країн-держав: Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (Великобританія), Королівство Данія (Данія), Ірландія, Республіка Ісландія (Ісландія), Республіка Латвія (Латвія), Республіка Литва (Литва), Королівство Норвегія (Норвегія), Республіка Фінляндія (Фінляндія), Королівство Швеція (Швеція), Республіка Естонія (Естонія), а також 9 країн-територій: Фарерські острови, Аландські острови, Нормандські острови, у тому числі Округ Джерсі (Bailiwick of Jersey; острів Джерсі), Округ Гернсі (Bailiwick of Guernsey; острів Гернсі), Острів Сарк, Острів Мен, Острів Ян-Маєн, Острів Шпіцберген (Свальбард). Усього у Північній Європі існує 19 країн (рис. 2.1).

■ Північна Європа ■ Західна Європа ■ Східна Європа ■ Південна Європа

Рис. 2.1. Географічні регіони Європи за класифікацією ООН

Джерело: [23]

2.1.1. Історія розвитку країни

Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (Великобританія)

У VII ст. до н.е. на Британські острови почалося переселення кельтів, а у I ст. до н.е. воно завершилося поселенням белгамів [25]. Першими поселеннями були: Камулодун, Еборак, Лондінум. У 55–54 роках до н.е. Юлій Цезар заснував британську провінцію. У 43-му році н.е. Клавдій завоював південно-східні провінції, а у 54-му році н.е. Веспасіан наступав на бритів аж до Северну й Тренту. У 60-му році повстала королева ценив Боудіка. За часів губернатора Агрікони були завойовані останні незалежні території в Уельсі та у Північній Англії, а у 138-му році н.е. північний кордон був укріплений валом Андріана. Влада римлян над Південною Англією завершилася у V ст. зі вторгненням ютів, англів та саксів. Також у IV ст. з півночі вторглися пікти, а з Ірландії – скоти. Перші королівства були сакськими: Кент, Вессекс, Сассекс, Ессекс, Мерсія, Східна Анталія. У VII ст. домінували лише два королівства: Мерсія та Нортумбрія. У VIII ст. домінувало королівство Мерсія і її король Оффа – до 796 року об'єднав англійські землі. У 825 році король Векссекса Егберт завоював Мерсі та Корнуал. Перші висадки норманів в Англії були у 787 році. У 874 році нормани підкорили Мерсію.

Королівство Англія існувало у 927–1707 рр. Після чого, приєднавши королівство Шотландію, перетворилося у Королівство Великої Британії. Резиденція королівської династії спочатку була у Вінчестері, а з XII ст. – у Лондоні. Після норманського завоювання Англії у 1085 та 1086 роках, король Вільгельм і завойовник наказав описати усе населення. За його правління нормани монополізували усю владу, підкорюючи саксів. У 1154 році королем Англії стає Генріх II, який заснував династію Плантагенетів. Завоювання Уельсу завершив Едварт I. У 1295 році встановлено парламентську модель управління. З 1338 по 1453 рр. – столітня війна з Францією. У 1348–1349 роках – нашістя чуми, яка забрала третину населення. У 1313 році відбулося придушення повстання

лолардів. З 1455 по 1485 рік – війна Червоної та Білої троянд, тобто між Ланкастерами і Йорками, яка закінчилася приходом до влади династії Тюдорів. У 1529 році Генріх VIII став главою Англіканської церкви. У 1536–1643 роках відбулося прийняття Акту Союзу об'єднаного Королівства Англії та Уельсу (після його завоювання). Потім: іспано-англійська війна у 1597–1604 роках; заснування Ост-Індійської компанії для торгівлі з країнами Ост-Індії та Китаєм. У 1649 році – убито короля Англії та Ірландії Карла із династії Стюартів [84]. У 1660 році – відновлення монархії при Карлі II після провалу Співдружності Кромвеля.

У 1707 році був підписаний Акт між Англією і Королівством Шотландії (при королеві Анні Стюарт) та відбулося утворення королівства Великої Британії, яке проіснувало до 1800 року. У середині XVIII ст. британці заволоділи в Америці Квебеком і Монреалем, а в Індії Калькутою, Суратом і Пондішері. Відбулася англо-іспанська війна 1761–1763 років у рамках семирічної війни Англії та Португалії з Іспанією і Францією. За її наслідками Велика Британія отримала від королівства Франції Канаду, Кейл-Бретон, Сент-Вінсент, Домініку, Гренаду й Тобато, а від Іспанії – Флориду. Роберт Клайв завоював для Британії три царства: Біхар, Бенгалію та Оріссу. Міністерство Грінвілля у північноамериканських колоніях підняло ввізні мита та ввело закон про гербовий збір [88]. У результаті конгрес колоній проголосив незалежність 4 липня 1776 року, а саме 13 штатів.

У 1778 р. на бік колоній стало королівство Франція, а у 1779 році – Іспанія. 30 листопада був підписаний мир з колоніями, а у вересні 1783 року – мир у Версалі, за яким Велика Британія повернула Іспанії Флориду та Мінорку, а Нідерландам – Суматру. У 1782 році британський парламент скасував закони 1720 року і зняв підпорядкування ірландського парламенту британському. У кінці XVIII ст. відкриття Кука в Австралії компенсувало втрати у Північній Америці. У 1792 році Французька республіка захопила Бельгію, а у 1793 стратила короля Людовика VI й оголосила війну Великій Британії, Нідерландам та Іспанській імперії. У результаті

британці захопили майже усі французькі володіння у Ост і Вест Індії та захопили Батавську республіку (колонію Нідерландів).

Акт про уряд Ірландії 1914 року мав забезпечити її незалежність, але завадила Перша світова війна. У 1921 році було підписано англо-ірландську угоду, яка зупинила війну Ірландії за незалежність і утворила Північну Ірландію з лютеранцями у складі Об'єднаного королівства та Вільну Ірландію, яка перетворилася на республіку. 31 березня 1939 року Велика Британія надала гарантії Польщі, а 7 квітня Греції та Румунії. 1 вересня 1939 року Німеччина напала на Польщу, а 3 вересня британці оголосили війну Німеччині. 19 травня 1940 року новим прем'єр-міністром став В. Черчіль. 13 серпня почалися нальоти німецької авіації на Британію, але 12 жовтня Гітлер скасував операцію «Морський лев» по захопленню країни. Німеччина та Італія оголосили війну США 14 грудня 1941 року, а 22 грудня цього самого року у Вашингтоні утворили Об'єднаний англо-американський штаб проти Німеччини та її союзників. 6 червня 1944 року розпочалася висадка англо-американських сил у Франції. 8 травня у передмісті Берліна Німеччина підписала акт капітуляції.

Декларація Бальфура 1926 року та Вестмінстерський статут 1931 року створили правову основу Британської Співдружності, а з прийняттям Лондонської декларації у 1949 році утворилася Співдружність націй, до якої входять 54 країни. У серпні 1947 року Британія втратила найціннішу свою колонію – Індію. У 1948 році закінчився мандат на Палестину. У 1948 році Бірма, Цейлон та Малайзія отримали незалежність. 1963 року незалежними стали Сінгапур, Малайя, Саравак, Північний Борнео і Сабат, а у 1984 році – Бруней. 1967 року країна вивела війська з Адену, а у 1971 році – з Бахрейну. В Африці незалежними стали наступні колонії: Гана (1957 р.), Нігерія і Сомалі (1960 р.), Сьєрра-Леоне (1961р.), Уганда (1962 р.), Кенія і Занзібар (1963 р.), Танганьїка (1963 р.), Гамбія (1965 р.), Лесото (1966 р.), Ботсвана (1967 р.), Свазіленд (1968 р.). Більшість британських територій на карибських островах отримали незалежність після ліквідації Федерації Вест-Індія у 1962 році, а саме: Ямайка (1962 р.),

Тринідад і Тобаго (1962 р.), Барбадос (1966 р.), Антигуа і Барбуда (1981 р.). Останнім приєднали до Британії острів Рокол у 1972 році. У 1982 році Аргентина спробувала захопити британські Фолклендські острови, але не змогла. У 1997 році Британія передала Гонконг Китаю, що вважають завершенням існування Британської імперії.

Королівство Данія (Данія)

Перші поселення на території сучасної Данії з'явилися у ранньому мезоліті 8 тисяч років до н.е. [25]. На початку нашої ери на цій території проживали германські племена, які торгували у тому числі і з римською імперією. У I ст. н.е. корінні племена ютів та англи з цієї території почали переселятися у Британію. На їхнє місце зі Скандинавського півострова прийшло ще одне германське плем'я – дани. У цей час виникає перший центр данів Гудме на острові Фюн. Відповідно першими державами були: Гудме на сході Фюна, Лейре на півночі острова Зеландія (династія Скійольдунгів). У IX ст. данський вождь Годфред, який воював з Карлом Великим, об'єднав Данію, південь Швеції та Шлезвіг. У X ст. Гормом Старим було утворене Данське королівство. У 960 році – прийняття християнства. У 1018 та 1035 роках датський король Вальдемер I Великий підкорив Англію, а його син Кнуді VI і Вальдемари I приєднали Норвегію, північну та західну Естонію, землі поморських слов'ян. У 1367–1370 роках – війна Данії із Ганзою та втрата впливу на Балтійському морі.

У 1387 році відбулося укладання Кальмарської унії між Данією, Швецією й Норвегією та їхнє об'єднання в одну державу під данським керівництвом. До Данії приєдналися німецькі території Шлезвіг і Гольштейн. У 1623 році Швеція вийшла з унії. 1536 року з Данії було вигнано Католицьку церкву, а король Крістіан III став главою нової Данської Лютеранської церкви. Золота доба Данії була у період з 1588 по 1648 рік, за правління короля Кристіана IV. Унаслідок війн зі Швецією країна у 1660 році втратила Сконе (Південь Швеції) та частину Норвегії. У 1814 році за правління короля Фредеріка VI відбулося розірвання дансько-норвезької унії,

а тому за Данією залишилася лише Ісландія, Фарери і Гренландія. Після дансько-пруської війни Данія втратила герцогства Шлезвіт та Гольштейн. З 1914 по 1918 рік Данія зберігала свій нейтралітет. У квітні 1949 року країна була окупована Німеччиною. 7 червня 1944 року про незалежність оголосила Ісландія. 5 травня 1945 року територію Данії від німців було звільнено англійською армією. 1949 року Данія вступила у НАТО, а у 1973 році – до ЄС.

Ірландія

Унаслідок підняття рівня Світового океану (після завершення останнього зледеніння) на 120 метрів Ірландія відділилася від материка [25]. Перші поселення на цій території з'явилися 8 тисяч років до н.е., а перші землеробські племена – 5 тисяч років до н.е. Поява кельтів у країні датується десь 1,5 тисячі років до н.е. У 81 році н.е. римський полководець Агрикола планував завойовувати Ірландію, але імператор Доміціан не надав йому підкріплення. Першими королівствами у 1 тисячолітті н.е. були: Манстер, Ленстер, Коннахт, Улад, Міде. Перший король, який на короткий час об'єднав усі королівства, – Конн Сто Битв (116–136 рр. н.е.). У V ст. н.е. почало розповсюджуватися християнство (святий Патрік, Колумбана, Адомнана).

Постійні набіги вікінгів (норманів) розпочалися із 796 року, а у 1014 році відбулася битва з норманами під Клонтарфом (біля Дубіна), і король Ірландії Бріан Бору вигнав вікінгів. За 1169–1171 роки англо-нормани завоювали частину Ірландії й утворили на південному сході країни англійську колонію Пейлі. Незалежними залишалися наступні ірландські королівства: Коннахт, Тір Еогайн, Тір Конайлл, Західне та Східне Брейфне, Томонд, Десмонд. У XIII ст. уся територія Ірландії була завойована англійцями і стала їхньою першою колонією. У 1250 році було створене маріонеткове королівство Ірландія. У 1315–1318 роках – невдала спроба відновити незалежність Ірландії братом шотландського короля Роберта Брюса Едуардом Брюсом. У 1348 році в Ірландії панувала чума. У 1541 році король Великобританії Генріх VIII прийняв титул короля Ірландії.

Повстання ірландців проти англійців відбувалися у: 1551–1562 рр., 1595 р., 1641–1652 рр., 1689–1690 рр. та у 1798 році. 1 січня 1801 року було ліквідовано Ірландський парламент і залишки самоуправління, а також утворено Сполучене Королівство Великої Британії та Ірландії. У 1898 році на Ірландію поширився закон про місцеве самоуправління графств. У 1914 році парламент Великобританії прийняв закон про гомрул (самоуправління) для Ірландії через створення власного парламенту. У 1919 році була проголошена Ірландська Республіка і до 1921 року тривала війна за незалежність. У 1921 році – договір між Англією та Ірландією про статус останньої як британського домініона. Під час Другої світової війни Ірландія зберігала нейтралітет. 18 квітня 1949 року Ірландія стала незалежною республікою.

Республіка Ісландія (Ісландія)

Перші жителі Ісландії поселилися на цій землі у VI ст. н.е. і були монахами ірлоскотської місії. У 870–930 роках на цій території з'явилися вікінги [25]. Першим відомим вікінгом, що поселився у 874 році на місці сучасного Рейк'явіку, був Інгольф Арнарсон. У 930 році було засновано парламент Альтинг Ісландської Вільної держави, яка проіснувала до 1262 року. Після цього територія потрапила у залежність від Норвезького королівства та короля Гокона IV, представника династії Інґлінґів. У 1000 році на цій території було запроваджено християнство. 1380 року володіння країною перейшло до Данії та Норвегії (Кальмарська унія). Двічі в Ісландії вирувала чума – у 1402–1404 та 1494–1495 роках.

У XVI ст. король Крістіан III Данський запровадив на цій території лютеранство. У XVII–XVIII ст. через напади піратів на Ісландію Данія ввела обмеження на торгівлю у цій країні. У XVIII ст. на острові вирувала епідемія віспи. У 1783 році відбулося виверження вулкану Лакі. 1814 року, після підписання Кільського договору, Ісландія відійшла Данії. У XIX ст. відбулася масова міграція населення до нині канадської Манітоби. У цей час рух за незалежність очолив Йон Сігурдссон.

1873 року Данія запровадила в Ісландії конституцію та обмежене самоврядування. У 1904 році це самоврядування було розширене, а 1 грудня 1918 року Ісландія й Данія уклали Акт про Унію, тобто країна стала суверенною, але мала персональну унію з королем Данії. Під час Другої світової війни Ісландію окупували спочатку британці, а потім американці. 1 грудня 1943 року Унія добігла кінця, а тому 20 травня 1944 року розпочався референдум щодо незалежності Королівства Ісландія. 17 червня 1944 року було проголошено незалежність Республіки Ісландія на чолі з першим президентом Свейнном Бернссоном. З 1949 по 2006 роки в Ісландії, як країни НАТО, були війська союзних США.

Республіка Латвія (Латвія)

Перші поселення на території сучасної Латвії з'явилися у X ст. до н.е., 2,5 тисячі років до н.е. на цій території поселилися фінські племена, а згодом прийшли і предки латишів та литовців – стародавні балти [25]. У IX ст. н.е. балти зайняли майже усю територію країни, за винятком Західної Лівонії та Північної Курляндії. Перші князівства виникли у X ст. н.е. У IX–XII ст. курші витіснили вікінгів з регіону і нападали на Швецію, Данію та Готландію, а у XII–XIII ст. вони грабували скандинавські та німецькі судна на Балтиці. У 1107 році на цю територію стався невдалий похід полоцького князя Бориса (Рогволода) Всеславича.

1201 року у рамках християнізації балтів німецькі хрестоносці заснували Ригу, а у 1214 р. німецький орден мечоносців захопив усю територію країни. У XIII ст. землі Латвії увійшли до Лівонії (конфедерація німецьких князівств). У 1558 році відбувалася Лівонська війна. 1562 року у західній частині сучасної Латвії утворюється залежне від Польщі герцогство Курляндії і Семигалії, а Відземе та Латгалія приєднуються до Великого князівства Литовського (з 1569 року – до Речі Посполитої). У 1629 році шведи завойовують Відземе. З 1721 року колишні шведські території увійшли до росії. У 1772 році за першим поділом Речі Посполитої землі Латгалії відходять російській імперії, а з 1795 року – ще й

землі Курляндії і Семигалії. У російській імперії землі Латвії перебували з 1798 по 1918 рік у складі Ліфляндської та Курляндської губерній. У 1917–1918 роках – німецька окупація. 18 листопада 1918 року було проголошено незалежну Латвійську Республіку. 17 грудня 1919 року латвійські більшовики проголосили Латвійську Радянську Республіку, яку було розпущено 13 січня 1920 року.

26 січня 1921 року західними країнами було визнано Латвійську Республіку. Після укладання 23 серпня 1939 року угоди СРСР з Німеччиною, уже 17 червня 1940 року Латвія втратила незалежність. 21 серпня 1940 року була створена Латвійська РСР, а 5 серпня 1940 року її приєднали до СРСР. 4 травня 1990 року Верховною Радою ЛРСР прийнято Декларацію про відновлення незалежності Латвійської Республіки. Країна була прийнята у 2004 році в ЄС та НАТО.

Республіка Литва (Литва)

Слово «литва» походить від назви річки Летава, притоки Няріс. Перші поселення на території Литви відносяться до 10 тисячоліття до н.е. [25]. Корінне плем'я литовців – балти (айсти). Першим об'єднав литовські племена у 1251 році король Міндаугас. Він також запровадив християнство. Корону цей король отримав від папи Інокентія IV. Боротьба з Тевтонським орденом руських і жмудських племен призвела до утворення Великого князівства Литовського, руського і Жемайтійського, до якого до 1398 року входила Литва. При цьому панували князі з таких балтійських племен: Вітовта, Свидригайла, Кейстута. У межах самого князівства відбувалися наступні війни: громадянська війна 1381–1384 рр., литовсько-руська громадянська війна 1389–1392 рр., польсько-литовсько-руська громадянська війна 1432–1437 рр. У 1385 році було укладено Кревську унію, згідно з якою землі литовські й руські повинні були приєднатися до Корони Польщі. Також у 1432–1435 роках існувало Велике князівство московське. У XVст. Велике князівство Литовське перетворилося на федерацію українських, білоруських та польських земель.

1569 року Литва й Польща об'єдналися у Річ Посполиту, уклавши Люблінську унію. Це державне утворення проіснувало до 1795 року. У 1795 році Річ Посполита була остаточно розділена між Австрією, Пруссією та російською імперією. З 1795 по 1914 рік Литва входила до складу російської імперії. З лютого по листопад 1918 року під німецькою окупацією існувало Литовське королівство. Після капітуляції Німеччини була прийнята Тимчасова конституція Литви та утворена влада під керівництвом прем'єр-міністра Августина Волдемараса. Більшовики проголосили Литовську Радянську Республіку, з якої утворили Литовсько-Білоруську Радянську Республіку. 16 лютого 1918 року був проголошений Акт Незалежності Литовської Республіки. У 1920 році підписано мирну угоду з росією. Після пакту Молотова-Ріббентропа у серпні 1939 року між Німеччиною та Радянським Союзом, Литва стала зоною інтересів нацистів. Втім, у вересні 1939 року Німеччина передала Литву СРСР в обмін на Люблінське та частину Варшавського воєводства. 21 липня 1940 року була утворена Литовська РСР, яка увійшла до складу СРСР 3 серпня 1940 року. У 1941–1944 роках Литву окупувала Німеччина у складі Східного краю, до якого увійшли балтійські країни та більша частина Білорусії.

11 березня 1990 року було прийнято Акт про відновлення незалежності Литовської Республіки. 18 вересня 1991 року Литва стала членом ООН, а у 2004 році – членом НАТО і ЄС.

Королівство Норвегія (Норвегія)

Перші поселення з'явилися на території сучасної Норвегії у ранньому мезоліті. У VIII ст. почалися напади вікінгів, наприклад, на монастир на острові Ліндісфарн у 793 році поблизу північно-східного узбережжя Англії [25]. Найбільш відомі конунги (правителі) вікінгів – Ейрік Кривавий Сокира та Геральд III Суворий. У IX ст. під керівництвом Гаральда I Норвезького уперше відбулося об'єднання південно-західних земель Норвегії. Він переміг у битві біля Гафрорфйорді у 872 році та підкорив Оркнейські і Шетландські острови (нині Шотландія). Заснована ним династія Інґлінґів

правила до 1319 року. У 1262–1264 роках норвежці завоювали Ісландію. 1319 року було укладено унію із Швецією, а у 1380 році – аналогічну унію з Данією. 1307 року було укладено Кальмарську унію про об'єднання трьох країн під егідою Данії.

У 1537 році Норвегія стала провінцією Данії. 14 січня 1814 року за Кільським мирним договором Данія передала у власність Норвегію шведам. 17 травня 1814 року Норвегія проголосила незалежність, а тому з 25 липня по 14 серпня 1814 року відбулася шведсько-норвезька війна. 4 листопада 1814 року було укладено шведсько-норвезьку унію і шведський король Карл XIII став норвезьким королем під іменем Карл II. У 1905 році унаслідок розірвання унії зі Швецією утворилося самостійне Норвезьке королівство. Під час Першої світової війни з 1914 по 1918 роки Норвегія дотримувалася нейтралітету. У 1940–1945 роках країна була окупована Німеччиною. 1949 року Норвегія вступила у НАТО, а у 1972 році – в ЄС.

Республіка Фінляндія (Фінляндія)

Першими фінськими племенами були: суамі, хяме, каряла. Фіни здійснювали набіги на шведські землі, а шведи – три хрестові походи: 1157, 1249–1250, 1293–1300 роки [25]. Унаслідок цих походів усі землі Фінляндії були підкорені. З іншої сторони на Фінляндію нападало Новгородське князівство. Прийнятий у 1323 році Орехівський мир визначив кордони Швеції. Шведи поширили у Фінляндії європейські звичаї та лютеранську релігію. У XVI ст. Шведська імперія удосконалила адміністративну систему Фінляндії.

Під час Північної війни у 1700–1721 роках на території Фінляндії відбувалися основні військові дії між Швецією та московським царством за панування на Балтиці. У 1721 році московія захопила південний захід Карелії та узбережжя Фінської затоки. За Абоським мирним договором у 1743 році московії відійшла ще й південно-західна Фінляндія, а за Фрідріхсгамським мирним договором від 1809 року до московії відійшла уся Фінляндія та Аландські острови.

У цьому ж році було утворене Велике князівство Фінляндське, а у 1812 році його столицею став Гельсінкі.

Після повалення Тимчасового уряду Велике князівство Фінляндське проголосило незалежність 6 грудня 1917 року. У січні 1918 року соціал-демократи оголосили робітничу республіку Фінляндія. У жовтні 1920 року було підписано мирний договір з росією і країна стала членом Ліги націй. 1921 року Алданські острови відійшли Фінляндії. У 1932 році з СРСР був підписаний договір про ненапад, а 30 листопада 1939 року СРСР вдерлося до Фінляндії. 12 березня був підписаний мирний договір, за яким Фінляндія поступилася СРСР Рибальським півостровом на півночі, частиною Карелії з Выборгом, північним Приладожжям та отримала в оренду на 30 років півострів Ханко. 25 червня 1941 року Фінляндія оголосила війну СРСР, а у вересні 1944 року підписала угоду про перемир'я з Великою Британією та СРСР. У лютому 1947 року між СРСР та Фінляндією підписано угоду про передачу Радянському Союзу району Петсамо. 1 січня 1995 року Фінляндія вступила у ЄС, а у 2023 – до НАТО.

Королівство Швеція (Швеція)

Перші поселення на території сучасної Швеції датуються 11 тисяч років до н.е. У VI ст. у країні на півдні (Йоталанд) жили геати, а на півночі (Свеаланд) свеї – це усі германські племена. У 700 році н.е. Інгяльд Підступний підпорядкував собі володіння усіх конунгів [25]. У ті часи Швеції не належали: частина Сконе і Галланд, а також північні райони, які не були ще об'єднані. Представники упсальського (двору богів) княжого роду правили до 1060 року, і за них Швеція стала наймогутнішою державою Півночі. Цей період називають «епохою вікінгів». У 830 році Святий Ансгар проповідував християнство. Католицизм у Швеції було запроваджено 1248 року. Королівська династія Фолькунгів правила з 1250 по 1389 рік. У 1347 році було прийнято звід законів. 1332 року Мангуст IV Еріксон відвоював у Данії Сконе, Блекінге та Галланд, але за відсутності сухопутного коридору ці території знову швидко відійшли до Данії.

Епоха Кальмарської унії тривала з 1380 по 1523 роки. У 1560 році шведи заволоділи Ревелем (нині Таллінн). У 1610–1612 роках шведи разом з поляками розбили московію, а у 1629 році захопили Ліфляндію (Лівонія). 1648 року Швеція захопила Північну Німеччину. У 1660 році шведи вигнали данців зі Скандинавського півострова. Загалом у XVI ст. Швеція у своєму підпорядкуванні мала величезні території з домініонами серед європейських країн – Фінляндії, балтійських держав, Норвегії, московії, Польщі, Німеччини та України, але вторгнення Швеції у 1706 році у московію спричинило поразку військ Карла XI. З 1719 року розпочинається Епоха свободи. У 1721 році у результаті Північної війни було втрачено території Балтії і Карелії. У 1743 році до росії відійшла південно-східна частина Фінляндії. 1772 року, унаслідок державного перевороту, який здійснив король Густав II, було встановлено освічений абсолютизм. У 1808–1809 роках, унаслідок російсько-шведської війни, Швеція втратила Фінляндію. 1810 року на шведський престол був обраний французький маршал Бернадот. У 1814 році Швеція отримала Норвегію. 1815 року шведи віддали Прусії Померанію. У 1834 році була прийнята Декларація про постійний збройний нейтралітет Швеції. 1905 року відбулося розірвання унії з Норвегією. У 1914 році Швеція дотримувалася нейтралітету у Першій світовій війні. 1939 року Швеція оголосила про нейтралітет у Другій світовій війні. У 1995 році Швеція вступила до ЄС, а у 2023 – до НАТО.

Республіка Естонія (Естонія)

Перші поселення на території сучасної Естонії відносяться до 10 тисяч років до н.е. У XIII ст. хрестоносці, придушивши опір естів, приєднали південні території сучасної Естонії до Лівонського ордену, який проіснував до 1561 року [25]. У цей час північні території увійшли до складу Швеції. У кінці XIII ст. Швеція завоювала і південні території. У 1721 році, після Північної війни між росією та Швецією, територія Естонії увійшла до російської імперії.

Після розпаду російської імперії Естонія проголосила незалежність 24 лютого 1918 року і отримала назву демократична Естонська Республіка. 2 лютого 1920 року радянська росія й Естонія підписали мирний договір про взаємне визнання. 22 вересня Естонія стала членом Ліги Націй. У результаті зговору СРСР і Німеччини у вересні 1939 року було підписано «Пакт про взаємодопомогу», а уже 6 серпня 1940 року Естонію включили до складу СРСР. Із 7 липня 1941 року по 24 листопада 1944 року Естонія була окупована Німеччиною. 20 серпня 1991 року Естонія відновила незалежність, 17 вересня 1991 року країна була прийнята в ООН, а у 2004 році – в ЄС і НАТО.

Фарерські острови

Перші поселення на островах з'явилися у IV–VI ст. н.е. Відкриття островів приписують святому Брендану [25]. У VII–VIII ст. на островах селилися ірландські монахи. У IX ст. на острови прийшли вікінги з Норвегії. З X ст. до 1380 року островами володіла Норвегія. У 1000 році острів для Данії завоював фаререць Сигізмунд Брестиссон. З XV ст. островами володіла Норвегія разом з Данією, а з 1814 року – лише Данія. У XVI ст. острови потерпали від піратських набігів. З 1661 по 1708 роки Фарери перебували у власності родини Габелів. У 1814 році Данія передала Норвегію Швеції, але острови залишила собі.

Під час Другої світової війни острови окупувала Великобританія. До 1948 року острови мали статус амта (територіальної одиниці Данії). У 1946 році відбувся референдум про незалежність, на якому більшість висловилося «за», але Данія визнала його результати не дійсними, оскільки у голосуванні брало участь лише $\frac{2}{3}$ жителів. 1948 року був прийнятий Акт про Фарерське самоуправління, за яким острови отримали статус автономії у складі Данії.

У 1973 році Данія увійшла в ЄС, а Фарери – ні, через незгоду з політикою щодо рибальства. Після війни та двох референдумів острови отримали обмежений суверенітет.

Аландські острови

Перші поселення на островах відносяться до середнього неоліту. Острови першими зайняли шведи у 1156 році (король Ерік IX Шведський) [25]. 1324 року острови перейшли до герцогства Фінляндія. У цей період острови, разом з Фінляндією, перейшли до складу Швеції. З 1397 по 1523 роки острови відійшли під порядкування Данії. У 1581 році Фінляндія стає Великим князівством і острови переходять до неї. У 1714 році острови завойовує московський цар Петро I, а 1721 року Фінляндія з островами повертається до Швеції. У 1743 році острови знову завойовує московія. Загалом до 1809 року острови, разом із Фінляндією, входили до Швеції. Далі острови перейшли до російської імперії. У 1854 році острови повертаються Фінляндії, а у 1856 році їх демілітаризують. 1906 року росія розміщує на островах свої війська. У 1916 році на островах відбувся референдум за возз'єднання зі Швецією. 1918 року Фінляндія стає незалежною разом з островами. Питання приналежності островів Швеція виносить на Паризьку мирну конференцію, але вони залишаються за Фінляндією. За мирним договором Фінляндії та СРСР 1947 року острови мають залишатися демілітаризованими.

Нормандські острови

У VI ст. н.е. на острові Олдерні побудовано британські укріплення. На островах були римські поселення. Під час міграції брити зайняли острови Ленур (Нормандські) [25]. У 933 році острови від герцогства Британь перейшли у підпорядкування Вільгельма I, герцога Нормандії, який у 1066 році став англійським королем. 1204 року, при королі Іоанні Безземельному, більшість земель Нормандського герцогства було втрачено, але Нормандські острови залишилися за англійцями. З 1941 по 1945 роки Нормандські острови перебували під німецькою окупацією.

Округ Джерсі (Bailiwick of Jersey) (острів Джерсі)

Першими острів зайняли брити. У 933 році острів від герцогства Британь перейшов у підпорядкування Вільгельма I,

герцога Нормандії, який у 1066 році став англійським королем [25]. У 1204 році французький король Філіп II Август відвоював Нормандію у короля Іоанна Безземельного, але острів залишився за англійцями. Острів мав нейтралітет, тобто привілей вести торгівлю із Францією та Британією, навіть коли вони воювали між собою. Під час столітньої війни між Англією та Францією (1227–1453 рр.) острів зазнавав численних атак. У 1466 році під час війни Червоної та Білої троянд острів 7 років перебував під окупацією французів. 1653 року королівським віце-губернатором острова було призначено Джорджа Картерета, який створив тут стратегічну базу королівського флоту. У XVI ст. король Карл II подарував бейлифу острови Джерсі Джорджу Картерету – землі у Північній Америці, які були перейменовані у Нью-Джерсі (нині штат США). 1776 року французи зробили дві спроби завоювати острів. У 1779 році відбулася невдала висадка десанту для захоплення острова військами німецького принца герцогства Нассау. З 1 липня 1941 по 9 травня 1945 року острів перебував під німецькою окупацією.

Округ Гернсі (Bailiwick of Guernsey) (острів Гернсі)

Близько 6 тисяч років до н.е. рівень моря піднявся і утворився пролив Ла-Манш та острів Гернсі. Перші поселенці тут з'явилися ще за часів неоліту. На Гернсі знайдено два менгіра [25]. На острові були римські поселення, потім брити зайняли Гернсі. Увів християнство на острові у VI ст. святий Самсон, який приїхав із кельтського королівства Гвент і став єпископом Дольським. У 968 році монахи з Бенедиктового монастиря на острові Мон-Сен-Мішель заснували на півночі острова громаду. 933 року острів від герцогства Британь перейшов у підпорядкування Вільгельма I, герцога Нормандії, який у 1066 році став англійським королем. У 1061 році на острів напали пірати. 1204 року французький король Філіп II Август відвоював Нормандію у короля Іоанна Безземельного, але острів залишився за англійцями. У 1337 році шотландський король захопив острів, але французи його відвоювали на два роки.

1349 року на острові була чума. У 1372 році острів знову захопили французи. 1359 року Річард II за вірність короні надав островам хартію про звільнення від митних платежів. Острів мав нейтралітет, тобто привілей вести торгівлю із Францією та Британією навіть коли вони воювали між собою. У 1810 році було створено Гернсі у штаті Огайо, куди почали переселятися жителі острова. Під час Другої світової війни острів окупували німці.

Острів Сарк

Назва походить від латинського слова «сарнія». Острів є частиною коронного володіння Гернсі. У 1040 році Вільгельм Завойовник подарував острів абатству Мон-Сен-Мішель [25]. У 1204 році французький король Філіп II Август відвоював Нормандію у короля Іоанна Безземельного, але острів залишився за англійцями. У XVI ст. острів захопила Франція, але Велика Британія його звільнила. У XVI ст. на острів за наказом королеви Єлизавети висадилися 40 солдатів і через це з острова виселилися монахи.

Під час Другої світової війни острів окупували німці. На острові знаходиться найменша у світі тюрма, над ним заборонено літати літакам, а також на острові немає автомобілів. У 1990 році острів намагався самовільно захопити Андре Гард. Загальне виборче право на острові з'явилося лише у 2008 році.

Острів Мен

Острів виник за часів мезоліту і мав раніше сухопутний перешийок з Великобританією. Першими на острові були кельтські поселення у неоліті. 616 року острів завоював англосакський король Нортумбрії Єдвін [25]. Святий Патрік – покровитель Ірландії запровадив на острові християнство. Ірландські місіонери заснували на острові багато келій. У 800–815 роках на острів нападали вікінги, які згодом тут поселилися. З 850 по 890 роки острів підпорядковувався скандинавським королем Дубліна, а з 890 по 1079 роки – графам Оркнейських островів. Тобто острів був васалом

Норвегії. З 1079 року – острів у складі гельсько-норвезького королівства Мен, яке у 1164 році розділилося на Королівство Островів та Королівство Мен. У 1265 році Мен завоювали шотландці. У XIV ст. острів неодноразово переходив від власності Шотландії до власності Великобританії. 17 жовтня 1346 року острів остаточно завоювала Англія. У 1405 році англійський король Генріх IV передав острів у пожиттєве володіння Джонк Стенлі, і за рік острів перейшов у володіння династії Стенлі. До 1504 року члени династії носили титул короля острова Мен, а після того – титул лорда острова Мен. У 1765 році британський парламент прийняв акт про викуп острова. Утім, маноратні права лорд зберігав ще до 1828 року. У 1866 році острів отримав право на більш широке самоуправління.

Острів Ян-Масн

Острів має вулканічне походження. За неофіційними даними, першим біля острова побував ірландський чернець Брендан у VI ст. н.е. [25]. Очевидно, на острові бували й вікінги. Офіційна дата відкриття острова – 1614 року нідерландцем Яном Якобсом Мая ван Шллінкота. Нідерландські моряки на острові топили жир гренландських китів до 1650 року. Після цього острів до 1880 року не використовувався і був безлюдним. Під час першого міжнародного полярного року у 1882–1883 роках на острові працювала австро-угорська наукова експедиція. На початку XX ст. норвезькі мисливці, які полювали на песців та білих ведмедів, розпочали на острові регулярні зимівлі. У 1921 році Норвегія встановила на острові метеостанцію. 1922 року Норвезький Метеорологічний інституту заявив про приєднання острова до Норвегії. 8 травня 1929 року оголосили суверенітет Норвегії над островом. 27 лютого острів проголосили частиною Королівства Норвегія. Під час Другої світової війни острів не було окуповано. У 1960 році на острові побудували військову радіонавігаційну станцію, а у 1961 році – злітно-посадкову смугу. Тут знаходиться найпівнічніший вулкан на землі – Бееренберг.

Острів Шпіцберген (Свальбард)

Неофіційно вважається, що острів у 1194 році відвідали вікінги, а у 1500 роках – поморяни [25]. Офіційно архіпелаг відкрив у 1596 році нідерландський мореплавець Віллем Берінг. У 1607 році на острові побував британець Генрі Гудзон. 1611 року на острів прибула перша китобійна експедиція британців. У 1613 році сім англійських кораблів вигнали від острова нідерландські, іспанські та французькі кораблі. Король Крістіан IV заявив про права на усе Північне море. У той час Франція, Нідерланди та Іспанія заявили, що це море є вільною зоною. 1614 року Нідерланди й Данія для китобійного промислу заснували на островах поселення Смеренбург, яке проіснувало до 1670 року. На острові також були постійні поселення московитів – для полювання за песцем та білим ведмедем. У 1827, 1838 і 1839 роках на острові працювали датські і французькі наукові експедиції. З 1900 року на Шпіцбергені почали видобувати вугілля. У 1912 році був розроблений план спільного норвезько-російського управління островами. У лютому 1920 року було прийнято Шпіцбергенський трактат про норвезький суверенітет над островом.

2.1.2. Політичний та адміністративний устрій

Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (Великобританія)

До Великої Британії входять: Британські острови, включаючи північну частину ($\frac{1}{6}$ загальної площі) острова Ірландія, розташовані між північною частиною Атлантичного океану та Північним морем на північний захід від Франції. Загальна площа – 243610 км², з якої площа поверхні суші – 241590 км², включаючи острів Рокол і Шетландські острови (табл. 2.2).

Столиця: Лондон.

Таблиця 2.2

Політичний та адміністративний устрій Північної Європи

Країна	Площа країни, км ²	Столиця (адміністративний центр)	Адміністративний поділ	Форма правління
Аландські острови	13324 (1552 разом із морем)	Марієгамн	16 комун	Автономна провінція у складі Фінляндії
Велика Британія	243610	Лондон	24 округи, 32 лондонські райони, Великий Лондон	Парламентська конституційна монархія
Гернсі	78	Сент-Пітер	10 парафій	Залежність від Великобританії
Данія	43 094	Копенгаген	5 регіонів	Конституційна монархія
Джерсі	116	Сент-Гелієр	12 парафій	Залежність від Великобританії
Естонія	45 228	Таллінн	15 повітів	Парламентська республіка
Ірландія	70 273	Дублін	28 округів, 3 міста	Парламентська республіка
Ісландія	103000	Рейк'явік	64 муніципалітети	Парламентська республіка
Латвія	64 589	Рига	36 муніципалітетів, 7 міст штату	Парламентська республіка
Литва	65 300	Вільнюс	60 муніципалітетів	Президентська республіка
Норвегія	323802	Осло	11 графств	Конституційна монархія
Нормандські острови	198	—	Два бейлівіки: Гернсі та Джерсі	Парламентська демократія
Острів Мен	572	Дуглас	—	Парламентська демократія
Сарк	5,45	Резиденція керманича	Залежність Гернсі	Парламентська демократія
Фарерські острови	1 393	Торсгавн	—	Частина королівства Данія
Фінляндія	338145	Хельсінкі	19 регіонів	Парламентська республіка

Закінчення табл. 2.2

Країна	Площа країни, км ²	Столиця (адміністративний центр)	Адміністративний поділ	Форма правління
Швеція	450295	Стокгольм	21 графство	Конституційна монархія
Шпіцберген	62 045	Лонг'їр	—	Несамоврядна територія Норвегії
Ян-Маєн	377	—	—	Територія Норвегії

Джерело: [10]

Англія існує як об'єднана держава з X ст. Унія між Англією та Уельсом була укладена за Рудланським договором у 1284 р., а за Актом про унію від 1707 р. Англія й Шотландія об'єдналися під назвою Великобританія. У 1801 р. між Великою Британією та Ірландією було укладено парламентську унію і прийнято назву Сполучене Королівство Великої Британії та Ірландії. Англо-ірландський договір від 1921 року офіційно оформив розділ Ірландії, а саме шість північних ірландських графств залишилися частиною Сполученого Королівства як Північна Ірландія. У 1927 р. було прийнято нинішню назву країни: Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії [50].

Адміністративний поділ: Англія – 24 округи, 32 лондонські райони, Великий Лондон.

Залежні території: Ангілья, Бермудські острови, Британська територія в Індійському океані, Британські Віргінські острови, острови Кайман, Фолклендські острови, Гібралтар, острів Гернсі, острів Джерсі, острів Мен, Монтсеррат, острови Піткерна, острів Святої Олени, Південна Георгія і Південні Сандвічеві острови, острови Терке та Кайкос.

Очолює державу: король ЧАРЛЬЗ III (CHARLES III) (народився 14 листопада 1948 р.).

Глава уряду: прем'єр-міністр.

Законодавча влада: двопалатний Парламент складається з Палати лордів (приблизно 500 довічних членів, 92 спадкових

перів і 26 представників духовенства) та Палати громад (659 місць). Члени палати обираються прямим голосуванням на п'ятирічний термін.

Судова влада: Палата лордів (вищий апеляційний суд; кілька лордів-суддів призначаються монархом довічно); Верховні суди Англії, Уельсу, Північної Ірландії (включають Апеляційні суди, Високі суди, Коронні суди); Сесійний суд Шотландії та Суд юстиції (Кримінальний суд Шотландії).

Рис. 2.2. Географічне розташування Великобританії
Джерело: [23]

Королівство Данія (Данія)

Данія розташована на узбережжі Балтійського й Північного морів, на півострові на північ від Німеччини. Загальна площа країни становить 43,094 тис. км², з якої площа поверхні суші – 42,094 тис. км², у яку входить площа островів Борнхольм у Балтійському морі, але без урахування Фарерських островів та Гренландії.

Столиця: Копенгаген.

Королівство Данія ділиться на 5 регіонів, при цьому Фарерські острови та Гренландія є частинами Королівства Данія і мають статус самоврядних територій.

Очолює країну: король Фредерік X (із 14 січня 2024 р.).

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Законодавча влада: однопалатний Парламент (Folketing) на 179 місць; члени обираються загальним голосуванням на основі пропорційного представництва на 4 роки.

Судова влада: Верховний суд, судді призначаються монархом довічно.

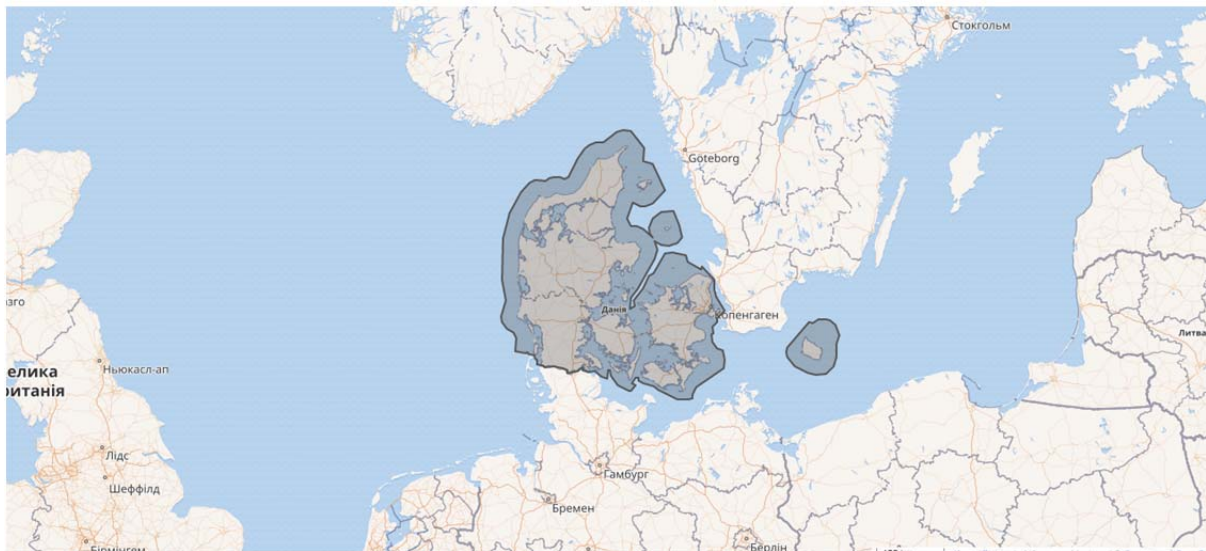

Рис. 2.3. Географічне розташування Данії

Джерело: [23]

Ірландія

Країна займає $\frac{5}{6}$ території острова Ірландія у північній частині Атлантичного океану, на захід від Великобританії. Загальна площа 70 273 км², з якої площа поверхні суші – 68 890 км².

Столиця: Дублін.

Адміністративний поділ: 28 округів, 3 міста.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: кабінет міністрів призначається президентом після висування кандидатур прем'єр-міністром та схвалення їх

Палатою представників; вибори: президент обирається прямим голосуванням на 7 років; прем'єр-міністр висувається Палатою представників і призначається президентом.

Законодавча влада: двопалатний Парламент (Oireachtas) (ТОНТ) із Сенату (Seanad Eireann) (60 місць – 49 членів обираються університетами, а також із числа кандидатур, висунутих п'ятьма виборчими комісіями, 11 призначаються прем'єр-міністром; термін повноважень палати – 5 років) та (Dail Eireann – 166 місць; члени палати обираються загальним голосуванням на основі пропорційного представництва терміном на 5 років).

Судова влада: Верховний суд, судді призначаються президентом за рекомендацією прем'єр-міністра та кабінету міністрів.

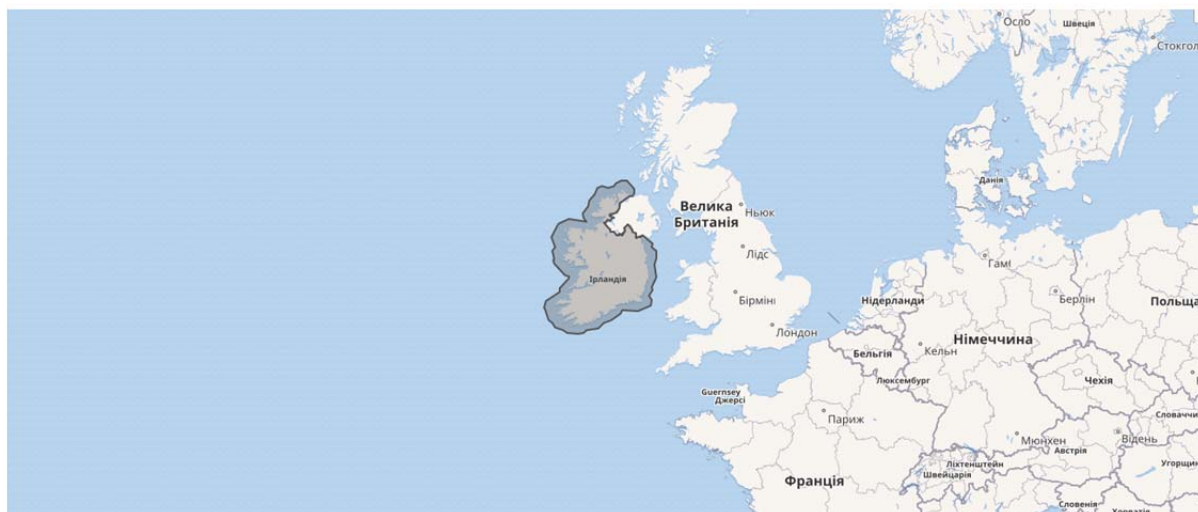

Рис. 2.4. Географічне розташування Ірландії

Джерело: [23]

Республіка Ісландія (Ісландія)

Країна-острів, розташована між Гренландським морем та північною частиною Атлантичного океану, на північний захід від Великобританії. Загальна площа 103 000 км², у тому числі площа поверхні суші – 100 250 км².

Столиця: Рейк'явік.

Адміністративний поділ: 64 муніципалітети.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: кабінет міністрів, який призначається прем'єр-міністром і затверджується парламентом; вибори: президент обирається загальним голосуванням на чотирирічний термін; прем'єр-міністр призначається президентом.

Законодавча влада: однопалатний Альтінг (63 місця; члени палати обираються загальним голосуванням на 4 роки).

Судова влада: Верховний суд (Haestirettur), судді призначаються президентом довічно.

Рис. 2.5. Географічне розташування Ісландії

Джерело: [23]

Республіка Латвія (Латвія)

Країна розташована на узбережжі Балтійського моря між Естонією та Литвою.

Загальна площа – 64 589 км², а поверхня суші становить 64589 км².

Столиця: Рига.

Адміністративний поділ: 36 муніципалітетів, 7 міст штату.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: рада міністрів пропонується прем'єр-міністром і затверджується Парламентом; вибори: президент обирається

Парламентом на 4 роки; прем'єр-міністр призначається президентом.

Законодавча влада: однопалатний Парламент (Saeima) (100 місць; члени обираються прямим загальним голосуванням на 4 роки).

Судова влада: Верховний суд, судді затверджуються Парламентом.

Рис. 2.6. Географічне розташування Латвії

Джерело: [23]

Республіка Литва (Литва)

Країна розташована на узбережжі Балтійського моря, між Латвією та росією.

Загальна площа 65300 км².

Столиця: Вільнюс.

Адміністративний поділ: 60 муніципалітетів.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: рада міністрів призначається президентом за поданням прем'єра; вибори: президент обирається загальним голосуванням на п'ять років; прем'єр призначається президентом і затверджується Сеймом.

Законодавча влада: однопалатний Сейм (141 місце, 71 член обирається прямим загальним голосуванням, 70 обираються за системою пропорційного представництва; термін повноважень – 4 роки).

Судова влада: Верховний суд; Апеляційний суд; судді призначаються Парламентом.

Рис. 2.7. Географічне розташування Литви

Джерело: [23]

Королівство Норвегія (Норвегія)

Країна знаходиться на узбережжі Північного моря та північної частини Атлантичного океану, на захід від Швеції. Загальна площа – 323802 км², з якої площа поверхні суші – 307 860 км².

Столиця: Осло.

Адміністративний поділ: 11 графств.

Очолює країну: король Харальд V (HARALD V) (із 17 січня 1991 р.).

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: державна рада, що призначається монархом і схвалюється Стортингом; виборів немає; спадкова монархія; після парламентських виборів лідера партії чи коаліції, яка набрала найбільшу кількість голосів, монарх зазвичай призначає

прем'єр-міністром; кандидатура прем'єр-міністра схвалюється Стортингом.

Законодавча влада: модифікований, однопалатний парламент, або Стортинг, який у деяких випадках поділяється на дві палати (165 членів, що обираються загальним голосуванням за принципом пропорційного представництва на 4 роки). У деяких випадках Парламент поділяється на дві палати та обирає одну четверту частину своїх членів у верхню палату, або Лагтинг.

Судова влада: Верховний суд (Hoyesterett); судді призначаються монархом.

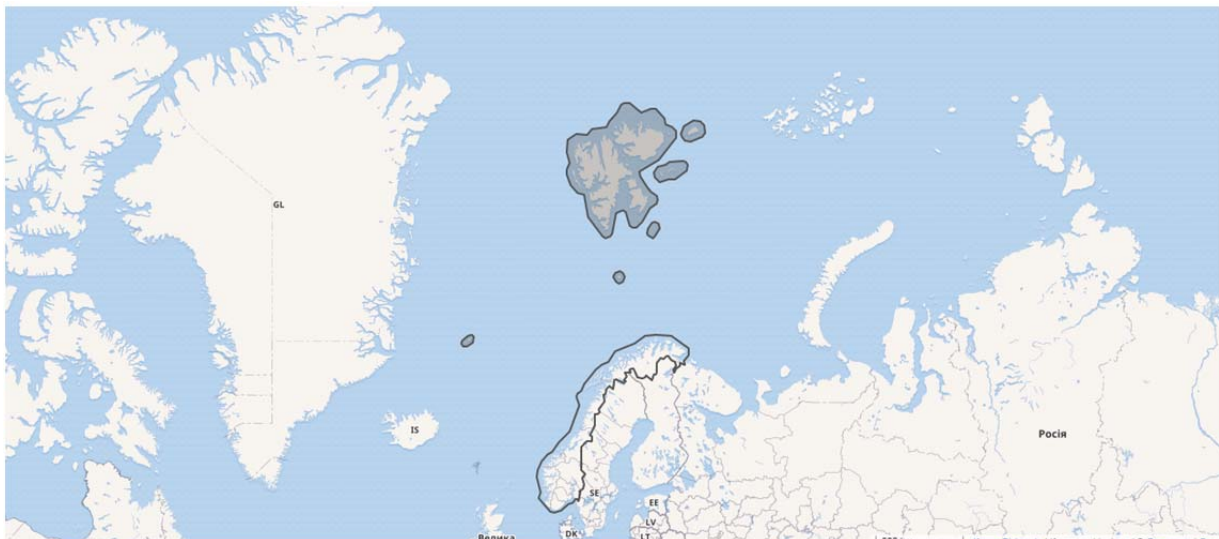

Рис. 2.8. Географічне розташування Норвегії

Джерело: [23]

Республіка Фінляндія (Фінляндія)

Країна розташована на узбережжі Балтійського моря, Ботнічної і Фінської заток між Швецією й росією. Загальна площа країни становить 338145 км², у той час як площа поверхні суші – 305 470 км².

Столиця: Хельсінкі.

Адміністративний поділ: 19 регіонів.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: Державна рада, призначається президентом, відповідальна перед парламентом; вибори: президент обирається загальним голосуванням на 6 років, прем'єр-міністр призначається президентом із членів парламентської більшості після парламентських виборів.

Законодавча влада: однопалатний парламент (Eduskunta) (200 місць; члени обираються загальним голосуванням за пропорційною системою на 4 роки).

Судова влада: Верховний суд (Korkein Oikeus), судді призначаються президентом

Рис. 2.9. Географічне розташування Фінляндії

Джерело: [23]

Королівство Швеція (Швеція)

Країна розташована на узбережжі Балтійського моря, Ботнічної затоки, проток Каттегат і Скагеррак між Фінляндією та Норвегією. Площа країни – 450,295 тис. км², у тому числі і площа поверхні суші – 410,934 тис. км².

Столиця: Стокгольм.

Адміністративний поділ: 21 графство.

Очолює країну: король Карл XVI ГУСТАВ (з 19 вересня 1973 р.).

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: кабінет призначається прем'єр-міністром; вибори: спадкова монархія; прем'єр-міністр обирається парламентом.

Законодавча влада: однопалатний парламент (Riksdag) (349 місць; члени обираються загальним голосуванням за пропорційною системою на 4 роки).

Судова влада: Верховний суд (Hogsta Domstolen), судді призначаються прем'єр-міністром та кабінетом міністрів.

Рис. 2.10. Географічне розташування Швеції

Джерело: [23]

Республіка Естонія (Естонія)

Країна знаходиться на березі Балтійського моря (Фінської затоки) між Латвією та Росією. Площа країни становить 45,228 км². При цьому площа поверхні суші – 43,211 км², яка включає і площу 1520 островів у Балтійському морі.

Столиця: Таллінн.

Адміністративний поділ: 15 повітів.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: рада міністрів призначається прем'єр-міністром, затверджується парламентом; вибори: президент обирається парламентом на 5 років.

Законодавча влада: однопалатний Парламент (Riigikogu) (101 місце; члени обираються загальним голосуванням на 4 роки).

Судова влада: Національний суд, голова призначається парламентом довічно.

Рис. 2.11. Географічне розташування Естонії

Джерело: [23]

Фарерські острови

Фарерські острови, або Фарери (овечі острови) – архіпелаг на Півночі Атлантичного океану, розташований за 320 км на північний захід від Шотландії і приблизно на півшляху між Норвегією та Ісландією. Загальна площа островів 1393 км².

Столиця: Торсхавн.

Стан залежності: частина Королівства Данія, самоврядна заморська адміністративна одиниця з 1948 р.

Острови складаються із 17 населених островів і безлічі острівців та рифів. Найбільші острови: Стреймою (Стрейм), Ейстурою (Ейстур), Вагар, Судурою (Судур), Сандою (Санд), Бордою (Борд) та Свиною (Свин).

Очолює країну: король Данії Фредерік X (із 14 січня 2024 р.), представлений верховним комісаром, який очолює адміністрацію.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд (Landsstyri) обирається Фарерським парламентом; вибори: спадкова монархія; верховний комісар призначається монархом; за результатами парламентських виборів лідер партії, яка отримала більше місць, зазвичай призначається на посаду прем'єр-міністра Фарерським парламентом.

Законодавча влада: однопалатний парламент (Løgting) (32 місця; члени обираються загальним голосуванням за пропорційною системою від семи виборчих округів на 4 роки).

Судова влада відсутня.

Зовнішню політику, оборону, грошову й судову системи контролює законодавчий орган Данії – Фолькетинг.

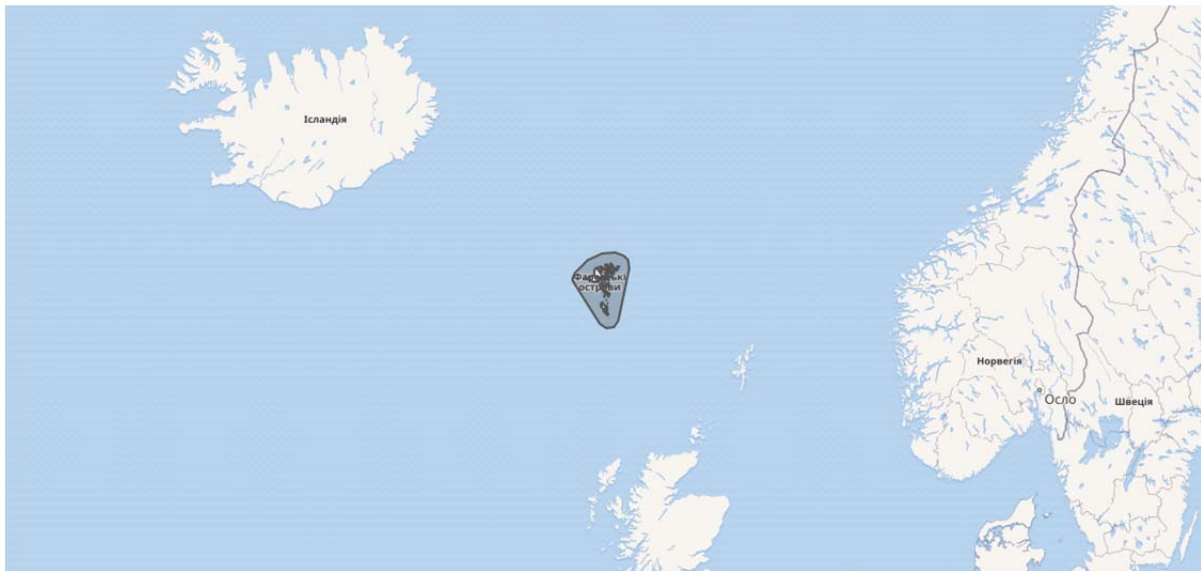

Рис. 2.12. Географічне розташування Фарерських островів

Джерело: [23]

Аландські острови

Аландські острови (країна окуня) розташовані у Балтійському морі біля входу у Ботнічну затоку, за 40 км на схід від узбережжя Швеції, на східній околиці Аландського моря. Архіпелаг має площу 1552 км² і складається з близько 60 населених островів, 6,7 тис. безлюдних островів і багатьох рифів. Має 3 регіони.

Столиця: Марієгамн.

Аландська автономна територія утворена з 1920 року як самоврядна заморська адміністративна одиниця королівства Данія. Вона має однопалатний парламент під назвою Лагтінгет (Lagtinget), члени якого обираються на 4 роки. Народ також обирає одного представника до фінського парламенту. Існує Виконавча рада, яка здійснює певні адміністративні повноваження, збережені за національним урядом. Її очолює губернатор, якого призначає президент Фінляндії за погодженням зі спікером Лагтінгету (Lagtinget).

Рис. 2.13. Географічне розташування Аландських островів

Джерело: [23]

Нормандські острови

Нормандські острови – це група островів, що складається з двох великих (Джерсі і Гернсі) та кількох дрібних, площа архіпелагу – 196 км². Архіпелаг розташований на захід від Нормандії. Термін «Нормандські острови» використовується з 1830 року як збірна назва островів. Термін стосується лише архіпелагу на захід від півострова Котентін, а тому острів Уайт, незважаючи на розташування в Англійському каналі, не відноситься до Нормандських островів. До складу островів входять два коронні володіння – округи (Бейлівіки) Джерсі і Гернсі, які перебувають під юрисдикцією Великої

Британії, але не входять до її складу. Округ Гернсі поділений на три юрисдикції – Гернсі, Олдерні та Сарк, кожна із своїм законодавчим органом, хоча й існує кілька загальноострівних установ. Тобто структурно – це рівні проєкти між Гернсі та Джерсі.

Рис. 2.14. Географічне розташування Нормандських островів

Джерело: [23]

Округ Джерсі (Bailiwick of Jersey) (острів Джерсі)

Джерсі – найбільший із Нормандських островів, розміщений на захід від Нормандії, його площа становить 116 км². Острів, найбільший і найпівденніший із Нормандських островів, що лежить на південь від узбережжя Великої Британії та за 19 км на захід від французького півострова Котантен.

Столиця: Сент-Хелієр.

Округ (Бейлівік) Джерсі включає у себе, крім самого Джерсі, незаселені острівці Мінкерс та Екреус.

Очолює країну: король ЧАРЛЬЗ III.

Очолює уряд: губернатор та бейліф.

Держава: комітети призначаються Асамблеєю станів (Assembly of the States); виборів немає; спадкова монархія; губернатор і бейліф призначаються монархом.

Законодавча влада: однопалатна Асамблея станів, 55 голосуючих членів: 12 сенаторів, 12 коннетаблів або голів районів,

29 депутатів (усі обираються на 6 років, половина складу обирається кожні 3 роки), бейліф та заступник бейліфу; 3 члени з дорадчим голосом: декан Джерсі, генеральний атторней та генеральний повірений – усі призначаються монархом.

Судова влада: Королівський суд, судді обираються виборчою комісією та бейліфом.

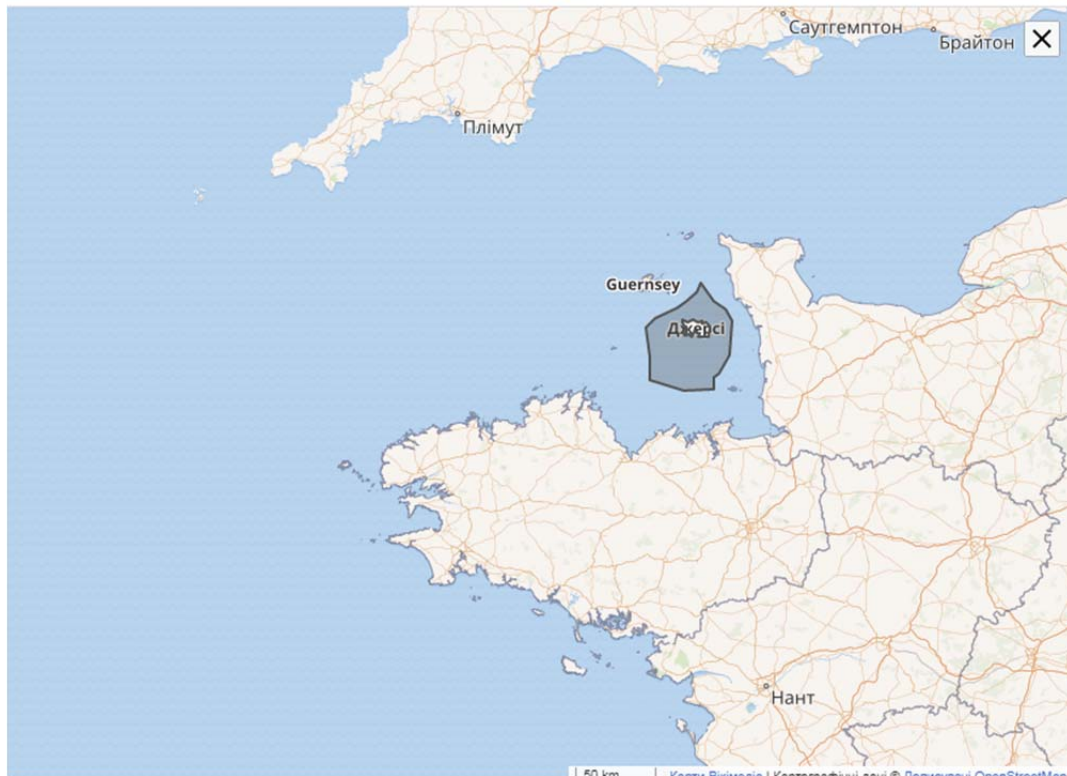

Рис. 2.15. Географічне розташування Округу Джерсі

Джерело: [23]

Округ Гернсі (Bailiwick of Guernsey) (острів Гернсі)

Острів Гернсі має площу 78 км² і є другим за величиною з Нормандських островів. Він знаходиться у 48 км на захід від Нормандії та має майже трикутну форму.

Столиця: Сент-Пітер-Порт.

Існує 10 парафій (parish), які разом з Олдерні, Сарком, Хермом, Джету та пов'язаними з ними островами утворюють Округ (Бейлівік) Гернсі. Бейлівік не є частиною Великої Британії, але це володіння британської корони (британської монархії).

Очолює країну: король ЧАРЛЬЗ III.

Очільник уряду: губернатор і бейліф.

Уряд: консультативний та фінансовий комітет, які призначаються Асамблеєю станів (Assembly of the States); виборів немає; спадкова монархія; губернатор призначається монархом; бейліф призначається монархом.

Законодавча влада: однопалатна Асамблея станів складається з бейліфу, 10 представників районних рад, 45 народних депутатів, які обираються загальним голосуванням, 2 представників Олдерні, генерального атторнея (НМ Procureur), генерального повіреного (НМ Comptroller) та генерального секретаря суду (М).

Судова влада: Королівський суд.

Рис. 2.16. Географічне розташування Округу Гернсі

Джерело: [23]

Острів Сарк

Острів Сарк – один із Нормандських островів, залежний від Гернсі, розташований у Ла-Манші, на південь від узбережжя Великої Британії. Сарк знаходиться за 11 км на схід від Гернсі і приблизно за 40 км на захід від французького півострова Шербур. Його площа становить 5,45 км².

До 2008 р парламентом острова була рада старійшин, що складається із 40 орендарів, яким сеньйор довічно здавав

землю, і 12 «представників народу». У 2008 році сеньйорська влада позбулася більшості повноважень. З 2008 року форма правління на острові Сарк виглядає так: орендарі зберегли за собою лише 14 місць, а ще 14 місць у новому законодавчому органі зайняли депутати від народу. Тобто нині ще зберігається феодальна система правління – остання у Європі.

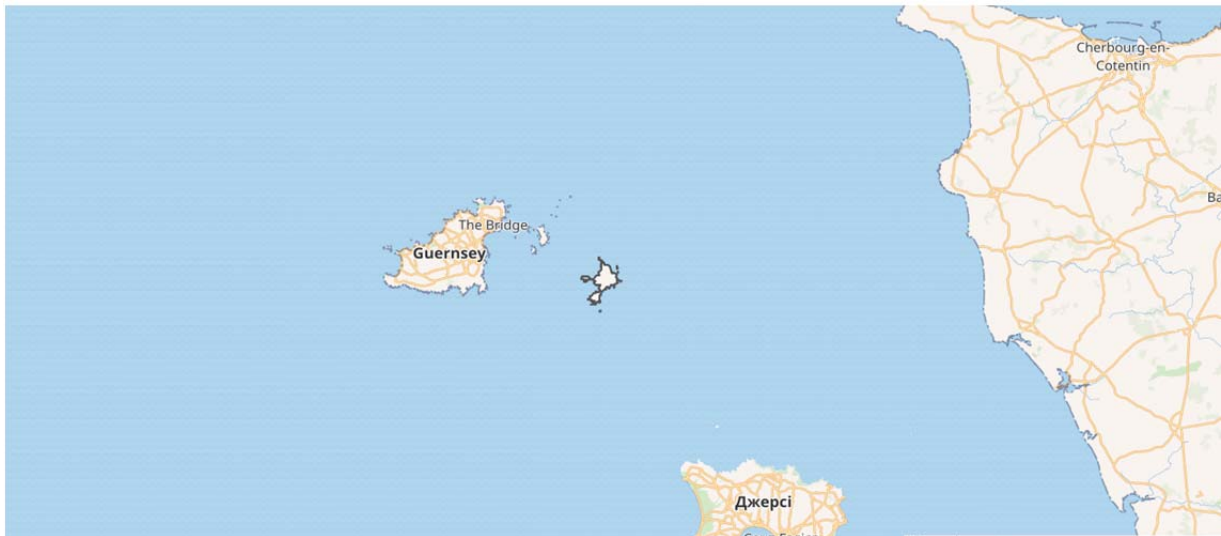

Рис. 2.17. Географічне розташування острова Сарк
Джерело: [23]

Острів Мен

Острів Мен (Манн) – один з Британських островів, розташований в Ірландському морі біля північно-західного узбережжя Англії. Його площа становить 572 км². Острів розташований приблизно на рівній відстані між Англією, Ірландією, Шотландією та Уельсом. Острів Мен не є частиною Сполученого Королівства, але перебуває у володінні корони (з 1828 р.), має самоврядування у внутрішніх справах під наглядом Міністерства внутрішніх справ Великобританії.

Столиця: Дуглас.

Острів Мен є коронним володінням Великої Британії. Форма правління – парламентська конституційна монархія, політичний режим – демократія. Острів Мен не входить до складу Великої Британії.

Існує 24 місцевих органів самоврядування, у кожний проводяться власні вибори.

Парламент на острові відсутній.

Очолює країну: король ЧАРЛЬЗ III, який представлений губернатором.

Уряд: немає.

Законодавча влада: парламенту немає.

Судова влада: Високий суд – Дімстерами (Deemsters), судді призначаються лордом-канцлером Англії за поданням губернатора.

Рис. 2.18. Географічне розташування острова Мен

Джерело: [23]

Острів Ян-Маєн

Острів Ян-Маєн – частина Королівства Норвегія. Острів названо на честь капітана голландського судна Ян-Маєна, який відкрив його у 1614 році. Острів розташований у Гренландському морі Північного Льодовитого океану на стику Норвезького і Гренландського морів, приблизно за 600 км на північ від Ісландії і 500 км на схід від Гренландії та за 1000 км на захід від Норвегії.

Довжина острова – 55 км, а площа – 377 км².

Офіційна діяльність представників Норвегії на острові почалася з 1921 року, коли було встановлено першу метеостанцію, а уже 1922 року Норвезький Метеорологічний інститут заявив про приєднання острова до Норвегії.

З 1995 року Ян-Маєн адміністративно належить до норвезької провінції Нурлан та офіційно керується її губернатором. Функції адміністративного і громадського управління безпосередньо на острові делеговані начальнику військової станції.

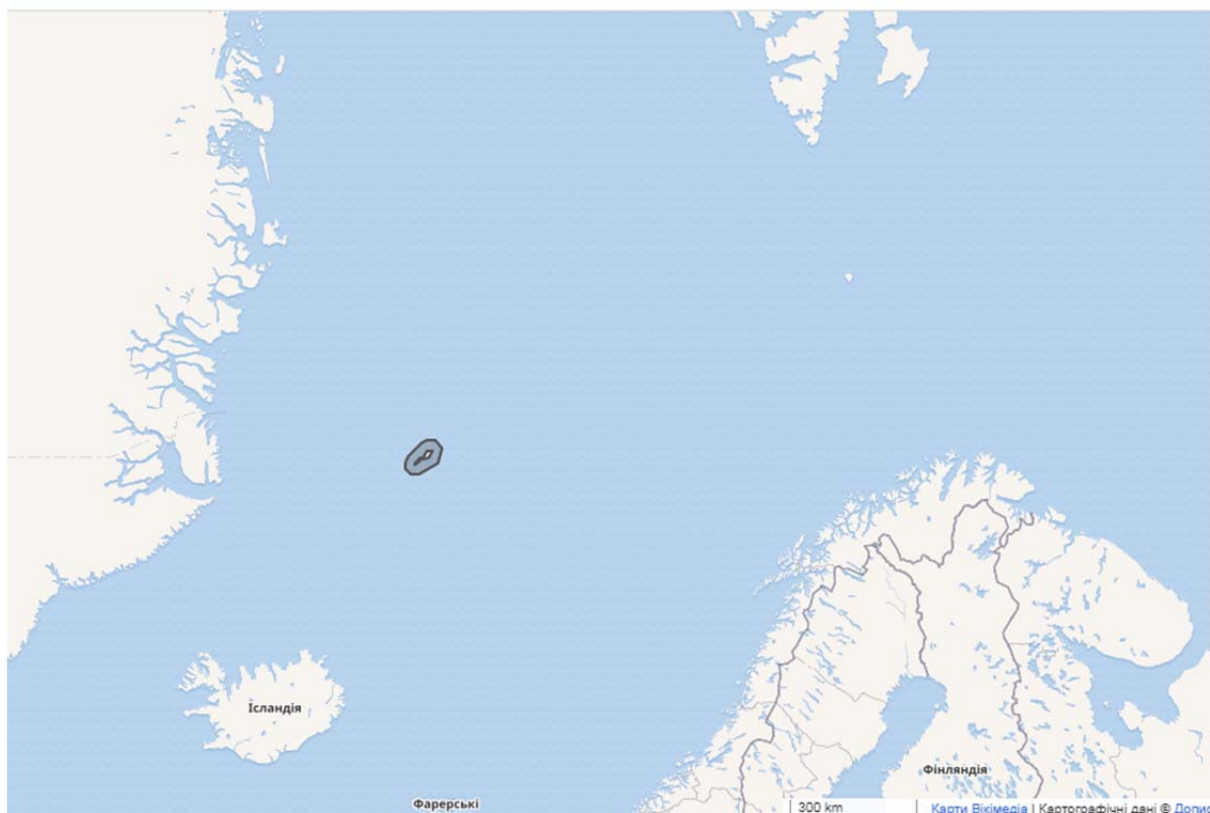

Рис. 2.19. Географічне розташування острова Ян-Маєн

Джерело: [23]

Острів Шпіцберген (Свальбард)

Острів Шпіцберген (гострі гори), найбільший острів архіпелагу Шпіцберген, розташований у Північному Льодовитому океані на відстані 1300 км від Північного полюса. Його площа 62045 км², довжина 450 км, ширина від 40 до 225 км.

Столиця: Лонгїр.

Норвезький суверенітет над більшою частиною архіпелагу встановлений за міжнародним договором («Шпіцбергенський трактат») 1920 року.

Очолює країну: король Норвегії Харальд V (HARALD V) (із 17 січня 1991 р.).

Очолює уряд: губернатор і заступник губернатора; виборів немає; спадкова монархія; губернатор та заступник губернатора несуть відповідальність перед Полярним департаментом міністерства юстиції.

*Рис. 2.20. Географічне розташування острова Шпіцберген
Джерело: [23]*

2.1.3. Природні умови

Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (Великобританія)

Рельєф переважають пагорби й невисокі гори; на сході та південному сході – горбисті рівнини.

Мінімальна і максимальна висоти: Фенланд – 4 м; гора Бен-Невіс – 1345 м [50].

Клімат помірний і пом’якшується південно-західними вітрами, що панують над північноатлантичною течією. Більше половини днів на рік – хмарні (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Природні умови Північної Європи

Країна	Найвища і найнижча точки, м	Найвища і найнижча температура, °С	Найбільша кількість опадів, мм	Найдовша річка, км	Найглибше озеро, м
Аландські острови	п. Оррдальск-лінт – 132, Марієгамн озеро Рамсвік – (-62)	19 – Марієгамн, (-14) – Марієгамн	Марієгамн – 563	–	–
Велика Британія	г. Бен-Невіс (у Шотландії) – 1345, Фенські болота – (-4)	38,7 – Кембридж, (-27,2) – Бреймар	Бен-Невіс – 4350	р. Северн – 354	Лох-Морар – 310
Гернсі	Пагорб безіменний – 110, Атлантичний океан – 0	31 – Олдерні, (-7) – Олдерні	Гернсі – 500	–	–
Данія	п. Мьоллегой – 171, Ламме-фіорд (-7)	36,4 – Хольстебро, Південна Ютландія, (-31,2) – Тістед, регіон Північна Ютландія	Тістед – 958	Гудено – 149	Сервагсватн – 59
Джерсі	п. Ле-Платон – 136, Атлантичний океан – 0	36 – Джерсі, (-10,3) – Джерсі	865	–	–
Естонія	г. Суур Мунамягі – 318, Балтійське море – 0	35,6 – Виру, (-43,6) – Йигева	селище Куузіку – 727	Пярну – 144	Риуге-Суур'ярв – 38
Ірландія	г. Каррантуїлл – 1041, Атлантичний океан – 0	33,3 – Кілкенн, (19,9) – Гласневін	Сперина – 1600	Шеннон – 386	Лох Ерн – 69

Продовження табл. 2.3

Країна	Найвища і найнижча точки, м	Найвища і найнижча температура, °С	Найбільша кількість опадів, мм	Найдовша річка, км	Найглибше озеро, м
Ісландія	г. Гваннадальсхнукюр – 2 109,6, Атлантичний океан – 0	30,5 – Тейгаргорні, (-38) – Грімсстадірі	4 000	Тьйоурсау – 230	Джокулсарлон – 248
Латвія	г. Гайзінькалнс – 311,6, Балтійське море – 0	37,8 – Вентспілсі (-43)	Лігатне – 850	Даугава – 1920	Дрідзіс – 66,2
Литва	п. Аукстояс – 294, Балтійське море – 0	37,5 – Зарасай, (-33,4) – Клайпеда	Клайпеда – 792	Неріс – 510	Таурагнас – 62,5
Норвегія	г. Гальгепіген – 2469, Норвезьке море – 0	34 – Салтдалі, (-50,4) – Рерус	Тромсе – 1031	Гломма – 598	Хорніндальсватнет – 514 (найглибше у Європі)
Нормандські острови	п. Ле-Платон – 136, Атлантичний океан – 0	36 – Джерсі, (-10,3) – Джерсі	865	–	–
Острів Мен	г. Снефель – 621, Ірландське море – 0	30 – Дуглас, (-7) – Порт Еріні	865	Салбі – 18	Водосховище Салбі – 60
Сарк	Пагорб – 114, Атлантичний океан – 0	+31, (-4)	–	–	–
Фарерські острови	г. Слаттаратіндур – 882, Атлантичний океан – 0	22 – Торсгавн, (-11) – Торсгавн	Торсгавн – 1437	–	–
Фінляндія	г. Халтіатунтури – 1328, Балтійське море – 0	33,6 – Кево, (-35) – Хельсінкі	Гельсінкі – 676	Кюмійокі – 550	Пяйянне – 95,3

Закінчення табл. 2.3

Країна	Найвища і найнижча точки, м	Найвища і найнижча температура, °С	Найбільша кількість опадів, мм	Найдовша річка, км	Найглибше озеро, м
Швеція	г. Кебнекайсе – 2104, озеро Хаммарсйон – (-2,4)	38 – Молілла, (-52,6) – Вуоггатьолме	Скандинавські гори – 2001	Турне-ельвен – 510	Гурнаван – 221
Шпіцберген	г. Ньютон – 1713, Північний Льодовитий океан – 0	24,5, острів Ведмежий (-46,3)	Іс-Фьорд – 1120	–	–
Ян-Маєн	Вулкан Біренберг – 2277, Атлантичний океан – 0	18,1 (-28,4)	683	–	–

Джерело: [23]

Королівство Данія (Данія)

Рельєф характеризується низькими і плоскими або трохи горбистими рівнинами.

Мінімальна та максимальна висоти: Ламме-фіорд – 7 м; пагорб Мьоллетьой – 171 м.

Клімат помірний. Вологий та хмарний. М'яка вітряна зима й прохолодне літо.

Ірландія

Рельєф: у внутрішніх районах країни переважно горбисті рівнини, оточені невисокими горами; на західному узбережжі – морські скелі.

Максимальна й мінімальна висоти: гора Каррантуїлл – 1041 м; Атлантичний океан – 0 м.

Помірний морський клімат, який пом'якшується північно-атлантичною течією. Зима м'яка, а літо прохолодне. Також висока вологість і близько половини днів у році хмарні.

Республіка Ісландія (Ісландія)

Більшу частину території займає плато, що перетинається гірськими піками і крижаними полями. Берегова лінія країни сильно порізана бухтами та фіордами.

Мінімальна й максимальна висоти: Атлантичний океан – 0 м; вулкан Гваннадацьхну-кюр – 2 109,6 м.

Клімат помірний і пом'якшується північноатлантичною течією. Зима м'яка, вітряна, а літо сире й прохолодне.

Республіка Латвія (Латвія)

На території країни рельєф представляє плоску рівнину. Мінімальна й максимальна висоти: Балтійське море – 0 м; Гайзінькалнс – 311,6 м.

Клімат у країні морський, з вологою та помірною зимою.

Республіка Литва (Литва)

У рельєфі переважають низовини. Спостерігається багато розкиданих маленьких озер.

Мінімальна і максимальна висоти: Балтійське море – 0 м; пагорб Аукстояс – 294 м.

Спостерігається перехідний тип клімату від морського до континентального а також волога помірна зима й літо.

Королівство Норвегія (Норвегія)

Рельєф країни зі слідами дії льодовиків, а саме в основному високі плоскогір'я та стрімчасті гори, що перериваються родючими долинами. Також є невеликі розрізнені долинами території, а берегова лінія порізана глибокими фіордами. На півночі є арктичні тундри.

Мінімальна та максимальна висоти: Норвезьке море – 0 м; гора Гальгепігген – 2469 м.

Клімат у країні помірний. Уздовж узбережжя відчувається вплив північноатлантичної течії. Натомість більш прохолодно у середині країни, спостерігаються щорічні дощі на західному узбережжі.

Республіка Фінляндія (Фінляндія)

Рельєф у країні переважно низовинний, з плоскими рівнинами та з озерами і невисокими пагорбами.

Мінімальна й максимальна висоти: Балтійське море – 0 м; гора Халтіатунтури – 1328 м.

Натомість клімат помірно холодний і майже субарктичний, але порівняно м'який через вплив північноатлантичної течії і Балтійського моря. У країні більше ніж 60 тисяч озер.

Королівство Швеція (Швеція)

У рельєфі країни переважають плоскі або злегка горбисті низовини. Натомість гори є на заході країни.

Мінімальна та максимальна висоти: озеро Хаммарсйон – (-2,4) м; гора Кебнекайсе – 2104 м.

Клімат помірний, на півдні з холодною, хмарною зимою та прохолодним, іноді хмарним літом і субарктичний на півночі.

Республіка Естонія (Естонія)

Рельєф болотистий, хоча і рівнинний.

Мінімальна та максимальна висоти: Балтійське море – 0 м; Суур Мунамагі – 318 м.

Клімат у країні морський, вологий з помірними зимами та прохолодним літом.

Фарерські острови

Рельєф: пересічена скеляста місцевість, кілька невисоких гір, скелі уздовж більшої частини узбережжя.

Мінімальна й максимальна висоти: Атлантичний океан – 0 м; Слаттаратіндур – 882 м.

Клімат: м'яка зима, прохолодне літо, зазвичай хмарно, тумани, вітри.

Аландські острови

Рельєф: Аландські острови є найбільшим скупченням островів на Землі.

Мінімальна й максимальна висоти: озеро Рамсвік – (-62 м); пагорб Оррдальсклінт – 132 м.

Клімат помірний та прохолодний і характеризується довгою й м'якою осінню.

Округ Джерсі (Bailiwick of Jersey) (острів Джерсі)

Рельєф представлений горбистою рівниною, низькі пагорби уздовж північного берега вкриті лісом, з глибоко врізаними долинами, нахиленими з півночі на південь. Натомість в інших місцях скелясті миси оточують піщані затоки, що межують із заповненими лагунами.

Мінімальна та максимальна висоти: Атлантичний океан – 0 м; пагорб Ле-Платон – 136 м.

Клімат помірний, з м'якою зимою та прохолодним літом і більш сонячний, ніж на Гернсі. Морози бувають рідко, але навесні з Франції приходить холодне повітря.

Округ Гернсі (Bailiwick of Guernsey) (острів Гернсі)

Рельєф переважно плоский, з низькими пагорбами на південному заході. На півдні острова Гернсі височить плато висотою 90 метрів із нерівними прибережними скелями. Загалом північний Гернсі – це низовина, але вона містить невеликі виходи стійких гірських порід, які утворюють пагорби (хуги).

Мінімальна та максимальна висоти: Атлантичний океан – 0 м; безіменний пагорб – 110 м.

Клімат морський. Сніг та сильний мороз бувають рідко, половина днів у році хмарні.

Острів Сарк

Рельєф: острів Сарк у найширшому місці складається з двох частин: Великого Сарка та Малого Сарка, які з'єднані перешийком Ла-Купе. Найменший, приватний острів Брекху (Brechou) відокремлений від Великого Сарка вузькою протокою. Загалом острів Сарк представляє собою плато з мальовничим узбережжям, оточеним вертикальними скелями. На острові є три невеликі гавані.

Мінімальна й максимальна точки: Атлантичний океан – 0 м; пагорб безіменний – 114 м.

Клімат морський.

Острів Мен

Рельєф: острів складається із центрального гірського масиву, який тягнеться на північ і південь. Берегова лінія острова скеляста. Покриті травою сланцеві вершини центрального масиву гладенькі й округлі унаслідок впливу різних льодовикових періодів. Острів безлісний, крім захищених місць. На південному заході лежить острівець із прямовисними скелями, який є пташиним заповідником.

Мінімальна та максимальна висоти: Ірландське море – 0 м; Снефель – 621 м.

Клімат морський помірний, з прохолодним літом та м'якою зимою. Хмарними є майже третина днів на рік.

Острів Ян-Масен

Рельєф: острів вулканічного походження, частково вкритий льодовиками та поділений на більшу північну і меншу південну частини, які сполучаються перешийком шириною приблизно 2,5 км. На перешийку розташована Південна й Північна лагуни.

Мінімальна та максимальна висоти: Атлантичний океан – 0 м; північно-східна частина острова – вулкан Беренберг (найбільш північний діючий вулкан на Землі), висотою 2277 м.

Клімат: на острові спостерігаються часті тумани й опади.

Острів Шпіцберген (Свальбард)

Рельєф: дикі суворі гори; більша частина території покрита льодом. На заході острова спостерігаються гострі вершини, а на сході – плоскогір'я. Спостерігаються фіорди уздовж західного та північного берегів.

Мінімальна й максимальна висоти: Північний Льодовитий океан – 0 м; гора Ньютон – 1717 м.

Клімат арктичний; пом'якшується теплою північноатлантичною течією; прохолодне літо, холодна зима. Північноатлантична течія проходить уздовж західного та північного берегів Шпіцбергену, зберігаючи відкриту воду і можливість судноплавства протягом більшої частини року. На Шпіцбергені із жовтня по лютий панує полярна ніч.

2.1.4. Природні ресурси

Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (Великобританія)

Мінерально-сировинні: кам'яне вугілля, нафта, природний газ, олово, вапняк, залізна руда, сіль, глина, крейда, гіпс, свинець, кварц. Видобуток енергоносіїв становить 10 %. ВВП має один із найвищих показників серед усіх індустріальних держав (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Природні ресурси Північної Європи

Країна	Площа суші, км ² . Площа води, км ²	Лісис- тість, %. Розора- ність, %	Запаси паливних ресурсів	Запаси інших мінеральних ресурсів
Аландські острови	1 525 27	43 9	—	—
Велика Британія	241 930 1 680	11,9 25,1	Кам'яне вугілля – 2,892 млн мет- ричних т, нафта – 890400 млн барелів за добу, природний газ – 32,480 млрд м ³	Залізна руда, свинець, цинк, золото, олово, вапняк, сіль, глина, крейда, гіпс
Гернсі	78 0	4,2 —	—	—
Данія	42 434 660	12,9 58,9	Нафта – 69000 барелів за добу, природний газ – 1,315 млрд м ³	Сіль, вапняк, гравій, пісок, камінь
Джерсі	116 0	0 66	—	—
Естонія	42 388 2840	52,1 14,9	Нафта – 21800 барелів за добу	Фосфорит, глина, вапняк, доломіт, пісок
Ірландія	68 883 1 390	10,9 66,1	Торф, нафта – 600 барелів за добу, природний газ – 2,652 млрд м ³	Мідь, свинець, цинк, срібло, барит, гіпс, вапняк, доломіт

Закінчення табл. 2.4

Країна	Площа суші, км ² . Площа води, км ²	Лісис- тість, %. Розора- ність, %	Запаси паливних ресурсів	Запаси інших мінеральних ресурсів
Ісландія	100 250 2 750	0,3 1,2	—	—
Латвія	62 249 2340	54,1 18,6	Торф, нафта – 1600 барелів за добу	Вапняк, доломіт, бурштин
Литва	62 680 2620	34,6 34,9	Торф, нафта – 4000 барелів за добу	—
Норвегія	304 282 19 520	27,8 2,2	Кам'яне вугілля – 69000 метричних т, нафта – 2,026 млн барелів за добу, природний газ – 112,052523 м ³	Залізна руда, мідь, свинець, цинк, титан, пірит, нікель
Нормандські острови	198 0	—	—	—
Острів Мен	572 0	6,1 43,8	—	—
Сарк	5,45 —	—	—	—
Фарерські острови	1 393 0	0,1 2,1	Нафта, природний газ	—
Фінляндія	303 815 34330	72,9 7,4	Кам'яне вугілля – 762 000 мет- ричних т, нафта – 8300 барелів за добу	Залізна руда, мідь, свинець, цинк, хроміт, нікель, золото, срібло, вапняк
Швеція	410 335 39 960	68,7 6,4	Кам'яне вугілля – 1,07 млн мет- ричних т, нафта – 10600 барелів за добу	Залізна руда, мідь, свинець, цинк, золото, срібло, вольфрам, уран, миш'як, польовий шпат
Шпіцберген	62 045 0	— —	Кам'яне вугілля	Залізна руда, мідь, цинк, фосфат
Ян-Маєн	377 0	— 0	—	—

Джерело: [10]

Королівство Данія (Данія)

Мінерально-сировинні ресурси: нафта, природний газ, кам'яна сіль, вапняк, камінь, гравій та пісок.

Ірландія

Мінерально-сировинні ресурси: цинк, свинець, природний газ, нафта, барит, мідь, гіпс, вапняк, доломіт, торф, срібло.

Республіка Ісландія (Ісландія)

Мінерально-сировинні ресурси не виявлені.

Республіка Латвія (Латвія)

Мінерально-сировинні ресурси: бурштин, торф, вапняк і доломіт.

Республіка Литва (Литва)

Мінерально-сировинні ресурси: торф, нафта.

Королівство Норвегія (Норвегія)

Мінерально-сировинні ресурси: нафта, мідь, природний газ, кам'яне вугілля, пірити, нікель, залізна руда, цинк, свинець.

Республіка Фінляндія (Фінляндія)

Мінерально-сировинні ресурси: кам'яне вугілля, нафта, мідь, цинк, залізна руда, срібло, золото, хроміт.

Королівство Швеція (Швеція)

Мінерально-сировинні ресурси: кам'яне вугілля, нафта, цинк, залізна руда, свинець, мідь, срібло, вольфрам, уран, миш'як.

Республіка Естонія (Естонія)

Мінерально-сировинні ресурси: нафта, сланцевий дьоготь, торф, фосфорити, бурштин, кембрійська блакитна глина, вапняк, доломіт.

Фарерські острови

Основні мінерально-сировинні ресурси острова – нафта і природний газ.

Нормандські острови

Мінерально-сировинні ресурси не виявлені.

Аландські острови

Мінерально-сировинні ресурси не виявлені.

Округ Джерсі (Bailiwick of Jersey) (острів Джерсі)

Мінерально-сировинні ресурси не виявлені.

Округ Гернсі (Bailiwick of Guernsey) (острів Гернсі)

Мінерально-сировинні ресурси не виявлені.

Острів Сарк

Мінерально-сировинні ресурси не виявлені.

Острів Мен

Мінерально-сировинні ресурси не виявлені.

Острів Ян-Масн

Мінерально-сировинні ресурси не виявлені.

Острів Шпіцберген (Свальбард)

Мінерально-сировинні ресурси: кам'яне вугілля, мідь, залізна руда, фосфати, цинк.

2.1.5. Населення

Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (Великобританія)

Загальна чисельність населення 67,79140 млн осіб (табл. 2.5).

Етнічні групи: англійці 81,5 %, шотландці 9,6 %, ірландці 2,4 %, валлійці 1,9 %, ольстерці 1,8 %, інші – 2,8 %.

Віруючі: англікани 27 млн осіб, католики 9 млн осіб, мусульмани 1 млн осіб, пресвітеріани 800 тис. осіб, методисти 760 тис. осіб, сикхи 400 тис. осіб, індуїсти 350 тис. осіб, юдеї 300 тис. осіб [50].

Мови: англійська, валлійська (близько 26 % населення Уельсу), шотландський різновид ‘гельського.

Таблиця 2.5

Населення Північної Європи

Країна	Населення, млн осіб	Густота населення, осіб/км ²	Природ- ний приріст, %	Частка міського населення, %	Загальна тривалість життя, роки
Аландські острови	0,0289	18,62	-0,2	1	81
Велика Британія	67,79140	278,27	0,53	84,6	81,94
Гернсі	0,067491	865,26	0,23	31,2	83,23
Данія	5,920767	137,39	0,44	88,5	81,66
Джерсі	0,102146	880,56	0,64	31,2	82,63
Естонія	1,211524	26,78	-0,71	69,8	77,88
Ірландія	5,275004	75,06	0,94	64,5	81,66
Ісландія	0,357603	3,47	0,93	94	83,64
Латвія	1,842226	28,52	-1,11	68,7	75,91
Литва	2,683546	41,54	-1,04	68,7	75,78
Норвегія	5,553840	85,05	0,8	84	82,55
Нормандські острови	0,169857	857,86	0,1	31	83
Острів Мен	0,091382	159,57	0,52	53,5	82,04
Сарк	0,000600	119,09	—	—	86
Фарерські острови	0,052269	37,52	0,63	43	81,26
Фінляндія	5,601547	16,56	0,24	85,8	81,76
Швеція	10,483647	23,28	0,5	88,7	82,7
Шпіцберген	0,002926	0,047	-0,03	—	—
Ян-Маєн	0–35 осіб (сезонно)	0,092	—	—	—

Джерело: [10]

Королівство Данія (Данія)

Загальна чисельність населення країни становить 5,920767 млн осіб.

У Данії домінують: скандинави, ескімоси, мешканці Фарерських островів, німці, турки, іранці, сомалійці.

Серед віруючих переважають лютерани-євангелісти – 95 %, інші, протестанти й католики – 3 %, мусульмани – 2 %.

Найбільш вживані мови: датська, фарерська, гренландська (діалект ескімоського), німецька. Англійська є переважно другою мовою у країні.

Ірландія

Загальна чисельність населення 5,275004 млн осіб.

Етнічні групи: кельти, англійці.

Віруючі: католики 91,6 %, парафіяни Ірландської церкви 2,5 %, інші 5,9 %.

Мови: англійська – мова повсякденного спілкування, ірландська (гаельська), якою розмовляють в основному жителі західного узбережжя.

Республіка Ісландія (Ісландія)

Чисельність населення країни 357,603 тис. осіб.

У країні спостерігається однорідна спільність нащадків норвежців і кельтів.

Віруючі: лютерани-євангелісти 93 %, решта – представники інших протестантських церков, католики, поза конфесіями.

Домінуюча мова – ісландська.

Республіка Латвія (Латвія)

Загальна чисельність – 1,842226 млн осіб.

Етнічні групи: латиші 56,5 %. росіяни 30,4 %, білоруси 4,3 %, українці 2,8 %, поляки 2,6 %, решта 3,4 %.

Віруючі: лютерани, католики, православні.

Мови: латиська (офіційна), литовська, російська, інші.

Республіка Литва (Литва)

Загальна чисельність становить 2,683546 млн осіб.

Етнічні групи: литовці 80,6 %, росіяни 8,7 %, поляки 7 %, білоруси 1,6 %, інші 2,1 %.

Віруючі: католики (переважають), лютерани, православні, протестанти, євангелічні християни-баптисти, мусульмани, іудеї.

Литовська мова є офіційною, а також вживаються польська і російська.

Королівство Норвегія (Норвегія)

Чисельність населення – 5,553840 осіб.

Етнічні групи: норвежці (скандинавські, альпійські, балтійські), саами.

Серед віруючих домінують лютерани 86 % (лютеранство – державна релігія), протестанти й католики 3 %, інші віруючі становлять 1 %, а поза конфесіями 10 % осіб країни.

Норвезька мова – офіційна, але є невеликі спільноти, що спілкуються саамською та фінською мовами.

Республіка Фінляндія (Фінляндія)

Загальна чисельність населення країни – 5,501547 осіб.

Серед етнічних груп домінують: фіни 93 %, шведи 6 %, саами 0,11 %, цигани 0,12 %, татари 0,02 %.

Серед віруючих переважають: лютерани-євангелісти 89 %, православні 1 %, поза конфесіями 9 %, інші 1 %.

Офіційна мова – фінська 93,4 %, далі – шведська 5,9 %, також офіційна, спостерігаються й невеликі саамо- та російськомовні групи.

Королівство Швеція (Швеція)

Чисельність населення Швеції – 10,483647 млн осіб.

У країні домінують наступні етнічні групи: корінні жителі – шведи та фінська і саамська меншини; іммігранти або народжені від іммігрантів – фіни, вихідці із колишньої Югославії, данці, норвежці, греки, турки.

Серед віруючих переважають: лютерани 87 %, а решта – католики, православні, баптисти, мусульмани, іудеї, буддисти.

Домінує шведська мова з невеликою часткою мов саамо- та фінськомовних меншин.

Республіка Естонія (Естонія)

Чисельність населення країни – 1,211524 млн осіб.

Етнічні групи країни: естонці 65,1 %, росіяни 28,1 %, українці 2,5 %, білоруси 1,5 %, фіни 1 %, інші 1,8 %.

Віруючі: лютерани-євангелісти, православні, баптисти, методисти, адвентисти сьомого дня, католики, п'ятидесятники, послідовники церкви «Слово».

Офіційна мова естонська. Також використовуються російська, українська, англійська, фінська та інші.

Фарерські острови

Загальна чисельність населення Фарерських островів становить 52,269 тис. осіб. Фарерці мають скандинавське походження і багато хто з них є нащадками норвезьких вікінгів, що колонізували острови близько 800 р. н.е. Близько чверті населення проживає у столиці та головному порту островів – Торсхавні, а решта – у невеликих поселеннях, переважно на узбережжі. Другий за величиною населений пункт Фарерських островів – Клаксвік з населенням 4773 особи.

Офіційна мова фарерська, яка є найбільш близькою до ісландської і данської. Більшість островитян – лютерани.

Аландські острови

Загальна чисельність населення архіпелагу становить 18,62 тис. осіб. З них понад 11 тис. осіб проживають у єдиному місті, столиці Аландів, Марієхамні. Місто було засноване у 1861 р. і з того часу є центром економічного та політичного життя. Марієхамн є ще й головним морським портом островів.

Єдина офіційна мова – шведська, яка є рідною для 91,2 % населення. При цьому у побуті використовується аландська мова – діалект шведської. Натомість для 5 % населення рідною мовою є фінська, а інші мови використовують 3,8 % населення.

Більшість віруючих – лютерани.

Нормандські острови

Загальна чисельність Нормандських островів становить 169,857 тис. осіб.

Національний склад островів: англійці – 56 %, французи – 40 % а решта населення – 4 %.

Нормандська мова є розмовною мовою у Нормандії, однак статусу офіційної мови вона не має, зате класифікується як регіональна мова.

На островах – 85 % християн.

Округ Джерсі (Bailiwick of Jersey) (острів Джерсі)

Загальна чисельність жителів острова становить близько 102,146 тис. осіб. Жителі в основному мають норманське походження з домішкою бретонців. Столицею є місто Сент-Гелієр, де проживають понад 28 тис. осіб. Власне столиця розташована на півдні. Основні населені пункти: Сент-Гелієр, прилеглі парафії Св. Спасителя і Св. Климента, а також Горі і Св. Обина.

Мови: англійська (офіційна), французька (офіційна), на північно-французькому діалекті говорять у сільських районах.

Віруючі: англіканці, католики, баптисти, конгрегаціоналісти «Нової церкви», методисти, пресвітеріанці.

Округ Гернсі (Bailiwick of Guernsey) (острів Гернсі)

Загальна чисельність жителів острова становить понад 67,491 тис. осіб. Населення переважно нормандського походження із домішкою бретонців. Структурно населення складається із 60 % гернсійців та 40 % британців. Головні міста – Сент-Пітер-Порт і Сент-Сампсон.

Офіційна мова англійська, але у спілкуванні використовується гернсійський діалект.

Більшу частину віруючого населення Гернсі складають протестанти (70 %) і католики (25 %).

Острів Сарк

Загальна чисельність на острові близько 600 осіб. Поселення на острові розкидані.

Офіційна мова – англійська. На острові розмовляють саркським діалектом. Власне саркський діалект є видозміною джерсійського діалекту.

Острів Мен

Населення острова становить близько 91,382 тис. осіб. Острів був заселений людьми в епоху мезоліту. Серед його перших жителів були кельти, і їхня мова, менська мова, яка тісно пов'язана з гельською, залишалася повсякденною мовою до першої половини XIX століття. Проте кількість тих, хто розмовляє менською, зараз мізерно мала. Нині основні мови: англійська та гельська.

Основні міста: столиця острова – Дуглас і Каслтаун. У столиці проживає понад 28 тис. осіб.

Віруючі: англіканці, католики, методисти, баптисти, пресвітеріанці, послідовники «Товариства друзів».

Острів Ян-Маєн

Крім персоналу станції, острів Ян-Маєн не має населення, тобто корінне населення на острові відсутнє.

Шпіцберген (Свальбард)

Усього на острові налічується 2,9 тис. осіб з яких – 1,5 тис. норвежці. Головним поселенням острова є місто Лонгйір, яке розташоване на найбільшому фіорді на західному узбережжі. Більшість нечисленних поселень острова – шахтарські поселення на західному узбережжі. До 1990-х років на острові проживала значна радянська громада, а саме у селищах Пірамідені та Баренцбургі. Баренцбург і Піраміден – російські шахтарські селища.

2.1.6. Економіка

Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (Великобританія)

Структура економіки: галузі промисловості – машинобудування, а саме: виробництво обладнання, включаючи верстати,

електричне обладнання, автоматичне обладнання, залізничне обладнання, кораблебудування, виробництво літальних апаратів, автомобілів та запчастин, електронного обладнання й засобів зв'язку; металургія; хімічна промисловість; видобуток вугілля, нафти; виробництво паперу та виробів з паперу; харчова і текстильна промисловість; виробництво одягу та інших споживчих товарів (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Економіка Північної Європи

Країна	Частка сільсько-господарського виробництва, %	Сільськогосподарська продукція	Частка промислового виробництва, %	Промислова продукція
Аландські острови	—	Молоко, слива, груша	—	Риба та рибопродукти
Велика Британія	0,7	Пшениця, молоко, ячмінь, цукровий буряк, картопля, ріпак, птиця, овес, свинина, яловичина	20,2	Верстати, електрообладнання, залізничне обладнання, літако- та кораблебудування, автомобілі і автозапчастини, метали, хімікати, папір, текстиль, одяг, товари широкого вжитку
Гернсі	3	Помідори, тепличні квіти, солодкий перець, баклажани, фрукти; худоба	10	—
Данія	1,3	Молоко, пшениця, ячмінь, картопля, цукровий буряк, свинина, жито, ріпак, овес, птиця	22,9	Вітряні турбіни, медичне обладнання, кораблі, залізо, сталь, кольорові метали, хімікати, продукти харчування, текстиль, хімікати, меблі

Продовження табл. 2.6

Країна	Частка сільсько- господар- ського виробниц- тва, %	Сільськогос- подарська продукція	Частка промис- лового вироб- ництва, %	Промислова продукція
Джерсі	2	Картопля, капуста, помі- дори, яловичина, молоко	2	Електроніка, молочні продукти
Естонія	2,8	Пшениця, молоко, ячмінь, ріпак, жито, овес, горох, картопля, свинина	29,2	Суднобудування, екскаватори, продукти харчу- вання, електроніка, вироби з дерева, текстиль
Ірландія	1,2	Молоко, ячмінь, яловичина, пшениця, картопля, свинина, овес, птиця, баранина	36,6	Фармацевтичні препарати, хімікати, комп'ю- терне обладнання, продукти харчу- вання, медичні прилади
Ісландія	5,8	Молоко, баранина, птиця, картопля, ячмінь, свинина, яйця, яловичина, овочі, шкури	19,7	Рибопереробна продукція, алюміній, медичні препарати
Латвія	3,9	Пшениця, молоко, ріпак, ячмінь, овес, картопля, жито, квасоля, свинина, птиця	22,4	Автотранспорт, електроніка, метали, фармацев- тичні препарати, залізничні вагони, синтетичні волокна, електроніка
Литва	3,5	Пшениця, молоко, цукровий буряк, ріпак, ячмінь, картопля, овес, горох, квасоля	29,4	Верстати, електродвигуни, телевізори, холодильники та морозильники, очищена нафта, кораблі, меблі, текстиль, добрива, комп'ютери, сільгосптехніка

Закінчення табл. 2.6

Країна	Частка сільсько-господарського виробництва, %	Сільськогосподарська продукція	Частка промислового виробництва, %	Промислова продукція
Норвегія	2,3	Молоко, ячмінь, пшениця, картопля, овес, свинина, птиця, яловичина, яйця, жито	33,7	Нафта, природний газ, аквакультура, продукти харчування, папір, метали, хімікати, текстиль
Нормандські острови	—	Овочі, фрукти	—	Молочна продукція, електроніка
Острів Мен	1	Крупи, овочі, велика рогата худоба, вівці, свині, птиця	13	Продукція легкої промисловості
Сарк	—	Молоко, фрукти	—	—
Фарерські острови	18	Картопля, баранина, яловичина, велика рогата худоба	39	Рибопродукти, ремонт суден, ремесла
Фінляндія	2,7	Молоко, ячмінь, овес, пшениця, картопля, цукрові буряки, жито, свинина, птиця, яловичина	28,2	Метал, металеві вироби, суднобудування, електроніка, прилади, папір, хімікати, текстиль, одяг, продукти харчування
Швеція	1,6	Пшениця, молоко, цукровий буряк, ячмінь, картопля, овес, ріпак, свинина, жито	33	Високоточне обладнання, чавун і сталь, радіо-та телефонні деталі, озброєння, целюлозно-паперова продукція, харчові продукти, автомобілі
Шпіцберген	—	—	—	Видобуток вугілля
Ян-Маєн	—	—	—	Туризм

Джерело: [10]

Сільське господарство є інтенсивним, високо механізованим та ефективним, за європейськими стандартами: 60 % необхідного продовольства виробляється за участю лише 1 % робочої сили [50]. Продукція сільського господарства: зернові та олійні культури, картопля, овочі; велика рогата худоба, вівці, свійські птахи; риба.

Сфери послуг, особливо банківська справа, страхування й послуги для бізнесу, збільшує свою частку у ВВП, тоді як частка промислового виробництва падає.

Королівство Данія (Данія)

Промисловість країни включає: харчову промисловість, виробництво машин і обладнання, тканин та одягу, хімічних продуктів, електроніки, будівництво, виробництво меблів та інших виробів з дерева, суднобудування, виробництво вітряних двигунів.

Продукція сільського господарства: зерно, картопля, ріпак, цукровий буряк; яловичина; молочні продукти; риба.

Сфера послуг країни характеризується домінуванням послуг з переробки наявних матеріальних ресурсів, є також телекомунікаційні і транспортні послуги.

Ірландія

Структура промисловості: виробництво продовольчих товарів, пивоваріння, виробництво тканин, одягу, хімікатів, лікарських засобів, машинобудування, виробництво транспортного обладнання, скла та кристалю, випуск програмного забезпечення.

Продукція сільського господарства: турнепс, ячмінь, картопля, цукровий буряк, пшениця; яловичина, молочні продукти.

Сфера послуг представлена фінансовими, телекомунікаційними та туристичними послугами.

Республіка Ісландія (Ісландія)

Склад ВВП за секторами економіки: сільське господарство – 5,8 % (зокрема у рибальстві 13 %); промисловість – 19,7 %; сфера послуг – 74,5 %.

Сфери економіки: переробка риби; виплавка алюмінію, виробництво феросиліцію, вироблення геотермальної енергії.

Продукція сільського господарства: картопля, турнепс, велика рогата худоба, вівці, риба.

Сфера послуг характеризується домінуванням туристичних, банківських та інформаційних послуг.

Республіка Латвія (Латвія)

Сфери економіки: виробництво автобусів, фургонів, дорожньої й залізничної техніки, синтетичного волокна, сільськогосподарських машин, пральних машин, радіоприймачів, електроніки, медикаментів, харчова й текстильна промисловість. Утім, промисловість залежить від імпорту енергії, сировини та напівфабрикатів.

Продукція сільського господарства: зерно, цукровий буряк, картопля, овочі; яловичина, молоко, яйця; риба.

Сфери послуг: охорона здоров'я, освіта й державне управління, а також туризм і телекомунікації.

Республіка Литва (Литва)

Структура промисловості: виробництво металорізальних верстатів, електромоторів, телевізорів, холодильників та морозильних камер, нафтопереробка, кораблебудування (малих суден), меблеве і текстильне виробництво, харчова промисловість, виробництво добрив, сільськогосподарської техніки, оптичних приладів, електронних компонентів, комп'ютерів, видобуток та обробка бурштину.

Продукція сільського господарства: зерно, картопля, цукрові буряки, льон, овочі; яловичина, молоко, яйця; риба.

Сфери послуг: транспортні, наукові, інженерно-конструкторські й фінансові послуги.

Королівство Норвегія (Норвегія)

Структура промисловості: видобуток нафти та газу, суднобудування, деревообробна і паперова промисловість, металургія, хімічна, лісова, гірничодобувна промисловість, текстильна промисловість, рибальство.

Продукція сільського господарства: ячмінь, інші зернові культури, картопля; яловичина, молоко; риба.

Сфери послуг: освітні, охорона здоров'я, фінансові, туристичні. Інформаційно-телекомунікаційні послуги.

Республіка Фінляндія (Фінляндія)

Основні сфери промисловості: виробництво металовиробів, суднобудування, целюлозно-паперова промисловість, рафінування міді, харчова, хімічна й текстильна промисловість, виробництво одягу.

Продукція сільського господарства: зернові, цукрові буряки, картопля, молочна худоба і риба.

Сфери послуг: туристичні, медичні, фінансові, інформаційні послуги.

Королівство Швеція (Швеція)

Серед галузей промисловості домінують: чорна металургія, виробництво високоточного обладнання (підшипники, радіо- і телефонні деталі, зброя), целюлозно-паперова промисловість, виробництво продуктів харчування, автомобілебудування.

Продукція сільського господарства: зернові, цукрові буряки, картопля; м'ясо, молоко.

Сфери послуг: найбільш розвинені фінансові й туристичні послуги.

Республіка Естонія (Естонія)

Галузі промисловості: видобуток сланцевого дьогтю, суднобудування, видобуток фосфатів, виробництво електромоторів, екскаваторів, цементу, меблів, одягу, текстилю, паперу, взуття.

Продукція сільського господарства: картопля, фрукти, овочі; домашня худоба; молокопродукти; риба.

Сфери послуг: домінують транспортні, телекомунаційні, ділові послуги.

Фарерські острови

Основні сфери економіки: рибальство, переробка риби, суднобудування, будівництво, ремісниче виробництво. Майже

повна залежність економіки островів від рибальства робить економіку дуже вразливою. Землі на островах переважно відведені під пасовища.

Продукція сільського господарства: молоко, картопля, овочі; вівці. Після укладення угоди (1990 р.) між Данією та Великою Британією у 2006 році розпочато видобуток нафти.

Сфери послуг: банківські, страхові, транспортні й туристичні послуги.

Аландські острови

Економіка регіону базується на виробництві та переробці продукції рослинництва (цукровий буряк, картопля, пшениця, ячмінь, овес, цибуля) і молочному тваринництві. Клімат сприяє яблуневим, сливовим та грушевим садам. На молочних фермах переважає айрширська велика рогата худоба, а також тут розводять овець.

Крім цього, на острові розвинуте рибальство, целюлозно-паперова промисловість та сфера послуг. Туризм, судноплавство, торгівля й банківська справа становлять більшу частину несільськогосподарської зайнятості.

Округ Джерсі (Bailiwick of Jersey) (острів Джерсі)

Економіка в основному базується на наданні міжнародних фінансових послуг, а також сільському господарстві й туризмі. Продукція сільського господарства: картопля, цвітна капуста, томати; яловичина, молочні продукти. Молочна худоба джерсійської породи, єдина порода, дозволена на острові з 1789 року, також приносить немалі кошти. Туристична торгівля добре розвинена. Уряд стимулює розташування на острові Джерсі промислових підприємств. Як наслідок, електронна промисловість розвивається такими самими темпами, як і традиційне виробництво вовни та плетених виробів.

Сфери послуг: домінують туристичні й фінансові послуги.

Округ Гернсі (Bailiwick of Guernsey) (острів Гернсі)

Структура економіки: туризм, банківська справа, сільське господарство. Основний сектор економіки острова – фінансовий

(банківські послуги, управління фондами, страхування тощо), який приносить 55 % загальних доходів. Решта економіки включає туризм, обробну промисловість та сільське господарство (вирощування томатів, солодкого перцю, баклажанів, фруктів і квітів). Розвинуте тваринництво (Гернсійська молочна порода худоби, вівчарство) і практикується рибальство (камбала, макрель) та розведення устриць. Власне туризм став важливою частиною економіки Гернсі у XX столітті. Зокрема, на острові є музей-будинок, де з 1855 по 1870 рік проживав французький письменник Віктор Гюго. Значний прибуток приносить жителям острова статус «податкового раю».

Сфери послуг: домінують туристичні та фінансові послуги.

Острів Сарк

На острові практикується молочне тваринництво, рослинництво й городництво. Також розвинуте рибальство. Незважаючи на важливість туризму для економіки Сарка, туристична інфраструктура не достатньо розвинута, а більшість відвідувачів приїжджають з одноденними поїздками з Гернсі або з круїзів.

Сфери послуг: домінують туристичні послуги.

Острів Мен

Раніше рибальство, сільське господарство та контрабанда були основою економіки острова. Нині структуру економіки острова складають: офшорні банківські послуги, високотехнологічне виробництво і туризм. Для туризму важливими є щорічні мотогонки Tourist Trophy, які приваблюють багато відвідувачів. Продукція сільського господарства: зернові, овочі; велика рогата худоба, вівці, свині, свійські птахи.

Сфери послуг: домінують фінансові й туристичні послуги.

Острів Ян-Маєн

Вулканічний острів, на якому природні ресурси не розробляються, а економічна активність обмежена наданням послуг співробітникам радіо- та метеорологічних станцій, що розташовані на острові.

Острів Шпіцберген (Свальбард)

Економіка острова базується на видобутку вугілля. При цьому багато місць відкритого залягання вугілля, що сприяло появі численних невеликих шахт і вугільних розрізів уздовж берегової лінії. Зазначені шахти відкривалися у міру вичерпання й розвідки вугільних пластів. На сьогодні Шпіцберген є одним із центрів полярного та приполярного туризму, у порту Лонгйір регулярно зупиняються круїзні судна з Північної Європи. На Шпіцбергені розташовані Всесвітнє сховище насіння та Університетський центр, діють також кілька дослідницьких полярних станцій.

Сфери послуг: наукові й туристичні послуги.

2.1.7. Транспорт

Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (Великобританія)

Країна представлена усіма видами транспорту. Загальна довжина залізниць становить 16 837 км (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Транспорт Північної Європи

Країна	Загальна довжина доріг, км	Довжина трубопроводів, км	Кількість аеропортів, од.	Довжина залізниць, км
Аландські острови	—	—	1	—
Велика Британія	394 428	29 173 – газопроводів, 10350 – нафтопроводів, 255 – водопроводів	460	16 837
Гернсі	260	—	2	—

Закінчення табл. 2.7

Країна	Загальна довжина доріг, км	Довжина трубопроводів, км	Кількість аеропортів, од.	Довжина залізниць, км
Данія	74 558	1536 – газопроводів, 330 – маслопроводів	52	2682
Джерсі	576	–	1	–
Естонія	58412	2 360 – газопроводів	18	1441
Ірландія	99 830	2 427 – газопроводів	40	1688
Ісландія	12 898	–	96	–
Латвія	70 244	417 – нафтопроводів, 1 213 – газопроводів	42	2 216
Литва	84 166	1 921 – газопроводів. 121 – нафтопроводів	61	1 911
Норвегія	94 902	8 520 – газопроводів, 1 304 – нафтопроводів	95	3848
Нормандські острови	1036	–	3	–
Острів Мен	1107	–	1	63
Сарк	–	–	–	–
Фарерські острови	960	0	1	0
Фінляндія	454 000	1 288 – газопроводів, 1976 – інших проводів	148	5 918
Швеція	573 134	1 626 – газопроводів	231	10910
Шпіцберген	40	–	1	–
Ян-Маєн	–	–	1	–

Джерело: [10]

Республіка Литва (Литва)

У країні загальна протяжність залізниці становить 1911 км, а автодоріг з покриттям – 84166 км.

Також існує 121 км нафтопроводів та 1921 км газопроводів.

Найбільші порти країни: Бутінге, Каунас, Клайпеда. Торговий флот представляють 50 суден.

Аеропортів у країні – 61.

Королівство Норвегія (Норвегія)

У країні розвинуті усі види транспорту. Так, довжина залізниць становить 3848 км, а довжина автодоріг з покриттям – 94902 км.

Базові порти: Берген, Драммен, Крістіан-сан, Ларвік, Нарвік, Осло, Порсгрюнн, Ставан-гер, Тромсе, Тронхейм, Флоро, Хаммерфест, Харстад, Хаугесунд. При цьому торговий флот включає 764 судна.

Аеропортів – 95.

Республіка Фінляндія (Фінляндія)

У країні розвинуті усі види транспорту. Загальна протяжність залізниць становить 5,918 тис. км. Відповідно протяжність автодоріг усього – 454,0 тис. км. Протяжність газопроводів – 1288 км.

Порти та гавані: Варкаус, Коккола, Котка, Ловійса, Оулу, Порі, Раума, Турку, Уусікаупунки, Хаміна, Гельсінкі.

Торговий флот становить 98 суден.

Аеропорти – 148.

Королівство Швеція (Швеція)

У країні розвинуті усі види транспорту. Загальна протяжність залізниць становить 10,910 тис. км. Натомість протяжність автодоріг з покриттям – 162,707 тис. км. Довжина газопроводів – 1626 км.

Порти й гавані: Гетеборг, Євле, Кальмар, Карлсхамн, Мальме, Сольвесборг, Стокгольм, Сундсвалль, Хальмстад, Хельсінгборг, Худіксвалль.

Торговий флот складається із 167 суден, а аеропортів у країні – 231.

Республіка Естонія (Естонія)

Транспорт в Естонії розвинутий. Протяжність залізниць – 1,441 тис. км.

Автодороги: усього 58412 км; з покриттям – 29200 км.

Газопроводів у країні – 2360 км.

Порти: Кунда, Мууга, Палдіскі, Пярну, Таллінн, Хаапсалу.

Торговий флот складається із 44 суден.

Аеропортів – 18.

Фарерські острови

Залізниці немає.

Порти й гавані: Клаксвік, Рунав'ік, Тверойрі, Торсхавн, Фвуглейф'єр.

Торговий флот: усього 6 суден.

На Воарі є аеропорт.

Аландські острови

З материкової частини Фінляндії на Аландські острови регулярно курсують невеликі пороми.

У Марієхамні розташований єдиний на островах аеропорт.

Громадський транспорт представлений п'ятьма автобусними маршрутами на острові Аланд.

Залізниці немає.

Нормандські острови

На островах представлені усі види транспорту. Пасажирські та вантажні судна з'єднують Джерсі із Гернсі, з Англією та Францією.

Нині на Нормандських островах існує три залізниці, з яких лише залізниця на Олдерні забезпечують регулярні пасажирські перевезення за розкладом.

На Нормандських островах є аеропорт на Олдерні, Гернсі і Джерсі.

Також на островах існує поромне сполучення між островами Кесарія (Джерсі), Сарнія (Гернсі) та Рідуна (Олдерн), а також з Великобританією і Францією.

Округ Джерсі (Bailiwick of Jersey) (острів Джерсі)

Залізниці на острові немає, але є автомобільні дороги з твердим покриттям.

Головні порти та гавані: Джорі, Сент-Обен, Сент-Хеліор.

Нині на острові є один аеропорт у Ла-Вільязі. Також у Джерсі існує добре розміщена мережа острівних велосипедів.

Округ Гернсі (Bailiwick of Guernsey) (острів Гернсі)

Не зважаючи на відсутність власного торгового флоту, на острові присутні два порти: Сент-Пітер-Порт, Сент-Семпсон, а також 2 аеропорти.

Острів Сарк

До острова можна дістатися невеликим поромом, оскільки літаки заборонені. Також на острові заборонені й автомобілі, а дозволені лише сільськогосподарські трактори. При цьому моторизовані засоби пересування можуть використовувати лише пенсіонери та інваліди. Крім цього, на острові Сарк поширеними є кінні візки та велосипеди.

Острів Мен

На острові Мен збереглася найбільша мережа вузькоколіїних залізниць на Британських островах. Діє кілька історичних залізниць і трамвайних ліній. Загальна довжина колій близько 63 кілометрів. Збереглася залізниця з паровою тягою на півдні острова, електрифікована лінія на півночі і гірська на вершину єдиної гори належать державі, решта приватні.

Торговий флот острова включає 157 суден. Автодороги становлять 1107 км.

На острові є декілька аеропортів, а головний цивільний аеропорт розташований в області Роналдсуей, поряд з містом Каслтаун.

Острів Ян-Маєн

На острів можна потрапити літаком, оскільки тут ще у 1958–1959 роках побудована злітно-посадкова смуга.

Острів Шпіцберген (Свальбард)

До столиці острова Шпіцберген Лонгйірі можна потрапити круїзним лайнером. Порти та гавані: Баренцбург, Лонг'їр, Нью-Опесунн, Піраміден (Груман).

Навкруги столиці лише декілька кілометрів доріг.

На острові є аеропорт. При цьому вісім разів на тиждень до Лонг'їра із Тромсе прилітає літак.

Основні види транспорту на острові: вертоліт, катер і снігохід.

2.1.8. Зовнішня торгівля

Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (Великобританія)

Статті експорту: промислові товари, паливо, хімікати; продовольчі товари, напої, тютюн (табл. 2.8).

Партнери з експорту: Німеччина, Франція, Нідерланди, США.

Статті імпорту: промислові товари, автомобілі, паливо; продукти харчування [50].

Партнери з імпорту: Німеччина, Франція, Нідерланди, США, Японія.

Таблиця 2.8

Зовнішня торгівля Північної Європи

Країна	Обсяг експорту продукції, млн дол.	Обсяг імпорту продукції, млн дол.	Експортовані товари	Імпортовані товари
Аландські острови	—	—	—	Харчові продукти, сировина для виробництва
Велика Британія	874500	898719	Автомобілі, газові турбіни, золото, сира нафта, ліки	Золото, автомобілі, сира нафта, радіомовне обладнання

Продовження табл. 2.8

Країна	Обсяг експорту продукції, млн дол.	Обсяг імпорту продукції, млн дол.	Експортовані товари	Імпортовані товари
Гернсі	—	—	Помідори, квіти і папороть, солодкий перець, баклажани, інші овочі	Вугілля, бензин, нафта, машини та обладнання
Данія	234262	208121	Ліки, електрогенератори, свинина, очищена нафта, вакцини	Автомобілі, очищена нафта, ліки, сира нафта, радіомовне обладнання
Джерсі	—	—	Електротовари, молочна худоба, продукти харчування, текстиль, квіти	Машини і транспортне обладнання, промислові товари, їжа, паливо, хімікати
Естонія	23 056	29234	Продукти переробки лісу, текстиль, метал, радіомовне обладнання, хімічна продукція, автомобілі, збірні будівлі	Автомобілі, очищена нафта, ліки, олія, продукти харчування, металовироби, текстиль
Ірландія	677028	477544	Вакцини, сполуки азоту, ліки, мікросхеми, ароматичні суміші	Літаки, комп'ютери, ліки, очищена нафта
Ісландія	9775	19234	Алюміній, рибна продукція, авіація, залізо, борошно	Очищена нафта, оксид алюмінію, електроніка, автомобілі, ліки
Латвія	25248	26 622	Ліс та пиломатеріали, радіомовне обладнання, напої, пшениця, ліки	Очищена нафта, автомобілі, радіоапаратура, ліки, літаки

Продовження табл. 2.8

Країна	Обсяг експорту продукції, млн дол.	Обсяг імпорту продукції, млн дол.	Експортовані товари	Імпортвані товари
Литва	53397	50377	Мінеральна сировина, очищена нафта, меблі, сигарети, пшениця, поліетилен	Сира нафта, автомобілі, ліки, очищена нафта
Норвегія	199074	140444	Чиста нафта, природний газ, риба, очищена нафта, алюміній, кораблі	Автомобілі, очищена нафта, радіомовне обладнання, продукти харчування
Нормандські острови	—	—	Продукти харчування, текстиль, квіти	Продукти харчування, хімікати, транспортне обладнання, промислові товари
Острів Мен	—	—	Оселедець, оброблені молюски, яловичина, баранина	Деревина, добрива, риба
Сарк	—	—	—	Продукти харчування, промислові товари
Фарерські острови	1184	978,4	Риба та рибні продукти	Побутові товари, машини і транспортні засоби, паливо, автомобілі, напівфабрикати
Фінляндія	116905	116277	Очищена нафта, папір і целюлоза, автомобілі, сталь, пиломатеріали	Продукти харчування, сира нафта, автомобілі, очищена нафта, радіомовна апаратура, ліки

Закінчення табл. 2.8

Країна	Обсяг експорту продукції, млн дол.	Обсяг імпорту продукції, млн дол.	Експортовані товари	Імпортовані товари
Швеція	290793	263269	Паперові вироби, автомобілі та автозапчастини, ліки, очищення нафти, радіомовне обладнання, пиломатеріали	Одяг, залізо, сталь, сира нафта, очищена нафта, автомобілі та автозапчастини, комп'ютери, радіомовне обладнання
Шпіцберген	—	—	—	—
Ян-Маєн	—	—	—	—

Джерело: [10]

Королівство Данія (Данія)

Статті експорту: автомобілі та інструменти, м'ясо і м'ясо-продукти, паливо, молочні продукти, риба, хімікати, судна, вітряні двигуни.

Партнери з експорту: Німеччина, Швеція, Великобританія, Франція, Нідерланди, Норвегія, США.

Статті імпорту: автомобілі та обладнання, сировина і напівфабрикати для промисловості, хімікати, зерно та продукти харчування, споживчі товари.

Партнери з імпорту: Німеччина, Швеція, Великобританія, Нідерланди, Франція, Норвегія, США.

Ірландія

Статті експорту: автомобілі й обладнання, комп'ютери, хімікати, лікарські засоби; тварини, продукти тваринництва.

Партнери з експорту: Великобританія, Німеччина, Франція, США.

Статті імпорту: обладнання для обробки інформації, інші машини та обладнання, хімікати; нафта і нафтопродукти, тканини, одяг.

Партнери з імпорту: Великобританія, Німеччина, Франція, США, Японія, Сінгапур.

Республіка Ісландія (Ісландія)

Статті експорту: риба та рибопродукти – 70 %, продукція тваринництва, алюміній, діатоміт і феросиліцій.

Партнери з експорту: Великобританія, Німеччина, Франція, Данія, США, Японія.

Статті імпорту: машини й обладнання, нафтопродукти; продовольчі товари, вироби з текстилю.

Партнери з імпорту: Німеччина, Великобританія, Данія, Швеція, США, Норвегія.

Республіка Латвія (Латвія)

Статті експорту: ліс і пиломатеріали, автомобілі та обладнання, метали, текстиль, продукти харчування.

Партнери з експорту: Німеччина, Великобританія, Швеція.

Статті імпорту: машини та обладнання, хімікати, паливо.

Партнери з імпорту: Німеччина, Фінляндія, Швеція.

Республіка Литва (Литва)

Статті експорту: машини й обладнання, мінеральна сировина, хімікати, текстиль та одяг, продукти харчування.

Партнери з експорту: Німеччина, Латвія, Данія.

Статті імпорту: автомобілі та обладнання, мінеральна сировина, хімікати, текстиль і одяг, транспортне обладнання.

Партнери з імпорту: Німеччина, Данія, Латвія.

Королівство Норвегія (Норвегія)

Статті експорту: нафта і нафтопродукти, техніка та обладнання, метали, хімікати, судна, риба.

Партнери з експорту: Великобританія, Німеччина, Нідерланди, Швеція.

Статті імпорту: техніка й обладнання, хімікати, метали, продукти харчування.

Партнери з імпорту: Швеція, Німеччина, Великобританія, Данія, США, Японія.

Республіка Фінляндія (Фінляндія)

Статті експорту: машини та обладнання, хімікати, метали; деревина, папір, целюлоза.

Партнери з експорту: Німеччина, Швеція, Великобританія, Франція, Нідерланди, США, Японія.

Статті імпорту: продукти харчування, нафта і нафтопродукти, хімікати, транспортне обладнання, залізо й сталь, автомобілі, пряжа та тканини, зерно.

Партнери з імпорту: Німеччина, Швеція, Великобританія, США, Японія.

Королівство Швеція (Швеція)

Експорт включає: продукцію машинобудування – 35 %, автомобілі, паперові вироби, целюлозу та деревину, вироби із заліза й сталі, хімікати.

Партнери з експорту: Німеччина, Великобританія, Данія, Фінляндія, США, Норвегія.

Статті імпорту: машини, нафта та нафтопродукти, хімікати, автомобілі, залізо і сталь; харчування, одяг.

Партнери з імпорту: Німеччина, Великобританія, Данія, Франція, Норвегія, США.

Республіка Естонія (Естонія)

Статті експорту: автомобілі та обладнання, продукти переробки лісу, текстиль, продукти харчування, метал, хімічна продукція.

Партнери з експорту: Фінляндія, Швеція, Латвія, Німеччина, США.

Статті імпорту: автомобілі та обладнання, хімічна продукція, продукти харчування, металовироби, текстиль.

Партнери з імпорту: Фінляндія, Швеція, Німеччина, Японія.

Фарерські острови

Статті експорту: риба та рибопродукти – 94 %, марки, кораблі.

Партнери з експорту: Данія, Великобританія, Франція, Німеччина, Ісландія, США.

Статті імпорту: автомобілі та обладнання, споживчі товари, сировина і напівфабрикати, паливо, риба й сіль.

Партнери з імпорту: Данія, Норвегія, Німеччина, Великобританія, Швеція, США.

Округ Джерсі (Bailiwick of Jersey) (острів Джерсі)

Статті експорту: нескладні промислові та електричні товари, продукти харчування, текстиль.

Партнери з експорту: Великобританія.

Статті імпорту: машини і транспортне обладнання, промислові товари, продукти харчування, мінеральне паливо, хімікати.

Партнери з імпорту: Великобританія.

Округ Гернсі (Bailiwick of Guernsey) (острів Гернсі)

Статті експорту: томати, квіти і папороть, солодкий перець, баклажани, інші овочі.

Партнери з експорту: Великобританія (вважається внутрішньою торгівлею).

Статті імпорту: вугілля, бензин, нафта, машини та обладнання.

Партнери з імпорту: Великобританія (вважається внутрішньою торгівлею).

2.2. Західна Європа

Західна Європа включає усього 9 країн-держав: Австрійська Республіка (Австрія), Королівство Бельгія (Бельгія), Князівство Ліхтенштейн (Ліхтенштейн), Велике Герцогство Люксембург (Люксембург), Князівство Монако (Монако), Королівство Нідерландів (Нідерланди), Федеративна Республіка Німеччина (Німеччина), Французька Республіка (Франція), Швейцарська конфедерація (Швейцарія).

2.2.1. Історія розвитку країни

Австрійська Республіка (Австрія)

Першими в Австрії з'явилися кельтські племена у 500–400 роках до н.е. Серед кельтських племен на початку нашої

ери домінувало кельтське плем'я норики [25]. Римляни захопили майже усю сучасну Австрію й утворили Паннонію (східну) та Рецію (західну), а також Норік (центральною) провінції. У IV ст. н.е. у країну прийшло християнство. На початку нашої ери у країні розселилися переважно бавари та словени. У V ст. сюди прийшли авари, а за – ними словенці, хорвати і чехи. Перша держава Само утворилася у 623 році н.е. та слов'янське князівство Хорутанія, яке у VIII ст. захопили баварські герцоги.

Король Карл Великий у VIII столітті розгромив аварів і сприяв переселенню німців у Східну марку. 907 року угорці захопили Східну марку. У 962 році німецький імператор Оттон I розбив угорців і вони розселилися в Угорській рівнині. 976 року Баварська східна марка була передана роду Бабенбергів і у 995 році перейменована на Остарріїхи. 1192 року у спадщину цьому роду дісталася земля Штирія на півдні Австрії, а у 1229 році вони придбали Кротни (Верхня Австрія). Ірідрих II, останній із династії Бабенбергів, загинув у 1246 році і у наступному році Папа римський передав трон герцогства маркграфу Герману Баденському.

Наступним претендентом на цей трон був чеський король Пржемыслав II. Утім, 29 вересня 1273 року королем обрали графа Рудольфа Габсбурзького. 1282 року землі Австрії стали спадковим володінням дому Габсбургів. У 1363 році до своїх земель вони приєднали Тіроль, 1374 року – частину Істрії, у 1523 році – Форарльберг. За Рудольфа IV Габсбурги отримали титул ерцгерцогів. У 1452 році дядько Альберта V Фрідріх V був коронований імператором священної Римської імперії, і з цього року Габсбурги зберігали імператорську корону до кінця існування імперії у 1806 році.

Після розгрому у 1526 році військами Сулеймана прекрасного король угорців загинув, а Моравія із Силезією та Західна Угорщина відійшли до Габсбургів. У 1620 році армія Габсбургів розгромила чеських повстанців, а у 1683 році – османів біля Відня. До 1699 року Австрія відвоювала в османів усю Угорщину, Хорватію, Трансильванію, більшу частину Словенії. Загалом у XVIII ст. Австрія приєднала ще й Південні Нідерланди,

північну Боснію, Чехію, Галичину та південну Польщу. Угорщина з перемінним успіхом воювала з Францією з 1792 по 1815 роки. На початку XIX ст. Австрія «обмінjala» Австрійські Нідерланди (Бельгію) на Далмацію, західну Істрію, острови у Адріатиці, колишню Венеціанську республіку і Ломбардію, Тоскану, Парму й Модену. 14 квітня 1849 року під керівництвом Кошута відбулося угорське повстання, яке Австрія придушила за допомогою росії.

Перша світова війна почалася з оголошення 28 липня 1914 року Австро-Угорщиною війни Сербії, у якій вбили ерцгерцога Фердинанда, а 6 серпня цього ж року оголошено війну росії. 11 листопада 1918 року Карл I зрікся влади, а 12 листопада було оголошено про створення Австрійської республіки, яка проіснувала до 1938 року. Після Другої світової війни лише 1953 року у Москві СРСР, Велика Британія та США вирішили відновити незалежну Австрію, і 27 липня 1955 року набув чинності Державний договір відновлення незалежності. Австрія проголосила постійний нейтралітет і у грудні 1955 року була прийнята в ООН.

Королівство Бельгія (Бельгія)

Першим племенем на території сучасної Бельгії було кельтське плем'я белів [25]. Землі цього племені у 16 році н.е. були включені до Римської імперії. У III ст. на ці землі прийшли германські племена франків і фризів. На початку Середньовіччя територія перебувала у складі Франкської держави. У 843 році територію поділили на західну, яка відійшла до Франції, та східну, яка стала Лотарінгією. Пізніше територія Бельгії стала частиною Нідерландів. У XIII–XIV ст. за цю територію боролися Франція та Англія. У XV ст. частину Бельгії, а саме Фландрію, захопили бургундські герцоги. З 1477 по 1555 рік країна належала Габсбургам, а з 1555 по 1713 – Іспанії. За Утрехтським миром територія Бельгії з 1714 року і аж до 1789 року знову перейшла до Габсбургів. З 11 січня 1790 року завдяки проголошенню Сполученими Штатами – Бельгії. З 1791 по 1795 рік територія знову під владою Габсбургів. З 1795 року по 1814 рік – Бельгія у складі Наполеонівської Франції.

З 1815 року Бельгія стала Об'єднаним королівством Нідерланди. У 1830 році, у результаті Бельгійської революції, країна стала незалежною. 1885 року у Бельгії з'явилася колонія в Африці (Бельгійське Конго). У Першій світовій війні німецькі окупаційні війська вперше застосували газ хлор, а потім іприт на території Бельгії. У Другій світовій війні Бельгія також була окупована німцями. Бельгія з 1951 року член НАТО, а з 1957 року – член попередника ЄС.

Князівство Ліхтенштейн (Ліхтенштейн)

Перші поселенці на території сучасного Ліхтенштейну відносяться до неоліту [25]. Виявлені два римських поселення: Шанвальд, Нендельн. У IV ст. н.е. країна прийняла християнство. У римські часи побудований форт в Алеманії. У VII ст. територія Реції увійшла до Франкської держави. Перші поселення з'явилися у 842 році. З X ст. до 1152 року територія Рації належала Графству Брегенц, а потім Герцогству Швабія. З 1342 по 1416 рік існувало графство Вадуц. З 1434 року – графство Брандис, Унтерланд. На території країни відбувалися три війни: Стара Цюрихська (1333–1445 рр.), Швабська (1499–1500 рр.), Аппенцельська (1505 р.).

Власне після Швабської війни встановили кордон із Швейцарською конфедерацією та Священною Римською імперією. Граф Брандис продав Вадуц та Шелленберг графам Зульц, які у 1613 році продали ці землі графству Хоенемс, правителі котрого були зацікавлені у створенні буферної країни між Австрією та Швейцарією. Під час Тридцятирічної війни країну окупували Австрія і Швеція. У XVI ст. у країні була чума. Після війни правителі графства залізли у борги та продали Вадуц і Шелленберг.

23 жовтня 1719 року імператор Карл IV князівство Шелленберг та графство Вадуц об'єднав у князівство Ліхтенштейн. Ліхтенштейн став суверенною державою у 1806 році, після створення Наполеоном Рейнського союзу і після розпаду Священної Римської імперії. З 1815 по 1866 рік країна перебувала у Німецькому союзі. 1818 року у Ліхтенштейні була прийнята Конституція. У 1862 році прийнята

нова конституція та у 1868 році Ліхтенштейн оголосив про постійний нейтралітет. Під час Першої світової війни Ліхтенштейн був союзником Австрії і заключив митний союз зі Швейцарією, яка представляла його дипломатичні інтереси. У 1938 році після Аншлюсу Австрії князь Франц I Ліхтенштейну зрікся престолу. Під час Другої світової війни країна залишалася нейтральною. У 1990 році Ліхтенштейн вступив в ООН, а 1995 року – до СОТ. 16 березня 2000 року підтвердили розширення прав князя розпускати уряд, затверджувати суддів і накладати вето на закон.

Велике Герцогство Люксембург (Люксембург)

Початок історії Люксембургу відноситься до 963 року, коли граф Зигфрід придбав скелястий мис та укріплення римських часів у імператорського абатства святого Максиміана у сусідньому Трірі і заснував династію Люксембур-Ардени [25]. У 1308 році граф Генріх VI став римським королем, а потім і імператором Священної Римської імперії. Загалом із Люксембургу походило чотири імператори. У 1354 році Карл IV підвищив статус графства до герцогства (князівства). Країною володіли: Бургундія (1443–1506 рр.), Іспанія (1506–1684, 1697–1714 рр.), Франція (1684–1697, 1795–1815 рр.) та Австрія (1714–1795 рр.). За Людовіка XIV і Марії-Терези Люксембург увійшов до Першої французької республіки при Наполеоні.

Після розгрому Наполеонівської Франції у 1814 році відбувся Віденський конгрес, на якому узгоджували кордони європейських країн, і Люксембург став незалежною державою під особистим володінням Віллема і з пруським гарнізоном для охорони. У 1839 році внаслідок Бельгійської революції франкомовна частина Люксембургу була передана Бельгії. У 1842–1919 роках Люксембург перебував у митному союзі з Німеччиною. 1876 року країна набула статусу «вічно нейтральної держави». Після смерті короля Віллема III, через відсутність нащадків, країну очолюють різні гілки королівської родини Нассау. Люксембург є засновником ООН, НАТО, ЄС.

Князівство Монако (Монако)

Першими поселенцями на території сучасного Монако були фінікійці, які мали тут свою колонію Монойкос у V ст. до н.е. З 22 року н.е. по V ст. н.е. на цій території перебували римляни [25]. У 1215–1419 роки країна перебувала під владою республіки Генуя. 8 січня 1297 року монахську фортецю захопив Франсуа Грімальді, потомки якого й досі керують країною. У 1489 році король Франції надав Монако статус французького протекторату. 1524 року Монако під протекторатом Іспанії, а сеньйор Монако отримав титул князя. З 1605 року у країні перебував іспанський гарнізон.

У 1641 році за Пероннським договором Монако переходить під протекторат Франції. Після Віденського конгресу у 1815 році Монако потрапило до складу Сардинського королівства. 18 листопада 1860 року Монако отримало незалежність. Відносини з Францією регулюються французько-монегаським договором. З 5 січня 1911 року Монако стає конституційною монархією. У 1918 році з Францією була підписана угода, згідно з якою територія Монако охороняється французами і при відсутності спадкоємця престолу увійде до її складу.

Королівство Нідерландів (Нідерланди)

Слово «нідерланди» означає низинні землі. Першими у 1 тисячолітті н.е. поселилися на території сучасних Нідерландів кельти [25]. У 300 р. до н.е. до країни прийшли германські племена фризів і батавів. У 50 році н.е. Нідерланди увійшли до складу Римської імперії. У III ст. н.е. у країні з'явилися франки й сакси. У V ст. країна увійшла до складу Франкської держави. 870 року – країна у складі Східно-Франкського королівства. В XI ст. було утворено графство Голландія. З 1433 по 1482 рік Нідерланди перебували під владою бургундських герцогів, а згодом, у 1482–1581 роках, під владою Габсбургів. У 1548 році утворилося 17 провінцій під загальною назвою Нідерланди. З 1556 року – іспанське панування у країні. Вісімдесятирічна війна з Іспанією (1568–1648 рр.) за незалежність. Існування на півночі Республіки

Сполучених провінцій – з 1581 по 1795 рік у складі семи провінцій та Іспанських Нідерландів на півдні.

1579 рік – утворення першої у світі капіталістичної країни. У 1648 році Іспанія офіційно визнала незалежною Республіку Сполучених Провінцій. З 1795 по 1806 рік – існування Батавської республіки під окупацією Франції. Утворення королівства Голландія – у 1806 році. З 1810 року Нідерланди перебували у складі Першої Французької імперії. У період наполеонівської окупації Віллем VI Оранський підписав угоду з Англією, за якої голландські колонії переходили під її контроль. У 1815 році було утворене Об'єднане Королівство Нідерланди. Нейтралітет країни у Першій світовій війні. З 1940 по 1945 роки – німецька окупація країни. У 1947 році – втрата колонії Індонезії. З 1949 року Нідерланди у складі НАТО.

Федеративна Республіка Німеччина (Німеччина)

Перші люди на території сучасної Німеччини з'явилися у неоліті [25]. У I ст. до н.е. почалося розселення германських племен з півдня Скандинавії та півночі Німеччини. У III ст. н.е. виникли великі західно-германські племена: алемани, франки, хатти, сакси, фриз, сугамбри, тюринги. У IX ст. н.е. германські племена херусків під керівництвом Армінія перемогли римлян у Тевтобурзькому лісі.

На теренах Західної Римської імперії оселилися наступні германські племена: остготи, вестготи, вандали, бургунди, лангобарди, сакси та франки. Після падіння Римської імперії землі західних германців завоювали франки. Внаслідок поділу Франкської держави на землях германців утворилося у 843 році Східне Франкське королівство. У 962 році Оттон I Великий став першим імператором Священної Римської імперії (германська держава). З 1096 по 1291 рік тривали хрестові походи і були створені ордени Тамплієрів, Госпітальєрів і Тевтонський орден. У 1176 році імперські війська були розбиті в Італії.

У XII ст. Генріх Лев захопив землі слов'ян-ободритів і заснував герцогство Мекленбург, а Альбрехт Ведмідь на

землях лютичів створив маркграфство Бранденбург. У XIII ст. орден Мечоносців захопив землі ливів і естів, а Тевтонський орден – землі прусів. Подальше просування германських племен на схід зупинилося після Грюнвальдської битви 1410 року. Пізніше відбулося об'єднання північно-німецьких міст у торговельний союз Ганза. У 1517 році – рух проти католицької церкви під керівництвом М. Лютера. З 1439 по 1806 рік імператорський престол у Німеччині займали Габсбурги. У 1618–1648 роках у Європі відбувалася Тридцятирічна війна. 1614 року курфюрст Бранденбургу Іоганн приєднав до своїх земель герцогство Пруське і заснував Пруську державу.

У 1701 році Прусія стала королівством. Із 300 держав у Німеччині виділилися лише Прусія та Австрія, які брали участь у поділі Польщі у 1772, 1793 і 1795 роках. У 1803–1804 роках Наполеон об'єднав дрібні німецькі держави у Рейнський союз. Після поразки від Наполеона пруських військ була ліквідована Священна Римська імперія німецької нації. Після поразки французів під Лепцигом у 1813 році розпався і Рейнський союз. 1815 року було створено Німецький союз 39 держав, у якому домінувала Австрія і який проіснував до 1866 року. У 1862 році пруський канцлер Бісмарк почав об'єднувати німецькі землі під своїм керівництвом.

Після перемоги над Австрією у 1866 році утворився Північно-німецький союз, на чолі якого стала Прусія. Південно-німецькі держави (Баварія, Баден, Гессен-Дармштадт, Вюртемберг) були з'єднані із Прусією військовим договором. З 1870 по 1871 рік – франко-пруська війна. 18 січня 1871 року на чолі з кайзером (імператором) Вільгельмом і утворилася Німецька імперія. У 1879 році Німеччина уклала союз з Австро-Угорщиною, а згодом із Італією (Троїстий союз). У 1884–1885 роках Німеччина здобула колонії у південно-західній, східній та у південно-східній Африці. 29 червня 1919 році був підписаний Версальський договір, що закріпив поразку Німеччини у Першій світовій війні.

З 1919 по 1939 рік існувала Веймарська республіка, у яку входило 15 земель і три «вільних міста». 1933 року до влади прийшли націонал-соціалісти на чолі з Гітлером. У 1938 році –

аншлюс Австрії. У 1939 році – окупація чеських земель після Мюнхенської угоди. 1 вересня 1939 року – напад Німеччини на Польщу. 1939–1945 роки – Друга світова війна і поразка Німеччини. У 1949 році було створено Федеративну Республіку Німеччини та Німецьку Демократичну Республіку.

3 жовтня 1990 року відбулося возз'єднання Німеччини на основі конституції ФРН.

Французька Республіка (Франція)

Слово «франція» з латинського означає королівство франків. Перші люди на території сучасної Франції з'явилися у неоліті [25]. У 500 році до н.е. – оселилися кельти. Влада римлян тривала до V ст. н.е. у 406 році відбулося вторгнення германських племен, у тому числі і франків. 497 року – утворення Франкської держави. Згодом країна перебувала у складі Західно-Франкського королівства. У 987 році – прихід до влади Капетіанської династії. Утворення централізованої французької держави відбулося за Людовіка IX у 1226–1270 роках. Перший французький парламент утворився у 1302 році під назвою Генеральні Штати. На початку XV ст. – кінець Капетіанської династії.

З 1337 по 1453 рік триває Столітня війна з Англією, під час якої у 1429 році французькі війська об'єднала Жанна д'Арк для захисту Орлеана. Релігійні війни відбуваються у 1562–1598 роках. У XV ст. – приєднання Бретані, Провансу, Пікардії, Бургундії, Під час карнавалу у 1572 році у варфоломіївську ніч було вбито 3 тис. гугенотів (протестантів). 1593 року Генріх IV відмовився від протестантизму і прийняв католицизм. У 1648 році до Франції було приєднано Ельзас. У XVII ст. утворилася абсолютна монархія (за правління кардинала Рішельє) та розпочалася Тридцятирічна війна з Австрією та Іспанією. У XVIII ст. – епоха Просвітництва та ідеї встановлення «царства розуму». 14 липня 1789 року – взяття Бастилії паризькою черню.

У 1792 році було проголошено першу Французьку Республіку. Державний переворот Наполеона Бонапарта відбувся у 1799 році. У 1804 році Наполеон I стає імператором і розпочинає заво-

ювання Європи. 1812 рік – поразка Наполеона у росії і його висилка на острів Ельба у Середземному морі. Російські війська у Парижі і реставрація Бурбонів. Повернення Наполеона у 1815 році та його остаточна поразка під Ватерлоо і висилка на острів Св. Єлени в Атлантичному океані. У 1830 році – встановлення монархії. У 1848 році – проголошення Другої Республіки. У 1852 році Наполеон III відновив монархію. З 1853 по 1856 рік – участь Франції у Кримській війні. Поразка у франко-пруській війні 1853–1856 років. Проголошення Третьої Республіки у 1870 році. Існування Паризької комуни у 1871 році. У ХІХ ст. – завершення створення колоній. Після перемоги у Першій світовій війні Франція повернула собі Ельзас, Лотарингію, Саарську область, а також Того і Камерун.

У Другій світовій війні Франція була окупована Німеччиною. З 1940 по 1944 рік – режим Віші. 6 червня 1944 року – висадка в Нормандії союзників і звільнення Парижа. У 1946 році – встановлення IV Республіки.

У 1949 році країна вступила у НАТО. З 1946 по 1954 рік Франція воювала у В'єтнамі і втратила Індонезію та Камбоджу. У 50 роках ХХ ст. – надання незалежності Тунісу, Марокко, Алжиру. У 1958 році генерал де Голль встановив V Республіку. Франція стає засновником ЄС, створюючи Європейське об'єднання вугілля та сталі.

Швейцарська конфедерація (Швейцарія)

Слово «швейцарія» походить від назви гірської долини Швіц. Перші поселення на території сучасної Швейцарії з'явилися у період неоліту [25]. У 58 році до н.е. неподалік Генави (Женеви) римляни розбили кельтське плем'я гельветів, а у 15 році до н.е. – ретів. Римляни заснували колонію Джулія Еквестріс, Авентікум, Рауріка. У IV–V ст. територію країни захопили германські племена алеманнів і бургундів. З V ст. у країні було запроваджено християнство. З 774 року з перемогою Карла Великого над лангобардами провінція Гельвеція увійшла до складу Королівства Франків, а згодом і до Священної Римської імперії. У 1264 році Габсбурги завоювали східні території країни, а західні – графи Савойські. У 1250–1273 роках

Габсбурги спробували завоювати Швіц, але на допомогу прийшли Урі та Унтервальден.

У 1291 році швейцарські громади уклали між собою постійний оборонний договір і договір про федеративну хартію. 1315 року кантони Урі, Швіц та Унтервальден знову перемогли війська Габсбургів, що спонукало інші громади приєднатися до конфедерації. Зокрема, за 1332–1353 роки до конфедерації приєдналися міста Люцерн, Цюрих, Берн, а також громади Гларус і Цуг. Після поразок у 1386 і 1388 роках Габсбурги визнали незалежність конфедерації. У 1415–1513 роках до Швейцарії були приєднані Аргау, Тургау, землі південніше Альп. У 1513–1798 роках Швейцарія була конфедерацією з 13 кантонами. 1798 року територію окупували французи. У 1802 році Наполеон I подарував країні «Акт про медіації» (посередництво). Після поразки французів було прийнято Союзний договір, скасований у 1848 року, і у цьому ж році прийнято нову Федеративну конституцію.

За Паризьким договором Швейцарія стала вічно нейтральною. У 1874 році було оновлено Конституцію. Після Другої світової війни Швейцарія вирішила не вступати в ООН, хоча є членом ФАО і ЮНЕСКО. Швейцарія не член ЄС, але є засновником Європейської асоціації вільної торгівлі у 1959 році. У 1972 році країна ратифікувала угоду про зону вільної торгівлі з ЄС.

2.2.2. Політичний та адміністративний устрій

Австрійська Республіка (Австрія)

Країна розташована на північ від Італії та Словенії. Загальна площа становить 83,871 тис. км², з якої площа поверхні суші – 82,738 тис. км² (табл. 2.9).

Столиця: Відень.

Адміністративний поділ: 9 земель.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: канцлер.

Уряд: рада міністрів, яку призначає президент за рекомендацією канцлера; вибори: президент обирається загальним прямим голосуванням на шестирічний термін; президент зазвичай призначає канцлером представника найчисельнішої партії у Національній раді; віце-канцлер призначається президентом за поданням канцлера.

Законодавча влада: двопалатна Федеральна асамблея (Bundesversammlung), що складається з Федеральної ради (Bundesrat) (64 члени; кожна із земель представлена відповідно до чисельності населення; члени палати обираються на чотири- або шестирічний термін) та Національної ради (Nationalrat) (183 місця).

Судова влада: Верховний суд (Oberster Gerichtshof); Адміністративний суд (Verwaltungsgerichtshof); Конституційний суд (Verfassungsgerichtshof).

Рис. 2.21. Географічне розташування Австрії

Джерело: [23]

Таблиця 2.9

Політичний та адміністративний устрій Західної Європи

Країна	Площа країни, км ²	Столиця (адміністративний центр)	Адміністративний поділ	Форма правління
Австрія	83 871	Відень	9 земель	Федеративна парламентська республіка
Бельгія	30 528	Брюссель	3 регіони	Федеральна парламентська демократія за конституційної монархії
Ліхтенштейн	160	Вадуц	11 комун	Конституційна монархія
Люксембург	2 586	Люксембург	12 кантонів	Конституційна монархія
Монако	2	Монако	4 квартали	Конституційна монархія
Нідерланди	41 543	Амстердам	12 провінцій, 3 територіальні утворення	Конституційна монархія
Німеччина	357 022	Берлін	16 земель	Федеративна парламентська республіка
Франція	643 801	Париж	18 регіонів	Президентсько-парламентська республіка
Швейцарія	41 277	Відсутня (де-юре) Берн (де-факто)	26 кантонів	Федеративна республіка

Джерело: [10]

Королівство Бельгія (Бельгія)

Країна розташована на березі Північного моря, між Францією та Нідерландами. Загальна площа становить 30,528 тис. км², з якої площа поверхні суші – 30,230 тис. км².

Столиця: Брюссель.

Адміністративний поділ: 3 регіони.

Очолює країну: король Філіп I (з 21 липня 2013 р.).

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: рада міністрів, яка призначається монархом і затверджується парламентом; вибори: не проводяться; спадкова монархія; прем'єр-міністр призначається монархом та затверджується парламентом.

Законодавча влада: двопалатний парламент, що складається із Сенату (71 місце; члени Сенату обираються на чотирирічний термін) та Палати представників (Kamer van Volksvertegenwoordigers, Chambre des Représentants) (150 місць; голосуванням, з урахуванням пропорційного представництва терміном 4 роки).

Судова влада: Верховний суд (Hof van Cassatie, Cour de Cassation), судді призначаються монархом довічно.

Рис. 2.22. Географічне розташування Бельгії

Джерело: [23]

Князівство Ліхтенштейн (Ліхтенштейн)

Князівство розташоване між Австрією та Швейцарією. Загальна площа – 160 км², з якої площа поверхні суші – 160 км².

Столиця: Вадуц.

Адміністративний поділ: 11 комун.

Очолює країну: князь ГАНС АДАМ II (HANS ADAM II) (з 13 листопада 1989 р., отримав повноваження виконавчої влади 26 серпня 1984).

Очолює уряд: глава уряду.

Уряд: кабінет обирається Ландтагом; затверджується монархом; виборів немає; спадкова монархія; після парламентських виборів монарх зазвичай призначає главою уряду лідера партії більшості у Ландтазі.

Законодавча влада: однопалатний Ландтаг (25 місць; члени обираються прямим загальним голосуванням за пропорційною системою на 4 роки).

Судова влада: Верховний суд (Oberster Gerichtshof); Високий суд (Obergericht).

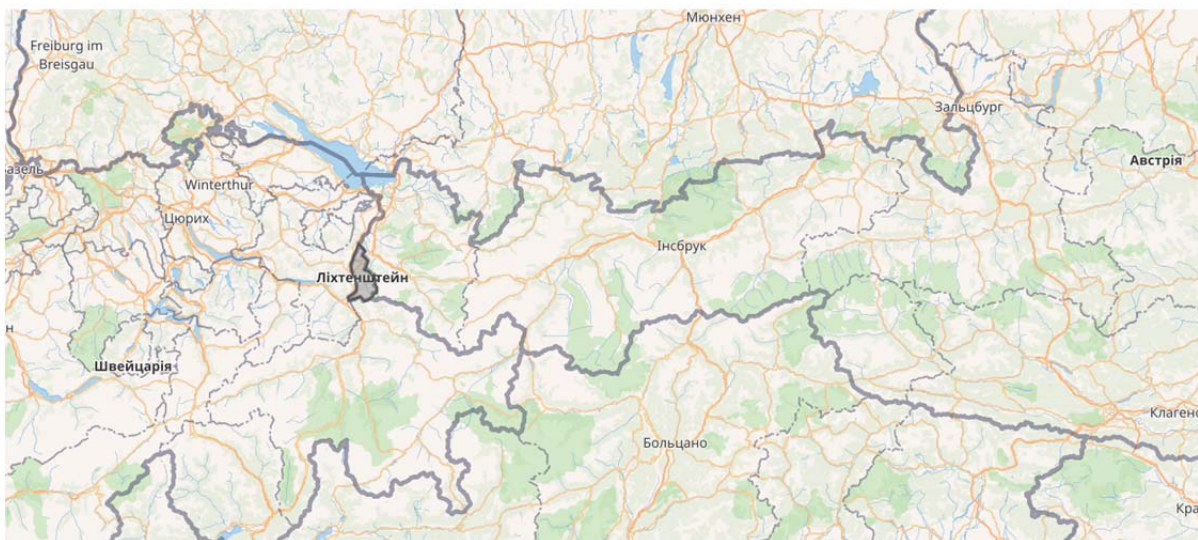

Рис. 2.23. Географічне розташування Ліхтенштейну

Джерело: [23]

Велике Герцогство Люксембург (Люксембург)

Країна розташована між Францією та Німеччиною. Загальна площа становить 2,586 км².

Столиця: Люксембург.

Адміністративний поділ: 12 кантонів.

Очолює країну: Великий герцог АНРІ (HENRI) (із 7 жовтня 2000 р.).

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: рада міністрів рекомендується прем'єр-міністром та призначається монархом; виборів немає; спадкова монархія; прем'єр-міністр і віце-прем'єр призначаються монархом після загальних виборів до Палати депутатів.

Законодавча влада: однопалатна Палата депутатів (60 місць; члени обираються прямим загальним голосуванням на 5 років); Державна рада, яка включає 21 член, що призначаються та звільняються з посади великим герцогом, котрий спирається на думки уряду, Палати депутатів, Державної ради; є дорадчим органом.

Судова влада: суди загальної юрисдикції – 3 світові суди, 2 окружні суди, Верховний апеляційний суд; адміністративні суди – Державна прокуратура; адміністративні суди; Конституційний суд; судді усіх судів призначаються монархом довічно.

Рис. 2.24. Географічне розташування Люксембурга

Джерело: [23]

Князівство Монако (Монако)

Князівство розташоване на березі Середземного моря, а саме на південному узбережжі Франції, біля кордону з Італією. Загальна площа – 2 км².

Столиця: Монако.

Адміністративний поділ: 4 квартали.

Очолює країну: князь Альберт II (з 2005 р.).

Очолює уряд: державний міністр.

Уряд: урядова рада, очолювана монархом; виборів немає; спадкова монархія; Державний міністр призначається монархом у складі трьох кандидатів-французів, запропонованих урядом Франції.

Законодавча влада: однопалатна Національна рада (18 місць; члени обираються загальним голосуванням на 5 років).

Судова влада: Верховний суд, судді призначаються монархом на пропозицію Національної ради.

Рис. 2.25. Географічне розташування Монако

Джерело: [23]

Королівство Нідерландів (Нідерланди)

Країна розташована на березі Північного моря, між Бельгією та Німеччиною. Загальна площа – 41,543 тис. км², з якої площа поверхні суші – 33,883 тис. км².

Столиця: Амстердам.

Адміністративний поділ: 12 провінцій.

Очолює країну: король Віллем-Александр Клаус Георг Фердинанд (з 2013 р.).

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: рада міністрів, що призначається монархом; виборів немає; спадкова монархія; після виборів до нижньої

палати парламенту лідер партії чи коаліції парламентської більшості призначається монархом прем'єр-міністром.

Законодавча влада: двопалатні Генеральні штати (Staten Generaal), що складаються з Першої палати (75 місць, вибори членів непрямі, обираються 12 провінційними штатами (порадами) на 4 роки) і Другої палати (150 місць, члени обираються прямим загальним голосуванням на 4 роки).

Судова влада: Верховний суд (Hoge Raad), судді призначаються монархом довічно.

Рис. 2.26. Географічне розташування Нідерландів

Джерело: [23]

Федеративна Республіка Німеччина (Німеччина)

Країна розташована на узбережжі Балтійського та Північного морів між Нідерландами й Польщею, на південь від Данії. Площа країни – 357,022 тис. км², з якої площа поверхні суші – 349,223 тис. км².

Столиця: Берлін.

Адміністративний поділ: 16 земель.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: канцлер.

Уряд: кабінет призначається президентом за поданням канцлера; вибори: президент обирається на 5 років Федеральними зборами; канцлер обирається абсолютною більшістю Бундестагу на 4 роки.

Законодавча влада: двопалатний парламент складається з Бундестагу (669 місць; члени обираються загальним голосуванням за комбінованою системою прямого та пропорційного представництва; термін повноважень – 4 роки) і Бундесрату (Федеральної ради) (69 голосів; безпосередньо наданих земельним урядом).

Судова влада: Федеральний конституційний суд (Bundesverfassungsgericht), половина суддів обираються Бундестагом, а половина – Бундесратом.

Рис. 2.27. Географічне розташування Німеччини

Джерело: [23]

Французька Республіка (Франція)

Країна розташована на березі Біскайської затоки і протоки Ла-Манш між Бельгією та Іспанією, на південний схід від Великобританії а також на березі Середземного моря між Іспанією й Італією. Площа країни становить 547,03 (без залежних територій) тис. км², з якої площа поверхні суші – 545,630 тис. км².

Столиця: Париж.

Адміністративний поділ: 18 регіонів.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: рада міністрів призначається президентом за поданням прем'єр-міністра; вибори: президент обирається загальним голосуванням на 7 років; прем'єр-міністр призначається більшістю Національних зборів та затверджується президентом.

Законодавча влада: двопалатний парламент складається із Сенату (321 місце – 296 для власне Франції, 13 для заморських територій, 12 для французьких громадян, які проживають в інших країнах; члени обираються непрямым голосуванням колегією виборців на 9 років, третина обирається кожні 3 роки) та Національних зборів (577 місць; члени обираються загальним голосуванням за одномандатними мажоритарними округами на 5 років).

Судова влада: Верховний касаційний суд, судді признаються президентом з кандидатур, запропонованих Вищою радою правосуддя; Конституційна рада, три члени признаються президентом, три – головою Національних зборів і три – головою Сенату; Державна рада.

Рис. 2.28. Географічне розташування Франції

Джерело: [23]

Швейцарська конфедерація (Швейцарія)

Країна розташована на схід від Франції, на північ від Італії. Загальна площа країни 41,277 тис. км², з якої площа поверхні суші – 39,770 тис. км².

Столиця: Берн.

Адміністративний поділ: 26 кантонів.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: президент є і главою уряду.

Уряд: Федеральна рада обирається Федеральними зборами зі складу своїх членів на 4 роки; вибори: президент та віце-президент обираються Федеральними зборами зі складу членів Федеральної ради на один рік.

Законодавча влада: двопалатні Федеральні збори складаються з Ради кантонів (46 місць, члени обираються на 4 роки) та Національної ради (200 місць, члени обираються загальним голосуванням на основі пропорційного представництва на 4 роки).

Судова влада: Федеральний верховний суд, судді обираються на шість років Федеральними зборами.

Рис. 2.29. Географічне розташування Швейцарії

Джерело: [23]

2.2.3. Природні умови

Австрійська Республіка (Австрія)

У рельєфі на заході й півдні переважають гори (Альпи), а уздовж східних і північних кордонів власне рельєф переважно рівнинний чи горбистий.

Мінімальна та максимальна висоти: озеро Нойзідлер – 115 м; гора Великий Глокнер – 3798 м (табл. 2.10).

Клімат помірно-континентальний, хмарний. Зима холодна з частими дощами на рівнинах та снігом у горах. Натомість літо прохолодне, з рідкісними зливами.

Таблиця 2.10

Природні умови Західної Європи

Країна	Найвища і найнижча точки, м	Найвища і найнижча температура, °С	Найбільша кількість опадів, мм	Найдовша річка, км	Найглибше озеро, м
Австрія	г. Великий Глокнер – 3798, о. Нойзідлер – 115,5	38,5 – Відень, (-31) – Клагенфурті	Плато Атертон – 4500	Енс – 254	Траунзес – 191
Бельгія	г. Синьяль-де-Ботранж – 694, Північне море – 0	41,8 – Бегійнен-дейка, (-30,1) – Рошфор	Ардени – 1500	Урт – 165	О-Дор – 43
Ліхтенштейн	г. Граушпіц – 2599, р. Рейн – 430	27 (-10)	1200	Заміна – 17	Гампрінер-Зеле – 6
Люксембург	п. Кнайфф – 560, р. Мозель – 133	40,8 – Штайнзелі (-17,8)	Північ країни – 900	Зауер – 173	Верхньо-зауерське озеро – 43
Монако	Шеман-де-Ревуар – 162, Середземне море – 0	26 4	3000	–	–

Закінчення табл. 2.10

Країна	Найвища і найнижча точки, м	Найвища і найнижча температура, °С	Найбільша кількість опадів, мм	Найдовша річка, км	Найглибше озеро, м
Нідерланди	п. Валсерберг – 321, польдер біля Роттердама – (-7)	34,6 – Гаага, (-16,4) – Гаага	841 – Гаага	Линге – 100	Ейсселмер – 9,5
Німеччина	Цугшпітце – 2962, кар'єр Хамбах – (-293)	40,5 – Гельзенкірхен, Цугшпітце – (-30,5)	Альпи – 2000	Дунай – 2960	Боденське озеро – 252
Франція	4 808 – Монблан, (-2) – дельта Рони	44,3 – Карпантра, (-36,7) – Муте	Альпи – 2000	Луари – 1020	Бурже – 145
Швейцарія	г. Дюфур – 4634, озеро Маджоре – 195	39,7 – Женева, (-20) – Женева	2500	Рейн – 1230	Боденське озеро – 252

Джерело: [23]

Королівство Бельгія (Бельгія)

Рельєф: на північному заході плоскі прибережні рівнини, у центральній частині пагорби, на південному сході скелясті гори Арденського масиву.

Мінімальна та максимальна висоти: Північне море – 0 м; гора Синьяль-де-Ботранж – 694 м.

У країні помірний клімат, зима м'яка, а літо прохолодне. Спостерігаються дощі, вологість і хмарність.

Князівство Ліхтенштейн (Ліхтенштейн)

Рельєф переважно гірський (Альпи), долина Рейну у західній третині країни.

Мінімальна та максимальна висоти: Ругелер-Ріт – 430 м; гора Граушпіц – 2599 м.

Клімат у країні континентальний з холодною хмарною зимою, із частим снігом або дощем. Літо хмарне, прохолодне чи помірно тепле.

Велике Герцогство Люксембург (Люксембург)

Рельєф: переважно помірно горбисті височини із широкими неглибокими долинами. На півночі височини переходять у гори. Спостерігається крутий схил до долини річки Мозель на південному сході.

Мінімальна та максимальна висоти: річка Мозель – 133 м; гора п. Кнайфф – 560 м.

Клімат у країні помірно-континентальний з м'якою зимою та прохолодним літом.

Князівство Монако (Монако)

Рельєф горбистий, пересічений, скелястий.

Мінімальна й максимальна висоти: Середземне море – 0 м; Шеман-де-Ревуар – 162 м.

Клімат середземноморський, з м'якою вологою зимою і спекотним сухим літом.

Королівство Нідерландів (Нідерланди)

Рельєф: більшість території – це прибережні низовини та осушена земля (польдери). Натомість інша територія горбиста.

Мінімальна та максимальна висоти: польдер Принца Олександра (Prins Alexanderpolder) – (-7) м; Валсерберг (Vaalserberg) – 321 м.

Помірний клімат, морський з прохолодним літом та м'якою зимою.

Федеративна Республіка Німеччина (Німеччина)

У рельєфі спостерігаються низини на півночі, нагір'я у центрі, Баварські Альпи на півдні.

Мінімальна та максимальна висоти: кар'єр Хамбах – (-293); гора Цугшпітце – 2 963 м.

Клімат у країні помірний та морський з прохолодними, хмарними й вологими зимою і літом. Також є рідкісний теплий вітер – фен.

Французька Республіка (Франція)

У рельєфі домінують переважно плоскі рівнини й пологі пагорби на півночі та північному сході, решта країни гориста. Також є гірські системи: Піренеї на півдні і Альпи на сході.

Мінімальна та максимальна висоти: дельта річки Рона – (-2) м; гора Монблан – 4 808 м (найвища гора у Європі).

Клімат: на більшості території спостерігається переважно прохолодна зима та м'яке літо. Утім, уздовж Середземного моря зима м'яка, а літо спекотне.

Швейцарська конфедерація (Швейцарія)

Рельєф включає переважно гори (Альпи на півдні, Юра на північному заході) з центральним плоскогір'ям і пологими пагорбами, рівнинами, великими озерами.

Мінімальна та максимальна висоти: озеро Маджоре – 195 м; гора Дюфур – 4634 м.

Клімат у країні помірний, але змінюється з висотою. Спостерігаються холодні, хмарні, дощові чи снігові зими, а також прохолодне чи тепле, хмарне сире літо. Також трапляються зливи.

2.2.4. Природні ресурси

Австрійська Республіка (Австрія)

Мінерально-сировинні ресурси: залізна руда, нафта, природний газ, магнезит, свинець, кам'яне вугілля, буре вугілля, мідь, цинк, графіт (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Природні ресурси Західної Європи

Країна	Площа суші, км ² , площа води, км ²	Лісистість, %, Розораність, %	Запаси паливних ресурсів	Запаси інших мінеральних ресурсів
Австрія	82 445 1426	47,2 16,5	Кам'яне вугілля – 1,327 млн метричних т, нафта – 20100 барелів за добу, природний газ – 924,5 млн м ³	Залізна руда, мідь, цинк, сурма, магнезит, вольфрам, графіт, сіль

Закінчення табл. 2.11

Країна	Площа суші, км ² , площа води, км ²	Лісис- тість, %. Розора- ність, %	Запаси паливних ресурсів	Запаси інших мінеральних ресурсів
Бельгія	30 278 250	22,4 27,2	Кам'яне вугілля – 1,105 млн метрич- них т, нафта – 11400 барелів, м ³	Карбонати, кварц
Ліхтенштейн	160 0	43,1 18,8	–	–
Люксембург	2 586 0	33,5 24	–	Залізна руда
Монако	2 0	0 0	–	–
Нідерланди	33893 7650	10,8 29,8	Кам'яне вугілля – 1,879 млн метрич- них т, нафта – 76100 барелів за добу, природний газ – 32,858 млрд м ³	Вапняк, сіль, гравій
Німеччина	348672 8 350	31,8 34,1	Кам'яне вугілля – 114,86 млн метрич- них т, нафта – 135000 барелів, природний газ – 5,129 млрд м ³	Залізна руда, мідь, нікель, уран, калій, сіль
Франція	640427 3374	29,2 33,4	Кам'яне вугілля – 2,312 млн метрич- них т, нафта – 81500 барелів за добу, 16,226 млн м ³	Залізна руда, боксити, цинк, уран, сурма, миш'як, гіпс
Швейцарія	39 997 1280	31,5 10,2	Нафта – 300 барелів за добу	Сіль

Джерело: [10]

Королівство Бельгія (Бельгія)

Мінерально-сировинні ресурси: кам'яне вугілля, природ-
ний газ, нафта, кварц, карбонати.

Князівство Ліхтенштейн (Ліхтенштейн)

Мінерально-сировинні ресурси не виявлені.

Велике Герцогство Люксембург (Люксембург)

Мінерально-сировинні ресурси: залізна руда.

Князівство Монако (Монако)

Мінерально-сировинні ресурси не виявлені.

Королівство Нідерландів (Нідерланди)

Мінерально-сировинні ресурси: кам'яне вугілля, природний газ, нафта, вапняк, сіль.

Федеративна Республіка Німеччина (Німеччина)

Мінерально-сировинні ресурси: залізна руда, вугілля, поташ, буре вугілля, нафта, уран, мідь, природний газ, сіль, нікель.

Французька Республіка (Франція)

Мінерально-сировинні ресурси: кам'яне вугілля, нафта, природний газ, залізна руда, боксити, цинк, гіпс, уран, сурма.

Швейцарська конфедерація (Швейцарія)

Мінерально-сировинні ресурси: нафта, сіль.

2.2.5. Населення

Австрійська Республіка (Австрія)

Чисельність населення країни – 8,913088 млн осіб.

Етнічна структура населення країни: німці 98 %, решта 2 % – це хорвати, словенці, угорці, чехи, словаки, цигани.

Віруючі: католики 78 %, протестанти 5 %, мусульмани та інші 17 %.

Мова німецька (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Населення Західної Європи

Країна	Населення, млн осіб	Густота насе- лення, осіб/км ²	Природ- ний приріст, %	Частка міського насе- лення, %	Загальна тривалість життя, роки
Австрія	8,913088	106,27	0,32	59,5	82,27
Бельгія	11,847338	388,08	0,57	98,2	81,86
Ліхтенштейн	0,039711	248,19	0,72	14,6	82,56
Люксембург	0,650364	251,49	1,64	92,1	82,98
Монако	0,03140	1570	0,6	100	89,52
Нідерланди	17,400824	418,86	0,36	93,2	82,16
Німеччина	84,316622	236,16	-0,11	77,8	81,51
Франція	68,305	106,09	0,32	81,8	82,59
Швейцарія	8,508698	206,13	0,65	74,2	83,23

*Джерело: [10]***Королівство Бельгія (Бельгія)**

Чисельність населення – 11,847338 млн осіб.

Етнічні групи: фламандці 58 %, валлонці 31 %, змішаного походження або інші 11 %.

Віруючі: католики 75 %, протестанти та інші 25 %.

Мови, якими користуються у країні: фламандська 58 % (офіційна), французька 32 % (офіційна), німецька 10 %.

Князівство Ліхтенштейн (Ліхтенштейн)

Чисельність населення країни – 39,711 тис. осіб.

Структура етнічних груп країни: німці 87,5 %, італійці, турки та інші 12,5 %.

Структура релігій: католики 80 %, протестанти 7,4 %, невідомого віросповідання 7,7 %, інші 4,9 %.

Мови: німецька (офіційна), алеманська (діалект).

Велике Герцогство Люксембург (Люксембург)

Загальна чисельність населення – 650,364 тис. осіб.

Етнічні групи країни: кельтського походження (змішане франко-німецьке), португальці, італійці тощо.

Віруючі: католики мають абсолютну чисельну перевагу над протестантами, іудеями та мусульманами.

Князівство Монако (Монако)

Загальна чисельність населення – 31,40 тис. осіб.

Етнічні групи: французи 47 %, монегаски 16 %, італійці 16 %, інші 21 %.

Серед віруючих домінують католики – 90 %.

Мови: французька (офіційна), англійська, італійська, монакська.

Королівство Нідерландів (Нідерланди)

Чисельність населення – 17,400824 осіб.

Етнічні групи: голландці 91 %, марокканці, турки та інші 9 %.

Віруючі: католики 34 %.

Мова нідерландська.

Федеративна Республіка Німеччина (Німеччина)

Чисельність населення – 84,316622 млн осіб.

Етнічні групи: німці 91,5 %, турки 2,4 %, інші 6,1 % (переважно серби та хорвати, італійці, росіяни, греки, поляки, іспанці).

Віруючі: протестанти 38 %, католики 34 %, мусульмани 1,7 %, поза конфесіями або інші 26,3 %.

Мова німецька.

Французька Республіка (Франція)

Загальна чисельність населення країни – 68,305 млн осіб.

Етнічні групи: кельто-романці, а також німецька, слов'янська, північно-африканська, індокитайська, баскська меншини.

Віруючі: католики 90 %, протестанти 2 %, іудеї 1 %, мусульмани 1 %, поза конфесіями 6 %.

Мови: французька 100 %, швидко зникаючі регіональні діалекти та мови (прованська, бретонський, ельзаський, корсиканська, каталанська, баскська, фламандська).

Швейцарська конфедерація (Швейцарія)

Загальна чисельність населення – 8,508698 млн осіб.

Етнічний склад країни: німці 65 %, французи 18 %, італійці 10 %, інші 7 %.

Структура віруючих: католики 46,1 %, протестанти 40 %, інші 5 %, поза конфесіями 8,9 %.

У країні діє три офіційні мови: німецька (63,7 % населення), французька (19,2 %), італійська (7,6 %), ретороманська (0,6 %), інші (8,9 %).

2.2.6. Економіка

Австрійська Республіка (Австрія)

Структура промисловості: будівництво, виробництво механізмів, автомобілів і запчастин, харчова промисловість, виробництво хімікатів, пиломатеріалів, деревообробна, папероробна промисловість та виробництво будівельного картону, виробництво телекомунікаційного обладнання, туризм (табл. 2.13).

Продукція сільського господарства: зернові, картопля, цукрові буряки, вино, фрукти; молочні продукти, велика рогата худоба, свині, свійські птахи; пиломатеріали.

Таблиця 2.13

Економіка Західної Європи

Країна	Частка сільсько-господарського виробництва, %	Сільськогосподарська продукція	Частка промислового виробництва, %	Промислова продукція
Австрія	1,3	Молоко, кукурудза, цукровий буряк, пшениця, ячмінь, картопля, свинина, виноград, яблука	28,4	Будівельні матеріали, машини, транспортні засоби, їжа, метали, хімікати, пиломатеріали і папір, електроніка

Продовження табл. 2.13

Країна	Частка сільсько-господарського виробництва, %	Сільськогосподарська продукція	Частка промислового виробництва, %	Промислова продукція
Бельгія	0,7	Цукровий буряк, молоко, картопля, пшениця, свинина, салат, птиця, кукурудза, ячмінь, груші	22,1	Автомобілі, металовироби, транспортне обладнання, продукти харчування, напої, хімікати, фармацевтичні препарати, текстиль, скло, нафта
Ліхтенштейн	7	Пшениця, ячмінь, кукурудза, картопля; худоба, молочні продукти	41	Електроніка, метал, стоматологічні вироби, кераміка, фармацевтика, продукти харчування, оптичні інструменти
Люксембург	0,3	Молоко, пшениця, ячмінь, картопля, свинина, яловичина, виноград, ріпак, овес	12,8	Залізо, метали та сталь, хімікати, машинобудування, шини, скло, алюміній
Монако	0	—	14	Будівельні матеріали, дрібні промислові та споживчі товари
Нідерланди	1,6	Молоко, картопля, цукровий буряк, свинина, цибуля, пшениця, птиця, помідори, морква, яловичина	17,9	Продукти харчування, металовироби, хімікати, нафта, будівельні матеріали, мікроелектроніка

Закінчення табл. 2.13

Країна	Частка сільсько-господарського виробництва, %	Сільськогосподарська продукція	Частка промислового виробництва, %	Промислова продукція
Німеччина	0,7	Молоко, цукровий буряк, пшениця, ячмінь, картопля, свинина, кукурудза, жито, ріпак	30,7	Чавун, сталь, вугілля, цемент, хімікати, машини, транспортні засоби, верстати, електроніка, автомобілі, продукти харчування й напої, кораблі, текстиль
Франція	1,7	Пшениця, цукровий буряк, молоко, ячмінь, кукурудза, картопля, виноград, ріпак, свинина, яблука, риба	19,5	Машини, хімікати, автомобілі, металовироби, літаки, електроніка, текстиль, продукти харчування
Швейцарія	0,7	Молоко, цукровий буряк, пшениця, картопля, свинина, ячмінь, яблука, кукурудза, яловичина, виноград	25,6	Машини, хімікати, годинники, текстиль, ліки, судно- та верстатобудування

Джерело: [10]

Сфери послуг: домінують туристичні й наукові послуги, а також банківські та з охорони здоров'я.

Королівство Бельгія (Бельгія)

Сфери промисловості: машинобудування й виробництво металовиробів, автозбірка, харчова промисловість, виробництво хімікатів, металургія, виробництво тканин, скла, видобуток нафти та кам'яного вугілля.

Продукція сільського господарства: цукровий буряк, свіжі овочі, фрукти, зернові, тютюн; яловичина, телятина, свинина, молоко.

Сфери послуг: домінують банківські й транспортні послуги, а також фінансові і телекомунікаційні.

Князівство Ліхтенштейн (Ліхтенштейн)

Сфери промисловості: електроніка, металообробка, текстильна промисловість, виробництво кераміки, медичних товарів, продуктів харчування, високоточних інструментів, туризм.

Продукція сільського господарства: пшениця, ячмінь, кукурудза, картопля; худоба, молочні продукти.

Сфери послуг: переважають фінансові і туристичні послуги.

Велике Герцогство Люксембург (Люксембург)

Сфери промисловості: банківська справа, виробництво заліза й сталі, харчова промисловість, хімічна промисловість, виробництво металовиробів, машинобудування, виробництво автомобільних покришок, скла, алюмінію.

Продукція сільського господарства: ячмінь, овес, картопля, пшениця, фрукти, виноград; продукція тваринництва.

Сфери послуг: наявні фінансові й туристичні послуги.

Князівство Монако (Монако)

Сфери промисловості: будівництво, невеликі виробництва промислових та споживчих товарів.

Продукція сільського господарства: не виробляє.

Сфери послуг: переважають туристичні послуги і послуги грального бізнесу.

Королівство Нідерландів (Нідерланди)

Сфери промисловості: металургія, машинобудування, електромашинобудування та обладнання, хімічна промисловість, нафтова промисловість, будівництво, мікроелектроніка, рибальство.

Продукція сільського господарства: зерно, цукрові буряки, фрукти, овочі, худоба.

Сфери послуг: домінуючими є банківські, транспортні й туристичні послуги.

Федеративна Республіка Німеччина (Німеччина)

Сфери промисловості: є одним з найбільших і технологічно розвинених світових виробників заліза, сталі, вугілля, цементу, хімікатів, машин, транспортних засобів, верстатів, електроніки, продуктів харчування й напоїв; суднобудування; текстильна промисловість.

Продукція сільського господарства: картопля, пшениця, ячмінь, цукрові буряки, фрукти, капуста; велика рогата худоба, свині, свійські птахи.

Сфери послуг: переважають банківські, фінансові, торговельні і транспортні послуги.

Французька Республіка (Франція)

Сфери промисловості: машинобудування, хімічна промисловість, автомобілебудування, металургія, літакобудування, електронна промисловість, текстильна промисловість, виробництво продуктів харчування.

Продукція сільського господарства: пшениця, інші злакові, цукрові буряки, картопля, вино; яловичина; молочні продукти; риба.

Сфери послуг: переважають торговельні, транспортні, банківські, телекомунікаційні послуги, а також готельно-ресторанні й туристичні.

Швейцарська конфедерація (Швейцарія)

Структура промисловості: є одним з найбільших і технологічно розвинених світових виробників заліза, сталі, вугілля, цементу, хімікатів, машин, транспортних засобів, верстатів, електроніки, продуктів харчування та напоїв; суднобудування; текстильна промисловість.

Продукція сільського господарства: картопля, пшениця, ячмінь, цукрові буряки, фрукти, капуста; велика рогата худоба, свині, свійські птахи.

Сфери послуг: домінують фінансові, банківські й туристичні послуги.

2.2.7. Транспорт**Австрійська Республіка (Австрія)**

Залізниця країни мають довжину 6,123 тис. км, а довжина автодоріг з покриттям становить 133,361 тис. км. Довжина нафтопроводів 751 км, а газопроводів – 1888 км. Порти та гавані: Відень, Крем, Лінц, Енс.

Торговий флот – 23 судна (табл. 2.14).

Аеропортів – 50.

Таблиця 2.14

Транспорт Західної Європи

Країна	Загальна довжина доріг, км	Довжина трубопроводів, км	Кількість аеропортів, од.	Довжина залізниць, км
Австрія	137 039	1888 – газопроводів, 751 – нафтопроводів	50	6123
Бельгія	118 414	3139 – газопроводів, 689 – нафтопроводів	41	3 602
Ліхтенштейн	630	434,5 – газопроводів	–	9
Люксембург	2 875	142 – газопроводів, 27 – нафтопроводів	2	271
Монако	50	0	0	1,7
Нідерланди	139 124	14 000 – газопроводів, 5500 – нафтопроводів	29	3 058
Німеччина	625 000	27322 – газопроводів, 2500 – нафтопроводів, 8 – водопроводів	539	39379
Франція	1 053 215	15 322 – газопроводів, 6879 – нафтопроводів, 8 – водопроводів	464	27860
Швейцарія	71 557	1800 – газопроводів, 113 – нафтопроводів	63	5 296

Джерело: [10]

Королівство Бельгія (Бельгія)

У країні довжина залізниць 3,602 тис. км, а довжина автодоріг з покриттям 116,482 тис. км.

Довжина нафтопроводів 689 тис. км, а газопроводів – 3,139 тис. км.

Порти та гавані: Антверпен, Брюгге, Гент, Зебрюгге, Льєж, Монс, Намюр, Остенде, Хасселт. При цьому у країні 21 судно.

Аеропортів – 41.

Князівство Ліхтенштейн (Ліхтенштейн)

У країні довжина залізниць 9 км, а довжина автодоріг становить 630 км.

Портів, як і аеропортів, немає.

Велике Герцогство Люксембург (Люксембург)

Залізниці у країні мають довжину 271 км.

Автодороги з покриттям – 2,875 тис. км, а нафтопроводів – 27 км.

Порти та гавані: Мертерт. Торговий флот країни – 50 суден.

Аеропортів – 2.

Князівство Монако (Монако)

Довжина залізниць становить усього 1,7 км.

Автодороги у країні мають довжину 50 км.

У країні один порт – Монако. Також існує 1 вертолітний майданчик.

Королівство Нідерландів (Нідерланди)

Усі залізниці в країні мають загальну протяжність 3,058 км.

Автодороги з покриттям мають загальну довжину 113,018 тис. км. Також є 5,5 тис. км нафтопроводів і 14,0 тис. км газопроводів.

Основні порти та гавані країни: Амстердам, Гронінген, Делф-Зейл, Дордрехт, Імюйден, Маастріхт, Роттердам, Тернезен, Утрехт, Фліссінген, Харлем, Еймсхавен. При цьому торговий флот країни – 596 суден.

Аеропорти – 29.

Федеративна Республіка Німеччина (Німеччина)

У країні розвинуті усі види транспорту. Довжина залізниць – 39,379 тис. км.

Довжина автодоріг з покриттям 625,0 тис. км.

Довжина нафтопроводів 2,500 тис. км.

Порти та гавані: Берлін, Бонн, Браке, Бремен, Бремерхафен, Гамбург, Дрезден, Дуйсбург, Карлсруе, Кельн, Кіль, Любек, Магдебург, Мангейм, Росток, Штутгарт, Емден. У країні – 457 суден.

Аеропортів – 539.

Французька Республіка (Франція)

У країні розвинуті усі види транспорту. Довжина залізниць – 27,860 тис. км.

Автодоріг з покриттям – 892,900 тис. км, нафтопроводів – 6,879 тис. км і 15,322 тис. км газопроводів.

Порти та гавані: Бордо, Булонь, Гавр, Діжон, Дюнкерк, Ла-Палліс, Ліон, Марсель, Мюлуз, Нант, Париж, Руан, Шербур, Сен-Мало, Сен-Назер, Страсбур.

Торговий флот – 46 суден.

Аеропорти – 464.

Швейцарська конфедерація (Швейцарія)

Залізниці мають довжину 5,296 тис. км.

Автодоріг загалом – 71,557 тис. км.

У країні 113 км нафтопроводів та 1,8 тис. км газопроводів.

Порти й гавані: Базель.

Торговий флот – 24 судна.

Аеропорти – 63.

2.2.8. Зовнішня торгівля

Австрійська Республіка (Австрія)

Статті експорту: механізми й обладнання, папір та будівельний картон, вироби з металу, хімікати, залізо і сталь, текстиль, продовольчі товари (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Зовнішня торгівля Західної Європи

Країна	Обсяг експорту продукції, млн дол.	Обсяг імпорту продукції, млн дол.	Експортовані товари	Імпортовані товари
Австрія	268227	265769	Автомобілі, медичні товари, деталі транспортних засобів, медичні вакцини	Автомобілі, автозапчастини, радіомовне обладнання, очищена нафта, медичні товари, хімікати
Бельгія	515625	509018	Автомобілі й автозапчастини, очищена нафта, ліки, медичні вакцини, алмази, природний газ	Автомобілі, очищена нафта, упаковані ліки, алмази, природний газ, хімікати, металовироби
Ліхтенштейн	3 217	2 230	Мала спеціальна техніка, роз'єми для аудіо та відео, автозапчастини, стоматологічні вироби, продукти харчування, електронне обладнання, оптичні вироби	Сільськогосподарська продукція, сировина, енергоносії, машини, металеві вироби, текстиль, продукти харчування, автомобілі
Люксембург	177831	140150	Сталевий прокат, залізо, шини, автомобілі, радіомовне обладнання, одяг	Автомобілі, мінеральна сировина, очищена нафта, радіомовне обладнання, літаки
Монако	964,6	1371	Продукція легкої промисловості	Продукти харчування
Нідерланди	839600	735700	Очищена нафта, ліки, радіомовне обладнання, фототехніка, комп'ютери, хімікати, продукти харчування	Сира нафта, очищена нафта, транспортне обладнання, комп'ютери, автомобілі, паливо, одяг
Німеччина	2004000	1775000	Автомобілі, автозапчастини, ліки, літаки, медичні вакцини, промислове обладнання, метал, хімікати	Автомобілі, автозапчастини, ліки, сира нафта, очищена нафта, вакцини, текстиль, транспортні засоби, метали

Закінчення табл. 2.15

Країна	Обсяг експорту продукції, млн дол.	Обсяг імпорту продукції, млн дол.	Експортовані товари	Імпортовані товари
Франція	920864	957717	Літаки, ліки, автомобілі та автозапчастини, газові турбіни, вино, залізо, сталь, напої	Автомобілі, сира нафта, очищена нафта, ліки, авіаційна техніка, пластик, хімікати
Швейцарія	571376	480522	Золото, ліки, вакцини, годинники, ювелірні вироби, хімікати, текстиль	Золото, автомобілі, медичні препарати, ювелірні вироби, транспортні засоби, продукти харчування

Джерело: [10]

Партнери з експорту: Німеччина, Італія, Франція, Швейцарія, США, Угорщина.

Статті імпорту: механізми та обладнання, хімікати, вироби з металу, нафта і нафтопродукти; продовольчі товари.

Партнери з імпорту: Німеччина, Італія, Франція, США, Швейцарія, Угорщина.

Королівство Бельгія (Бельгія)

Статті експорту: машини й обладнання, хімікати, алмази, метали та металовироби.

Партнери з експорту: Німеччина, Франція, Нідерланди, Великобританія.

Статті імпорту: машини й обладнання, хімікати, метали та металовироби.

Партнери з імпорту: Німеччина, Нідерланди, Франція, Великобританія.

Князівство Ліхтенштейн (Ліхтенштейн)

Статті експорту: невеликі спеціалізовані машини, стоматологічна продукція (матеріали та інструменти), марки, електронні компоненти, керамічні вироби.

Партнери з експорту: Швейцарія.

Статті імпорту: машини, металеві вироби, текстиль, продукти харчування, транспортні засоби.

Партнери з імпорту: країни ЄС, Швейцарія.

Велике Герцогство Люксембург (Люксембург)

Статті експорту: машини та обладнання, сталевий прокат, хімікати, вироби з гуми, скло.

Партнери з експорту: Німеччина, Франція, Бельгія, Великобританія, Італія, Нідерланди, США.

Статті імпорту: мінеральна сировина, метали, продукти харчування, якісні споживчі товари.

Партнери з імпорту: Бельгія, Німеччина, Франція, Нідерланди, США.

Князівство Монако (Монако)

Експорт: продукція легкої промисловості.

Імпорт: продукти харчування.

Королівство Нідерландів (Нідерланди)

Статті експорту: машини та обладнання, хімікати, продукти харчування.

Партнери з експорту: Німеччина, Бельгія, Люксембург, Франція, Великобританія, Італія, Центральна і Східна Європа.

Статті імпорту: машини й транспортне обладнання, хімікати, паливо, продукти харчування, одяг.

Партнери з імпорту: Німеччина, Бельгія, Люксембург, Великобританія, Франція, США, Центральна та Східна Європа.

Федеративна Республіка Німеччина (Німеччина)

Статті експорту: машини, транспортні засоби, хімікати, метал і промислові вироби, продукти харчування, текстиль.

Партнери з експорту: Франція, Великобританія, Італія, Нідерланди, Бельгія та Люксембург, США, Японія.

Статті імпорту: машини, транспортні засоби, хімікати, продукти харчування, текстиль, метали.

Партнери з імпорту: Франція, Нідерланди, Італія, Великобританія, Бельгія і Люксембург, США, Японія.

Французька Республіка (Франція)

Статті експорту: машини й транспортне обладнання, повітряні судна, пластик, хімікати, медикаменти, залізо та сталь; напої.

Партнери з експорту: Німеччина, Великобританія, Італія, Іспанія, Бельгія і Люксембург, США.

Статті імпорту: машини та обладнання, автомобілі, сира нафта, повітряні судна, пластик, хімікати.

Партнери з імпорту: Німеччина, Бельгія і Люксембург, Італія, Великобританія, США.

Швейцарська конфедерація (Швейцарія)

Статті експорту: машини, транспортні засоби, хімікати, метал та промислові вироби, продукти харчування, текстиль.

Партнери з експорту: Франція, Великобританія, Італія, Нідерланди, Бельгія і Люксембург, США, Японія.

Статті імпорту: машини, транспортні засоби, хімікати, продукти харчування, текстиль, метали.

Партнери з імпорту: Франція, Нідерланди, Італія, Великобританія, Бельгія та Люксембург, США, Японія.

2.3. Південна Європа

Південна Європа складається з наступних груп країн: 14 країн-держав – Республіка Албанія (Албанія), Князівство Андорра (Андорра), Боснія і Герцеговина, Грецька Республіка (Греція), Королівство Іспанія (Іспанія), Італійська Республіка (Італія), Республіка Північна Македонія (Північна Македонія), Республіка Мальта (Мальта), Португальська Республіка (Португалія), Республіка Сан-Марино (Сан-Марино), Республіка Сербія (Сербія), Республіка Словенія (Словенія), Республіка Хорватія (Хорватія), Чорногорія (Чорна Гора), а також 1 країна-автономія – Святий Престол (Місто-держава Ватикан) (Ватикан) та 1 країна-територія – Гібралтар.

Усього в Південній Європі 16 країн.

2.3.1. Історія розвитку країни

Республіка Албанія (Албанія)

Першими жителями на території сучасної Албанії були іллірійські племена тауланті, партени та бриги і, відповідно, існувала держава Іллірія [25]. У 167 році до н.е. країну захопили римляни. 395 року країна відійшла до Візантійської імперії. У V ст. н.е. відбувалися набіги аварів, гунів, а у VI ст. – слов'ян. У IX ст. південні й центральні райони країни захопила Болгарія, яка з 988 по 1019 рік входила до складу Візантії. У цей час Північну частину захопили серби. З 1331 по 1355 рік Албанія входила до складу Сербського королівства. У 1415–1423 роках Османська імперія завоювала центральні й південні території країни.

Після російсько-турецької війни 1877–1878 рр. на Берлінському конгресі було запропоновано передати Сербії і Чорногорії північну Албанію. Під час Першої світової війни 28 листопада 1914 року у Влері албанські лідери проголосили незалежність країни і утворили тимчасовий уряд. 20 грудня 1918 року на конференції у Лондоні лідери великих держав визнали незалежність Албанії, а управляти нею мав німецький князь Вільгельм Вид. Утім, він втік з країни 3 вересня 1914 року. Після цього Греція забажала приєднати Південну Албанію, Югославія – район Шкодера, а Італія мала отримати район Влера.

25 грудня 1918 року на конгресі у Дурресі албанці сформували тимчасовий уряд і призначили вибори до Албанського національного конгресу, який зібрався у 1921 році. 17 грудня 1920 року Албанія за підтримки Англії стала членом Ліги Націй, а 9 листопада 1921 року визнана у кордонах 1913 року. 27 листопада 1926 року був підписаний Договір про дружбу і безпеку, а наступного року ще й Договір про оборонний союз з Італією. У 1941 році Італія повернула Албанії Косово та західну Македонію. 11 січня 1946 року Народні збори оголосили Албанію республікою, а 14 березня була ухвалена Конституція Народної Республіки Албанія.

Князівство Андорра (Андорра)

Перші люди поселилися в Андоррі ще у верхньому палеоліті, а першими племенами були вестготи [25]. Засновником Андорри вважають Карла Великого, який зупинив просування арабів. У 218 році до н.е. через країну проходили війська Ганнібала. З 260 по 409 рік Андорра була частиною Римської імперії. У 803 році Андорра отримала незалежність. 988 року граф Барселони Борель II передав владу над країною єпископу Урхелю. У XII ст. сталася суперечка між французами та іспанцями за престолонаслідування, яка була вирішена у 1278 році. Згідно з договором князівство стало перебувати під спільним управлінням французьких графів Фуа (а з 1607 року право перейшло до голови французької держави) та єпископів із Сеу-д'Уржелі у Каталонії.

У 1419 році був утворений парламент країни під назвою Рада землі, в згодом – Генеральна Рада. Під час Першої світової війни країна дотримувалася нейтралітету, а під час Другої світової війни на її території перебували іспанські та французькі війська. 1982 року було створено перший уряд, а у 14 березня 1993 року – прийнята перша Конституція, і в цьому ж році країна стала членом ООН.

Боснія і Герцеговина

Перші поселення у країні спостерігалися у неоліті. Одні із перших племен, які з'явилися у країні, були іллірійці, а після них кельти [25]. У I ст. до н.е. країну завоювали римляни, які створили тут провінцію Іллірик. У V ст. країна відійшла до Візантії. У VII ст. сюди прийшли слов'яни. Боснія останньою прийняла християнство і останньою у регіоні створила свою державу.

На початку середньовіччя ця територія належала державі Рашка (Сербія), яка у 960 році отримала самоуправління. У XII ст. країна потрапила під владу Угорщини. З 1203 по 1377 рік країна була католицькою. 1377 року Тартко I Котроманич оголосив себе боснійським королем. У XIV ст. до Боснії входили Хорватія, Далмація і Герцеговина. Після смерті Тартка угорці захопили північну й центральну Далмацію,

а у 1449 році у Герцеговині (Хумі) місцевий феодал Степан Вукчич став герцогом. У 1463 році більша частина Боснії опинилася під владою турків, а 1482 року – і Герцеговина. Об'єднані території колишньої Боснії перебували під турками до 1718 року.

У 1878 році на Берлінському конгресі Боснію і Герцеговину передали під управління Австро-Угорщини. У 1903 році на сербський трон зійшов Петро I Карагеоргієвич і у країні відбувся підйом націоналізму. Боснійські серби захотіли об'єднатися із Сербією, а у 1914 році у Боснії вбили австрійського ерцгерцога Франца Фердинанда, що призвело до початку Першої світової війни. Після закінчення Першої світової Боснія потрапила до складу Королівства сербів, хорватів і словенців (з 1929 року – Королівство Югославія). Під час Другої світової війни під німецькою окупацією Боснія і Герцеговина перебували у складі Хорватії. Після війни країна стала окремою республікою у складі Югославії під керівництвом Йосипа Броз Тіто. У березні 1992 року Боснія і Герцеговина проголосила незалежність.

Грецька Республіка (Греція)

Перші люди тут з'явилися у період верхнього палеоліту. Першими жителями країни були пеласги, яких витіснили ахейці та юнійці, що проживали на півдні Балканського півострова до 2 тис. років до н.е. [25]. У 1,2 тис. років до н.е. з півночі у країну прийшли дорійці. Період з XI по VIII ст. до н.е. припадає на так званий гомерівський час. Перші міста-поліси у Греції з'явилися у IV ст. до н.е., і називалися Біотія. У V ст. до н.е. Греція перемогла Перську державу. З 300 року до н.е. і по 300 рік н.е. існувала перша загальногрецька мова койне.

У IV ст. до н.е. владу у Греції захопила македонська династія на чолі із царем Філіпом I Македонським, піхотинці якого билися у особливому строю – фаланзі. 336 року до н.е. царя Філіпа I убили і царем став дванадцятирічний Олександр Македонський, який у 334 році до н.е. перейшов Геддеспонт, вторгся у Перську імперію за царя Дарія III і підкорив її.

Утім, у 323 році до н.е. Олександр Македонський раптово помер і його імперія розпалася. Воєначальники почали воювати між собою, у результаті Птоломей, Селевк і Нікатор захопили більшість держави Македонського й утворили так звані еллінські держави, які проіснували майже 300 років. З II ст. до н.е. Грецією заволоділи римляни. З IV ст. н.е. Греція перебувала у складі Візантії. У 1054 році відбувся релігійний розкол між православними та католицькими країнами. 1453 року османи завоювали Константинополь і почали завойовувати Європу. У 1827 році об'єднаний флот Франції, Британії і Росії розбив турецько-єгипетський флот у Наварській бухті і за Андріанопольським договором турки змушені були погодитися на автономію Греції.

Офіційно Греція стала незалежною 3 лютого 1830 року за рішенням Лондонської конференції. До складу Греції увійшли Пелопонес, Аттика із сусідніми територіями, але без островів Егейського моря, які залишилися під владою османів. Першого президента країни Іоанніса Каподістрію вбили у 1831 році, а у 1833 році королем Греції став Оттон Баварський із династії Віттельсбахів. 1862 році греки вибрали собі короля датського принца Георга із династії Глюксбургів. У Першій світовій війні Греція була у союзі із Францією та Великою Британією. 1930 року грецький король Георг II призначив прем'єр-міністром Іоанніса Метаксаса, який не пропустив війська Мусоліні 28 жовтня 1940 року. Цей день у Греції досі святкують як День Охі. Утім, у 1941 році країну окупували німці.

1967 року відбулася змова чорних полковників і король Костянтин II втік, а у 1979 році на референдумі більшість греків проголосили проти відновлення монархії. У 1981 році Греція вступила у ЄС.

Королівство Іспанія (Іспанія)

У III ст. до н.е. країна була під владою Карфагена. У 197 році до н.е. Іспанію завоювали римляни. 1 тис. років до н.е. найдавніша держава на території Іспанії – Тартесс [25]. З 410 року н.е., з падінням Риму, антична епоха змінилася

епохою Середньовіччя. Після падіння Римської імперії країну об'єднали вестготи.

У 711 році країну почали завойовувати маври з Омейядського халіфату, і саме ця дата на території Іспанії вважається початком епохи Середньовіччя. Поразка маврів у 718 році при Кеваденри і утворення королівства Аустрія. 756 року араби створили Кордовський халіфат. У 824 році утворилося королівство Наварра. З 924 року королівство Аустрія носило назву Леон. У 1035 році утворилися королівства Кастилія та Арагон. 1037 року Леон і Кастилія об'єдналися. У 1479 році після шлюбу Фердинанда Арагонського та Ізабелли Кастильської було утворене єдине Іспанське королівство. Натомість закінчення епохи Середньовіччя пов'язане із завоюванням у 1492 році останнього оплоту ісламу в Іспанії, а саме Гранадського емірату.

Власне, у 1492 році було здійснено відкриття Колумбом Нового Світу і закладено основи колоніальної Іспанії. У 1474 році, після об'єднання Кастилії й Арагону, виникла знову цілісна країна. 1519 року іспанський король Карл I став імператором Священної Римської Імперії під іменем Карла V. Відповідно, у його володінні перебували не лише Іспанія, але й землі Габсбургів, Неаполь, Сицилія, Бельгія, Нідерланди та Австрія. З 1556 по 1598 рік імперією правив його син Філіп II, і це призвело до утворення у 1579–1581 роках Республік Сполучених провінцій і до поразки у 1588 році Іспанського флоту від Англії. Утім, при цьому королі була перемога над турками у 1571 році та придбання Португалії за спадщиною у 1581 році.

З 1618 по 1648 рік у Тридцятирічній війні Іспанія воювала разом із Габсбургами за відновлення своєї влади у Нідерландах, але програла. Останній із правителів Іспанії з династії Габсбургів був Карл II, який помер у 1700 році і після цього у країні правила династія Бурбонів, першим з якої був принц Філіп Бурбона. У 1700–1714 роках за іспанську спадщину воювали Іспанія разом із Францією проти Англії та Нідерландів. Також разом із Францією Іспанія воювала з Великою Британією у 1740–1748 рр., 1762–1763 рр., 1779–1783 рр. Власне за це й отримала від Франції у подарунок Луїзіану у Північній Америці. Після втручання Священного

союзу іспанський король з династії Бурбонів відновив свою абсолютну владу. У 1767 році відбулося вигнання ордену єзуїтів. У 1805 році при Трафальгарі іспанський флот розбила Англія і стала головною морською державою. Війна Іспанії з Францією у 1807–1814 роках. У 1898 році – ведення іспано-американських війн і втрата Куби та Пуерто-Рико. 1899 року Німеччина купила в Іспанії Каролінські і Маріанські острови у Тихому океані.

Під час Першої світової війни країна зберігала нейтралітет. 1931 року – проголошення Другої республіки та скинення короля. У Другій світовій війні іспанці воювали на стороні Німеччини. У 1956 році незалежність отримало Марокко, а Іспанія вступила в ООН. У 1975 році країна стає конституційною монархією.

Італійська Республіка (Італія)

Першими племенами на території сучасної Італії були: сабіняни, латиняни, італіки, лігури, етруски. Згодом з'явилися іллірійці а потім греки [25]. 21 квітня 753 року до н.е. Ромул заснував Рим. У VI ст. до н.е. Рим перебував під владою етруських царів. 290 року до н.е. Рим підкорив Середню Італію. Війна між патриціями та плебеями. У 265 році до н.е. – перемога над грецьким полководцем Пірром і завоювання південної Італії. У 264–241 рр. до н.е. – перша Пунічна війна з Карфагеном і завоювання Сицилії, Сардинії та Корсики. У 216 році до н.е. – друга Пунічна війна і поразка римлян під Каннами від Ганнібала. 202 року до н.е. Ганнібал був розбитий полководцем Сципіоном у битві при Замі, а Рим одержав Іспанію. У 168 році до н.е. римляни завоювали Грецію, а у 158 році – Малу Азію і Сирію. У 149–146 роках до н.е. – третя Пунічна війна і руйнування Карфагену. Диктатура Сулли у 88–79 роках до н.е. Повстання рабів на чолі із Спартаксом у 73–71 роках до н.е. У 49–45 роках до н.е. – завоювання Галлії Юлієм Цезарем. У 44 році до н.е. – вбивство Цезаря.

У 30 році до н.е. – завоювання Єгипту і встановлення Римської імперії. У I ст. до н.е. – завоювання Римом

Палестини та Іудеї. У 43 році н.е. – завоювання Британії. У 106 році н.е. – завоювання Дакії. У 306–337 роках, за правління Костянтина, християнство стало державною релігією. У 375 році відбулося вторгнення гунів і розпочалося велике переселення народів. 395 року Римська імперія розпалася на Західну і Східну. Грабування Риму племенем вандалів у 455 році. 476 року германський правитель Одоакр скинув останнього імператора Західної Римської імперії Ромула Августу. У 554 році Візантія запанувала в Італії. У 568 році північ Італії зайняли лангобарди. Поряд з королівством лангобардів існують герцогства: Трієнт, Фріуль, Споленто, Тоскана. Одночасно з ними існували візантійські володіння: Равенна, Істрія, Рим, Неаполь, Південь Італії та Сицилія. У 749–756 роках – кінець правління Візантії в Італії. У 773–774 роках країна завойована франкським імператором Карлом I Великим. З 774 по 887 роки у країні Каролінське правління. 915 року армія Південної та Центральної Італії на чолі з папою Іоаном X розбили сарацинів.

УХІІ ст. нормани захопили Південну Італію і Сицилію. У ХІІ–ХІV ст. Середня Італія входить до Папської області. У 1442 році Іспанія завоювала Сицилію. У ХVІ ст. Габсбурги воюють із Францією за Північну Італію. У 1705 році Ломбардія, а у 1713 році ще й Неаполітанське королівство та острів Сардинія відходять до Австрії. У 1796–1814 роках Італія перебуває під владою Наполеона. Після Віденського конгресу 1815 року Ломбардія і Венеція передані Австрії й відновлена Папська область. З 1831 року – початок епохи Рісорджименто (возз'єднання) Італії. У 1860 році австрійців вигнано із Сицилії, а у 1866 році – з Венеції.

1861 рік – утворення єдиного Італійського королівства. У 1870 році Рим стає столицею Італії, а світська влада Папи скасовується. 1889 року країна захопила Сомалі, а згодом Ефіопію та Еритрею. У Першій світовій війні країна була в Антському союзі. За Сен-Жерменським договором Італія одержала Південний Тіроль та Істрію з м. Трієстом. У 1922 році до влади приходить Муссоліні. У 1929 році – Латеранська угода з Папою про утворення держави Ватикан. 1935 року

Італія окупувала Ефіопію. У 1936–1939 роках – участь італійців у громадянській війні на боці генерала Франко. У 1939 році – «Сталевий пакт» про союз з гітлерівською Німеччиною та інтервенція італійців в Албанію.

1940 року Італія вступила у Другу світову війну на боці Німеччини та окупувала Південну Францію. У 1943 році – висадка англо-американців на Сицилії. 1945 року стратили Муссоліні і війна в Італії закінчилася. У 1947 році, у результаті референдуму, Італія стає республікою. 1949 року Італія вступила у НАТО. У 1964 році – приєднання м. Трієст до Італії. 1957 року Італія – серед засновників попередника ЄС.

Республіка Північна Македонія (Північна Македонія)

Перші люди на території сучасної Північної Македонії з'явилися у часи неоліту. Першими проживали тут племена: епірці, іллірійці, фракійці, пеонійці [25]. У 1 тисячолітті до н.е. частина країни входила у Пеонійське царство. У 707 році до н.е. утворилося Давньомакедонське царство, і першим царем був Пердікка I. У 359–336 роках до н.е. під контроль македонців, за царювання Філіпа II, перейшла уся континентальна Греція, Фессалія, Епір і частина Фракії. При царюванні Олександра II Македонського були завойовані Перська імперія, Єгипет, Бактрія, Согдіан і навіть частина Індії. Після смерті Олександра імперія розпалася, а Македонія й Греція перейшли під владу одного з його полководців Антипатра з династії Діадохів. У 227 році до н.е. до влади прийшла династія Антигонідів. Унаслідок поразки від римлян у першій і другій Македонських війнах, Македонія позбулася Фессалії, Фракії та Іллірії. Після третьої Македонської війни у 171–168 роках до н.е. Македонія перестала існувати. У I ст. н.е. місто Філіпи стало першим у Європі, куди прийшло християнство, а у 380 році християнство стало державною релігією. 395 року Македонія розділена на: Македонію Першу (південь) і Македонію Другу (північ).

З IV ст. н.е. Македонія перебуває у складі Візантії. У 550 році відбулася перша спроба слов'ян захопити Фессалоніки. До кінця VII ст. н.е. майже усі землі Македонії були заселені

греками. У VII ст. тут виник племінний союз слов'ян на чолі з Пребондом. 680 року до країни вдерся протоболгар хан Кубера. У IX ст. Македонія була завойована військами Першого Болгарського царства і під владою Візантії залишилося лише місто Фессалоніки. У 1018 році Візантія підкорила Болгарське царство, а у кінці XII ст. незалежність Болгарії була відновлена. З 1207 по 1214 рік у Македонії існувало напівзалежне князівство Севастократорів, а потім, до 1230 року, – Епірський деспотат. З 1230 по 1249 рік країна входила до Другого Болгарського царства, а згодом стала частиною Нікейської імперії.

З 1281 по 1355 рік Македонія перебувала у складі Сербської держави. 26 вересня 1371 року у Марицькій битві македонці програли туркам-османам. У 1815 році виникло незалежне Сербське князівство, а 1829 року незалежною стала Греція. У 1878 році, за умовами Сан-Стефанського договору, було утворене Болгарське царство, до якого увійшла майже уся Македонія. 1878 року було укладено новий мирний договір, у результаті якого Македонія залишилася у складі Османської імперії. У 1893 році – утворена таємна організація «Внутрішня македонська-ординська революційна організація», яка у 1919 році перейменована на Внутрішню македонську революційну організацію. На початку Першої Балканської війни болгарські війська зайняли східну, а сербські – західну частину Македонії. У результаті Другої Балканської війни до Греції відійшла Південна Македонія, до Сербії – Центральна та Західна, а до Болгарії – Північно-Східна.

За підсумками Першої світової війни Македонію поділили: Греція (Егейська), Королівство сербів, хорватів і словенців (з 1929 року – Королівство Югославія) (Вардарське), Болгарія (Пірінське). Під час Другої світової війни Македонію окупувала Болгарія, а з 1944 року – Югославія. З 1946 року до Греції відійшла Західна Фракія, а до Югославії – Вардарська Македонія, яка стала називатися Народна Республіка Македонія (з 1963 року – Соціалістична Республіка Македонія). 17 вересня 1991 року парламент країни проголосив про утворення незалежної Македонії.

Республіка Мальта (Мальта)

Перші поселенці із Сицилії з'явилися на Мальті 5 тис. років до н.е. У першому тисячолітті до н.е. країну колонізували фінікійці з міста Тір [25]. У 736 році до н.е. острів захопили греки і назвали Меліта, а з 400 року до н.е. островом володіли карфагенці. Римська імперія захопила острів у 218 році до н.е. У 440 році острів захопили вандала, а у 533 році його відвоювала Візантія. У 870 році країну завоювали араби. У 1090 році острів перебував під владою сицилійських нормандців, а у 1194 році – під владою германців. З 1282 року острів під владою королівства Арагону. У 1429 році його розграбували мусульмани. 1530 року імператор Карл V передає в управління острів Ордену св. Іоанна Ієрусалимського. У 1565 році острів не вдалося захопити туркам. У 1798 році острів захопив Наполеон I, а з 1800 по 1813 рік він перебував під протекторатом Великої Британії. У 1813–1814 роках на острові вирувала чума.

З 1814 року острів є офіційною частиною Великої Британії. У 1849 році було створено національну мальтійську раду під контролем британців. У 1964 році Мальта отримала незалежність, а у 1974 році стала республікою і оголосила про свою нейтральність.

Португальська Республіка (Португалія)

Першим племенем із VI ст. до н.е. на території сучасної Португалії були лузітани (кельти). У 34 році н.е. країну захопили римляни і створили тут провінцію Лузітанія [25]. З 410 по 715 рік країною володіли свеви, алани і вестготи. У VIII ст. територію захопили мусульмани і християни розпочали визвольну війну – Реконкісту. Результатом цієї війни й було виникнення Португалії як окремої країни. З 860 року утворилося Графство Португалія у складі Леонського королівства, а з 1139 по 1910 рік – Королівство Португалія. Португальська колоніальна імперія існувала з XV по XX ст.

У 1498 році португалець Васка да Гама відкрив морський шлях до Індії. 1500 року Педру Алваріш Кабрал відкрив Бразилію, а у 1521 році Гашпар Корте-Реал – Канаду. Також

португальці першими досягли Австралії. У 1529 році між Португалією та Іспанією був укладений Сарагоський договір про розподіл сфер впливу в Індійському океані. У цьому регіоні Португалія мала колонії в Гоа, Малацці, Макао, Тиморі. З 1385 по 1580 рік країною правила Авіська династія, а після неї – з 1590 по 1640 рік країна мала унію з Іспанією.

Після Реставраційної війни у 1640–1668 роках країна повернула собі незалежність. Португалія здобула великі колонії в Африці й Азії, а також Бразилію і стала наддержавою. Утім, після французької навали у 1828–1834 роках, вона стала другорядною європейською державою. У 1910 році країна стала республікою. Під час Першої світової війни Португалія воювала на стороні Антанти. У 1926 році була утворена Друга Португальська Республіка під керівництвом Антоніу Салазара. Під час Другої світової війни з 1939 по 1945 рік країна зберігала нейтралітет.

У 1949 році Португалія стала членом НАТО, а у 1955 році – членом ООН. Третя республіка пов'язана з тим, що у 1974 році у країні відбулася Революція гвоздик і до влади прийшли ліві сили, які у 1976 році прийняли нову соціалістичну Конституцію. У 1986 році країна стала членом ЄС.

Республіка Сан-Марино (Сан-Марино)

Країну заснував св. Марин 3 вересня 301 року н.е. З 885 року була утворена республіка Сан-Марино [25]. У 951 році герцог Беренгар II переховувався у країні. 1291 року Папа Микола IV визнав незалежність Сан-Марино. 8 жовтня 1600 року було прийнято Конституцію країни, яку змінили у 1906 році. Папи римські кілька разів намагалися захопити країну. У 1543 році папське військо вночі заблукало в урочищі гори Титано, і цю безкровну перемогу святкують і досі у країні. 1740 року була окупована папськими військами, а у 1740 році визнана Папою Климентом XII знову незалежною. Наполеон I пропонував Сан-Марино союз.

З 1831 року країна часто ставала притулком для політичних біженців. 22 березня 1862 року визнана Італією. У Першій світовій війні країна була на боці Антанти,

а у Другій світовій – на боці Італії. З 10 серпня по 21 вересня 1944 року країна перебувала під окупацією німців.

Нині Сан-Марино підтримує зв'язки з Італією і дотримується нейтралітету та неприєднання.

Республіка Сербія (Сербія)

Першими жителями країни були іллірійці, після яких прийшли кельти. З III ст. територія потрапила під владу римлян [25]. Після падіння Римської імперії Сербія стала частиною Візантії. У V ст. сюди прийшли слов'янські племена сербів, хорватів та словенців. У 879 році серби прийняли християнство. 969 року була утворена незалежна Сербія, а у 1217 році – Перше Сербське королівство, яке проіснувало до 1346 року. З 1346 року королівство перетворилося у Царство Сербії та РOMEї, яке включало навіть територію Албанії і Північної Греції. У 1389 році на Косовому полі сербське військо розбили османи. Повне османське панування у Сербії розпочалося у 1459 році. У 1830 році Сербське князівство отримало автономію у складі Османської імперії. Після поразки Османської імперії у 1878 році країна здобула незалежність.

Після закінчення Першої світової війни утворилося Королівство сербів, хорватів та словенців на чолі з королем Сербії (з 1929 року – Королівство Югославія). Під час Другої світової війни країна була окупована Німеччиною та Італією. У 1945 році Югославія була проголошена федеративною республікою. У 1991 році утворилася союзна держава Сербія та Чорногорія. З червня 2006 року Чорногорія оголосила про свою незалежність, а 5 червня цього ж року Сербія проголосила себе спадкоємницею Югославії. 17 лютого 2008 року автономний край Косово проголосив незалежність.

Республіка Словенія (Словенія)

Перші люди з'явилися на території сучасної Словенії у ранньому палеоліті. Першими племенами були іллірійці – 1,2 тис. років до н.е., а у IV ст. до н.е. сюди прийшли кельти [25]. Цього самого часу греки заснували колонію Егіда (нині

Копер). З I ст. н.е. країна була завойована римлянами і поділена між трьома провінціями: Далмація, Норікум і Паннонія. Країна належала Аварському каганату і у VI ст. сюди заселилися словенці. Перша держава – князівство Хорутанія утворена у 625 році. У 788 році Хорутанське князівство завоювали франки.

З 843 року, після розвалу Франкської держави, Словенія відійшла до Східно-Франкського (Німецького) королівства. З XII ст. прибережна частина країни була під владою Венеціанської республіки, а 1276 року Габсбурги завоювали Штирію, у 1335 році приєднали Крайну і Каринтію, у 1382 році – Трієст. Після Першої світової війни і розпаду Австро-Угорщини у 1918 році країна увійшла до Королівства словенців, хорватів і сербів, а з 1919 року – до складу Королівства Югославії. Під час Другої світової війни Словенію окупували Німеччина та Італія, а у 1945 році Словенія стала Соціалістичною Республікою Словенією у складі Югославії.

25 червня 1991 року Республіка Словенія проголосила незалежність від Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії.

Республіка Хорватія (Хорватія)

У VI–VII ст. н.е. до сучасної країни Хорватії прийшли племена хорватів. У цей період ця територія була під владою римлян. 925 року хорвати перемогли візантійців, а згодом і фракійців [25]. У 1091 році країну завоювала Угорщина. У 1102 році було підписано Конвенційний пакт про об'єднання з угорцями. З 1526 року по XVII ст. країна перебувала під владою османів.

З 1867 року по 1918 рік Австро-Угорське королівство Хорватії і Словенії стали частиною Угорщини. 28 жовтня 1918 року Хорватія вийшла зі складу імперії Габсбургів, а наступного дня утворила Королівство сербів, хорватів і словенців (з 1929 року – Королівство Югославія). З 1941 по 1945 рік існувала незалежна держава Хорватія. Після Другої світової війни і до 1974 року існувала держава Югославія (з 1974 року Соціалістична Федеративна Республіка Югославія).

25 червня 1991 року парламент країни ухвалив Декларацію про незалежність і суверенітет.

Чорногорія (Чорна Гора)

Першими територію заселили іллірійці. З I ст. н.е. країна перебувала під владою римлян. У 486 році Діоклею спалили готи [25]. У VII ст. тут заселилися слов'яни, яких називали дуклянами. Першою була Дуклянська держава, а на півночі – Травунія. З IX ст. у країну прийшло християнство. Після правління династії Воїславичів Зета була приєднана до Рашки Стефоном Неманом.

У 1170 році територію приєднала сербська держава Неманичів. З 1366 року існувало князівство Зета. У XIV–XV ст. приморські території країни захопила Венеція. З 1421 по 1439 рік Зету захопили серби. У 1499 році країна – у складі Османської імперії. Із XVI ст. отримала назву Чорногорія. У XVII ст. до влади прийшли Цетинські митрополити, а з 1796 року країна стала незалежною. З 1852 року князівство під владою династії Непошів.

У 1878 році Чорногорію визнано незалежною, а з 1910 року вона стала королівством. Під час Першої світової війни країна виступала на боці Антанти. У 1916 році країна була окупована Австро-Угорщиною, а 1918 року – Сербією. 1 грудня 1919 року країна перебувала у складі Королівства сербів, хорватів і словенців (з 1929 року – Югославія). Під час Другої світової війни її окупували італійці. З 1926 року – Федеративна республіка, а з 2006 року – Чорногорія.

Святий престол (Місто-держава Ватикан) (Ватикан)

Найменша у світі незалежна країна, яка має назву Римська курія, заснована на території, котра у Римі вважалася святою. На цій території знаходилася вілла матері римського імператора Калигули, а потім іподром [25]. У 64 році був розіп'ятий святий Петро. 326 року над гробницею св. Петра спорудили базиліку Костянтина. У VII ст., за підтримки Карла Великого, було створено Папську державу, яка проіснувала до 1870 року, коли утворилося Італійське королівство, котре цю державу й анексувало. У XVI ст. Папська держава мала у своєму складі наступні герцогства: Кастро, Анконська Марка, Падуя, Пяченца, Модена, Романья, Урбіно, Сполето та провінції Болонью, Перуджу, Орвієтано,

У 1929 році була ратифікована угода між Італією і Святим Престолом, відповідно до якої утворилася держава Ватикан.

Гібралтар

Уперше півострів заселили у ранньому палеоліті. Першими племенами у країні були фінікійці у 950 році до н.е. [25]. Після падіння Римської імперії країна стала частиною королівства вестготів, а у 711 році була завойована маврами. Слово «гібралтар» з арабської означає Гібр Аль-Тарік – гора Тарік. Власне, це ім'я арабського командувача, який висадився на Гібралтарі 29 квітня 711 року і започаткував арабську експансію у Європу, що тривала аж до 1492 року.

З 1309 по 1333 рік країна належала королівству Кастилія. У 1704 році англійський адмірал Джордж Рук захопив Гібралтар, а за Утрехтським миром 1713 року ця територія була приєднана до Англії. 1967 року місцевий референдум підтвердив британську приналежність цієї території. Між Іспанією та Англією за цю територію були три війни, але англійці завжди його утримували. Острів дозволяє контролювати вихід в Атлантичний океан із Середземного моря.

2.3.2. Політичний та адміністративний устрій

Республіка Албанія (Албанія)

Країна знаходиться на узбережжі Адріатичного та Іонічного морів, між Грецією і Югославією. Загальна площа – 28,748 тис. км² (табл. 2.16).

Столиця: Тирана.

Адміністративний поділ: 12 повітів.

Очолює країну: президент республіки.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: рада міністрів, запропонована прем'єр-міністром і призначена президентом; вибори: президент обирається на

5 років Народною асамблеєю; прем'єр-міністр призначається президентом.

Законодавча влада: однопалатні Народні збори (Kuvendi Popullor) (155 місць; більшість членів обираються прямим загальним голосуванням, а деякі пропорційним голосуванням на 4 роки).

Судова влада: Верховний суд (голова Верховного суду обирається Народною асамблеєю на 4 роки).

Рис. 2.30. Географічне розташування Албанії

Джерело: [23]

Таблиця 2.16

Політичний та адміністративний устрій Південної Європи

Країна	Площа країни, км ²	Столиця (адміністративний центр)	Адміністративний поділ	Форма правління
Албанія	28748	Тирана	12 повітів	Парламентська республіка
Андорра	468	Андорра-ла-Велья	7 парафій	Парламентська демократія
Боснія і Герцеговина	51 197	Сараєво	3 округи	Парламентська республіка
Греція	131 957	Афіни	13 регіонів, 1 автономна територія	Парламентська республіка

Закінчення табл. 2.16

Країна	Площа країни, км ²	Столиця (адміністративний центр)	Адміністративний поділ	Форма правління
Гібралтар	7	Гібралтар	—	Заморська територія Великобританії
Іспанія	505370	Мадрид	17 автономних спільнот, 2 автономні міста	Парламентська конституційна монархія
Італія	301340	Рим	15 регіонів, 5 автономних областей	Парламентська республіка
Північна Македонія	25 713	Скоп'є	70 муніципалітетів, 1 місто	Парламентська республіка
Мальта	316	Валлетта	68 місцевих рад	Парламентська республіка
Португалія	92 090	Лісабон	18 округів, 2 автономні області	Президентсько-парламентська республіка
Сан-Марино	61	Сан-Марино	9 муніципалітетів	Парламентська республіка
Ватикан	0,44	Ватикан	—	Церковна виборна монархія
Сербія	77474	Белград	117 муніципалітетів, 28 міст	Парламентська республіка
Словенія	20273	Любляна	200 общин і 12 міських муніципалітетів	Парламентська республіка
Хорватія	56594	Загреб	20 повітів, 1 місто	Парламентська республіка
Чорногорія	13812	Подгорица	26 муніципалітетів	Парламентська республіка

Джерело: [10]

Князівство Андорра (Андорра)

Країна розташована між Францією та Іспанією. Загальна площа – 468 км².

Столиця: Андорра-ла-Велья.

Адміністративний поділ: 7 парафій.

Очолює країну: французький та іспанський співправитель.

Очолює уряд: президент виконавчої ради.

Уряд: виконавча рада (Govern), яку призначає президент виконавчої ради; вибори: президент виконавчої ради обирається Генеральною радою та співправителями на роки.

Законодавча влада: однопалатна Генеральна рада Долин Андорри (Consell General de las Valls) (28 місць; члени ради обираються загальним прямим голосуванням на чотирирічний термін).

Судова влада: Суд суддів (Tribunal de Batlles); Суд судів (Tribunal de Corts); Верховний суд Андорри (Tribunal Superior de Justicia d'Andorra); Конституційний суд (Tribunal Constitucional).

Рис. 2.31. Географічне розташування Андорри

Джерело: [23]

Боснія і Герцеговина

Країна знаходиться на узбережжі Адриатичного моря і межує з Хорватією. Загальна площа – 51,197 тис. км².

Столиця: Сараєво.

Адміністративний поділ: 3 округи.

Очолює країну: голова Президії.

Очолює уряд: голова ради міністрів.

Уряд: члени ради міністрів призначаються головою ради міністрів, затверджуються Національною палатою представників; вибори: три члени Президії (один боснієць, один хорват та один серб) обираються загальним голосуванням на 4 роки.

Законодавча влада: двопалатна Парламентська асамблея (Skupstina), що складається з Національної палати представників (Predstav-nicki Dom) (42 місця – 14 сербів, 14 хорватів і 14 боснійців; члени палати обираються прямим голосуванням на 2 роки) і Палати народу (Dom Naro (15 місць – 5 боснійців, 5 хорватів, 5 сербів; члени палати обираються на 2 роки).

Судова влада: Конституційний суд; новий державний суд; у кожній частині держави є Верховний суд, 10 обласних судів та кілька муніципальних судів.

Рис. 2.32. Географічне розташування Боснії і Герцеговини

Джерело: [23]

Грецька Республіка (Греція)

Країна розташована на узбережжі Егейського, Іонічного та Середземного морів між Албанією і Туреччиною. Загальна площа – 131,957 тис. км².

Столиця: Афіни.

Адміністративний поділ: 13 регіонів та 1 автономна область.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: кабінет призначається президентом за поданням прем'єр-міністра; вибори: президент обирається Парламентом на 5 років.

Законодавча влада: однопалатний Парламент (Vouli ton Ellinon) (300 місць; члени обираються прямим загальним голосуванням на 4 роки).

Судова влада: Верховний суд; Особливий верховний суд; судді призначаються довічно президентом після консультації з юридичною радою.

Рис. 2.33. Географічне розташування Греції

Джерело: [23]

Королівство Іспанія (Іспанія)

Країна розташована на узбережжі Біскайської затоки, Середземного моря, Північної Атлантики; на південний захід від Франції за Піренеями. Загальна площа – 505,370 тис. км², яка включає Балеарські острови, Канарські острови тощо.

Столиця: Мадрид.

Адміністративний поділ: 17 автономних спільнот та 2 автономні міста.

Очолює країну: король Філіп VI (із 14 червня 2014 р.).

Очолює уряд: глава уряду.

Уряд: рада міністрів, що призначається главою уряду; Державна Рада, яка є консультативним органом при уряді; вибори: спадкова монархія; кандидатура глави уряду пропонується королем та затверджується Національною асамблеєю після виборів до законодавчого органу.

Законодавча влада: двопалатна Національна асамблея (Las Cortes Generales), що складається із Сенату (259 місць – 208 членів обираються загальним голосуванням і 51 призначається регіональними законодавчими органами на 4 роки) та Конгресу депутатів (350 місць; члени обираються на загальному голосуванні на 4 роки).

Судова влада: Верховний суд.

Рис. 2.34. Географічне розташування Іспанії

Джерело: [23]

Італійська Республіка (Італія)

Країна представляє собою півострів у центральній частині Середземного моря на північний схід від Тунісу. Загальна площа – 301,340 тис. км².

Столиця: Рим.

Адміністративний поділ: 15 регіонів та 5 автономних областей.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр (голова ради міністрів).

Законодавча влада: двопалатний парламент, який складається із Палати депутатів (400 осіб, обираються на загальнонаціональних виборах) та Сенату (200 осіб, обираються на регіональних виборах).

Уряд: рада міністрів, що призначається прем'єр-міністром і схвалюється президентом; вибори: президент обирається електоральною колегією, яка складається з обох палат Парламенту та 58 регіональних представників на 7 років; прем'єр-міністр призначається президентом і затверджується Парламентом.

Судова влада: Конституційний суд, що складається з 15 суддів (третина призначається президентом, третина – парламентом, третина обирається ординарним та адміністративним вищими судами).

Рис. 2.35. Географічне розташування Італії

Джерело: [23]

Республіка Північна Македонія (Північна Македонія)

Країна розташована на північ від Греції. Загальна площа – 27,713 км².

Столиця: Скоп'є.

Адміністративний поділ: 70 муніципалітетів, 1 місто.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: рада міністрів, обирається більшістю голосів усіх депутатів Зборів; вибори: президент обирається загальним голосуванням на 5 років; прем'єр-міністр обирається парламентом.

Законодавча влада: однопалатні Збори (120 місць – 85 членів обираються загальним голосуванням; 35 членів Зборів обираються за партійними списками пропорційно результатам партій на загальних виборах; термін повноважень палати – 4 роки).

Судова влада: Конституційний суд; Республіканський суд; усі судді обираються Судовою радою.

Рис. 2.36. Географічне розташування Північної Македонії

Джерело: [23]

Республіка Мальта (Мальта)

Країна розташована на островах у Середземному морі, на південь від Сицилії (Італія). Загальна площа – 316 км².

Столиця: Валлетта.

Адміністративний поділ: 68 місцевих рад.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: кабінет призначається президентом за поданням прем'єр-міністра; вибори: президент обирається Палатою представників на 5 років; президент призначає прем'єр-міністра на 5 років.

Законодавча влада: однопалатна Палата представників (зазвичай 65 місць; члени обираються загальним голосуванням на 5 років).

Судова влада: Конституційний суд; Апеляційний суд; судді обох судів призначаються президентом за поданням прем'єр-міністра.

Рис. 2.37. Географічне розташування Мальти

Джерело: [23]

Португальська Республіка (Португалія)

Країна розташована на узбережжі Атлантичного океану, на захід від Іспанії. Загальна площа – 92,090 тис. км², включаючи Азорські острови та острів Мадейра.

Столиця: Лісабон.

Адміністративний поділ: 18 округів (distrito) та 2 автономні області (região autónoma).

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: рада міністрів, яку призначає президент; Державна рада, що виступає як консультативний орган при президенті; президент обирається прямим голосуванням терміном на 5 років; президент призначає прем'єр-міністра.

Законодавча влада: однопалатні Збори Республіки (Assembleia da Republica) (230 місць; члени палати обираються прямим голосуванням на 4 роки).

Судова влада: Верховний суд, судді призначаються довічно Вищою суддівською радою.

Рис. 2.38. Географічне розташування Португалії

Джерело: [23]

Республіка Сан-Марино (Сан-Марино)

Країна є анклавом у Центральній Італії. Її площа – усього 61,2 км².

Столиця: Сан-Марино.

Адміністративний поділ: 9 муніципалітетів (castello).

Очолює країну: співправителі країни два капітан-регенти.

Очолює уряд: державний секретар із зовнішніх та політичних справ.

Уряд: конгрес держави обирається Великою генеральною радою на 5 років; вибори: співправителі країни (капітани-регенти) обираються Великою генеральною радою на 6 місяців; допомагають капітанам-регентам три державні секретарі – закордонних справ, внутрішніх справ та фінансів; державний секретар із закордонних справ має багато прерогатив прем'єр-міністра.

Законодавча влада: однопалатна Велика генеральна рада (60 місць; члени обираються прямим загальним голосуванням на 5 років).

Судова влада: Рада дванадцяти.

Рис. 2.39. Географічне розташування Сан-Марино

Джерело: [23]

Республіка Сербія (Сербія)

Країна розташована у центральній частині Балканського півострова. Межує на півночі з Угорщиною, на північному сході – з Румунією, на сході – з Болгарією, на півдні – з Північною Македонією та Чорногорією, на заході – з Хорватією і з Боснією та Герцеговиною. Площа країни – 77,474 км².

Адміністративний поділ: 117 муніципалітетів, 28 міст.

Столиця: Белград.

Очолює країну: президент, обирається на 5 років на загальних прямих виборах.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: рада міністрів на чолі з головою, який обирається парламентом із числа запропонованих президентом кандидатур. Голова формує уряд, який затверджується парламентом.

Законодавчий орган – однопалатний парламент (Народна скупщина) у складі 250 депутатів, які обираються на 4 роки.

Судова влада: Конституційний суд, Вища судова інстанція, Верховний касаційний суд, апеляційні суди, суди першої інстанції, Верховна рада юстиції.

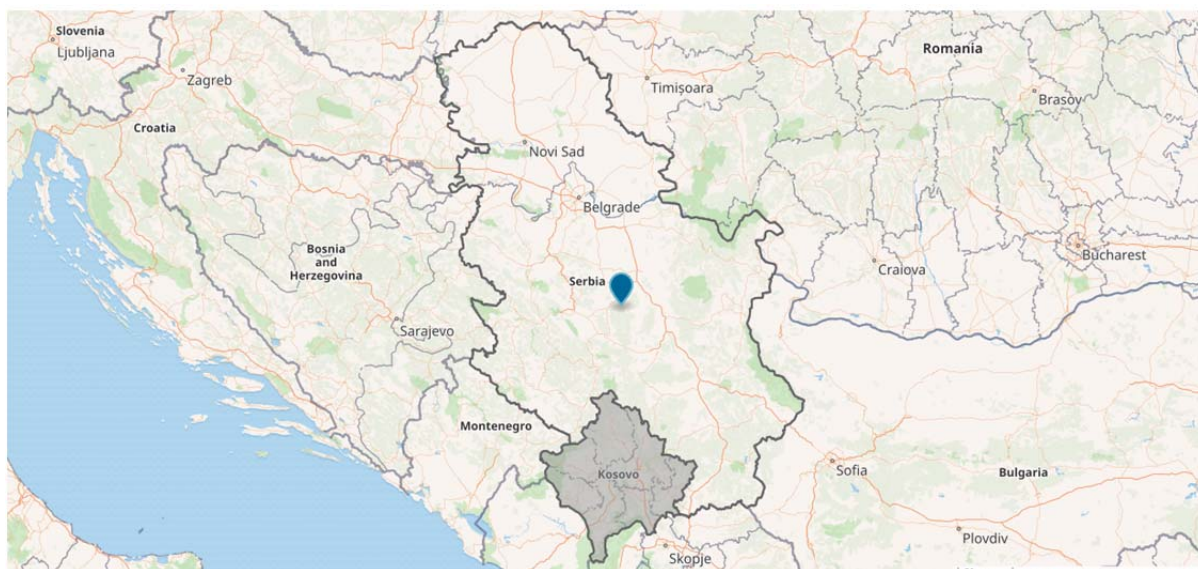

Рис. 2.40. Географічне розташування Сербії

Джерело: [23]

Республіка Словенія (Словенія)

Країна розташована на схід від Альп, узбережжя Адріатичного моря, між Австрією та Хорватією. Площа країни – 20,273 км².

Столиця: Любляна.

Адміністративний поділ: 200 общин і 12 міських муніципалітетів.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: рада міністрів, що призначається прем'єр-міністром та затверджується Державними зборами; вибори: президент обирається прямим голосуванням на 5 років; президент висуває лідера партії більшості чи коаліції більшості на посаду прем'єр-міністра, кандидатуру якого затверджують Державні збори.

Законодавча влада: однопалатні Державні збори (Drzavni Zbor) (90 місць, 40 членів обираються за допомогою прямих

виборів, 50 – на основі пропорційного представництва; термін діяльності 4 роки); Державна рада (Državni Svet), яка є дорадчим органом з обмеженими законодавчими повноваженнями.

Судова влада: Верховний суд, судді призначаються Державними зборами за рекомендацією Судової ради; Конституційний суд, судді обираються строком на 9 років Державними зборами та призначаються президентом.

Рис. 2.41. Географічне розташування Словенії

Джерело: [23]

Республіка Хорватія (Хорватія)

Країна розташована на узбережжі Адриатичного моря, між Боснією та Герцеговиною і Словенією. Площа країни – 56,594 км².

Столиця: Загреб.

Адміністративний поділ: 20 повітів (županija), 1 місто.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: рада міністрів призначається прем'єр-міністром та затверджується президентом і Палатою представників; вибори: президент обирається загальним голосуванням на 5 років;

прем'єр-міністр призначається президентом відповідно до балансу сил у законодавчих зборах.

Законодавча влада: двопалатний Собор, що складається з Палати провінцій (Zupanijski Dom) (68 місць: 63 члени обираються прямим загальним голосуванням, 5 призначаються президентом; термін повноважень – 4 роки) і Палати представників (Zastupnicki Dom) (151 місце, члени обираються прямим голосуванням).

Судова влада: Верховний суд; Конституційний Суд; судді обох судів призначаються на 8 років Правовою радою республіки, яка обирається Палатою представників.

Рис. 2.42. Географічне розташування Хорватії

Джерело: [23]

Чорногорія (Чорна Гора)

Країна у Південно-Східній Європі. Розташована на узбережжі Адриатичного моря і є частиною Балканського півострова. Межує із Сербією, Боснією та Герцеговиною, Косовом, Албанією і Хорватією.

Столиця: Подгориця.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: влада, яка затверджується Скупщиною за пропозицією президента. Президент обирається на 5 років у ході загального прямого таємного голосування.

Законодавча влада: Скупщина – однопалатний парламент країни, складається з 81 депутата. Депутати обираються всенародним голосуванням строком на 4 роки. Вибори проходять за пропорційною системою. Обираються 76 депутатів плюс 5 албанських представників висуваються від албанської меншини.

Судова система дворівнева. Верховний суд Чорногорії забезпечує єдність правозастосовної практики на усій території республіки. Крім дворівневої судової системи існує також Конституційний суд.

Рис. 2.43. Географічне розташування Чорногорії

Джерело: [23]

Святий престол (Місто-держава Ватикан) (Ватикан)

Країна знаходиться у межах Риму (Італія). Загальна площа – усього 0,44 км².

Столиця: Ватикан.

Адміністративного поділу немає.

Очолює країну: Папа Франциск (з 13 березня 2013 року).

Очолює уряд: державний секретар кардинал.

Уряд: Папська рада призначається Папою; вибори: Папа обирається довічно колегією кардиналів; державний секретар призначається Папою.

Законодавча влада: однопалатна Папська рада.

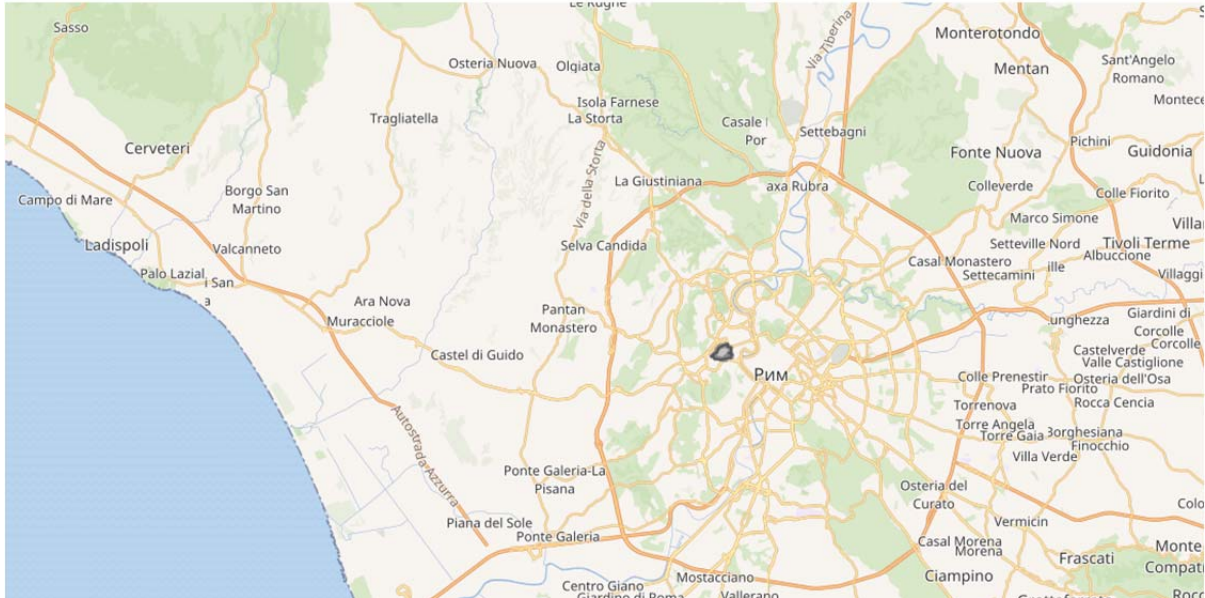

Рис. 2.44. Географічне розташування Ватикану

Джерело: [23]

Гібралтар

Країна лежить на вузькому гористому просторі на півдні Піренейського півострова. Має північний кордон з Іспанією. Площа становить 7 км².

Стан залежності: заморська територія Великої Британії.

Столиця: Гібралтар.

Адміністративний поділ відсутній.

Очолює країну: король ЧАРЛЬЗ III, представлений губернатором і командувачем.

Очолює уряд: головний міністр.

Уряд: рада міністрів призначається у складі 15 обраних членів Палати зборів губернатором по консультації з головним міністром; є також рада Гібралтару – дорадчий орган при губернаторові; виборів немає; спадкова монархія; губернатор призначається монархом; головного міністра призначає губернатор.

Законодавча влада: однопалатна Палата зборів (18 місць, 15 членів обираються загальним голосуванням, один призначається на посаду спікера, 2 займають місця за посадою; термін повноважень – 4 роки).

Судова влада: Верховний суд; Апеляційний суд.

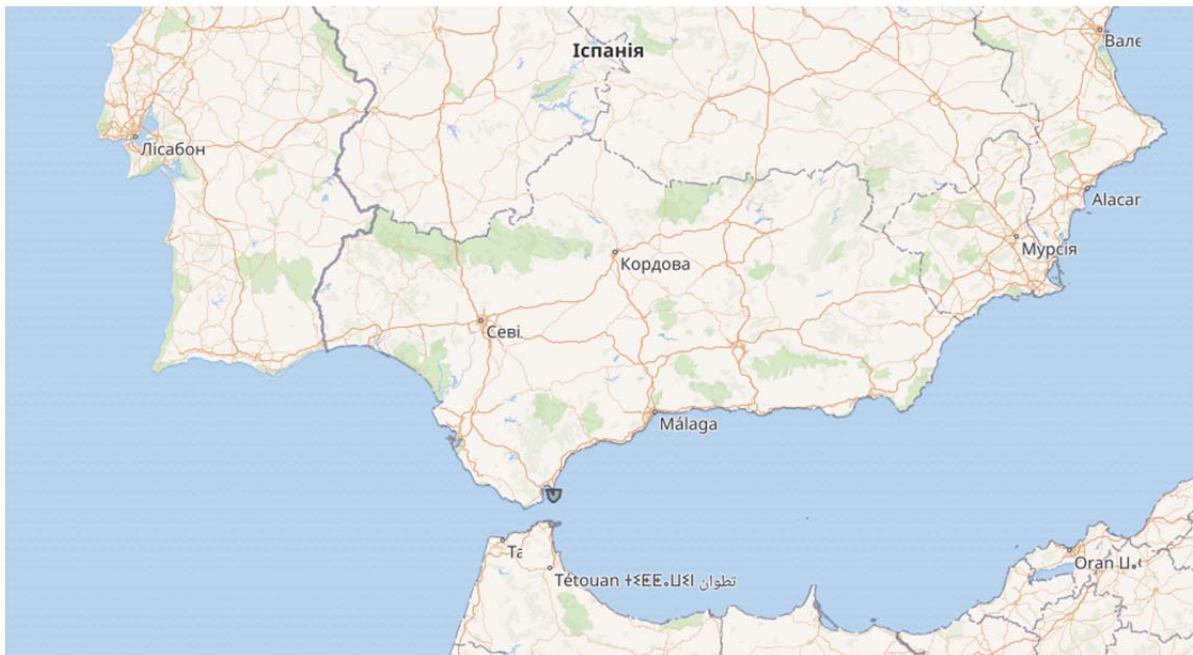

Рис. 2.45. Географічне розташування Гібралтару

Джерело: [23]

2.3.3. Природні умови

Республіка Албанія (Албанія)

У рельєфі в країні переважають гори й пагорби. Також є невеликі прибережні рівнини.

Мінімальна та максимальна висоти: Адріатичне море – 0 м; гора Корабіт – 2764 м.

Клімат м'який і помірний. Зима прохолодна, хмарна, волога, а літо спекотне, ясне, сухе. У внутрішніх районах країни більш прохолодно й волого (табл. 2.17).

Таблиця 2.17

Природні умови Південної Європи

Країна	Найвища і найнижча точка, м	Найвища і найнижча температура, °С	Найбільша кількість опадів, мм/рік	Найдовша річка, км	Найглибше озеро, м
Албанія	г. Корабіт – 2 764, Адріатичне море – 0	42,2 – Тирана (-20)	2 600	Дрин – 280	Охрид – 288
Андорра	г. Кома-Педроса – 2 942, р. Валіра – 840	24 (-10)	2000	Валіра – 44	Естаніс де Трістейна – 24
Боснія і Герцеговина	г. Маглич – 2 386, Адріатичне море – 0	45,5 – Требене, (-26,4) – Сараєво	Требене – 1564	Дрина – 346	Озеро Білеча – 100
Греція	г. Олімп, пік Мітікас – 2 919, Середземне море – 0	48 – Аттика, (-27,8) – Птолемаїс	г. Олімп – 1500	Алфей – 120	Преспа – 54
Гібралтар	Гібралтарська гора – 426, Середземне море – 0	40 0	830	–	–
Іспанія	г. Тейде на о. Тенерифе Канарського архіпелагу – 3718, Атлантичний океан – 0	47,2 – Монторо, (-34,1) – Арагон	У країні Басків і Галісії – 800	Тахо – 1007	Санабрія – 51
Італія	Монблан – 4696, Йоланда-ді-Савоя – (-3)	48,8 – Сицилія (найвища у Європі), (-45) – Альпи	Карнійські Альпи – 3 000	По – 652	Комо – 410
Північна Македонія	г. Кораб – 2764, р. Вардар – 50	43,7 – Скоп'є, (-25,8) Скоп'є	Бітола – 1 700	Вардар – 301	Охрид – 288

Закінчення табл. 2.17

Країна	Найвища і найнижча точка, м	Найвища і найнижча темпера- тура, °С	Найбільша кількість опадів, мм/рік	Найдовша річка, км	Найглибше озеро, м
Мальта	пагорб Та- Дмейрек – 253, Середземне море – 0	43,1 – Заббар, (-2,6) – Слима	603	Айн- Ріхана	Мальта – 6
Португалія	г. Піку – 2 351, Атлантичний океан – 0	47,4 (-20) – гори на північний схід від Коїмбри	Брага – 1450	Тахо – 1008	Сети- Сидадиш – 33
Сан- Марино	г. Монте- Титано – 756, Ауса – 55	35 (-6)	900	Сан- Марино – 8,7	–
Ватикан	Ватиканський пагорб – 75, площа Св. Павла – 19	33,6 (-3)	894	–	–
Сербія	г. Мідзор – 2 169, р. Дунай та р. Тимок – 28	44,3 – Кралево, (-28,5) – Белград	Златібор – 1 421	Західна Морава – 308	Перучацьке озеро – 180
Словенія	г. Триглав – 2 864, Адріатичне море – 0	40,6 – Чрномель, (-34,5) Бабно-Польє	Брегинь – 4 605	Сава – 945	Вельке Гінцово- плесо – 53
Хорватія	г. Син'ял – 1831, Адріатичне море – 0	42,4 – Карловац, (-35,5) – Чаковец	3500	Купа – 296	Вранське озеро – 74
Чорногорія	г. Зла-Колата – 2 534, Адріатичне узбережжя – 0	44,8 – Подгориці, (-18) Жабляк	Црквице – 5 100 (найбільш вологе у Європі)	Тара – 144	Скадарське озеро – 44

Джерело: [23]

Князівство Андорра (Андорра)

Рельєф: скелясті гори, порізані вузькими міжгірськими долинами.

Мінімальна та максимальна висоти: річка Валіра – 840 м;
гора Кома Педроса – 2 942 м.

Помірний тип клімату зі сніжною й холодною зимою.
Натомість літо тепле і сухе.

Боснія і Герцеговина

Рельєф включає гори й долини.

Мінімальна та максимальна висоти: Адріатичне море – 0 м;
гора Маглич – 2386 м.

Клімат країни характеризується спекотним літом і холодною зимою. У високогірних районах прохолодне літо й довга, сувора зима. Натомість у прибережних районах зима м'яка, дощова.

Грецька Республіка (Греція)

Рельєф: в основному гірський з гірськими кряжами, що виступають у море у вигляді півостровів або ланцюга островів.

Мінімальна та максимальна висоти: Середземне море – 0 м;
гора Олімп – 2919 м.

Помірний клімат з м'якою теплою зимою і спекотним сухим літом.

Королівство Іспанія (Іспанія)

Рельєф країни – це широка плоска рівнина, що переходить у порізане плато, оточене скелястими горами. На півночі знаходяться Піренеї.

Мінімальна та максимальна висоти: Атлантичний океан – 0 м; вулкан Тейде (острів Тенеріфе, Канарські острови) – 3718 м.

Клімат характеризується сонячним спекотним літом у внутрішніх областях. У той час як на узбережжі спостерігається велика кількість хмар. У внутрішніх областях зима похмура і прохолодна, а на узбережжі – більш м'яка й сонячна.

Італійська Республіка (Італія)

Рельєф переважно гористий; рівнинний на узбережжі.

Мінімальна та максимальна висоти: Йоланда-ді-Савоя – -3,
гора Монблан – 4 696 м.

Клімат переважно середземноморський, а саме: гірський на півночі та спекотний, посушливий на півдні.

Республіка Північна Македонія (Північна Македонія)

Рельєф: гориста місцевість з глибокими улоговинами та долинами. У країні три великі озера, поділені державними кордонами. Країна розділена навпіл річкою Вардар.

Мінімальна та максимальна висоти: річка Вардар – 50 м; гора Кораб (Маја е Кога-bit) – 2764 м.

Клімат: літо та осінь теплі, сухі, зима відносно холодна із сильними снігопадами.

Республіка Мальта (Мальта)

Рельєф переважно низовинний, скелястий з плоскими або перетнутими рівнинами. Також є багато прибережних скель.

Мінімальна та максимальна висоти: Середземне море – 0 м; Та-Дмейрек – 253 м (поблизу Дінглі).

Клімат середземноморський з м'якою дощовою зимою і спекотним сухим літом.

Португальська Республіка (Португалія)

Рельєф: гориста місцевість на північ від річки Тежу, горбисті рівнини на півдні.

Мінімальна та максимальна висоти: Атлантичний океан – 0 м; Понта-ду-Піку на острові Піку у складі Азорських островів – 2351 м.

Клімат помірний і морський, а саме – прохолодний та дощовий на півночі, тепліший і сухіший на півдні.

Республіка Сан-Марино (Сан-Марино)

Рельєф у країні пересічений і гористий.

Мінімальна та максимальна висоти: Торренте-Ауса – 55 м; гора Монте-Титано – 755 м.

Клімат середземноморський з м'якою й прохолодною зимою та з теплим, сонячним літом.

Республіка Сербія (Сербія)

Рельєф Сербії різноманітний. На півночі у Воєводині – родючі рівнини. На південному сході – стародавні гори. У центральній Сербії переважають пагорби і низькі гори. У Сербії виділяють 4 гірські системи.

Найвища точка Сербії гора Мідзор – 2169 м, а найнижча – ріка Дунай – 28 м.

Клімат Сербії: переважно континентальний на півночі, помірно-континентальний – на півдні і гірський – у горах. Зими у Сербії короткі, холодні й сніжні, літо – тепле.

Республіка Словенія (Словенія)

Рельєф: коротка прибережна смуга Адріатичного моря, альпійська область, прилегла до Італії та Австрії, гори, що чергуються з долинами, і численні річки на сході країни.

Мінімальна та максимальна висоти: Адріатичне море – 0 м; гора Триглав – 2864 м.

Клімат у країні: на узбережжі середземноморський, на височинах та у долинах на сході країни континентальний. Натомість літо м'яке до спекотного, а зима холодна.

Республіка Хорватія (Хорватія)

Рельєф різноманітний: плоскі рівнини уздовж кордону з Угорщиною, низькі гори та плоскогір'я поблизу Адріатичного узбережжя, острови.

Мінімальна та максимальна висоти: Адріатичне море – 0 м; гора Син'ял – 1831 м.

Клімат країни: середземноморський і континентальний. На більшій частині території спекотне літо та холодна зима. Натомість м'яка зима і сухе літо на узбережжі.

Чорногорія (Чорна Гора)

Територію країни можна умовно розділити на три частини: узбережжя Адріатичного моря, відносно рівнинна центральна частина країни, на якій розташовані два її найбільших міста – Подгориця і Никшич, та гірські системи сходу країни.

Мінімальна та максимальна висоти: Адріатичне море – 0 м; гора Зла-Колата – 2 534 м.

Клімат у північній частині Чорногорії помірно-континентальний, на Адріатичному узбережжі – середземноморський. У приморській області літо зазвичай тривале, спекотне і досить сухе, зима – коротка й прохолодна. У гірських районах помірно тепле літо і відносно холодна зима.

Святий престол (Місто-держава Ватикан) (Ватикан)

Рельєф: невеличкі пагорби.

Мінімальна та максимальна висоти: площа Св. Павла – 19 м; найвища безіменна точка – 75 м.

Клімат країни помірний: короткі дощові зими (з вересня по середину травня) і жарке сухе літо (з травня по вересень).

Гібралтар

Рельєф країни – це вузька прибережна рівнина біля підніжжя скелі Гібралтар.

Мінімальна та максимальна висоти: Середземне море – 0 м; скеля Гібралтар – 426 м.

Клімат у країні середземноморський, з м'якою зимою й теплим літом.

2.3.4. Природні ресурси

Республіка Албанія (Албанія)

Мінерально-сировинні ресурси: нафта, природний газ, кам'яне вугілля, хром, мідь, нікель, боксити, сіль, залізна руда (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

Природні ресурси Південної Європи

Країна	Площа суші, км ² . Площа води, км ²	Лісистість, %. Розораність, %	Запаси паливних ресурсів	Запаси інших мінеральних ресурсів
Албанія	27 398 1 350	28,8 22,3	Кам'яне вугілля – 9000 метричних т, нафта – 16100 барелів за добу, природний газ – 42,05 млн м ³	Боксити, хроміти, мідь, залізна руда, нікель, сіль

Продовження табл. 2.18

Країна	Площа суші, км ² . Площа води, км ²	Лісис- тість, %. Розора- ність, %	Запаси паливних ресурсів	Запаси інших мінеральних ресурсів
Андорра	468 0	34 1,7	—	Залізна руда, свинець
Боснія і Герцеговина	51 197 10	42,8 19,7	Кам'яне вугілля – 6,966 млн метрич- них т	Залізна руда, сурма, боксити, мідь, свинець, цинк, хроміт, кобальт, марга- нець, нікель, гіпс, сіль, пісок, глина
Греція	130 647 1 310	30,5 19,7	Буре вугілля – 13,851 млн мет- ричних т, нафта – 4800 барелів за добу, природний газ – 5,748 млн м ³	Залізна руда, боксити, свинець, цинк, нікель, магне- зит, мармур, сіль
Гібралтар	6,5 0,5	0 0	—	—
Іспанія	498 980 6390	36,8 24,9	Кам'яне вугілля – 546000 метричних т, буре вугілля, нафта – 47200 ба- релів за добу, природний газ – 57,99 млн м ³	Залізна руда, мідь, свинець, цинк, уран, вольфрам, ртуть, пірит, гіпс, каолін, поташ
Італія	294 140 7 200	31,4 22,8	Кам'яне вугілля – 1,456 млн метрич- них т, нафта – 107700 барелів за добу, природний газ – 3,888491 млрд м ³	Сурма, ртуть, цинк, мармур, барит, азбест, польовий шпат, пірит
Північна Македонія	25 433 280	39,8 16,4	Кам'яне вугілля – 5,026 млн метрич- них т	Залізна руда, мідь, свинець, цинк, хроміт, марганець, нікель, вольфрам, золото, срібло, азбест, гіпс
Мальта	316 0	0,9 28,4	—	Сіль, вапняк

Закінчення табл. 2.18

Країна	Площа суші, км ² . Площа води, км ²	Лісис- тість, %. Розора- ність, %	Запаси паливних ресурсів	Запаси інших мінеральних ресурсів
Португалія	91 470 620	37,8 11,9	Нафта – 8000 ба- релів за добу	Залізна руда, мідь, цинк, олово, вольф- рам, срібло, золото, уран, мармур, глина, гіпс, сіль
Сан-Марино	61 0	0 16,7	–	Будівельний камінь
Ватикан	0,44 0	–	–	–
Сербія	77 474 0	31,6 37,7	Буре вугілля – 39,673 млн мет- ричних т, нафта – 15200 барелів за добу, природний газ – 455,787 млн м ³	Залізна руда, мідь, цинк, сурма, хроміт, золото, срібло, магній, пірит, вапняк, мармур, сіль
Словенія	20 151 122	62,3 8,4	Буре вугілля – 3,175 млн мет- ричних т, природний газ – 4,899 млн м ³	–
Хорватія	55 974 620	44,00 16	Кам'яне вугілля, нафта – 12200, природний газ – 851,005 млн м ³	Боксити, залізна руда, кальцій, гіпс, кремнезем, слюда, глина, сіль
Чорногорія	13 452 360	40,4 12,9	Кам'яне вугілля – 1,456 млн метрич- них т	Боксити, мідь, свинець

Джерело: [10]

Князівство Андорра (Андорра)

Мінерально-сировинні ресурси: мінеральна вода, залізна руда, свинець.

Боснія і Герцеговина

Мінерально-сировинні ресурси: кам'яне вугілля, залізна руда, боксити, марганець, мідь, хром, свинець, цинк, кобальт, гіпс, глина, сурма.

Грецька Республіка (Греція)

Мінерально-сировинні ресурси: боксити, буре вугілля, марганець, нафта, природний газ, мармур, залізна руда, цинк, нікель.

Іспанія (Королівство Іспанія)

Мінерально-сировинні ресурси: кам'яне вугілля, буре вугілля, нафта, природний газ, залізна руда, уран, ртуть, пірит, плавковий шпат, гіпс, цинк, свинець, вольфрам, мідь, каолін.

Італійська Республіка (Італія)

Мінерально-сировинні ресурси: сурма, цинк, барит, ртуть, гіпс, мармур, сірка, запаси природного газу і нафти, що виснажуються, кам'яне вугілля.

Республіка Північна Македонія (Північна Македонія)

Мінерально-сировинні ресурси: кам'яне вугілля, хром, свинець, цинк, марганець, вольфрам, нікель, залізна руда, азбест, сірка, золото, срібло.

Республіка Мальта (Мальта)

Мінерально-сировинні ресурси: вапняк, сіль.

Португальська Республіка (Португалія)

Мінерально-сировинні ресурси: нафта, вольфрам, залізна руда, уранова руда, мармур, золото, срібло, олово.

Республіка Сан-Марино (Сан-Марино)

Мінерально-сировинні ресурси: будівельний камінь.

Республіка Сербія (Сербія)

Мінерально-сировинні ресурси: буре вугілля, нафта, природний газ, горючі сланці, залізна руда, руди кольорових металів.

Республіка Словенія (Словенія)

Мінерально-сировинні ресурси: буре вугілля, свинець, цинк, ртуть, уран, срібло.

Республіка Хорватія (Хорватія)

Мінерально-сировинні ресурси: нафта, кам'яне вугілля, боксити, низькоякісна залізна руда, кальцій, природний асфальт, кварц, слюда, глина, сіль.

Чорногорія (Чорна Гора)

Мінерально-сировинні ресурси: мідь, боксити, сіль і свинець.

Святий престол (Місто-держава Ватикан) (Ватикан)

Мінерально-сировинні ресурси не виявлені.

Гібралтар

Мінерально-сировинні ресурси не виявлені.

2.3.5. Населення

Республіка Албанія (Албанія)

Загальна чисельність населення країни – 3,095544 млн осіб.

Етнічні групи: албанці 95 %, греки, інші (волахи, цигани, серби та болгари) (табл. 2.19).

Віруючі: мусульмани 70 %, православні, католики.

Мова албанська (офіційна) та грецька.

Таблиця 2.19

Населення Південної Європи

Країна	Населення, млн осіб	Густота населення, осіб/км ²	Природний приріст, %	Частка міського населення, %	Загальна тривалість життя, роки
Албанія	3,095344	107,67	0,22	64,6	79,47
Андорра	0,085560	182,82	-0,1	87,8	83,2
Боснія і Герцеговина	3,816459	74,54	-0,22	50,3	77,98
Греція	10,533871	79,82	-0,34	80,7	81,49
Гібралтар	0,029573	4224,71	0,19	100	80,42
Іспанія	47,163418	93,32	-0,13	81,6	82,55
Італія	61,095551	202,74	-0,13	72	82,59
Північна Македонія	2,130936	82,87	0,12	59,5	76,84
Мальта	0,464186	1468,94	0,67	94,9	83,2
Португалія	10,242081	111,21	-0,2	67,9	81,5
Сан-Марино	0,034682	568,55	0,61	97,8	83,86
Ватикан	0,001	1000	0	100	90
Сербія	6,739471	86,77	-0,75	57,1	74,17
Словенія	2,101208	103,64	-0,06	55	81,82
Хорватія	4,188853	74,01	-0,47	58,6	77,22
Чорногорія	0,604966	43,80	-0,41	68,5	77,75

Джерело: [10]

Князівство Андорра (Андорра)

Чисельність населення країни – 85,56 тис. осіб.

Етнічні групи: іспанці, андорці, португальці, французи та інші.

Віруючі: католики (католицизм – панівна релігія).

Офіційна мова каталанська, є також французька та іспанська.

Боснія і Герцеговина

Чисельність населення країни – 3,816459 млн осіб.

Етнічні групи: серби, боснійці, хорвати, югослави.

Віруючі: мусульмани 40 %, православні 31 %, католики, протестанти та інші.

Грецька Республіка (Греція)

Чисельність населення – 10,533871 млн осіб.

Етнічні групи: греки 98 %, інші.

Віруючі: православні 98 %, мусульмани, інші.

Офіційна мова грецька. Використовується англійська та французька.

Королівство Іспанія (Іспанія)

Чисельність населення – 47,163418 млн осіб.

Етнічні групи: суміш середземноморського та скандинавського типів.

Віруючі: католики 99 %, інші 1 %.

Мови: кастильська іспанська (офіційна), каталонська, галісійська, баскська.

Італійська Республіка (Італія)

Загальна чисельність населення – 61,095551 млн осіб.

Етнічні групи: італійці, а також невеликі групи німців, французів і словенців на півночі, албанців та греків на півдні.

Віруючі: переважно католики, є розвинені протестантські та іудейські громади і зростаючий прошарок мусульман-іммігрантів.

Мови: італійська (офіційна), німецька, французька, словенська.

Республіка Північна Македонія (Північна Македонія)

Чисельність населення – 2,130936 млн осіб.

Етнічні групи: македонці, албанці, турки, цигани, серби, інші.

Віруючі: православні 67 %, мусульмани, інші.

Мови: македонська 70 %, албанська, турецька, сербсько-хорватська, інші.

Республіка Мальта (Мальта)

Чисельність населення – 464,186 тис. осіб.

Етнічні групи: мальтійці (нащадки древніх карфагенян і фінікійців, зі значними домішками італійців та інших середземноморських народів).

Віруючі: католики 91 %.

Португальська Республіка (Португалія)

Чисельність населення становить 10,242081 млн осіб.

Етнічні групи: однорідна середземноморська раса; африканці – 100 тис. осіб.

Віруючі: католики 94 %, протестанти.

Мова: португальська.

Республіка Сан-Марино (Сан-Марино)

Чисельність населення – 34,682 тис. осіб.

Етнічні групи: жителі Сан-Марино, італійці.

Віруючі: католики.

Мова: італійська.

Республіка Сербія (Сербія)

Чисельність населення Сербії становить 6,739471 млн осіб.

Етнічний склад: серби – 83 %, угорці – 3,9 %. Далі йдуть албанці, болгари, чорногорці, македонці, словаки, русини, румуни тощо.

Офіційна мова – сербська. Найбільше використовуються угорська, словацька, хорватська та румунська мови.

Серед віруючих домінують православні – 85 %, інші – католики, мусульмани та протестанти.

Республіка Словенія (Словенія)

Чисельність населення – 2,101208 млн осіб.

Етнічні групи: словенці 88 %, хорвати, серби, боснійці, югослави, угорці, інші.

Віруючі: католики 68,8 %, уніати, лютерани, мусульмани, атеїсти, представники інших релігій.

Мови: словенська – 91 %, сербсько-хорватська, інші.

Республіка Хорватія (Хорватія)

Чисельність населення країни – 4,18853 млн осіб.

Етнічні групи: хорвати 78,1 %, серби, представники мусульманських вірувань, угорці, словенці, чехи, албанці, чорногорці, цигани, інші – 6,6 %.

Віруючі: католики 76,5 %, православні, мусульмани, протестанти тощо.

Переважає хорватська мова – 96 %, інші – 4 % (переважно італійська, угорська, чеська, словацька та німецька).

Чорногорія (Чорна Гора)

Загальна чисельність населення країни – 604,966 тис. осіб.

Етнічний склад: переважають чорногорці й серби, також проживають босняки, албанці, мусульмани та цигани.

Домінує сербська мова і чорногорська, використовуються боснійська, циганська тощо.

Серед віруючих домінують православні – понад 70 %.

Святий престол (Місто-держава Ватикан) (Ватикан)

Чисельності населення – близько 1 тис. осіб.

Етнічні групи: італійці, швейцарці та інші.

Віруючі: католики.

Мови: італійська, латинська, французька, інші мови.

Гібралтар

Чисельність населення країни – 29,573 тис. осіб.

Етнічні групи: італійці, англійці, мальтійці, португальці, іспанці.

Віруючі: католики – понад 70 %, англіканці, мусульмани, іудеї.

Англійська використовується у школах та офіційно. Також вживаються іспанська, італійська, португальська, російська.

2.3.6. Економіка

Республіка Албанія (Албанія)

Сфери промисловості: харчова, текстильна і предмети одягу; виробництво деревини, видобуток нафти, виробництво цементу, хімікатів, гірничодобувна промисловість, металургія, гідроенергетика (табл. 2.20).

Продукція сільського господарства: пшениця, кукурудза, картопля, овочі, фрукти, цукрові буряки, виноград; м'ясо, молочні продукти.

Таблиця 2.20

Економіка Південної Європи

Країна	Частка сільськогосподарського виробництва, %	Сільськогосподарська продукція	Частка промислового виробництва, %	Промислова продукція
Албанія	21,7	Молоко, кукурудза, помідори, картопля, кавуни, пшениця, виноград, огірки, цибуля, яблука	24,2	Продукти харчування, взуття, одяг, пиломатеріали, нафта, цемент, хімікати, метал
Андорра	11,9	Жито, пшениця, ячмінь, овес, овочі, тютюн, вівці, велика рогата худоба	33,6	Меблі, деревина
Боснія і Герцеговина	6,8	Кукурудза, молоко, овочі, картопля, пшениця, сливи, яблука, ячмінь, капуста, птиця	28,9	Сталь, вугілля, залізні руди, свинець, цинк, марганець, боксити, алюміній, збір автомобілів, текстиль, тютюнові вироби, дерев'яні меблі, боєприпаси, побутова техніка, переробка нафти

Продовження табл. 2.20

Країна	Частка сільськогосподарського виробництва, %	Сільськогосподарська продукція	Частка промислового виробництва, %	Промислова продукція
Греція	4,1	Кукурудза, оливки, пшениця, молоко, персики, апельсини, помідори, виноград, молоко, картопля	16,9	Продукти харчування, тютюн, текстиль, хімікати, металеві вироби, нафтопродукти
Гібралтар	0	—	0	Тютюн
Іспанія	2,6	Ячмінь, молоко, пшениця, оливки, виноград, томати, свинина, кукурудза, апельсини, цукровий буряк	23,2	Текстиль і одяг, продукти харчування та напої, метали, хімікати, автомобілі. Верстати, взуття, медичне обладнання
Італія	2,1	Молоко, виноград, пшениця, кукурудза, помідори, яблука, оливки, цукровий буряк, апельсини, рис	23,9	Машини, залізо і сталь, хімікати, продукти харчування, текстиль, автотранспорт, одяг, взуття, кераміка
Північна Македонія	10,9	Молоко, виноград, пшениця, картопля, зелений перець, капуста, помідори, кукурудза, ячмінь, кавуни	26,6	Продукти харчування, напої, текстиль, хімікати, залізо, сталь, цемент, автомобільні деталі, фармацевтичні вироби
Мальта	1,1	Молоко, помідори, картопля, цибуля, капуста, броколі, баклажани, свинина, капуста, птиця	10,2	Електроніка, суднобудування і ремонт, будівництво, продукти харчування й напої, фармацевтика, взуття, одяг, тютюн

Закінчення табл. 2.20

Країна	Частка сільськогосподарського виробництва, %	Сільськогосподарська продукція	Частка промислового виробництва, %	Промислова продукція
Португалія	2,2	Молоко, помідори, оливки, виноград, кукурудза, картопля, свинина, яблука, апельсини, птиця	22,1	Текстиль, одяг, взуття, деревні пробки, папір, целюлоза, хімікати, автомобілі, метали, мінерали, фарфор, кераміка, скляний посуд
Сан-Марино	0,1	Пшениця, виноград, кукурудза, оливки; велика рогата худоба, свині, коні, яловичина, сир	39,2	Текстиль, електроніка, кераміка, цемент, вино
Ватикан	—	—	—	—
Сербія	9,8	Кукурудза, пшениця, цукровий буряк, молоко, соняшник, картопля, соя, сливи, яблука, ячмінь	41,1	Автомобілі, неблагородні метали, меблі, продукти харчування, машини, хімікати, цукор, шини, одяг, фармацевтика
Словенія	1,8	Молоко, кукурудза, пшениця, виноград, ячмінь, картопля, птиця, яблуко, яловичина, свинина	32,2	Метал, свинець, цинк, вантажівки, автомобілі, енергетичне обладнання, текстиль, хімікати, верстати
Хорватія	3,7	Кукурудза, пшениця, цукровий буряк, молоко, ячмінь, соя, картопля, свинина, виноград, соняшник	26,2	Хімікати, пластмаси, верстати, металоконструкції, електроніка, чавун, текстиль, суднобудування, напої, їжа
Чорногорія	7,5	Молоко, картопля, виноград, овочі, помідори, кавуни, пшениця, яблука, капуста, ячмінь	15,9	Метал, алюміній, продукти харчування, промислова продукція

Джерело: [10]

Сфери послуг: основними є туристичні послуги, а також торговельні, медичні й освітні послуги.

Князівство Андорра (Андорра)

Сфери промисловості: виробництво деревини, тютюнова промисловість.

Продукція сільського господарства: тютюн у невеликих кількостях, жито, пшениця, ячмінь, овес, овочі; вівці. Також розвинуте скотарство.

Сфери послуг: основними є торговельні, банківські, освітні, туристичні послуги та послуги з охорони здоров'я.

Боснія і Герцеговина

Сфери промисловості: виробництво сталі, видобуток кам'яного вугілля, залізняку, свинцю, цинку, марганцю, бокситів, збирання автомобілів, виробництво тканин, тютюнових виробів, дерев'яних меблів, збирання танків та літаків, випуск побутових електроприладів, переробка нафти.

Продукція сільського господарства: пшениця, кукурудза, фрукти, овочі; домашня худоба.

Сфери послуг: основними є туристичні, транспортні і соціальні послуги.

Грецька Республіка (Греція)

Сфери промисловості: виробництво продуктів харчування й тютюнових виробів, текстилю, хімікатів, металовиробів; гірничодобувна та нафтова промисловість.

Продукція сільського господарства: пшениця, кукурудза, ячмінь, цукрові буряки, оливки, томати, вино, тютюн, картопля; яловичина, молочні продукти.

Сфери послуг: основними є банківські, торговельні й туристичні послуги.

Королівство Іспанія (Іспанія)

Сфери промисловості: текстильна, виробництво одягу та взуття, продуктів харчування й напоїв, металургія, хімічна промисловість, суднобудування, автомобілебудування, верстатобудування.

Продукція сільського господарства: зерно, овочі, оливки, виноградні вина, цукрові буряки, цитрусові; яловичина, свинина, м'ясо птиці, молочні продукти; риба.

Сфери послуг: основними є фінансові, телекомунікаційні й туристичні послуги, а також освітні, наукові і послуги з охорони здоров'я.

Італійська Республіка (Італія)

Сфери промисловості: машинобудування, виробництво заліза й сталі, хімікатів, харчова промисловість, виробництво текстилю, транспортних засобів, одягу, взуття, кераміки.

Продукція сільського господарства: фрукти, овочі, виноград, картопля, цукрові буряки, соя, зернові культури, оливки; яловичина, молочні продукти, риба.

Сфери послуг: основними є туристичні, освітні, транспортні, торговельні й банківські послуги.

Республіка Північна Македонія (Північна Македонія)

Структура промисловості: видобуток кам'яного вугілля, хрому, свинцю, цинку, феронікелю; виробництво текстилю, виробів з деревини; тютюну.

Продукція сільського господарства: рис, тютюн, пшениця, кукурудза, просо, бавовна, сезам, листя шовковиці, цитрусові, овочі; яловичина, свинина, свійські птахи, баранина.

Сфери послуг: основними є торговельні, туристичні та соціальні послуги.

Республіка Мальта (Мальта)

Сфери промисловості: електронна промисловість, будівництво й ремонт кораблів, будівництво; виробництво продуктів харчування та напоїв, текстилю, взуття, одягу, тютюну.

Продукція сільського господарства: картопля, цвітна капуста, виноград, пшениця, ячмінь, томати, цитрусові, квіти, зелений перець; свинина, молоко, свійські птахи, яйця.

Сфери послуг: основними є торговельні, фінансові й туристичні послуги.

Португальська Республіка (Португалія)

Сфери промисловості: текстильна та взуттєва промисловість; виробництво целюлози, паперу й виробів із пробкового дерева; металообробка; очищення нафти; виробництво хімікатів; виробництво рибних консервів; виноробство.

Продукція сільського господарства: зерно, картопля, оливки, виноград; вівці, велика рогата худоба, кози, свійські птахи, яловичина, молочні продукти.

Сфери послуг: основними є туристичні, фінансові й торговельні послуги.

Республіка Сан-Марино (Сан-Марино)

Сфери промисловості: провадження текстилю, електроніки, кераміки, цементу, вина.

Продукція сільського господарства: пшениця, виноград, кукурудза, оливки; велика рогата худоба, свині, коні, яловичина, сири, шкіри.

Сфери послуг: основними є банківські, туристичні і фінансові послуги.

Республіка Сербія (Сербія)

Структура промисловості: видобуток бурого вугілля, нафти, чорна та кольорова металургія, автомобілі, меблі тощо.

У сільському господарстві країни вирощують рис, цукровий буряк, соняшник, хміль. Сербія є великим виробником полуниці, малини, яблук, слив, винограду.

Сфери послуг: основними є торговельні й туристичні послуги.

Республіка Словенія (Словенія)

Сфери промисловості: чорна металургія, виробництво сталевих прокату, алюмінію та алюмінієвого прокату, свинцю й цинку, електроніки (включаючи військову), вантажних автомобілів, електроенергетичного обладнання, верстатів, виробів з деревини, текстилю, хімікатів.

Продукція сільського господарства: картопля, хміль, пшениця, цукровий буряк, кукурудза, виноград; велика рогата худоба, вівці, свійські птахи.

Сфери послуг: основними є туристичні, торговельні та соціальні послуги.

Республіка Хорватія (Хорватія)

Сфери промисловості: виробництво хімічних речовин і пластмас, верстатів, металообробна й електронна промисловості, виробництво чавуну та листового прокату, алюмінію, паперу, виробів з дерева, будівельних матеріалів, текстильна промисловість, кораблебудування, видобуток нафти та нафтопереробка, виробництво продуктів харчування й напоїв.

Продукція сільського господарства: пшениця, кукурудза, цукровий буряк, соняшник, люцерна, конюшина, оливки, цитрусові, виноград, овочі; худоба, молокопродукти.

Сфери послуг: основними є туристичні, транспортні й торговельні послуги.

Чорногорія (Чорна Гора)

Структура промисловості: чорна металургія (центр – Нікшич), виробництво алюмінію (Подгориця), електротехнічна промисловість (Цетинє), хімічна промисловість і виробництво підшипників (Котор), текстильна промисловість (Бієло-Поле), суднобудування і судноремонт (Бієла, Бар), легка й харчова промисловість.

Структура сільського господарства: овочівництво (огірки, помідори, перець) і вирощування плодових культур (яблука, сливи, цитрусові, маслини), молоко.

Сфери послуг: основними є туристичні й торговельні послуги.

Святий престол (Місто-держава Ватикан) (Ватикан)

Сфери промисловості: поліграфія та виробництво невеликої кількості мозаїки і уніформи.

Сфери послуг: основними є туристичні та банківські послуги.

Гібралтар

Сфери промисловості: суднобудування і судноремонт; обслуговування великих морської та повітряної баз Великобританії; виробництво тютюнових виробів, мінеральної води, пива, консервування риби.

Продукція сільського господарства: тютюн.

Сфери послуг: основними є туристичні й фінансові послуги.

2.3.7. Транспорт

Республіка Албанія (Албанія)

Довжина залізниць усього – 424 км, а автодоріг – 3,945 тис. км.

Довжина нафтопроводів – 249 км (табл. 2.21).

Найбільші порти і гавані: Упера, Дуррес, Саранда, Шен-Гіні. Торговий флот має у своєму складі 9 кораблів.

Аеропортів – 3.

Таблиця 2.21

Транспорт Південної Європи

Країна	Загальна довжина доріг, км	Довжина трубопроводів, км	Кількість аеропортів, од.	Довжина залізниць, км
Албанія	3 945	498 – газопроводів, 249 – нафтопроводів	3	424
Андорра	320	–	1	–
Боснія і Герцеговина	22926	147 – газопроводів, 9 – маслопроводів	24	965
Греція	117 000	1466 – газопроводів, 94 – маслопроводів	77	2 345
Гібралтар	29	–	1	0
Іспанія	683 175	10 481 – газопроводів, 636 – нафтопроводів	135	15 489
Італія	487 700	20223 – газопроводів, 2967 – нафтопроводів	129	18475

Закінчення табл. 2.21

Країна	Загальна довжина доріг, км	Довжина трубопроводів, км	Кількість аеропортів, од.	Довжина залізниць, км
Північна Македонія	14 182	268 – газопроводів, 120 – нафтопроводів	10	699
Мальта	3 096	–	1	–
Португалія	82 900	1 344 – газопроводів, 199 – нафтопроводів	64	2526
Сан-Марино	292	–	–	–
Ватикан	–	–	–	–
Сербія	44 248	1936 – газопроводів, 413 – нафтопроводів	26	3 333
Словенія	38 985	1155 – газопроводів, 5 – нафтопроводів	16	1207
Хорватія	26 958	2 410 – газопроводів, 610 – нафтопроводів	69	2 617
Чорногорія	7 762	–	5	250

Джерело: [10]

Князівство Андорра (Андорра)

Залізниць, морських портів у країні немає.

Автодороги із покриттям мають довжину 198 км.

Аеропорт – 1.

Боснія і Герцеговина

Довжина залізниць – 965 тис. км, автодороги з покриттям – 14,020 тис. км.

Довжина газопроводів – 147 км.

Порти та гавані: Босанська-Градишка, Босанські-Брід, Босанські-Самач, Брчко (внутрішні порти на річці Сава), Орасія. Торгового флоту немає.

Аеропорти – 24.

Грецька Республіка (Греція)

Довжина залізниць становить 2,345 тис. км, а довжина автодоріг з покриттям – 107,406 тис. км. Довжина газопроводів – 1466 км.

Порти і гавані: Олександруполіс, Волос, Ігу-мениця, Іракліон (Крит), Кавала, Керкіра, Лавріон, Патри, Пірей, Салоніки, Халкіс, Елефсіс.

Торговий флот – 780 кораблів.

Аеропортів у країні – 77.

Королівство Іспанія (Іспанія)

Довжина залізниці – 15,489 тис. км.

Автодороги з покриттям мають довжину 343,389 тис. км.

Довжина нафтопроводів становить 636 тис. км, а газопроводів – 10,481 тис. км.

Основні порти: Авілес, Барселона, Більбао, Валенсія, Віго, Кадіс, Картахена, Кастельон-де-ла-Плана, Ла-Корунья, Лас-Пальмас (Канарські острови), Малага, Мелілья, Пасажес, Сеута, Санта-Крус-де-Тенеріфе (Канарські острови), Сан-Тандер, Таррагона, Хіхон, Уельва.

Торговий флот – 135 суден.

Аеропорти – 135.

Італійська Республіка (Італія)

Залізниці: загальна протяжність – 18,475 тис. км.

Автодороги: загальна протяжність – 487,7 тис. км.

Довжина нафтопроводів – 2,967 тис. км.

Основні порти: Августа (Сицилія), Баньолі, Барі, Бріндізі, Венеція, Гела, Генуя, Спеція, Ліворно, Мілаццо, Неаполь, Порто-Торрес (Сардинія), Порто-Фоксі, Савона, Салерно, Таранто, Трієст.

Торговий флот – 445 суден.

Аеропорти – 129.

Республіка Північна Македонія (Північна Македонія)

Залізниці мають довжину 699 км.

Автодороги з покриттям мають довжину 5,540 тис. км.

Газопроводи мають довжину 268 км.

Портів і торгового флоту у країні немає.

Аеропорти – 10.

Республіка Мальта (Мальта)

Залізниць у країні немає, а автодороги з покриттям мають довжину 1,677 тис. км.

Порти й гавані: Валлетта, Марсакслук.

Торговий флот складає 1,414 тис. суден.

Аеропорт у країні один.

Португальська Республіка (Португалія)

Залізниці мають протяжність 2,526 тис. км, а автодороги з покриттям – 59,110 тис. км.

Довжина нафтопроводів становить 199 км, а газопроводів – 1344 км.

Основні порти: Авейру, Віана-ду-Каштелу, Ла-гуш, Лісабон, Понта-Делгада (Азорські острови), Порту, Прая-да-Віторія (Азорські острови), Сетубал, Фуншал (острови Мадейра), Хорта (Азорські острови).

Торговий флот – усього 158 суден.

Аеропортів – 64.

Республіка Сан-Марино (Сан-Марино)

Залізниць, морських портів та аеропортів у країні немає. Утім, є 1,5 км фунікулера, що сполучає місто Сан-Марино з Борго-Маджоре.

Автодороги мають довжину усього 292 км і усі вони без покриття.

Республіка Сербія (Сербія)

Залізниця – 3,333 тис. км. Автодоріг з твердим покриттям – 28,000 тис. км.

Довжина нафтопроводів – 413 км, а газопроводів – 1,936 тис. км. Головні річкові порти країни: Белград, Апатин, Новий Сад, Панчево, Смедерево, Неготин.

У країні діє 26 аеропортів.

Республіка Словенія (Словенія)

Залізниці країни мають протяжність 1,207 тис. км.

Автодороги з покриттям – 17,745 тис. км. Довжина газопроводів – 2410 км.

Основні порти й гавані: Ізола, Копер, Піран.

Аеропорти – 16.

Республіка Хорватія (Хорватія)

Залізниці мають довжину 2,617 тис. км, а автодороги з покриттям – 23,497 тис. км. Газопроводи – 2410 км.

Порти і гавані: Вуковар, Дубровник, Дугі, Задар, Омісальж, Плоче, Пула, Рієка, Спліт, Шибенік.

Торговий флот – усього 53 судна.

Аеропорти – 69.

Чорногорія (Чорна Гора)

Залізниці – 250 км, автодороги – 7,7 тис. км. Утім, загалом транспортна система Чорногорії ґрунтується на морському порту в Барі і залізниці Бар-Підгірці-Белград, якою товари доставляються до Сербії і далі у центральну Європу.

Морський флот Чорногорії складається з понад 40 суден.

У Чорногорії функціонують 2 міжнародних аеропорти – Подгориця і Тіват.

Святий престол (Місто-держава Ватикан) (Ватикан)

Залізниця з'єднується з італійською мережею на вокзалі Св. Петра у Римі.

Автодоріг та аеропортів немає.

Гібралтар

Залізниць у країні немає.

Автодороги із покриттям становлять 29 км.

Порт один: Гібралтар. Торговий флот включає 49 суден.

Аеропорт у країні лише один.

2.3.8. Зовнішня торгівля

Республіка Албанія (Албанія)

Статті експорту: текстиль і взуття; бітум, метали та металеві руди, сира нафта; овочі, фрукти, тютюн (табл. 2.22).

Партнери з експорту: Італія 67 %, Греція, Німеччина, Австрія, Північна Македонія.

Статті імпорту: механізми й обладнання, продовольчі товари, текстиль, хімікати.

Партнери з імпорту: Італія, Греція, Туреччина, Німеччина, Болгарія.

Таблиця 2.22

Зовнішня торгівля Південної Європи

Країна	Обсяг експорту продукції, млн дол.	Обсяг імпорту продукції, млн дол.	Експортовані товари	Імпортовані товари
Албанія	5612	8004	Шкіряне взуття, сира нафта, сплави заліза, одяг, електрика, парфумерія	Очищена нафта, автомобілі, ліки, медичні вироби, взуття
Андорра	1842	1727	Інтегральні схеми, медичні товари, ефірна олія, машини, шкіра	Автомобілі, очищена нафта, парфумерія, засоби для гоління, лікери
Боснія і Герцеговина	9948	12726	Взуття, меблі, кабель, електрика	Очищена нафта, автомобілі, ліки, вугілля
Греція	87521	103532	Очищена нафта, ліки, алюмінієве покриття, комп'ютери, бавовна	Сира нафта, очищена нафта, ліки, автомобілі, кораблі
Гібралтар	202,3	2967	Реекспорт нафти, риба, катери для відпочинку	Паливо, катери для відпочинку, продукти харчування

Продовження табл. 2.22

Країна	Обсяг експорту продукції, млн дол.	Обсяг імпорту продукції, млн дол.	Експортовані товари	Імпортовані товари
Іспанія	497868	476678	Автомобілі, автозапчастини, очищена нафта, ліки, вантажівки, одяг	Сира нафта, автомобілі та автозапчастини, ліки, природний газ, очищена нафта
Італія	687948	637934	Ліки, автомобілі, автозапчастини, очищена нафта, вино, текстиль та одяг, виробниче обладнання, транспортні засоби, транспортне обладнання, хімікати; продукти харчування, напої й тютюнові вироби; мінеральна сировина та кольорові метали	Сира нафта, автомобілі, природний газ, очищена нафта, хімікати, транспортне обладнання, енергоносії, мінеральна сировина та кольорові метали, текстиль
Північна Македонія	9157	11354	Автозапчастини, автобуси, кабель, центрифуги, залізо, сталь, тютюн, продовольчі товари	Платина, очищена нафта, кераміка, автомобілі, кабель, хімікати, паливо
Мальта	22110	21362	Мікросхеми, очищення нафти, ліки, дитячі іграшки, поштові марки	Очищена нафта, продукти харчування, напої, прогулянкові човни, кораблі, літаки, кам'яновугільна смола
Португалія	105648	112413	Одяг, взуття, кора коркового дерева, нафта та нафтопродукти, папір, шини	Запчастини до транспортних засобів, автомобілі, сира нафта, літаки, ліки, очищена нафта, природний газ

Закінчення табл. 2.22

Країна	Обсяг експорту продукції, млн дол.	Обсяг імпорту продукції, млн дол.	Експортовані товари	Імпортовані товари
Сан-Марино	3827	2551	Промислове обладнання, ліки, деревообробне обладнання, продукти харчування, вино, кераміка, каштани	Електроенергія, автомобілі. Взуття, природний газ, залізні труби, продукти споживання
Ватикан	—	—	—	—
Сербія	33726	39039	Кабель, шини, кукурудза, автомобілі, вироби із заліза та резини, мідь, зернові, горіхи	Котли, обладнання, пластмаса, чорні метали, фармацевтична продукція
Словенія	51634	47665	Ліки, автомобілі, автозапчастини, транспортне обладнання, хімікати, продовольчі товари	Ліки, автомобілі, очищена нафта, паливо, продовольчі товари
Хорватія	35308	26331	Текстиль, очищена нафта, ліки, автомобілі, вакцина, пиломатеріали, паливо	Транспортне та електрообладнання, сира нафта, автомобілі, очищена нафта, ліки, електроенергія
Чорногорія	2502	3637	Нафта та нафтопродукти, алюміній, шлак і зола, деревина, чорні метали	Електричні машини та механізми, паливо, фармацевтична продукція, вироби з чорних металів, продукти харчування

Джерело: [10]

Князівство Андорра (Андорра)

Статті експорту: тютюнові вироби, меблі, інтегральні схеми.

Партнери з експорту: Франція, Іспанія.

Статті імпорту: споживчі товари, продовольчі товари, електроенергія, автомобілі, напої.

Партнери з імпорту: Іспанія, Франція, США.

Боснія і Герцеговина

Статті експорту: взуття, меблі, електрика.

Експортні партнери: Хорватія, Швейцарія, Італія, Німеччина.

Статті імпорту: очищена нафта, автомобілі, ліки, вугілля.

Партнери з імпорту: Хорватія, Словенія, Німеччина, Італія.

Грецька Республіка (Греція)

Статті експорту: промислові товари, продукти харчування та напої, паливо, бавовна, комп'ютери.

Партнери з експорту: Німеччина, Італія, Великобританія, США.

Статті імпорту: сира нафта, ліки, автомобілі, промислові товари, продукти харчування, паливо, хімікати.

Партнери з імпорту: Італія, Німеччина, Франція, Великобританія.

Королівство Іспанія (Іспанія)

Статті експорту: автомобілі, транспортні засоби; продукти харчування та інші споживчі товари, ліки, одяг.

Партнери з експорту: Франція, Німеччина, Італія, Португалія, Великобританія, Латинська Америка, США.

Статті імпорту: автомобілі й обладнання, паливо, хімікати, напівфабрикати; продукти харчування, споживчі товари, ліки.

Партнери з імпорту: Франція, Німеччина, Італія, Великобританія, Бенілюкс, США, Японія, Латинська Америка.

Італійська Республіка (Італія)

Статті експорту: машинобудівна техніка, текстиль та одяг, виробниче обладнання, транспортні засоби, транспортне обладнання, хімікати; продукти харчування, напої й тютюнові вироби; мінеральна сировина та кольорові метали.

Партнери з експорту: Німеччина, Франція, Великобританія, Іспанія, Нідерланди, США.

Статті імпорту: машинобудівна техніка, хімікати, транспортне обладнання, енергоносії, мінеральна сировина та кольорові метали, текстиль і одяг; продукти харчування, напої й тютюнові вироби.

Партнери з імпорту: Німеччина, Франція, Нідерланди, Іспанія, США.

Республіка Північна Македонія (Північна Македонія)

Статті експорту: продовольчі товари, напої, тютюн; різні промислові товари, залізо та сталь.

Партнери з експорту: Німеччина, колишні республіки Югославії, США, Греція, Італія.

Статті імпорту: машини й обладнання, хімікати, паливо; продовольчі товари.

Партнери з імпорту: Німеччина, Україна, росія, колишні республіки Югославії, Греція.

Республіка Мальта (Мальта)

Статті експорту: машини і транспортне обладнання, промислові вироби.

Партнери з експорту: США, Франція, Німеччина, Великобританія, Італія.

Статті імпорту: машини та транспортне обладнання, промислові товари; продукти харчування, напої і тютюн.

Партнери з імпорту: Франція, Італія, Великобританія, Німеччина, США.

Португальська Республіка (Португалія)

Статті експорту: одяг та взуття, механізми, хімікати, кора коркового дерева і паперові вироби, шкіра.

Партнери з експорту: Німеччина, Іспанія, Франція, Великобританія, Нідерланди, Бенілюкс, Італія, США.

Статті імпорту: механізми і транспортне обладнання, хімікати, нафта, текстиль, сільськогосподарські продукти.

Партнери імпорту: Іспанія, Німеччина, Франція, Італія, Великобританія, Нідерланди, США, Японія.

Республіка Сан-Марино (Сан-Марино)

Статті експорту: будівельний камінь, вапняк, деревина, каштани, пшениця, вино, випічка, шкіри, кераміка.

Статті імпорту: різноманітні споживчі товари, продукти харчування.

Експортні та імпортні дані про торгівлю враховуються у статистиці Італії.

Республіка Сербія (Сербія)

Експортні товари: електричне обладнання й машини, котли, ядерні реактори, пластмаса, каучук, резина та вироби з неї, засоби наземного транспорту, зернові, горіхи тощо.

Країни-експортери: Німеччина, Італія, Боснія та Герцеговина, Румунія, Угорщина, росія, Чорногорія, Північна Македонія.

Структура імпорту: котли й обладнання, електричні машини, паливо, пластмаса, фармацевтична продукція, чорні метали.

Країни імпортери: Німеччина, Китай, Італія, росія, Угорщина, Туреччина, Польща, Румунія, Франція.

Республіка Словенія (Словенія)

Статті експорту: промислові товари, машини і транспортне обладнання, хімікати, продовольчі товари.

Партнери з експорту: Німеччина, Італія, Хорватія, Австрія, Франція.

Статті імпорту: машини й транспортне обладнання, промислові товари, хімікати, паливо та мастильні матеріали, продовольчі товари.

Партнери з імпорту: Німеччина, Італія, Франція, Австрія, Хорватія, Угорщина, росія.

Республіка Хорватія (Хорватія)

Статті експорту: транспортне обладнання, текстиль, хімікати, продукти харчування, паливо.

Партнери з експорту: Італія, Німеччина, Боснія та Герцеговина, Словенія, Австрія.

Статті імпорту: машини, транспортне та електрообладнання, хімікати, паливо й мастильні матеріали, продукти харчування.

Партнери з імпорту: Німеччина, Італія, росія, Словенія, Австрія.

Чорногорія (Чорна Гора)

Експортні товари: паливо, нафта і нафтопродукти, алюміній, шлак та зола, деревина, чорні метали.

Торговельні партнери: Сербія, Словенія, Угорщина, Боснія та Герцеговина, Китай, Німеччина, Туреччина.

Імпортні товари: ядерні котли й обладнання, електричні машини та механізми, паливо, фармацевтична продукція, вироби з чорних металів, продукти харчування.

Країни-імпортери: Сербія, Китай, Німеччина, Італія, Боснія та Герцеговина, Хорватія, Туреччина.

Святий престол (Місто-держава Ватикан) (Ватикан)

Експорту та імпорту немає.

Гібралтар

Статті експорту: (виключно реекспорт) нафта, промислові товари, інше.

Партнери з експорту: Великобританія, Марокко, Португалія, Нідерланди, Іспанія, США, Німеччина.

Статті імпорту: паливо, промислові товари, продукти харчування.

Партнери з імпорту: Великобританія, Іспанія, Японія, Нідерланди.

2.4. Східна Європа

До країн Східної Європи відносять 9 країн-держав, а саме: Республіка Білорусь (Білорусь), Республіка Болгарія (Болгарія),

Республіка Молдова (Молдова), Республіка Польща (Польща), Румунія, Словацька Республіка (Словаччина), Республіка Угорщина (Угорщина), Україна, Чеська республіка (Чехія).

2.4.1. Історія розвитку країни

Республіка Білорусь (Білорусь)

Перші люди на території сучасної Білорусії з'явилися у палеоліті. Першими у країні поселилися неандертальці, а першими племенами у країні були балти [25]. У V ст. в країні з'явилися слов'яни. У IX ст. сформувалися племена кривичів, дреговичів та радимичів, які заснували три найбільші міста: Полоцьк, Смоленськ, Псков. Першим утворилося Полоцьке князівство. У 980 році київський князь Володимир Святославович захопив Полоцьк і вбив полоцького князя Рогволода, але за Ізяслава, сина Рогнеди та Володимира, Полоцьке князівство відновило свою незалежність. Згодом воно було розділене на: Вітебське, Мінське, Друцьке, Логойське.

З X ст. у країну прийшло християнство. З X по XIV ст. на землях дреговичів існувало Туровське князівство, яке розпалося на Клецьке, Пінське, Дубровицьке, Копильське та Слуцьке. З XI ст. почало відділятися від Київського Смоленське князівство, яке стало Амстиславським князівством. У XIII ст. виникло Городненське та Новогрудське князівства. У 1240-х роках утворилося Велике князівство Литовське, Руське, Жемайтійське, до якого у 1307 році увійшло Полоцьке, у 1320 році – Вітебське і у 1363 році – Турівське князівства. У 1410 році у Грюнвальдській битві Велике князівство Литовське отримало перемогу над Тевтонським орденом. 1569 року у результаті Люблінської унії Велике Князівство Литовське та Королівство Польське утворили Річ Посполиту, яка проіснувала до 1795 року.

Унаслідок трьох поділів Речі Посполитої білоруські землі потрапили під владу російської імперії і отримали назву з 1840 року Північно-західний край. У 1812 році Велике князівство Литовське перебувало під владою Наполеона I.

Під час Першої світової війни країна майже повністю була окупована Німеччиною.

25 березня 1918 року була проголошена Білоруська Народна Республіка, котру більшовики 1 січня 1919 року перетворили на Республіку Білорусь і яка 31 січня 1919 року увійшла до складу російської ФР. 27 лютого Республіка Білорусь об'єдналася із Литовською Республікою у Республіку Литви та Білорусі. 31 липня 1920 року було відновлено Республіку Білорусь, яка згодом стала Білоруською Радянською Республікою, а ще пізніше – Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою. З 2 жовтня 1920 року по 24 березня 1922 року існувала Республіка Серединна Литва. Після цього було розпущено Віленський сейм і країна увійшла до Польської Республіки.

25 серпня 1991 року проголошена незалежність Республіки Білорусь.

Республіка Болгарія (Болгарія)

Першими племенами на території сучасної Болгарії у XI ст. до н.е. були фракійські племена [25]. У I ст. до н.е. країну завоювали римляни. У VI ст. у країну прийшли слов'яни, які заснували у 681 році н.е. державу Болгарію на чолі з ханом Аспарухом з племені оногурів. У 803–814 роках хан Крум завоював Сердику (Софію) і дійшов до Цареграда. Після створення слов'янської писемності Кирилом та Мефодієм у 855 році країна стала слов'янським культурним центром. 865 року відбулося хрещення болгар при царі Борисі I. У 1331 році – поділ Болгарії на Тирновську та Видинську. 1393 року турки завойовують Тирново, а у 1386 році – уся Болгарія завойована. 1868 року була створена внутрішньо революційна організація на чолі із Василем Левскі. У 1876 році – придушене квіткове повстання.

3 березня 1878 року, згідно із Сан-Стефанським мирним договором, Болгарія отримала незалежність. У 1879 році установчі збори приймають Тирновську конституцію та вибирають князем Олександра Баттенберга. 1887 року після державного перевороту князем стає Фердинанд Сакс-Кобург-

Готський. У 1908 році Болгарію проголошено незалежним царством. Протягом 1912–1913 років Болгарія втратила Північну Добруджу (відійшла Румунії), Македонію (відійшла Греції, а згодом – до Югославії), 1923 року, після підписання Нейїського договору, Болгарія втратила: Південну Добруджію (Румунія), Царіброд, Босилеград, Струмицю тощо (Королівство сербів, хорватів і словенців). У 1934 році країна відмовилася увійти до Балканської Анти (Румунія, Туреччина, Югославія, Греція). У Другій світовій війні країна 13 грудня 1941 р., оголосивши війну США і Великій Британії, проте була єдиною союзницею Німеччини, яка не воювала з СРСР. 1944 року англо-американські війська захоплюють Софію, а 8 вересня на територію країни заходить Радянський Союз.

1989 року було прийнято нову Конституцію, а у 1991 році країна стає членом Ради Європи. 2005 року Болгарія вступає до НАТО, а у 2007 році до – ЄС.

Республіка Молдова (Молдова)

Першими племенами у Молдові були геко-даки, яких згодом завоювали римляни у 105–106 рр. н.е. і включили цю територію у провінцію Дакію [25]. За наказом Авреліана у 271 році римляни залишили Дакію. Слов'яни належали до двох племінних союзів: антського і склавинського. Із VI ст. н.е. по XII ст. н.е. країну спустошували набіги готів, гунів, гепідів, аварів, слов'ян і татаро-монголів. У XI–XIII ст. у пониззі Дунаю існувала держава – Берладська земля. У XII ст. – держава Цара брондічилор. У XIV ст. на півночі країни існувала республіка Кимпулунг і воєводство Шепеніц. У 1352–1352 роках трансильванська армія Драгоша вигнала татаро-монголів і він, будучи васалом угорського короля, стає господарем Молдови.

З 1359 року Молдова перебуває під керівництвом воєводи Богдана Марамуреша, розриває відносини сюзеренітету з Угорщиною і стає незалежною. З 1374 по 1565 рік на півночі країни утворене Молдовське князівство. У 1484 році Штефан III Великий поступився османам південною Бесарабією разом з Килією та Білгородом, а у 1513 році країна змушена стати

сюзереном османів. 1775 році Австрія захоплює північ Молдови і включає цю територію у Коронний край Галіції і Лодомерії. 1775 року Османська імперія передає північно-західні землі Габсбургам. У 1859 році східні території країни переходять російській імперії під загальною назвою Бесарабія. 1859 року князівство Молдова об'єднується з Румунією. 2 грудня 1917 року Сфатул Церій проголошує Бесарабію Молдовською Демократичною Республікою. 24 січня 1919 року проголошено незалежність Молдовської Демократичної Республіки, яку у цей же рік анексувала Румунія. 1940 року країну захоплює Радянський Союз і утворює Молдавську Радянську Соціалістичну Республіку – разом із Молдавською Автономною Радянською Соціалістичною Республікою, яка була у складі Української РСР (нині Придністров'я).

27 серпня 1991 року країна оголосила про свою незалежність під назвою Республіка Молдова. 3 березня 1992 року Молдова стала членом ООН.

Республіка Польща (Польща)

Першими племенами на території сучасної Польщі були давні слов'яни – венеди. Першим князем Польського Королівства був Мешко I із роду П'ястів [25]. Після шлюбу із чеською принцесою Дубравкою Мешко приймає християнство у 966 році. Його син Болеслав I Хоробрий завершив об'єднання польських земель, особливо гострою була війна з Німецькою імперією за Помор'я. У 1003–1018 роках стається конфлікт із Священною Римською імперією. У цей період відбувається боротьба за землю лютичів, Лужицю, Мейсенську марку, Богемію. 1025 року Болеслав був коронований і країна стала називатися Польське Королівство. У 1121 році відбулося завоювання Померанії і земель між Одером та Ельбою. 1135 року – встановлення ленного верховенства німецького короля й отримання у лен Західної Померанії. У 1226 році князь Конрад Мазовецький запросив на свої землі Тевтонський ордер, який разом із орденом мечоносців утворив свою державу і розпочав експансію на землі слов'ян та балтів.

Незважаючи на перемогу у 1241 році та походи у 1259 і 1287 році, татаро-монголи не заволоділи польськими землями. На початку XIV ст. куявському князю Владиславу I Локетку після вимирання династії Пшемислідів вдалося об'єднати більшість польських князівств. Після того Казимир III, скориставшись ослабленням Галицько-Волинського князівства, у 1340 році захопив його землі. Після цього правив країною Людовик Угорський з Анжуйської династії, який одночасно був угорським королем, а після його смерті Польща й Литва уклали Кревську унію у 1385 році. При цьому литовський князь Ягайло одружився з дочкою Людовика і став Владиславом II Ягайлом та правителем Польщі і Великого Литовського князівства, заклавши початок династії Ягеллонів. Він виграв Грюнвальдську битву у Тевтонського ордену у союзі із 12 католицькими країнами Європи. Після Тринадцятирічної війни 1454–1467 років до Польщі були приєднані Східне Помор'я, Хелмінська земля, західна Прусія з виходом до Балтійського моря. У 1434 році Ягайло скасував автономні права руських земель Галичини і Волині. У XV ст. польські королі займали трони Чехії й Угорщини, а також воювали з османами. 1454 року Казимир IV видав Нешавський привілей, за яким королі стали залежними від шляхти.

За Люблінською унією 1569 року до Королівства Польща увійшли землі хрестоносців та України й Білорусії. Після смерті останнього із ягеллонської династії короля Сигізмунда II Августа шляхта обрала королем Генріха Валуа, майбутнього французького короля Генріха III, який підтвердив усі привілеї шляхти. У 1569 році утворилася Річ (республіка) Посполита (Польська). 1596 року було схвалено церковну Берестейську унію, що утворила греко-католицьку церкву. У XVI ст. Польща воювала у шістьох війнах за прибалтійські землі зі Швецією та московією і виснажилася. У 1655 році Польщу окупувала Швеція. 1660 року Польща підписала мир із Швецією, а у 1667 році – Андрусівський мир з московією. 1672 року розпочалася війна з османами у якій видатну роль зіграв Ян III Собеський. Після цього була Північна війна зі Швецією у 1700–1721 роках. 1772 року Прусія, Австрія

і росія підписали трактат про поділ польських земель, за яким у неї було забрано Помор'я, Куяви, частину Великопольщі, Малопольщу, східну Білорусь та Галичину. У 1797 році Ян Домбровський сформував польські легіони у армії Наполеона I Бонапарта.

1807 року, після розгрому Пруссії, було утворене Варшавське князівство. У 1815 році, згідно з рішенням Віденського мирного конгресу, Варшавське князівство перейшло до росії і отримало назву Королівство Польське, а королем став російський цар Олександр I. 11 листопада 1918 року Юзеф Пілсудський проголосив відновлення Польської держави. На сході Польща захопила територію Західноукраїнської Народної Республіки. За Версальським договором до Польщі відійшли Познанщина і частина Помор'я. За Варшавським договором від 1920 року з Директорією УНР Польща розпочала війну з радянською росією, що завершилася Ризьким договором 1922 року, за яким за Польщею залишилися західнобілоруські та західноукраїнські землі.

28 серпня 1939 року Радянський Союз заключив з гітлерівською Німеччиною Пакт Молотова-Ріббентропа, за яким передбачалася ліквідація Польщі. 1 вересня 1939 року, з нападу на Польщу, розпочалася Друга світова війна, а 17 вересня Радянський Союз захопив західноукраїнські та західнобілоруські землі. У 1945 році була утворена Польська Народна Республіка, яка проіснувала до 1989 року.

У 1989 році країна була перейменована у Республіку Польща. 1999 року Польща вступила у НАТО, а у 2004 році – в ЄС.

Румунія

Найперші люди у країні з'явилися у палеоліті. Першими племенами на території сучасної Румунії були фракійські: гетів і даків, які відповідно заселили нижній Дунай та Трансильванію [25]. У VIII ст. до н.е. в Румунію вторглися киммерійці. У VI ст. в країні з'явилися скіфи, а у III ст. до н.е. – кельти. Першою державою на цій території була Дакія, яку згодом, після трьох війн (86–88, 101–102, 105–106 рр. н.е.),

завоювали римляни під керівництвом Траяна. У 271 році римський імператор Аврелій залишив провінцію із частиною населення, яку зайняли готи й сармати. У VI ст. в країні поселилися слов'яни: анти і славіни. Внаслідок їхньої асиміляції із романізованим гето-фракійським населенням утворилися волохи, тобто предки румунів та молдаван.

У IX–X ст. частина країни входила до складу Першого Болгарського царства, а у XII–XIII ст. – до складу Другого Болгарського царства. Натомість Трансильванія у XI–XIII ст. належала Угорському Королівству. З IX ст. Молдову населяли тиверці, а потім уличі. У X ст. Молдова була у складі Київської Русі, а у XII–XIII ст. – у складі Галицько-Волинського князівства. У XI–XII ст. Румунія потрапила під владу печенігів і половців, а в XIII ст. – під владу татаро-монголів. У 1324 році виникла Валахія, а у 1359 році – Молдова. Валахія стала васалом Угорщини, а Молдова, з 1387 по 1497 рік, – васалом Польського Королівства. З XIV ст. країну поступово завойовують османи. Так, з 1411 року данину Порті сплачувало Волоське князівство, а у 1541 році османи встановили сюзеренітет над Трансильванським князівством. У 1600 році повстання проти османів здійснив волоський господар Міхай Хоробрий, у війську якого були і козаки, і якому на короткий час вдалося об'єднати в одне князівство: Трансильванію, Валахію, Молдову. У 1620–1621 роках Молдова стала ареною Хотинської війни, котра завершилася перемогою польських і козацьких військ під командуванням Сагайдачного під Хотином у 1621 році. З XVIII ст. Трансильванія перебувала під владою Габсбургів. Після Андріанопольського миру 1829 року російська імперія встановила свій контроль над Валахією. Після Паризького конгресу у 1856 році росія втратила Валахію та Молдову.

У 1862 році було утворене Румунське князівство під владою Олександра Кузи. Згідно з рішенням Берлінського конгресу 1878 року, Румунія отримала міжнародне визнання і до її складу увійшли Добруджа та Констанція, але південну Бесарабію зайняла росія. 1881 року Румунія була проголошена королівством. У I Балканській війні країна мала

нейтралітет, а під час II Балканської війни виступила на боці Греції, Сербії проти Болгарії. За Бухарестським договором Болгарія передала Румунії Південну Добруджу. У Першій світовій війні Румунія була на боці Антанти.

12 листопада 1918 року Румунія окупувала буковинські землі разом із Чернівцями. Перед Другою світовою війною СРСР забрав у Румунії Бесарабію та Північну Буковину, Угорщина – Північну Трансильванію, а Болгарія забрала Південну Добруджу. У 1938 році Румунія приєдналася до Країн Осі і воювала разом з Гітлером. З 1947 по 1965 рік країна називалася Румунська Народна Республіка, а з 1965 по 1989 рік – Соціалістична Республіка Румунія. 23 серпня 1944 року у країні відбувся антидиктаторський переворот під керівництвом короля Румунії і країна оголосила війну Німеччині. Після війни Румунії повернули Північну Трансильванію.

15 грудня 1989 року у країні відбулася оксамитова революція, а у травні 1990 року до влади прийшов перший демократично обраний президент І. Ілієску. У 2004 році країна вступила в НАТО, а у 2007 році – в ЄС.

Словацька Республіка (Словаччина)

Першими поселенцями на території сучасної Словаччини були люди ще у період палеоліту. Першими з племен у країну прийшли кельти з Німеччини, Франції та Альп [25]. Ці переселення були спровоковані заснуванням Римської республіки у 27 році до н.е. Також на територію країни заходили даки, і навіть південь завоював перший дакський король Буребіста, але після їхньої поразки від римлян у 10 році до н.е. вони зникають із Словаччини. У I ст. н.е. на територію країни прийшли германці, котрі витіснили кельтів, рештки яких, а саме котини, протрималися до II ст. н.е. Відповідно, у південно-східній Словаччині проживали германські племена маркоманів, а у західній – племена квадів. Одне із перших у країні у I ст. н.е. було Ванійоване королівство, яким керував Ваній. У 172 році Марк Аврелій провів проти германців каральну операцію, а його син Коммод уклав з ними мир. У IV ст., унаслідок навали гунів, через Словаччину почали

рухатися на захід вестготи, остготи, лангобарди, гепіди. У V ст. у країну прийшли слов'яни, а у VI ст. – авари. З 623 по 658 роки у країні існувала держава Само. У IX ст. виникло князівство Маравське і Нітранське, яке у 833 році об'єднав Моймир і створив Велику Моравію. 855 року франкське військо було розбите великоморавцями. У 863 році великоморавський король Ростислав звернувся до Папи римського та до Візантійського імператора надати єпископа і священників, але відреагував лише візантійський імператор Михаїл III, який прислав св. Костянтина і Мефодія.

У 870 році Ростислав був зраджений племінником Святополком, який і став наступним великоморавським королем. За правління його сина Моймира II Велика Моравія стала частиною Угорського королівства. 1242 року країна зазнала спустошливого вторгнення татаро-монголів. У результаті перемоги османів у 1526 році Угорщину було поділено на: центральну, у якій правили османи, васальну від них Трансильванію та Королівство Угорщина під владою Габсбургів. Власне Словаччина і стала частиною Королівства Угорщина. У 1867 році була створена Австро-Угорська імперія, яка проіснувала до 1918 року, і це посилювало залежність словаків від угорців. 30 жовтня 1918 року Словацька національна рада у Мартіні проголосила відділення від Угорщини та утворення Чехословацької держави. У 1941 році, за підтримки фашистської Німеччини, була створена Словацька республіка. 1948 року країна отримала широку автономію у складі Чехословаччини.

1 січня 1993 року утворилися дві незалежні держави – Словацька Республіка та Чеська Республіка. У 1999 році країна вступила в НАТО, а у 2004 році – в ЄС.

Республіка Угорщина (Угорщина)

Перші люди на території сучасної Угорщини з'явилися ще у часи палеоліту. Із VI ст. до н.е. у країні проживали племена іллірійців та фракійців, а у IV ст. – кельти [25]. У I ст. н.е. територію завоювали римляни, які утворили провінцію Паннонію. У I ст. н.е. у країні з'явилися гето-даки, а згодом і сармати. У III ст. н.е. у країні почало поширюватися

християнство. У IV ст. римляни залишили Паннонію і на цю територію прийшли гуни, держава яких після смерті Аттіли у 453 році розпалася. У VI ст. у країну прийшли авари і створили Аварський каганат. У цей самий час сюди проникають слов'яни. 890 року аварська держава була розбита франками. У IX ст. на території Угорщини були: Блатенське (Паннонське) князівство, Великоморавська держава.

У IX ст. в Середнє Подунав'я проникли угорці, які були союзом тюркських і угорських племен із заволзьких степів Південного Уралу та Башкирії. Власне, вони втікали від хозар. Уперше мадари з'явилися на Дунаї у 862 році як союзники Великоморавського князя Ростислава у війні із королем східних франків Людовіком II Німецьким і болгарським князем Борисом I. Основні орди угорців під проводом князя Арпада (союз семи племен) пройшли повз Київ і у 895–896 роках перейшли Карпати, розташувавшись у Середньому Подунав'ї, а у 902–906 роках підкорили Великоморавську державу. За князювання онука Арпада угорці прийняли християнство, а у 1000–1038 роках першим угорським королем став Іштван I Святий. До цього були угорські князі.

У XI–XII ст. Угорщина захопила Словаччину, Трансильванію, Хорватію та Закарпаття. У 1241 році програли битву від татаро-монголів на річці Шайо. 17 серпня 1245 року угорські війська і польські загони були розгромлені Данилом Галицьким і після шлюбу дочки угорського короля Бела IV Констанції із Левом Даниловичем встановилися союзницькі відносини між угорцями та Галицько-Волинською державою. У кінці XII ст. Угорщина розпалася на самостійні володіння. Після смерті останнього короля з династії Арпадів Ендре III у 1301 році королем став Карл I Роберт, представник Анжуйської династії. Після смерті короля Руського королівства Юрія I Болеслава у 1340 році Угорщина надавала допомогу Польщі у загарбанні галицько-волинських земель. 1349 року польський король Казимир II Великий з угорськими військами захопив Галичину, Холмську та Белзьку землі. З 1393 по 1414 рік Закарпаття перебувало під владою Угорщини. У 1416 та 1318 роках відбувалися вторгнення османів, але у 1456 році

вони були розбиті полководцем Яношем Гуняді під Белградом, а його син Матяша Гуняді став королем і завоював Моравію, Сілезію, Східну Австрію.

У 1526 році центральну частину країни захопили османи, а західну та північно-західну – Габсбурги. У 1683–1699 роках османів вигнали австро-угорські війська. 1849 року угорський парламент проголосив незалежність від Австрії, але Австрія, за допомогою російської армії, у цьому ж році змусила угорців капітулювати. Унаслідок австро-угорської угоди 1867 року Габсбурська імперія перетворилася на Австро-Угорську імперію. При цьому до Угорщини увійшли: Закарпаття, Воєводина, Славонія, Банат, Трансильванія. 16 листопада 1918 року була проголошена незалежна Угорщина. У 1920 році за Тріанонським договором від Угорщини відділилися: Словаччина й Закарпаття – до Чехословаччини, Південнослов'янські землі – до Королівства сербів, хорватів і словенців, а Трансильванія, Східний Банат та Мармарошик – до Румунії. У 1938 році країна брала участь у розчленуванні Чехословаччини.

14 березня 1939 року було проголошено незалежну українську державу – Карпатська Січ.

З 1947 по 1989 рік існувала Угорська Народна Республіка. У 1999 році країна стала членом НАТО, а 2004 року – членом Європейського Союзу.

Україна

Перші люди на території країни відносяться до раннього палеоліту. Першими племенами на території сучасної України у XV ст. до н.е. були кіммерійці, яких у VII ст. до н.е. замінили скіфи, а потім і сармати. Першою державою було скіфське царство Атея [25]. У VIII ст. до н.е. через демографічний вибух люди з Греції переселилися в Крим і на південь України та утворили свої колонії: Березань, Тіра, Ніконій, Ольвія, Херсонес, Пантікопей, Феодосія, Танаїс. У V ст. до н.е. на берегах Керченської протоки утворюється Босфорська держава, яка спочатку була союзом полісів (Феодосія, Фанагорія зі столицею Пантікапей), а потім перетворилася на

абсолютну монархію. Держава проіснувала до I ст. до н.е. і останнім її правителем був Мітрідад VI Євпатор. Після цього держава перейшла під владу римлян. У 513 році до н.е. перський цар здійснив невдалий похід проти скіфів. У II ст. н.е. на територію Скіфії прийшли сармати. Важка сарматська кіннота служила у Римській армії.

У IV ст. н.е. південнокримські землі увійшли до складу Візантії. У III ст. н.е. з басейну Вісли прийшли готи і заснували державу Оюм. За часів правителя готів Германариха остготи підкорили територію України і стратили антського вождя Божа, а також вигнали племена сарматів зі степу і завоювали Крим. Остготи заснували свою державу зі столицею у Данпарстаді (нині село Башмачка, Дніпропетровська область). Власне цю державу у 375 році знищили гуни, які на чолі з Аттілою створили свою державу, котра проіснувала до його смерті у 453 році. Після гунів на територію півдня України прийшли авари, а потім алани. Згодом через територію країни у Паннонію переселяються угри. Внаслідок чуми у VI ст. н.е. слов'яни заселили спустошені землі Балкан та України. У той час існувало три гілки слов'ян: анти, склавини, венеди. На території антів та склавинів сформувалися наступні племінні союзи: поляни, сіверяни, деревляни, дуліби й бужани, уличі, тиверці, білі хорвати (хорутани). На сході утворилися дреговичі, радимичі, в'ятичі та кривичі, ільменські слов'яни Новгороду. З 650 по 969 рік на сході країни існував хозарський каганат. У IX ст. – держави Куябія, Славія, Арсанія. Уперше про русів згадується у 839 році. З IX ст. сформувався шлях із варяг у греки від озера Ільмень до Чорного моря, як наслідок – поблизу Новгороду і біля Києва почалися формуватися нові держави.

Перші київські князі Аскольд і Дір здійснили похід у 860 році на Константинополь. Київського князя Ігоря вбили у 945 році древляни і його дружина Ольга жорстоко за це помстилася. 964 року син Ігоря Святослав завоював вятичів, ясів і касогів, але був убитий печенігами. Його сини Ярополк, Олег та Володимир воювали між собою за київський престол і переміг Володимир, який хрестив Київську Русь та приєднав

до неї Червону Русь (Галичину), Закарпаття і Корсунь (Південний Крим). Після його смерті до 1036 року правили Мстислав та Ярослав Мудрий, а далі Ярослав Мудрий, який остаточно розгромив печенігів. Після смерті князя знову розпочалася міжусобиця між його синами: Ізяславом, Святославом та Всеволодом. У 1113 році на київський престол було запрошено Володимира Мономаха, а після смерті його сина Мстислава Київська Русь остаточно стала роздробленою і поділилася на 15 великих удільних князівств, серед яких найбільшими були: Київське, Чернігівське, Переяславське, Волинське та Галицьке. З 1187 року вперше почали використовувати топонім «Україна».

У 1223 році під час битви з татаро-монголами на річці Калка руські князі зазнали розгрому, але смерть Чингісхана призупинила татаро-монгольську агресію. Утім, онук Чингісхана Батий у 1238 році захопив північно-східну частину країни, а у 1240 році зруйнував Київ. Галицьке князівство відокремилося від Києва у 1097 році і досягло максимального розквіту за правління Ярослава Осмомисла у 1153–1187 роках. У 1199 році волинський князь Роман Мстиславович захопив Галич і утворив Галицько-Волинське князівство, яке проіснувало до 1349 року. У XIII ст. у боротьбі із німецьким Тевтонським орденом та галицько-волинськими князями формується литовська держава. Власне, до складу Великого князівства Литовського, яке проіснувало з 1236 по 1795 рік, входило більшість українських земель. У 1514 році війська Костянтина Острівського під Оршею розбили війська московитів Василя III. У XIV–XV ст. у Криму на плато Мангул існувала держава Феодоро (Готія).

1449 року, за підтримки Литви та генуезців, від влади Золотої Орди звільнилося Кримське ханство на чолі із Хаджі І Гераєм. Територія ханства охопила південь України й Кубань. У 1478 році ханство потрапило у залежність від Османської імперії. Перед загрозою агресії московії 1569 року була прийнята Люблінська унія, згідно з якою об'єднувалися Королівство Польське та Велике князівство Литовське в єдину державу – Річ Посполиту. У результаті на українських землях утворилися

наступні воєводства: Белзьке, Волинське, Брацлавське, Київське, Подільське і Руське. 1648 року під проводом Богдана Хмельницького було отримано перемоги над військом польським: під Жовтими Водами, Корсунем, Пилявцями. У 1654 році у Переяславі Хмельницький заключив договір із московським царем Олексієм Михайловичем і московські війська почали завойовувати українські та білоруські землі і включати їх до складу московського царства.

У 1687 році гетьманом став Іван Мазепа, який заключив союз із Карлом XII проти московитів, але програв. 1775 року московити знищили Запорізьку Січ. Під час другого поділу Речі Посполитої російська імперія захопила Правобережжя, Східну Волинь, Поділля і Брацлавщину, а після третього поділу у 1795 році – усю Волинь. У той самий час Австрійській імперії відійшла Червона Русь і було утворене Королівство Галичини та Володимирії. 1867 року австрійська імперія перетворилася на Австро-Угорщину і до Австрії відійшли Галичина й Буковина, а до Угорщини – Закарпаття. Під час Першої світової війни у 1915 і 1916 роках Галичина була окупована російською імперією.

4 березня 1917 року у Києві була утворена Центральна Рада на чолі з Михайлом Грушевським, яка у Четвертому універсалі проголосила незалежність, а 8 лютого 1918 року війська Муравйова взяли Київ і влаштували різанину населення [70]. У цьому ж місяці у Бересті було підписано угоду УНР з Центральними державами, згідно з якою Україна визнана незалежною і до неї приєднувалися Холмщина та Берестейщина. 29 квітня 1918 року Центральна Рада приймає Конституцію і у цей день до влади приходить гетьман Скоропадський. 14 грудня 1919 року відновлюється УНР на чолі із Симоном Петлюрою та створюється Директорія. На заході країни 13 листопада 1918 року утворюється Західно-Українська Народна Республіка на чолі з Євгеном Петрушевичем. 22 січня 1919 року на Софіївському майдані було проголошено Акт Злуки. На початок червня 1919 року майже усю ЗУНР окупували Польща, Румунія та Чехословаччина. За домовленістю Бесарабія переходить Румунії, а Закарпаття –

Чехословаччині. 21 квітня 1921 року Україна і Польща домовилися про кордон по річці Збруч. У 1921 році більшовики зі східних територій поширили Українську соціалістичну радянську республіку (УСРР) на усю решту країни. 30 грудня 1922 року РРФСР, УСРР, ЗСФРР та БСРР підписали договір про утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік, який проіснував до 1991 року.

24 серпня 1991 року прийнято Акт проголошення незалежності України, який був підтверджений 1 грудня 1991 року на Всеукраїнському референдумі.

Чеська республіка (Чехія)

Перші люди на території сучасної Чехії з'явилися у ранньому палеоліті. У V ст. до н.е. в країну прийшли кельти. Кельтське плем'я боїв дало назву області Богемія [25]. В область Моравія прийшли волки-тектосаги. У I ст. в країні проживало германське плем'я маркомани, які утворили Маробудовську імперію. На початку нашої ери на частині земель були римляни. У V ст. сюди вторглися гуни, а згодом і лагобарди разом із тюрингами. У VI ст. у Моравії, Сілезії з'явилися слов'яни. У цей час лангобарди відійшли на північ Італії, а тюринги – у Баварію. Тоді ж на країну нападали авари. Утім після того, як виросло покоління дітей аварських воїнів та слов'янських жінок, вони згодом повстали проти аварського панування. У цей час на чеську землю прийшов франкський купець Само, який і заснував першу слов'янську державу Само, котра проіснувала із 623 по 660 рік.

У 805 році Карл Великий намагався включити Чехію до Франкського королівства. У IX ст. у країну прийшло християнство. На початку IX ст. утворилася Велика Моравія. Після того, як у IX ст. Карл Великий знищив Аварський каганат, його південно-західну частину захопили моравці. Моравська династія була заснована першим князем Моймиром. Чехи відділилися від Великої Моравії у 895 році, а угорці завоювали її у 906–907 роках. Чеський князь Болеслав I заволодів територією Чехії, Моравії, Сілезії і навіть Малопольщі. У 973 році було засноване празьке єпископство. Після приходу до влади

у Польщі Болеслава Хороброго Чеське князівство зменшилося до кордонів сучасної Чехії та Моравії. У 1241 році у Моравії були розбиті татаро-монголи.

1310 року королями Чехії стали представники німецької династії Люксембургів. Протягом 1420–1434 років у країні відбувався гуситський рух проти влади німців і католиків. У 1526 році чеським королем став австрійський ерцгерцог. Постанови проти влади Габсбургів відбулося у 1547 році. 1620 року Чехія увійшла до складу Австрії. У 1918 році було створено незалежну Чехословаччину під керівництвом Томаша Гарріга Масарика. 1938 року відбулася передача Німеччині Судетської області Чехословаччини. З 1939 по 1945 рік – німецька окупація та створення протекторату Богемія і Моравія. У 1948 році – «Лютнева революція» і прихід до влади комуністів, а у 1968 році – «Празька весна» й окупація країни радянськими військами.

1989 року відбулася «Оксамитова революція» і до влади прийшов дисидент Вацлав Гавел. 1 січня 1993 року – розпад Чехословаччини і утворення Чеської республіки. У 1999 році країна вступила у НАТО, а у 2004 році – в ЄС.

2.4.2. Політичний та адміністративний устрій

Республіка Білорусь (Білорусь)

Країна розташована на схід від Польщі.

Площа країни становить 207,600 тис. км² (табл. 2.23).

Столиця: Мінськ.

Адміністративний поділ: 6 областей та одне місто.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: рада міністрів; вибори: президент обирається прямим голосуванням на 5 років; прем'єр-міністр та заступники прем'єр-міністра призначаються президентом.

Законодавча влада: двопалатні Національні збори, що складаються з Ради республіки (64 місця) та Палати представників (110 місць).

Судова влада: Верховний суд, судді призначаються президентом; Конституційний суд, половина членів якого призначена президентом, а половина – Палатою представників.

Рис. 2.46. Географічне розташування Білорусі

Джерело: [23]

Таблиця 2.23

Політичний та адміністративний устрій Східної Європи

Країна	Площа країни, км ²	Столиця (адміністративний центр)	Адміністративний поділ	Форма правління
Білорусь	207 600	Мінськ	6 областей, 1 місто	Президентська республіка
Болгарія	110 879	Софія	28 областей	Парламентська республіка
Молдова	33 851	Кишинів	32 райони, 3 міста, 2 автономні утворення	Парламентська республіка
Польща	312 685	Варшава	16 воєводств	Парламентсько-президентська республіка

Закінчення табл. 2.23

Країна	Площа країни, км ²	Столиця (адміністративний центр)	Адміністративний поділ	Форма правління
Румунія	238 391	Бухарест	41 повіт та 1 місто	Парламентська республіка
Словаччина	49 035	Братислава	8 країв	Парламентська республіка
Угорщина	93 030	Будапешт	19 повітів, 23 міста	Парламентська республіка
Україна	603 550	Київ	24 області, 1 автономна республіка	Парламентсько-президентська республіка
Чехія	78 867	Прага	13 областей, 1 столиця	Парламентська республіка

Джерело: [10]

Республіка Болгарія (Болгарія)

Країна знаходиться на узбережжі Чорного моря, між Румунією й Туреччиною.

Площа країни – 110,879 тис. км².

Столиця: Софія.

Адміністративний поділ: 28 областей.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: голова ради міністрів (прем'єр-міністр).

Уряд: Рада міністрів, яка обирається Народними зборами; вибори: президент та віце-президент обираються за одним списком прямим голосуванням на 5 років; голова Ради міністрів (прем'єр-міністр) призначається президентом; заступники прем'єр-міністра призначаються прем'єр-міністром.

Законодавча влада: однопалатні Народні збори (240 місць; члени обираються прямим голосуванням на 4 роки).

Судова влада: Верховний адміністративний суд, Верховний касаційний суд, Конституційний суд (12 суддів призначаються або обираються на 9 років), Верховна судова рада.

Рис. 2.47. Географічне розташування Болгарії

Джерело: [23]

Республіка Молдова (Молдова)

Країна розташована на північний схід від Румунії.
Загальна площа – 33,851 тис. км².

Столиця: Кишинів.

Адміністративний поділ: 32 райони, 3 міст, 2 автономні утворення.

Очолює країну: президент.

Очолює країну: прем'єр-міністр.

Уряд: уряд формується прем'єр-міністром, підлягає схваленню Парламентом; вибори: президент обирається Парламентом на 4 роки.

Законодавча влада: однопалатний Парламент (101 місце; обираються загальним голосуванням на 4 роки).

Судова влада: Верховний суд; Конституційний суд є єдиною інстанцією під час вирішення питань, пов'язаних із тлумаченням конституції.

Рис. 2.48. Географічне розташування Молдови

Джерело: [23]

Республіка Польща (Польща)

Країна розташована на схід від Німеччини [4].

Загальна площа – 312,685 тис. км².

Столиця: Варшава.

Адміністративний поділ: 16 воєводств.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: Рада міністрів відповідає перед прем'єр-міністром та Сеймом; прем'єр-міністр пропонує, президент призначає, а Сейм затверджує Раду міністрів; вибори: президент обирається загальним голосуванням на 5 років.

Законодавча влада: двопалатні Національні збори (Zgromadzenie Narodowe) складаються із Сейму (460 місць; члени обираються за складною системою пропорційного представництва на 4 роки) та Сенату (100 місць; члени обираються за мажоритарною системою за провінціями на 4 роки).

Судова влада: Вищий суд, судді якого призначаються президентом за рекомендацією Державної ради юстиції на необмежений термін; Конституційний суд, судді якого обираються Сеймом на 9 років.

Рис. 2.49. Географічне розташування Польщі

Джерело: [23]

Румунія

Країна розташована у Південно-Східній Європі, на березі Чорного моря, між Болгарією та Україною.

Площа країни – 238,391 тис. км².

Столиця: Бухарест.

Адміністративний поділ: 41 повіт (judet) та 1 муніципалітет (municipiu).

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: Рада міністрів призначається прем'єр-міністром; вибори: президент обирається загальним голосуванням на 4 роки; прем'єр-міністр призначається президентом.

Законодавча влада: двопалатний парламент складається із Сенату (140 місць; члени обираються прямим голосуванням за пропорційною системою на 4 роки) та Палати депутатів (Adunarea Deputatilor) (345 місць; члени обираються прямим загальним голосуванням за пропорційною системою на 4 роки).

Судова влада: Верховний суд юстиції, судді призначаються президентом за рекомендацією Верховної ради суддів.

Рис. 2.50. Географічне розташування Румунії

Джерело: [23]

Словацька Республіка (Словаччина)

Країна розташована на південь від Польщі.

Площа країни – 49,035 тис. км².

Столиця: Братислава.

Адміністративний поділ: 8 країв.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: Кабінет міністрів, призначений президентом за рекомендацією прем'єр-міністра; вибори: президент обирається прямим загальним голосуванням на 5 років; після виборів до Народної ради президент призначає лідера прем'єр-міністром.

Законодавча влада: однопалатна Народна рада Словацької Республіки (Narodna Rada Slovenské Republiky) (150 місць; члени палати обираються на основі пропорційного представництва на 4 роки).

Судова влада: Верховний суд, судді обираються Народною радою; Конституційний суд, судді призначаються президентом із групи кандидатів, схвалених Народною радою.

Рис. 2.51. Географічне розташування Словаччини

Джерело: [23]

Республіка Угорщина (Угорщина)

Країна розташована на північний захід від Румунії.

Площа – 93,030 тис. км².

Столиця: Будапешт.

Адміністративний поділ: 19 округів (мідьє, megye), 23 міста.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: Рада міністрів обирається Національними зборами за поданням президента; вибори: президент обирається Національними зборами на 5 років; прем'єр-міністр обирається Національними зборами за поданням президента.

Законодавча влада: однопалатні Національні збори (Országgyűlés) (386 місць; члени обираються загальним голосуванням за змішаною системою пропорційного та прямого представництва на 4 роки).

Судова влада: Конституційний суд, судді обираються Національними зборами на 9 років.

Рис. 2.52. Географічне розташування Угорщини

Джерело: [23]

Україна

Країна розташована на березі Чорного моря між Польщею та росією.

Площа країни – 603,550 тис. км².

Столиця: Київ.

Адміністративний поділ: 24 області, 1 автономна республіка.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: Кабінет міністрів призначається президентом зі схвалення Верховної Ради; вибори: президент обирається загальним голосуванням на 5 років; прем'єр-міністр та його заступники призначаються президентом і затверджуються Верховною Радою [79].

Законодавча влада: однопалатна Верховна Рада (450 місць; термін повноважень депутатів – 5 років).

Судова влада: Верховний суд; Конституційний Суд.

Рис. 2.53. Географічне розташування України

Джерело: [23]

Чеська республіка (Чехія)

Країна розташована на південний схід від Німеччини.

Площа країни – 78,867 тис. км².

Столиця: Прага.

Адміністративний поділ: 13 областей (kraj) та 1 столичне місто (hlavni mesto).

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: Кабінет призначається президентом за рекомендацією прем'єр-міністра; вибори: президент обирається парламентом на 5 років; прем'єр-міністр призначається президентом.

Законодавча влада: двопалатний парламент складається із Сенату (81 місце; члени обираються загальним голосуванням на 6 років) та Палати депутатів (Poslanecka Snemovna) (200 місць; члени обираються загальним голосуванням на 4 роки).

Судова влада: Верховний суд; Конституційний Суд; голови та їхні заступники призначаються президентом на 10 років.

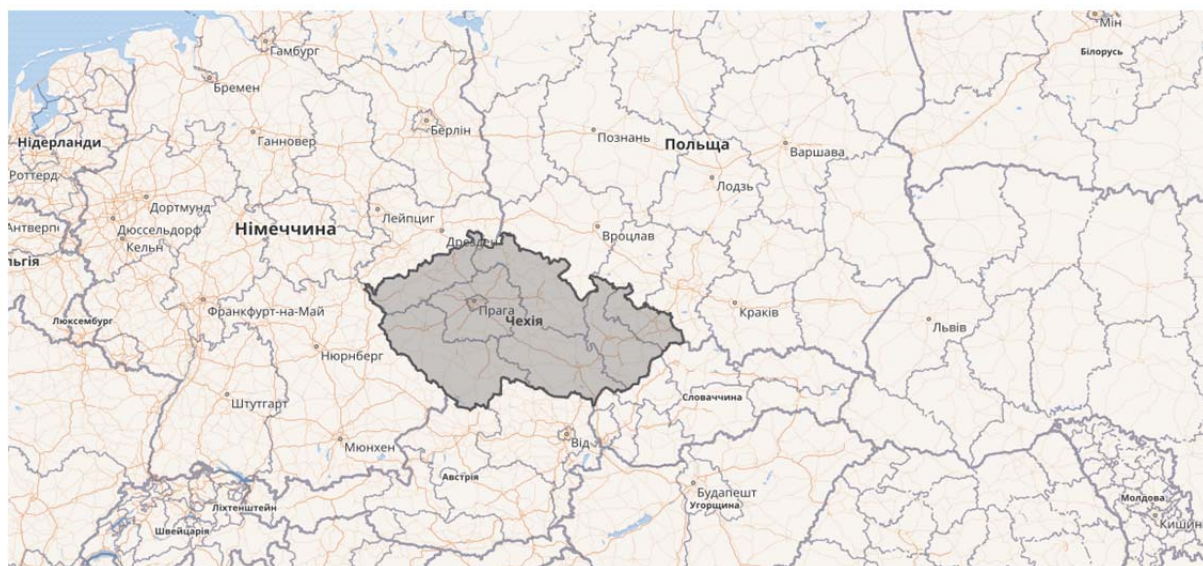

Рис. 2.54. Географічне розташування Чехії

Джерело: [23]

2.4.3. Природні умови

Республіка Білорусь (Білорусь)

Рельєф переважно рівнинний, багато болотистих місцевостей.

Мінімальна та максимальна висоти: річка Німан – (-90) м; гора Держинська – 345 м (табл. 2.24).

Клімат середній між континентальним і морським. Зима холодна, а літо прохолодне й дощове.

Таблиця 2.24

Природні умови Східної Європи

Країна	Найвища і найнижча точка, м	Найвища і найнижча температура, °С	Найбільша кількість опадів, мм/рік	Найдовша річка, км	Найглибше озеро, м
Білорусь	г. Держинська – 345, річка Німан – (-90)	37,8 – Пінськ, (-38,9) – Вітебськ	Брест – 1 054	Німан – 937	Довге – 53,6

Закінчення табл. 2.24

Країна	Найвища і найнижча точка, м	Найвища і найнижча темпера- тура, °С	Най- більша кількість опадів, мм/рік	Найдовша річка, км	Найглибше озеро, м
Болгарія	г. Мусала – 2 925, Чорне море – 0	41 – Софія, (-31) – г. Мусала	долина р. Огоста – 2 293	р. Іскір – 368	Окото – 37,5
Молдова	г. Баланешти – 430, р. Дністер – (-2)	42,4 – Фелешть, (-35,5) – Бретушень	Сороки – 2100	Реут – 286	Драчеле – 5
Польща	Риси – 2 499, низина Рачки- Ельблонські, гирло Вісли – (-1,8)	37,4 – Вроцлав, (-41) – Седльці	Татрах – 1 800	Вісла – 1 030	Ханьча – 108,5
Румунія	г. Молдовяну – 2 544, Чорне море – 0	41,2 – Бухарест, (-38,5) – Брашов	Західні Румун- ські гори – 1500	Марош – 803	Сютгйол – 18
Словач- чина	Герлаховський пік – 2 654,4, Клін-над- Бодрогом – 94	40,3 – Гурбаново, (-41) – Віглас	г. Ви- сокі Татри – 2130	Ваг – 433	Вельке Гінцovo плесо – 53
Угорщина	пік Кекеш – 1 014, берег Тиси, на кордоні із Сербією – 78	37 – Будапешт, (-30,9) – Дебрицен	Баконь – 1 078	Тиса – 579	Хевіз – 38
Україна	г. Говерла – 2 061, Куяльницький лиман – (-5)	42,0 – Луганськ, (-41,9) – Луганськ	Чорно- гора – 2361	Дністер – 1362	Світязь – 58,6
Чехія	г. Снежка – 1 603, річка Лабе (Ельба) – 115	39 – Ржеж, Прага – (-27,6)	Лібе- рець – 1 705	Влтава – 446	Черне озеро – 40,6

Джерело: [23]

Республіка Болгарія (Болгарія)

Рельєф: в основному гори, на півночі та південному сході – низини.

Мінімальна й максимальна висоти: Чорне море – 0 м; гора Мусала – 2925 м.

Клімат помірний. Зима холодна, волога, а літо спекотне, сухе.

Республіка Молдова (Молдова)

Рельєф: горбистий степ у південному напрямку, до Чорного моря, що поступово стає усе більш рівним.

Мінімальна та максимальна висоти: річка Дністер – (-2); Баланешти – 430 м.

Клімат: зима помірна, літо тепле.

Республіка Польща (Польща)

Рельєф: переважно плоска рівнина; гори уздовж південних кордонів [4].

Мінімальна та максимальна висоти: низина Рачки Ельблонські – (-1,8) м; пік Риси – 2499 м.

Клімат помірний з холодними, хмарними, помірно суворими зимами з частими опадами; влітку – з частими дощами та грозами.

Румунія

Рельєф: центр Трансільванського плато відокремлений від Молдавської височини на сході Карпатами, а від Валахської височини на півдні – Трансільванськими Альпами.

Мінімальна та максимальна висоти: Чорне море – 0 м; гора Молдовяну – 2544 м.

Помірний клімат; холодні, хмарні зими з частими снігопадами й туманами; сонячне літо з частими дощами та грозами.

Словацька Республіка (Словаччина)

Рельєф: скелясті гори у центральній та північній частині країни і низовина на півдні.

Мінімальна та максимальна висоти: річка Бодрок – 94 м; гора Герлаховські-Штіт – 2655 м.

Помірний клімат: літо прохолодне; зима холодна, туманна, волога.

Республіка Угорщина (Угорщина)

Рельєф: переважно горбисті рівнини; пагорби й невисокі гори на словацькому кордоні.

Мінімальна та максимальна висоти: річка Тиса – 78 м; гора Кекеш – 1014 м.

Клімат помірний: холодна, хмарна, волога зима; тепле літо.

Україна

Рельєф: більшу частину території займають родючі рівнини (степу) на півдні та височини; гори лише на заході (Карпати) і на півдні Кримського півострова.

Мінімальна та максимальна висоти: Куяльницький лиман – (-5) м; гора Говерла – 2061 м.

Клімат помірний континентальний; середземноморський на південному березі Кримського півострова; опади у великих кількостях випадають на заході й півночі, у менших – на сході та південному сході; зима змінюється від прохолодної уздовж Чорного моря до холодної у внутрішніх районах країни, тепле літо на більшій частині території країни, спекотне на півдні.

Чеська республіка (Чехія)

Рельєф: на заході країни Богемія – рівнини, пагорби й плоскогір'я, оточені низькими горами; на сході Моравія – горбистий край.

Мінімальна та максимальна висоти: річка Лабе – 115 м; гора Снежка – 1603 м.

Помірний клімат: прохолодне літо; холодні, хмарні й сирі зими.

2.4.4. Природні ресурси

Республіка Білорусь (Білорусь)

Мінерально-сировинні ресурси: поклади торфу, невелика кількість нафти та природного газу, граніт, крейда, калійні солі (табл. 2.25).

Таблиця 2.25

Природні ресурси Східної Європи

Країна	Площа суші, км ² , площа води, км ²	Лісистість, %. Розораність, %	Запаси паливних ресурсів	Запаси інших мінеральних ресурсів
Білорусь	202 900 4 700	42,7 27,2	Нафта – 34300 барелів за добу, природний газ – 68,951 млн м ³	Граніт, вапняк, мергель, крейда, калійні солі
Болгарія	108 489 2 390	36,7 29,9	Кам'яне вугілля – 22,298 млн метричних т, нафта – 4500 барелів за добу, природний газ – 62,439 млн м ³	Боксити, мідь, свинець, цинк
Молдова	32 891 960	11,9 55,1	Буре вугілля, природний газ – 57000 м ³	Фосфорити, вапняк, залізна руда, гіпс
Польща	304 2558 430	30,6 36,2	Кам'яне вугілля – 108,152 млн метричних т, нафта – 28400 барелів за добу, природний газ – 5,667 млрд м ³	Сірка, мідь, срібло, свинець, сіль, бурштин
Румунія	229 891 8500	28,7 39,1	Кам'яне вугілля – 15,002 млн метричних т, нафта – 74000 барелів за добу, природний газ – 10,367941 млрд м ³	Залізна руда, сіль

Закінчення табл. 2.25

Країна	Площа суші, км ² , площа води, км ²	Лісистість, %, Розораність, %	Запаси паливних ресурсів	Запаси інших мінеральних ресурсів
Словаччина	48 105 930	40,2 28,9	Кам'яне вугілля – 2,148 млн метричних т, нафта – 3800 барелів за добу, природний газ – 62,495 млн м ³	Залізна руда, мідь, марганець, сіль
Угорщина	89 608 3 420	22,5 48,6	Кам'яне вугілля – 6,956 млн метричних т, нафта – 35200 барелів за добу, 1,685 млрд м ³	Боксити
Україна	579 330 24 220	16,8 56,1	Кам'яне вугілля – 23,908 млн метричних т, нафта – 57700 барелів за добу, природний газ – 19,51104 млрд м ³	Залізна руда, марганець, сіль, сірка, графіт, титан, магній, каолін, нікель, ртуть
Чехія	77 247 1 620	34,4 41	Кам'яне вугілля – 33,806 млн метричних т, нафта – 6300 барелів за добу, природний газ – 189,185 млн м ³	Каолін, глина, графіт

Джерело: [10]

Республіка Болгарія (Болгарія)

Мінерально-сировинні ресурси: боксити, мідь, свинець, цинк, кам'яне вугілля, нафта, природний газ.

Республіка Молдова (Молдова)

Мінерально-сировинні ресурси: буре вугілля, природний газ, фосфорити, гіпс, залізна руда.

Республіка Польща (Польща)

Мінерально-сировинні ресурси: кам'яне вугілля, нафта, сірка, мідь, природний газ, срібло, свинець, сіль, бурштин [4].

Румунія

Мінерально-сировинні ресурси: нафта (запаси скорочуються), природний газ, кам'яне вугілля, залізна руда, сіль.

Словацька Республіка (Словаччина)

Мінерально-сировинні ресурси: кам'яне вугілля, нафта, природний газ, залізна руда, марганець, поліметали; сурма, магнезит.

Республіка Угорщина (Угорщина)

Мінерально-сировинні ресурси: боксити, кам'яне вугілля, нафта, природний газ.

Україна

Мінерально-сировинні ресурси: кам'яне й буре вугілля, залізна руда, марганець, природний газ, нафта, сіль, сірка, графіт, титан, магній, каолін, нікель, ртуть.

Чеська республіка (Чехія)

Мінерально-сировинні ресурси: антрацит, бітумінозне кам'яне вугілля, каолін, глина, графіт, нафта, природний газ.

2.4.5. Населення

Республіка Білорусь (Білорусь)

Загальна чисельність населення – 9,413505 млн осіб (табл. 2.26).

Етнічні групи: білоруси 81,2 %, росіяни, поляки, українці та інші.

Віруючі: православні 80 %, інші (включаючи католиків, протестантів, іудеїв і мусульман).

Мови: білоруська, російська, інші.

Таблиця 2.26

Населення Східної Європи

Країна	Населення, млн осіб	Густота насе- лення, осіб/км ²	Природний приріст, %	Частка міського населення, %	Загальна тривалість життя, роки
Білорусь	9,413505	45,34	-0,31	80,7	74,28
Болгарія	6,873253	61,98	-0,67	78,7	75,57
Молдова	3,287326	97,11	-1,12	43,4	72,44
Польща	38,093101	121,82	-0,26	60,2	78,76
Румунія	18,519899	77,68	-1,09	54,7	75,75
Словаччина	5,431252	110,76	-0,1	54	78,31
Угорщина	9,699577	104,26	-0,3	72,9	77,2
Україна	43,528136	72,12	-0,5	70,1	73,45
Чехія	10,705384	135,73	0,02	74,6	79,73

*Джерело: [10]***Республіка Болгарія (Болгарія)**

Чисельність населення: 6,873253 млн осіб.

Етнічні групи: болгари 83 %, турки, цигани, македонці, вірмени, татари, гагаузи, черкеси, інші.

Віруючі: православні 83,5 %, мусульмани, католики, іудеї, уніати, протестанти, прихильники вірмено-григоріанської церкви та інші.

Мови: болгарська, інші мови відповідають етнічному складу.

Республіка Молдова (Молдова)

Чисельність населення: 3,287326 млн осіб.

Етнічні групи: молдавани та румуни 64,5 %, українці, росіяни, гагаузи, євреї, болгари, інші.

Віруючі: православні 98,5 %, іудеї, баптисти (близько 1000 осіб).

Мови: молдавська (офіційна, фактично збігається з румунською мовою), російська, гагаузька (діалект турецької мови).

Республіка Польща (Польща)

Чисельність населення: 38,093101 млн осіб [4].

Етнічні групи: поляки 97,6 %, німці, українці, білоруси.

Віруючі: католики 95 %, прихильники східної православної церкви, протестанти та інші.

Мова: польська.

Румунія

Чисельність населення: 18,519899 млн осіб.

Етнічні групи: румуни 89,5 %, угорці, цигани, німці, українці, інші.

Віруючі: румунські православні 70 %, католики, уніати, протестанти, поза конфесіями.

Мови: румунська, угорська, німецька.

Словацька Республіка (Словаччина)

Чисельність населення: 5,431252 млн осіб.

Етнічні групи: словаки 85,7 %, угорці, цигани, чехи, моравці, силезці, русини та українці, німці, поляки, інші.

Віруючі: католики 60,3 %, атеїсти, протестанти, православні, представники інших релігій.

Мови: словацька (офіційна), угорська.

Республіка Угорщина (Угорщина)

Чисельність населення: 9,699577 млн осіб.

Етнічні групи: угорці 89,9 %, цигани, німці, серби, словаки, румуни.

Віруючі: католики 67,5 %, кальвіністи, лютерани, поза конфесіями та інші.

Мови: угорська 98,2 %, інші.

Україна

Чисельність населення: 43,528136 млн осіб.

Етнічні групи: українці 73 %, росіяни, євреї, інші.

Віруючі: православні, греко-католики, протестанти, іудеї, мусульмани.

Мови: українська, російська, румунська, польська, угорська.

Чеська республіка (Чехія)

Чисельність населення: 10,705384 млн осіб.

Етнічні групи: чехи 81,2 %, моравці, словаки, поляки, німці, силезці, цигани, угорці, інші.

Віруючі: атеїсти, католики, протестанти, православні, інші.

Мова: чеська.

2.4.6. Економіка

Республіка Білорусь (Білорусь)

Сфери промисловості: виробництво металорізальних верстатів, тракторів, вантажних автомобілів, землерийних машин, мотоциклів, телевізорів, хімічного волокна, добрив, тканин, радіоприймачів, холодильників (табл. 2.27).

Продукція сільського господарства: зерно, картопля, овочі, цукровий буряк, льон; яловичина, молоко.

Таблиця 2.27

Економіка Східної Європи

Країна	Частка сільсько-господарського виробництва, %	Сільськогосподарська продукція	Частка промислового виробництва, %	Промислова продукція
Білорусь	8,1	Молоко, картопля, цукровий буряк, пшениця, ячмінь, кукурудза, жито, ріпак, птиця	40,8	Металорізальні верстати, трактори, вантажівки, мотоцикли, добрива, текстиль, побутова техніка
Болгарія	4,3	Пшениця, кукурудза, соняшник, молоко, ячмінь, ріпак, картопля, виноград, помідори, кавуни	28	Харчова промисловість, тютюн, машини та обладнання, неблагородні метали,

Продовження табл. 2.27

Країна	Частка сільсько-господарського виробництва, %	Сільськогосподарська продукція	Частка промислового виробництва, %	Промислова продукція
				хімічна продукція, кокс, очищена нафта, ядерне паливо
Молдова	17,7	Кукурудза, пшениця, соняшник, виноград, яблука, цукровий буряк, молоко, картопля, ячмінь, сливи	20,3	Цукор, рослинна олія, продукти харчування, сільськогосподарська техніка, холодильні, морозильні камери та пральні машини, взуття, текстиль
Польща	2,4	Молоко, цукровий буряк, пшениця, картопля, кукурудза, ячмінь, яблука, жито	40,2	Сталь, чавун, прокат, машинобудування, хімікати, скло, напої, продукти харчування, текстиль
Румунія	4,2	Кукурудза, пшениця, молоко, соняшник, картопля, ячмінь, виноград, цукровий буряк, ріпак, слива	33,2	Текстильні вироби та взуття, автомобілі, хімікати, лісова промисловість, взуття, продукти харчування, нафтопереробка, будівельні матеріали
Словаччина	3,8	Пшениця, кукурудза, цукровий буряк, молоко, ріпак, ячмінь, картопля, соняшник, соя, хміль, свинина	35	Метал і металеві вироби; електроенергія, природний газ, кокс, нафта, ядерне паливо, хімікати,

Закінчення табл. 2.27

Країна	Частка сільсько-господарського виробництва, %	Сільськогосподарська продукція	Частка промислового виробництва, %	Промислова продукція
				вироби з дерева й паперу, глиняний посуд та кераміка, текстиль, електричні й оптичні апарати, гумові вироби, їжа і напої
Угорщина	3,9	Кукурудза, пшениця, молоко, соняшник, ячмінь, ріпак, цукровий буряк, яблука, виноград, свинина	31,3	Метал, будівельні матеріали, продукти харчування, текстиль, хімікати
Україна	12,2	Кукурудза, пшениця, картопля, соняшник, цукрові буряки, молоко, ячмінь, соя, рапс, помідори	28,6	Вугілля, електроенергія, чорні і кольорові метали, машини й транспортне обладнання, хімія, продукти харчування
Чехія	2,3	Пшениця, цукровий буряк, молоко, ячмінь, ріпак, картопля, кукурудза, свинина, птиця	36,9	Автотранспорт, металургія, машини та обладнання, скло, виробництво зброї

Джерело: [10]

Сфери послуг: основними є транспортні, торговельні та соціальні послуги.

Республіка Болгарія (Болгарія)

Сфери промисловості: харчова промисловість, виробництво напоїв і тютюну, виробництво машин та обладнання, виробництво хімікатів, будівельних матеріалів, чорна й кольорова металургія, нафтопереробка, виробництво ядерного палива.

Продукція сільського господарства: овочі, фрукти, тютюн, худоба, вино, пшениця, ячмінь, соняшник, цукровий буряк, кавуни, кукурудза.

Сфери послуг: основними є фінансові, торговельні, туристичні та соціальні послуги.

Республіка Молдова (Молдова)

Сфери промисловості: харчова промисловість, сільськогосподарське машинобудування, виробництво ливарного обладнання, холодильних установок та морозильних камер, пральних машин, текстилю, цукру, олії, взуття, тканин.

Продукція сільського господарства: овочі, фрукти, вино, зерно, цукровий буряк, насіння соняшнику, тютюн, кукурудза; яловичина, молоко.

Сфери послуг: основними є торговельні, фінансові й туристичні послуги.

Республіка Польща (Польща)

Сфери промисловості: машинобудування, металургійна, гірничодобувна, хімічна, кораблебудування, харчова, текстильна та легка промисловість [4].

Продукція сільського господарства: картопля, фрукти, овочі, пшениця, жито; птахи, яйця, свинина.

Сфери послуг: основними є транспортні, торговельні, соціальні і туристичні послуги.

Румунія

Сфери промисловості: виробництво текстильних виробів та взуття, машинобудування й складання автомобілів, гірничодобувна промисловість, лісова промисловість, виробництво будівельних матеріалів, металургія, хімічна промисловість, виробництво продуктів харчування, нафтопереробка.

Продукція сільського господарства: пшениця, кукурудза, цукровий буряк, насіння соняшнику, картопля, виноград; яйця, баранина.

Сфери послуг: основними є транспортні, торговельні, телекомунікаційні, наукові й туристичні послуги.

Словацька Республіка (Словаччина)

Сфери промисловості: виробництво металів та метало-виробів; продовольчих товарів і напоїв; вироблення електроенергії, видобуток природного газу, коксу, нафти, виробництво ядерного палива; виробництво хімікатів та штучного волокна, машин; паперова промисловість, виробництво гончарних виробів і кераміки; випуск транспортних засобів; виробництво текстилю, електричних та оптичних приладів, гумових виробів.

Продукція сільського господарства: зернові культури, картопля, цукрові буряки, хміль, фрукти; свині, велика рогата худоба, свійські птахи.

Сфери послуг: основними є транспортні, торговельні й туристичні послуги.

Республіка Угорщина (Угорщина)

Сфери промисловості: гірничодобувна, металургія, виробництво будівельних матеріалів, харчова промисловість, виробництво тканин, хімічна промисловість (особливо фармацевтична), виробництво транспортних засобів.

Продукція сільського господарства: пшениця, кукурудза, насіння соняшнику, картопля, цукровий буряк; свині, велика рогата худоба, свійські птахи, молочні продукти.

Сфери послуг: основними є транспортні, торговельні і туристичні послуги.

Україна

Сфери промисловості: вуглевидобуток, електроенергетика, чорна та кольорова металургія, виробництво машин і транспортного обладнання, хімічна промисловість, харчова (особливо цукрова) промисловість.

Продукція сільського господарства: зерно, цукровий буряк, соняшник, овочі; яловичина, молоко.

Сфери послуг: основними є торговельні, транспортні, телекомунікаційні та фінансові послуги.

Чеська республіка (Чехія)

Сфери економіки: металургія, виробництво машин і обладнання, автомобілебудування, скляна промисловість, виробництво зброї.

Продукція сільського господарства: пшениця, картопля, цукрові буряки, хміль, фрукти; свині, свійські птахи.

Сфери послуг: основними є туристичні й транспортні послуги.

2.4.7. Транспорт

Республіка Білорусь (Білорусь)

Довжина залізниць – 5,528 тис. км (табл. 2.28).

Автодороги з покриттям становлять 60,567 тис. км.

Довжина нафтопроводів – 3,319 тис. км, а газопроводів – 5,386 тис. км.

Порти і гавані: Мозир.

Аеропорти – 65.

Таблиця 2.28

Транспорт Східної Європи

Країна	Загальна довжина доріг, км	Довжина трубопроводів, км	Кількість аеропортів, од.	Довжина залізниць, км
Білорусь	86 600	5 386 – газопроводів, 3 319 – нафтопроводів	65	5528
Болгарія	19512	2 765 – газопроводів, 724 – нафтопроводів	68	4029
Молдова	9352	2026 – газопроводів	7	1171

Закінчення табл. 2.28

Країна	Загальна довжина доріг, км	Довжина трубопроводів, км	Кількість аеропортів, од.	Довжина залізниць, км
Польща	420000	14198 – газопроводів, 3857 – нафтопроводів	126	19 461
Румунія	84185	3 726 – газопроводів, 2451 – нафтопроводів	45	10628
Словаччина	56 926	3571 – газопроводів, 510 – нафтопроводів	35	3 627
Угорщина	203601	8960 – газопроводів, 2050 – нафтопроводів	41	7687
Україна	169 694	36729 – газопроводів, 8877 – нафтопроводів	215	21733
Чехія	55 744	7 160 – газопроводів, 769 – нафтопроводів	128	9 548

Джерело: [10]

Республіка Болгарія (Болгарія)

Довжина залізниць – 4,029 тис. км.

Довжина автодоріг – 19,512 тис. км.

Довжина нафтопроводів 724 км, а газопроводів – 2,765 тис. км.

Порти: Бургас, Варна, Відін, Лом, Не-себир, Русе. Торговий флот включає 81 судно.

Аеропорти – 68.

Республіка Молдова (Молдова)

Довжина залізниць – 1,171 тис. км, а автодоріг – 9,352 тис. км.

Газопроводи мають довжину 2026 км. Портів у країні немає.

Аеропорти – 7.

Республіка Польща (Польща)

Залізниць – 19,461 тис. км [4].

Автодороги з покриттям – 249,966 тис. км.

Нафтопроводи мають довжину 3,857 тис. км, а газопроводи – 14,198 тис. км.

Порти і гавані: Гданськ, Гдиня, Глівіце, Колобжег, Щецін, Свиноуйсьце, Устка, Варшава, Вроцлав.

Аеропорти – 126.

Румунія

Залізниці мають протяжність 10,628 тис. км, а автодороги – 84,185 тис. км.

Довжина нафтопроводів 2,451 тис. км, а газопроводів – 3,726 тис. км.

Порти й гавані: Бреїла, Галац, Констанца, Мангалія, Супина, Тулча.

Торговий флот – 95 суден.

Аеропорти – 45.

Словацька Республіка (Словаччина)

Залізниці – 3,660 тис. км.

Автодороги з покриттям – 17,533 тис. км.

Довжина газопроводів – 3,571 тис. км.

Порти і гавані: Братислава, Комарно.

Торговий флот – усього: 3 судна.

Аеропорти – 35.

Республіка Угорщина (Угорщина)

Довжина залізниць – 7,687 тис. км.

Довжина автодоріг з покриттям – 81,680 тис. км.

Нафтопроводи – 2,05 тис. км і газопроводи – 8,960 тис. км.

Порти та гавані: Будапешт, Дунауйварош.

Торговий флот – усього 1 судно.

Аеропорти – 41.

Україна

Довжина залізниць – 21,733 тис. км. Натомість довжина автодоріг – 169,694 тис. км.

Довжина нафтопроводів – 8,877 тис. км, а газопроводів – 36,729 тис. км.

Порти: Бердянськ, Іллічівськ, Ізмаїл, Керч, Київ, Маріуполь, Миколаїв, Одеса, Херсон.

Торговий флот включає 156 суден.

Аеропорти – 215.

Чеська республіка (Чехія)

Залізниці мають довжину 9,548 тис. км, а автодороги – 55,744 тис. км.

Газопроводи мають довжину 7,160 тис. км.

Порти: Дечин, Прага, Усті.

Аеропорти – 128.

2.4.8. Зовнішня торгівля

Республіка Білорусь (Білорусь)

Статті експорту: машини та обладнання, хімікати, метали, тканини, продовольчі товари (табл. 2.29).

Партнери з експорту: росія 66 %, Польща, Німеччина, Литва.

Статті імпорту: корисні копалини, механізми й обладнання, метали, хімікати, продовольчі товари.

Партнери з імпорту: росія 54 %, Німеччина, Польща, Литва.

Таблиця 2.29

Зовнішня торгівля Східної Європи

Країна	Обсяг експорту продукції, млн дол.	Обсяг імпорту продукції, млн дол.	Експортовані товари	Імпортвані товари
Білорусь	49425	45459	Очищена нафта, добрива, сир, транспортні засоби, тканини, продовольчі товари	Сира нафта, природний газ, автомобілі, ліки, радіомовне обладнання, метал, хімікати
Болгарія	51505	50059	Одяг, взуття, очищена нафта, паливо, залізо і сталь, електроенергія	Машини та устаткування, мідь, автомобілі, ліки, хімікати, тканини, пластмаси, продовольчі товари

Продовження табл. 2.29

Країна	Обсяг експорту продукції, млн дол.	Обсяг імпорту продукції, млн дол.	Експортовані товари	Імпортовані товари
Молдова	4197	7915	Вино, тютюн, тканини, одяг, насіння, кукурудза, кабель	Нафтопродукти, автомобілі, ліки, радіомовне обладнання, тканини
Польща	411621	380699	Автомобілі, меблі, комп'ютери, дисплеї, автозапчастини, худоба, промислові товари, продукти харчування	Автомобілі, сира нафта, ліки, радіомовне обладнання, офісна техніка, хімікати, промислові товари
Румунія	115879	132056	Взуття, текстиль, металовироби, автомобілі та автозапчастини, кабель, нафтопродукти, електроштити	Паливо, мінеральна сировина, текстиль, автомобілі, сира нафта, ліки, кабель, радіомовне обладнання
Словаччина	107430	107358	Промислові товари, автомобілі та автозапчастини, відеодисплеї, телетрансляційне обладнання, шини, очищена нафта	Паливо, хімікати, промислові товари, автомобілі, радіомовне обладнання, сира нафта, природний газ, кабель
Угорщина	148229	147577	Промислові товари, автомобілі та автозапчастини, ліки, двигуни, відеодисплеї, телетрансляційне обладнання, продукти харчування	Автомобілі й деталі транспортних засобів, інтегральні схеми, ліки, радіомовна техніка, сира нафта, промислові товари, електроенергія, сировина
Україна	81504	84175	Чорні та кольорові метали, нафтопродукти, транспортне обладнання, кукурудза, соняшникова олія, пшениця, кабель, ріпак	Очищена нафта, автомобілі, ліки, кам'яне вугілля, природний газ, хімікати, машини й деталі, транспортне обладнання

Закінчення табл. 2.29

Країна	Обсяг експорту продукції, млн дол.	Обсяг імпорту продукції, млн дол.	Експортовані товари	Імпортовані товари
Чехія	204785	196243	Автомобілі і автозапчастини, комп'ютери, радіомовне обладнання, офісна техніка, хімікати, паливо	Радіомовне обладнання, автомобілі та автозапчастини, офісна техніка, комп'ютери, ліки, транспортне обладнання

Джерело: [10]

Республіка Болгарія (Болгарія)

Статті експорту: одяг, взуття, залізо і сталь, машини та обладнання; паливо.

Партнери з експорту: Італія, Туреччина, Німеччина, Греція, колишні республіки Югославії, Бельгія, Франція, США.

Статті імпорту: мінеральна сировина й паливо; машини та устаткування; хімікати і пластмаси; продовольство, тканини.

Партнери з імпорту: росія, Німеччина, Італія, Греція, Франція, Румунія, Туреччина, США.

Республіка Молдова (Молдова)

Статті експорту: продукти харчування, вино, тютюн; тканини та взуття, машини.

Партнери з експорту: росія 71 %, Румунія, Німеччина, Україна, Італія, Білорусь.

Статті імпорту: мінеральна сировина й паливо, машини та обладнання, хімікати, тканини.

Партнери з імпорту: росія, Румунія, Україна, Німеччина, Італія, Білорусь.

Республіка Польща (Польща)

Статті експорту: машини і транспортне обладнання, промислові напівфабрикати, різні інші промислові товари, продукти харчування й худоба [4].

Партнери з експорту: Німеччина, Італія, Нідерланди, Франція, Великобританія, Чехія.

Статті імпорту: машини і транспортне обладнання, промислові напівфабрикати, хімікати, різні інші промислові товари.

Партнери з імпорту: Німеччина, Італія, Франція, росія, Великобританія, Нідерланди.

Румунія

Статті експорту: взуття й текстиль, метали і металовироби, машини та обладнання, мінеральна сировина й паливо.

Партнери з експорту: Італія, Німеччина, Франція, Туреччина.

Статті імпорту: машини та обладнання, паливо і мінеральна сировина, хімікати, текстиль і споживчі товари.

Партнери з імпорту: Італія, Німеччина, Франція, росія.

Словацька Республіка (Словаччина)

Статті експорту: машини і транспортне обладнання; промислові напівфабрикати; різні промислові товари; хімікати.

Партнери з експорту: Німеччина, Австрія, Італія, Чехія.

Статті імпорту: машини і транспортне обладнання; промислові напівфабрикати; паливо; хімікати; різні промислові товари.

Партнери з імпорту: Німеччина, Італія, Чехія, росія.

Республіка Угорщина (Угорщина)

Статті експорту: машини та обладнання понад 50 %, інші промислові товари, продукція сільського господарства і харчової промисловості, сировина, паливо й електрика.

Партнери з експорту: Німеччина, Австрія, Італія, Нідерланди.

Статті імпорту: машини та обладнання понад 50 %, інші промислові товари, паливо й електрика, продукти харчування, сировина.

Партнери з імпорту: Німеччина, росія, Австрія, Італія.

Україна

Статті експорту: чорні та кольорові метали, паливо й нафтопродукти, машини і транспортне обладнання, продукти харчування [51].

Партнери з експорту: країни Європи, США.

Статті імпорту: електроенергія, машини і деталі, транспортне обладнання, хімікати.

Партнери з імпорту: країни Європи, США.

Чеська республіка (Чехія)

Статті експорту: машини й транспортне обладнання, інші промислові товари, хімікати, сировина і паливо.

Партнери з експорту: Німеччина, Словаччина, Австрія, Польща, Франція.

Статті імпорту: машини і транспортне обладнання, інші промислові товари, хімікати, сировина й паливо.

Партнери з імпорту: Німеччина, Словаччина, Австрія, Італія, Франція.

Запитання й тести до розділу 2

? Запитання до підрозділу 2.1

1. Обґрунтуйте соціально-економічну роль та значення країн Північної Європи у світовій економіці і торгівлі.
2. Охарактеризуйте геополітичне та економіко-географічне положення країн Північної Європи.
3. Надайте характеристику історичного розвитку країн Північної Європи.
4. Надайте характеристику політичного та адміністративного устрою країн Північної Європи.
5. Надайте характеристику природних умов країн Північної Європи.
6. Надайте характеристику природних ресурсів країн Північної Європи.
7. Надайте характеристику населення країн Північної Європи.
8. Надайте характеристику економіки країн Північної Європи.
9. Надайте характеристику транспорту країн Північної Європи.
10. Надайте характеристику зовнішньої торгівлі країн Північної Європи.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Яка із країн Північної Європи не є монархією?

- а) Норвегія;
- б) Велика Британія;
- в) Данія;
- г) Литва.

2. У якій із країн Північної Європи найбільша густота населення?

- а) Фінляндія;
- б) Велика Британія;
- в) Данія;
- г) Литва.

3. У якій країні Північної Європи спостерігається найбільша частка промислового виробництва?

- а) Норвегія;
- б) Велика Британія;
- в) Ірландія;
- г) Данія.

4. У якій країні Північної Європи спостерігається найбільше автошляхів?

- а) Норвегія;
- б) Велика Британія;
- в) Фінляндія;
- г) Данія.

5. У якій країні Північної Європи спостерігаються найбільші обсяги експорту та імпорту продукції?

- а) Швеція;
- б) Велика Британія;
- в) Фінляндія;
- г) Норвегія.

? Запитання до підрозділу 2.2

1. Обґрунтуйте соціально-економічну роль та значення країн Західної Європи у світовій економіці і торгівлі.
2. Охарактеризуйте геополітичне та економіко-географічне положення країн Західної Європи.
3. Надайте характеристику історичного розвитку країн Західної Європи.
4. Надайте характеристику політичного та адміністративного устрою країн Західної Європи.
5. Надайте характеристику природних умов країн Західної Європи.
6. Надайте характеристику природних ресурсів країн Західної Європи.
7. Надайте характеристику населення країн Західної Європи.
8. Надайте характеристику економіки країн Західної Європи.
9. Надайте характеристику транспорту країн Західної Європи.
10. Надайте характеристику зовнішньої торгівлі країн Західної Європи.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Яка із країн Західної Європи не є федерацією?

- а) Німеччина;
- б) Швейцарія;
- в) Австрія;
- г) Нідерланди.

2. У якій із країн Західної Європи практично відсутні мінерально-сировинні ресурси?

- а) Франція;
- б) Швейцарія;
- в) Німеччина;
- г) Бельгія.

3. Яка країна Західної Європи має найбільше населення?

- а) Німеччина;
- б) Франція;
- в) Нідерланди;
- г) Бельгія.

4. У якій країні Західної Європи спостерігається найбільша частка сільгоспвиробництва?

- а) Австрія;
- б) Ліхтенштейн;
- в) Франція;
- г) Люксембург.

5. У якій країні Західної Європи спостерігаються найбільші обсяги експорту та імпорту продукції?

- а) Німеччина;
- б) Нідерланди;
- в) Франція;
- г) Австрія.

? Запитання до підрозділу 2.3

1. Обґрунтуйте соціально-економічну роль і значення країн Південної Європи у світовій економіці й торгівлі.
2. Охарактеризуйте геополітичне та економіко-географічне положення країн Південної Європи.
3. Надайте характеристику історичного розвитку країн Південної Європи.
4. Надайте характеристику політичного та адміністративного устрою країн Південної Європи.
5. Надайте характеристику природних умов країн Південної Європи.
6. Надайте характеристику природних ресурсів країн Південної Європи.

7. Надайте характеристику населення країн Південної Європи.
8. Надайте характеристику економіки країн Південної Європи.
9. Надайте характеристику транспорту країн Південної Європи.
10. Надайте характеристику зовнішньої торгівлі країн Південної Європи.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Яка із країн Південної Європи є найбільшою за площею?

- а) Іспанія;
- б) Італія;
- в) Греція;
- г) Хорватія.

2. Яка із країн Південної Європи є найбільш лісистою?

- а) Боснія і Герцеговина;
- б) Словенія;
- в) Хорватія;
- г) Чорногорія.

3. У якій країні Південної Європи найбільша частка міського населення?

- а) Мальта;
- б) Ватикан;
- в) Сан-Марино;
- г) Греція.

4. У якій країні Південної Європи найбільше залізниць?

- а) Італія;
- б) Іспанія;
- в) Сербія;
- г) Греція.

5. Яка з країн Південної Європи найбільше експортує продукції?

- а) Італія;
- б) Іспанія;
- в) Греція;
- г) Португалія.

? Запитання до підрозділу 2.4

1. Обґрунтуйте соціально-економічну роль та значення країн Східної Європи у світовій економіці і торгівлі.
2. Охарактеризуйте геополітичне та економіко-географічне положення країн Східної Європи.
3. Надайте характеристику історичного розвитку країн Східної Європи.
4. Надайте характеристику політичного та адміністративного устрою країн Східної Європи.
5. Надайте характеристику природних умов країн Східної Європи.
6. Надайте характеристику природних ресурсів країн Східної Європи.
7. Надайте характеристику населення країн Східної Європи.
8. Надайте характеристику економіки країн Східної Європи.
9. Надайте характеристику транспорту країн Східної Європи.
10. Надайте характеристику зовнішньої торгівлі країн Східної Європи.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. У якій із країн Східної Європи розташована найвища гора у регіоні?

- а) Румунія;
- б) Україна;
- в) Чехія;
- г) Словаччина.

2. У якій із країн Східної Європи найменша кількість населення?

- а) Словаччина;
- б) Молдова;
- в) Болгарія;
- г) Угорщина.

3. Яка із країн Східної Європи найбільше експортує продукції?

- а) Україна;
- б) Польща;
- в) Румунія;
- г) Чехія.

4. Яка із країн Східної Європи має найбільше нафто- і газопроводів?

- а) Україна;
- б) Румунія;
- в) Болгарія;
- г) Польща.

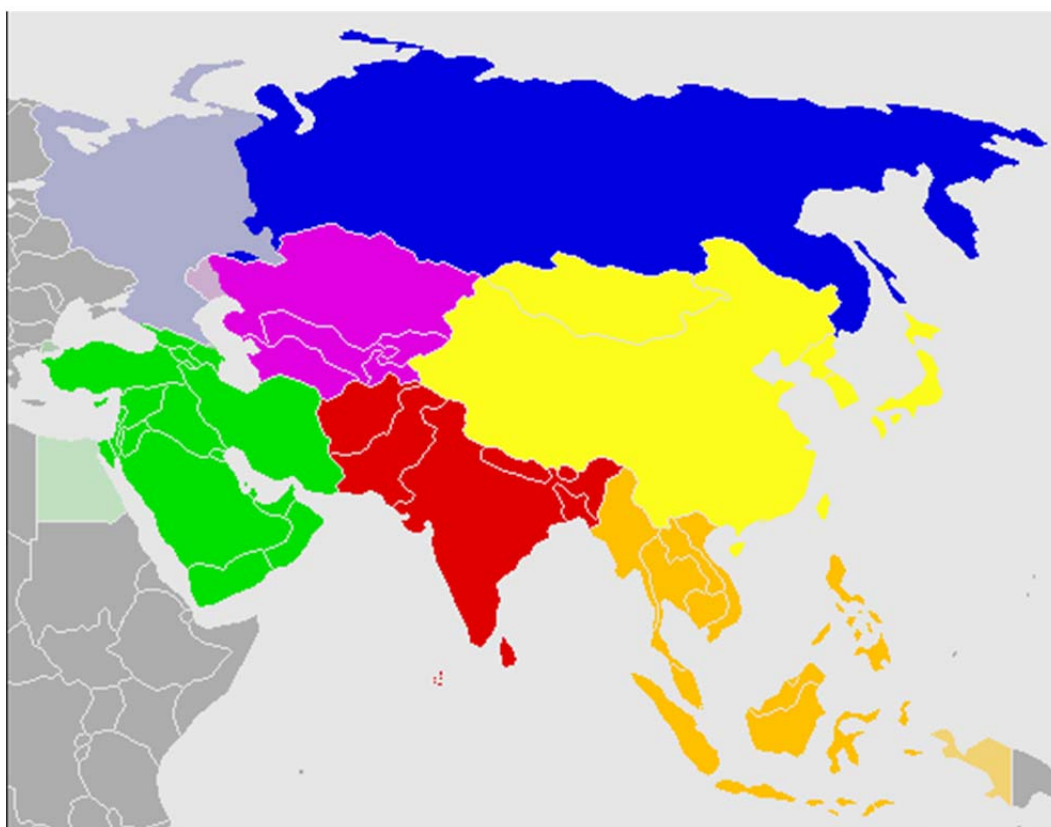
5. Яка із країн Східної Європи має найбільше населення?

- а) Польща;
- б) Україна;
- в) Румунія;
- г) Болгарія.

Розділ 3

КРАЇНОЗНАВЧА ХАРАКТЕРИСТИКА АЗІЇ

Згідно із затвердженою в Україні класифікацією країн для статистичних цілей Азія включає у себе наступні частини: Центральна, Північна, Західна, Південна, Східна, Південно-Східна. Загалом в Азії розташована 51 країна (табл. 3.1).

■ Північна Азія ■ Центральна Азія ■ Західна Азія ■ Південна Азія
■ Східна Азія ■ Південно-Східна Азія

Рис. 3.1. Географічні регіони Азії згідно із класифікацією ООН

Джерело: мережа Інтернет

Таблиця 3.1

Склад географічного регіону Азія

Центральна	Пів- нічна	Західна	Південна	Східна	Південно- Східна
Казахстан	росія	Азербай- джан	Афганістан	Гонконг	Бруней- Дарус- салам
Киргизія		Бахрейн	Бангла- деш	Китай	В'єтнам
Таджикистан		Вірменія	Бутан	Корейська народно- демократична республіка	Індонезія
Туркменістан		Грузія	Індія	Корея, республіка	Камбоджа
Узбекистан		Ємен	Іран, Ісламська республіка	Макао	Лаоська народно- демокра- тична республіка
		Ізраїль	Мальдіви	Монголія	Малайзія
		Ірак	Непал	Тайвань	М'янма
		Йорданія	Пакистан	Японія	Сінгапур
		Катар	Шрі- Ланка		Таїланд
		Кіпр			Тимор- Лешті (Східний Тимор)
		Кувейт			
		Ліван			
		Об'єднані Арабські Емірати			
		Оман			
		Палестина			
		Саудівська Аравія			
		Сирійська арабська республіка			
		Туреччина			

Джерело: [58]

3.1. Центральна Азія

Центральна Азія складається з 5 країн-держав, а саме: Республіка Казахстан (Казахстан), Киргизька Республіка (Киргизія), Республіка Таджикистан (Таджикистан), Республіка Туркменістан (Туркменістан), Республіка Узбекистан (Узбекистан).

3.1.1. Історія розвитку країни

Республіка Казахстан (Казахстан)

Слово «казах» з тюркського означає вільний кочівник. Перші люди на території сучасного Казахстану оселилися ще у кам'яну добу. Першими племенами були тюркські племена, які з'явилися у VIII ст. до н.е. [24]. У XIII ст. до них додалися ще й татаро-монголи. 1227 року імперію Чингісхана на території Казахстану унаслідував його син Чагатай та онук Батий. У XV ст. н.е. з'явилося перше Казахське ханство. У XVI ст. на цій території існували три ханства: Велика орда на південному сході, Середня Орда у центрі та Мала Орда на заході. У кінці XVII ст. територію завоювало монгольське плем'я джунгарів.

У XVIII ст. хани трьох орд склали присягу на вірність російській імперії в обмін на її захист: у 1731 році Мала орда, 1740 року Середня орда, у 1742 році Велика орда. У 1757–1781 роках частина Великої орди знаходилася під владою китайської династії Цін. Унаслідок придушення повстань російсько-імперськими військами автономність втратили усі три орди (жузи): Середня (Середній жуз) – у 1822 році, Мала (Молодший жуз) – у 1824 році, Велика (Старший жуз) – у 1848 році.

З 13 грудня 1917 року по 25 серпня 1920 року у Казахстані проіснувала Алашська автономія. Із січня 1918 по лютий 1919 р. існувала Туркестанська (кокандська) автономія.

У 1920 році в Казахстані була проголошена Туркестанська Автономна Радянська Соціалістична Республіка (ТАРСР), а у 1922 році до складу СРСР було включено Казахську Автономну Радянську Соціалістичну Республіку (КАРСР), з 1936 року – Казахська РСР. У грудні 1991 року проголошена незалежність Казахстану.

Киргизька Республіка (Киргизія)

Перші люди на території сучасної Киргизії проживали з часів пізнього палеоліту. Західна частина країни входила в історичну область Согдіани, яку населяли іранські племена, а на півночі кочували саки [24]. із VI ст. н.е. ця територія увійшла до Західно-Тюркського, а із VII ст. – до Карлуцького каганатів. У XII ст. на цій території формується протоузбецька держава Караханідів, а згодом і Каракитайське ханство. З XIII ст. землі увійшли до Чагатайського улусу Золотої орди. У 1347 році на частині території дулати утворили Могулістан. У 1510–1685 роках киргизи були у складі Казахського ханства, із XVII ст. – під владою джунгарів, а із XVIII ст. – у складі імперії Цін. На початку XIX ст. вони входили у Кокандське ханство, а у 1855–1863 роках північна частина Киргизії була завойована російською імперією. З 1910 року розпочався промисловий видобуток кам'яного вугілля.

30 квітня 1918 року була утворена Туркестанська Автономна Радянська Соціалістична Республіка (ТАРСР). У серпні 1920 року у складі РРФСР утворена автономія – Киргизька АРСР (з квітня 1925 року перейменована у Казахську АРСР, а з лютого 1926 року – знову у Киргизьку АРСР).

31 серпня 1991 року Верховна Рада Киргистану проголосила про суверенітет республіки.

Республіка Таджикистан (Таджикистан)

Перші поселення відносяться до часів мезоліту. У першому тисячолітті до н.е. у Таджикистані існували перші держави: Бактрія, Согдіана. У VI–IV ст. до н.е. територія була під владою Персії, а потім – Греко-Македонської імперії [24].

З III ст. до н.е. до III ст. н.е. ця територія входила до Греко-Бактрійського царства, а потім – Кушанського царства. 565 року Таджикистан увійшов до Тюрського каганату, а у VIII ст. – до Арабського халіфату. З IX ст. територія була поділена між державою Тахїрідів і Саманідів. У XI–XIII ст. на цій території були держави: Газневідів, Караханідів, Сельджуків і Хорезму. У XIII–XV ст. у Таджикистані панували татаро-монголи. Із XVI ст. – територія під владою узбеків, які утворили Бухарську ханату.

1869 року територію завоювала російська імперія. 30 квітня 1918 року північні райони Таджикистану увійшли до Туркестанської АРС у складі РСФРС. 14 жовтня 1924 року було утворено Таджицьку АРСР у складі Узбецької РСР. З 1929 року – окрема Таджицька Радянська Соціалістична Республіка.

9 вересня 1990 року було проголошено незалежність від СРСР.

Республіка Туркменістан (Туркменістан)

Перші поселення на території сучасного Туркменістану відносяться до часів палеоліту. Тут знайшли найдавніше хліборобське поселення СРСР – Джейтун, яке відноситься до 6 тисячоліття до н.е. У 2 тисячолітті до н.е. територію заселяють арійські племена [24]. У VIII–VII ст. до н.е. на цій території утворився протоіранський союз Арьйошаяна, який був витіснений турано-массагетськими племенами. У VII–VI ст. до н.е. Туркменістан був частиною різних держав: Маргіани, Бактрії, Мідії. У VI ст. до н.е. перебував у складі Персії, Греко-Македонії та Селевкідів. Першою країною з центром у Туркменістані була Парфія зі столицею у місті Ніса, яку заснували сакси у I ст. до н.е. У III ст. територію Туркменістану захопили Сасаніди. У цей період на території панували сюнну – попередники гунів, після яких домінували іраномовні племена ефталіти, а згодом знову прийшли Сасаніди. У VII ст. сюди заселилися араби і принесли із собою іслам. У X ст. існувала недовговічна етнічна держава Газневідів. В XI ст. прибулі племена огузів на чолі з династією

Сельджукидів створили свою державу. У XII ст. територія потрапила під владу хорезмшахів, а на заході утворився Конійський султанат. У XIII–XIV ст. тут була держава Хулагуїдів, у XIV–XVI ст. – узбецька імперія Тимуридів, а також Бухарське і Хівінське царство. У 1740 році Туркменію завоював Іран.

У 60–70 роках XIX ст. російська імперія захопила Бухарський емірат, а потім і Хівінське ханство. До 1885 року південний Туркменістан також був захоплений російською імперією і став частиною Туркестанського краю. 30 квітня 1918 року була утворена Туркестанська Автономна Радянська Соціалістична Республіка у складі РРФСР. 27 жовтня 1924 року була утворена Туркменська Радянська Соціалістична Республіка, яка з лютого 1925 року перетворилася на Туркменську РСР, що добровільно увійшла до складу СРСР.

29 жовтня 1991 року Верховна Рада республіки прийняла Декларацію про незалежність і затвердила нову назву країни – Республіка Туркменістан.

Республіка Узбекистан (Узбекистан)

Перші люди тут проживали з часів раннього палеоліту. Першими державами на території сучасного Узбекистану були Бактрія, Хорезм, Согдіана. З 525 року до н.е. тут панує Персія, а у 330 році – греко-македонці [24]. У 312 році воєначальник Олександра Македонського Сельовка утворив державу Сельовкидів. 250 року утворилося Греко-Бактрійське царство, до якого увійшли Бактрія, Согдіана і Маргіана. Далі утворилося князівство юєчжів, а з I ст. до н.е. – Кушанське царство, яке проіснувало до IV ст. н.е. У кінці IV ст. масагетські племена утворили державу Ефталітів. Із VI ст. на цих землях існував Тюркський каганат, а на початку VII ст. територію завойовують араби, які приносять із собою іслам. З 621 року країною правила династія Тахирідів, а з IX ст. – династія Саманідів. У 1130 році на ці території приходять сельджукиди, а у 1219 році – татаро-монгольські війська.

1370 року Амір Темур (Тамерлан) створив свою імперію Тимуридів зі столицею у Самарканді. У 1512–1919 роках

існувало Хівінське ханство – як наслідник Хорезму. З 1510 по 1920 роки – Бухарське ханство, яке у 1920 році увійшло до складу СРСР як Бухарська народна республіка. (З 1709 по 1876 роки існувало Кокандське ханство, яке у 1876 році було включене до Ферганської області російського Туркестану).

У 1924 році Бухарська народна республіка була розподілена між Узбецькою і Таджикиською РСР. З 1917 по 1918 роки існувала Автономна республіка Туркестан. У 1920 році були утворені Хорезмська і Бухарська народні республіки.

У 1924 році виникла Узбецька РСР, яка у 1925 році увійшла до СРСР. 31 серпня 1991 року парламент проголосив про незалежність Республіки Узбекистан.

3.1.2. Політичний та адміністративний устрій

Республіка Казахстан (Казахстан)

Країна розташована на північний захід від Китаю (табл. 3.2).

Загальна площа – 2,724900 млн км².

Столиця: Астана.

Адміністративний поділ: 17 провінцій, 4 міста центрального підпорядкування (qalasy).

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: Рада міністрів, що призначається президентом; вибори: президент обирається загальним голосуванням терміном на 7 років; прем'єр-міністр і його перший заступник призначаються президентом.

Законодавча влада: двопалатний Парламент складається із Сенату (47 місць; 7 сенаторів призначаються президентом; решта обираються загальним голосуванням; термін повноважень – 6 років) та Меджлісу (67 місць; з додаванням 10 місць за «партійним списком», тобто усього 77 місць, депутати обираються загальним голосуванням на 5 років).

Судова влада: Верховний та Конституційний суди.

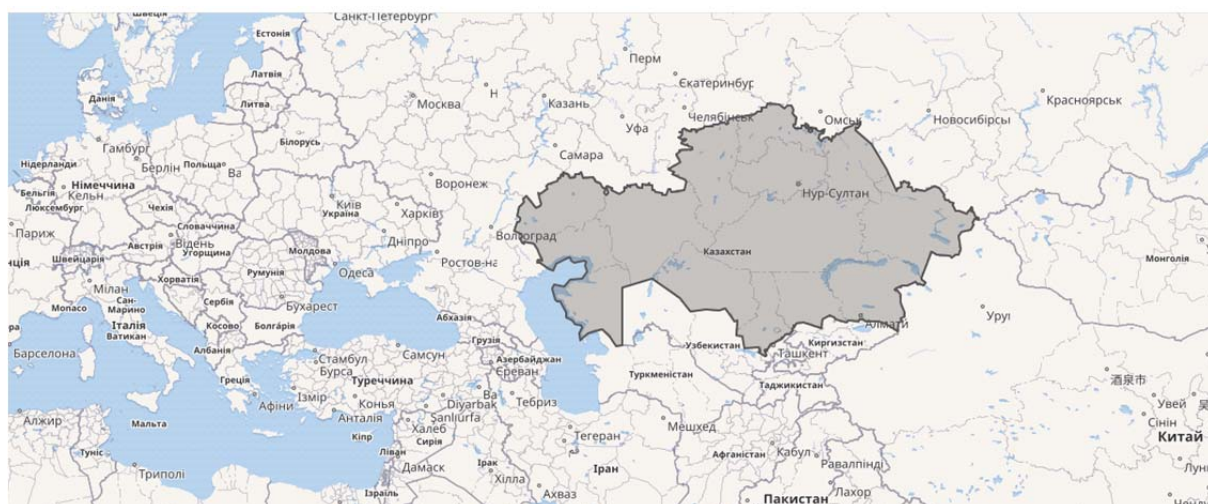

Рис. 3.2. Географічне розташування Казахстану

Джерело: [11]

Таблиця 3.2

Політичний та адміністративний устрій Південної Азії

Країна	Площа країни, км ²	Столиця (адміністративний центр)	Адміністративний поділ	Форма правління
Казахстан	2724900	Астана	17 провінцій, 4 міста	Президентська республіка
Киргизія	199951	Бішкек	7 провінцій, 2 міста	Парламентська республіка
Таджикистан	144100	Душанбе	2 провінції, 1 автономна провінція	Президентська республіка
Туркменістан	488100	Ашхабад	5 провінцій, 1 місто	Президентська республіка
Узбекистан	447400	Ташкент	12 провінцій, 1 автономна республіка	Президентська республіка

Джерело: [10]

Киргизька Республіка (Киргизія)

Країна розташована на захід від Китаю.

Загальна площа – 199,951 тис. км².

Столиця: Бішкек.

Адміністративний поділ: 7 провінцій та 2 міста.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: Кабінет міністрів призначається президентом за поданням прем'єр-міністра; вибори: президент обирається загальним голосуванням на 5 років; прем'єр-міністр призначається президентом.

Законодавча влада: двопалатна Верховна рада (Zhogorku Kenesh); складається із Зборів народних представників (70 місць; члени обираються загальним голосуванням на 5 років) та Законодавчих зборів (35 місць; члени обираються загальним голосуванням на 5 років).

Судова влада: Верховний суд, судді призначаються Верховною радою за поданням президента на 10 років; Конституційний Суд; Вищий арбітражний суд.

Рис. 3.3. Географічне розташування Киргизії

Джерело: [11]

Республіка Таджикистан (Таджикистан)

Країна розташована на захід від Китаю.

Площа – 144,100 тис. км².

Столиця: Душанбе.

Адміністративний поділ: 2 провінції (viloyat) та 1 автономна область.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: Рада міністрів призначається президентом, затверджується Верховною радою; вибори: президент обирається загальним голосуванням на 7 років; прем'єр-міністр призначається президентом.

Законодавча влада: двопалатна Верховна рада (Majlisi Oli) складається із Зборів представників (Majlisi Namoyandagon) (нижня палата; 63 члени обираються загальним голосуванням на 5 років) та Національних зборів (Majlisi Milliy) (верхня палата; 33 членів, з яких 2 є депутатами, а 8 призначаються президентом).

Судова влада: Верховний суд, судді призначаються президентом.

Рис. 3.4. Географічне розташування Таджикистану

Джерело: [11]

Республіка Туркменістан (Туркменістан)

Країна розташована на узбережжі Каспійського моря між Іраном та Казахстаном.

Площа країни – 488,100 тис. км².

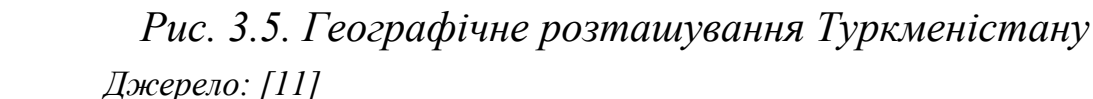
Столиця: Ашхабад.

Адміністративний поділ: 3 провінції, 1 місто.

Очолює країну: президент та голова кабінету міністрів.

Уряд: Кабінет міністрів призначається президентом; вибори: президент обирається загальним голосуванням на 5 років.

Судова влада: Верховний суд, судді призначаються президентом.

Джерело: [11]

Уряд: Кабінет міністрів призначається президентом і затверджується Верховними зборами; вибори: президент обирається загальним голосуванням на 5 років.

Законодавча влада: однопалатні Верховні збори (Oliy Majlis) (250 місць; члени обираються загальним голосуванням на 5 років).

Судова влада: Верховний суд, судді призначаються президентом і затверджуються парламентом.

Рис. 3.6. Географічне розташування Узбекистану
Джерело: [11]

3.1.3. Природні умови

Республіка Казахстан (Казахстан)

Рельєф: рівнини, що простягнулися від Волги до Алтаю та від Західного Сибіру до оаз і пустель Центральної Азії.

Мінімальна та максимальна висоти: западина Карагіє – (-132) м; пік Хан-Тенгри – 6995 м (табл. 3.3).

Клімат континентальний, посушливий і напівзасушливий; холодна зима та спекотне літо.

Таблиця 3.3

Природні умови Центральної Азії

Країна	Найвища і найнижча точка, м	Найвища і найнижча температура, °С	Найбільша кількість опадів, мм/рік	Найдовша річка, км	Найглибше озеро, м
Казахстан	г. Хан-Тенгри – 6995, западина Карагіє – (-132)	53 Сариагаш, (-60) Жарик	1600	Іртиш – 1700	Балхаш – 26
Киргизія	г. Ісмаїла Самані – 7495, Карадар'я – 132	42,8 Бішкек, (-53,6) Аксая	2000	Чу – 1300	Іссик-Куль – 688
Таджикистан	г. Куллаї-Сомонійон – 7495, р. Сирдар'я – 300	58 Нижній Пяндж, (-63) Булункуль	1000	Сирдар'я – 2212	Сарезьке озеро – 505
Туркменістан	г. Айрибаба – 3139, западина Акчаная (-81)	49,9 Репетек, (-32) Ташогуська область	400	Амудар'я – 2540	Алтин-Асир – 69
Узбекистан	г. Бабайтаг – 4688, Сарикамиш – (-110)	50 Термез, (-38) плато Устюг	300	Амудар'я – 2540	Саракамиш – 40

Джерело: [11]

Киргизька Республіка (Киргизія)

Рельєф: хребти Тянь-Шаня, між ними долини та улоговини.

Мінімальна й максимальна висоти: річка Карадар'я – 132 м; гора Ісмаїла Самані – 7495 м.

Клімат: від сухого континентального до полярного у високігор'ях Тянь-Шаня; субтропічний на південному заході (Ферганська долина); помірний у районі північного передгір'я.

Республіка Таджикистан (Таджикистан)

Рельєф: Памір та Алайські гори визначають рельєф; західна частина Ферганської долини на півночі, долини Кофарніхон і Вахська на південному заході.

Мінімальна та максимальна висоти: річка Сирдар'я – 300 м; гора Кудлай-Сомонійон – 7495 м.

Клімат: континентальний помірних широт, спекотне літо, м'яка зима; змінюється від напівпосушливого до арктичного на Памірі.

Республіка Туркменістан (Туркменістан)

Рельєф: плоска або горбиста піщана пустеля з барханами, що переходить у гори на півдні; низькі гори уздовж кордону з Іраном; Каспійське море на заході.

Мінімальна і максимальна висоти: западина Акчанай – (-81) м; гора Айрибаба – 3139 м.

Клімат субтропічний пустельний.

Республіка Узбекистан (Узбекистан)

Рельєф: переважно плоскі піщані пустелі з барханами; широкі, плоскі, рясно зрошувані долини річок Амудар'я, Сирдар'я, Зеравшан; Ферганська долина на сході оточена горами Киргизстану; висихаюче Аральське море на заході.

Мінімальна та максимальна висоти: Сарикарниш-кулі – 12 м; гора Бабайтаг – 4688 м.

Клімат: переважно пустелі помірних широт, тривале спекотне літо, м'яка зима, на сході сухі степи.

3.1.4. Природні ресурси

Республіка Казахстан (Казахстан)

Мінерально-сировинні ресурси: великі запаси нафти, природний газ, кам'яне вугілля, залізна руда, марганець, хром, нікель, кобальт, мідь, молібден, свинець, цинк, боксити, золото, уран (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Природні ресурси Центральної Азії

Країна	Площа суші, км ² . Площа води, км ²	Лісистість, %. Розораність, %	Запаси паливних ресурсів, метричні тонни	Запаси інших мінеральних ресурсів
Казахстан	2699700 25200	1,2 8,9	Кам'яне вугілля – 102,338 млн метричних т, нафта – 1864900 барелів за добу, природний газ – 25,786 млрд м ³	Залізна руда, марганець, хром, нікель, кобальт, мідь, свинець, цинк, боксити, золото, уран
Киргизія	191801 8150	5,1 6,7	Кам'яне вугілля – 2,287 млн метричних т, нафта – 700 барелів за добу, природний газ – 25,542 млн м ³	Золото, рідкоземельні метали, нефелін, ртуть, вісмут, свинець, цинк
Таджикистан	141510 2590	2,9 6,1	Буре вугілля – 2,103 млн метричних т, нафта – 300 барелів за добу, природний газ – 18,208 млн м ³	Уран, ртуть, свинець, цинк, сурма, вольфрам, срібло, золото
Туркменістан	469930 18170	8,8 4,1	Нафта – 235300 барелів за добу, природний газ – 83,622908 млрд м ³	Сірка, сіль
Узбекистан	425400 22000	7,7 10,1	Кам'яне вугілля – 3,98 млн метричних т, нафта – 5200 барелів за добу, природний газ – 46,968227 млрд м ³	Золото, уран, срібло, мідь, свинець, цинк, вольфрам, молібден

Джерело: [10]

Киргизька Республіка (Киргизія)

Мінерально-сировинні ресурси: значні поклади золота та рідкісноземельних металів; місцевого значення родовища кам'яного вугілля, нафти й природного газу; нефелін, ртуть, вісмут, свинець, цинк.

Республіка Таджикистан (Таджикистан)

Мінерально-сировинні ресурси: деякі запаси нафти, урану, ртуті, бурого вугілля, свинцю, цинку, сурми, вольфраму.

Республіка Туркменістан (Туркменістан)

Мінерально-сировинні: нафта, природний газ, кам'яне вугілля, сірка, сіль.

Республіка Узбекистан (Узбекистан)

Мінерально-сировинні: природний газ, нафта, кам'яне вугілля, золото, уран, срібло, мідь, свинець, цинк, вольфрам, молібден.

3.1.5. Населення

Республіка Казахстан (Казахстан)

Чисельність населення: 19,398331 млн осіб.

Етнічні групи: казахи, росіяни, українці, узбеки, німці, уйгури, інші.

Віруючі: мусульмани 47 %, православні 44 %, протестанти, інші.

Мови: казахська (державна) 40 %, російська (офіційна, використовується у діловому та повсякденному спілкуванні) 66 % (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Населення Центральної Азії

Країна	Населення, млн осіб	Густота населення, осіб/км ²	Природний приріст, %	Частка міського насе- лення, %	Загальна тривалість життя, роки
Казахстан	19,398331	7,11	0,77	58,2	72,53
Киргизія	6,071750	30,36	0,86	37,8	72,35
Таджикистан	9,119347	632,84	1,4	28,2	69,36
Туркменістан	5,636011	11,54	0,99	54	71,83
Узбекистан	31,104937	69,52	0,83	50,5	75,29

Джерело: [10]

Киргизька Республіка (Киргизія)

Чисельність населення: 6,971756 млн осіб.

Етнічні групи: киргизи 52,4 %, росіяни, узбеки, українці, німці, інші.

Віруючі: мусульмани 75 %, православні, інші.

Мови: киргизька (офіційна), російська (офіційна).

Республіка Таджикистан (Таджикистан)

Чисельність населення: 9,119347 млн осіб.

Етнічні групи: таджики 64,9 %, узбеки, росіяни, інші.

Віруючі: мусульмани-суніти 80 %, мусульмани-шиїти 5 %.

Мови: таджицька (офіційна), російська.

Республіка Туркменістан (Туркменістан)

Чисельність населення: 5,636011 млн осіб.

Етнічні групи: туркмени 77 %, узбеки, росіяни, казахи, інші.

Віруючі: мусульмани 89 %, православні.

Мова: туркменська 72 %, російська, узбецька, інші.

Республіка Узбекистан (Узбекистан)

Чисельність населення: 31,104937 млн осіб.

Етнічні групи: узбеки 80 %, росіяни, таджики, казахи, каракалпаки, татари, інші.

Віруючі: мусульмани 88 % (в основному суніти), православні, інші.

Мови: узбецька 74,3 %, російська, таджицька, інші.

3.1.6. Економіка

Республіка Казахстан (Казахстан)

Сфери промисловості: видобуток та переробка корисних копалин (нафта, вугілля, залізна руда, марганець, хром, свинець, цинк, мідь, титан, боксити, золото, срібло, фосфати, сірка), чорна й кольорова металургія, виробництво тракторів та сільгоспмашин, електромоторів, будівельні матеріали (табл. 3.6).

Продукція сільського господарства: зерно (переважно яра пшениця), бавовна; шерсть, худоба, кавуни, дині.

Сфери послуг: основними є транспортні, торговельні та соціальні послуги.

Таблиця 3.6

Економіка Центральної Азії

Країна	Частка сільгосп-виробництва, %	Сільськогосподарська продукція	Частка промислового виробництва, %	Промислова продукція
Казахстан	4,7	Пшениця, молоко, картопля, ячмінь, кавуни, дині, льон, цибуля, кукурудза, соняшник	34,1	Трактори, сільгосптехніка, електродвигуни, будівельні матеріали, корисні копалини
Киргизія	14,6	Молоко, картопля, цукровий буряк, пшениця, ячмінь, кавуни, цибуля, морква, тютюн	31,2	Текстиль, машинобудування, холодильники, меблі, продукти харчування, електродвигуни, золото
Таджикистан	28,6	Молоко, цемент, пшениця, кавуни, цибуля, помідори, овочі, бавовна, яловичина	25,5	Тканини, мале машинобудування. алюміній, цемент, вугілля, золото, срібло, сурма, текстиль
Туркменістан	7,5	Бавовна, картопля, кавуни, виноград, цукровий буряк, яловичина, рис	44,9	Природний газ, нафта, нафтопродукти, текстиль, продукти харчування
Узбекистан	17,9	Пшениця, картопля, морква, бавовна, помідори, овочі, виноград, цибуля, кавуни	33,7	Текстиль, машинобудування, металургія, хімікати, продукти харчування

Джерело: [10]

Киргизька Республіка (Киргизія)

Сфери промисловості: мале машинобудування, виробництво тканин, харчова промисловість, виробництво цементу, взуття, пиломатеріалів, холодильного обладнання, меблів, електромоторів; видобуток золота, рідкісноземельних металів.

Продукція сільського господарства: тютюн, бавовна, картопля, овочі, виноград, фрукти та ягоди; баранина, велика рогата худоба, шерсть.

Сфери послуг: основними є торговельні і соціальні послуги.

Республіка Таджикистан (Таджикистан)

Основні галузі промисловості: гірнича, хімічна, бавовняна, металургічна, машинобудівна.

Продукція сільського господарства: бавовна, зерно, фрукти, виноград, овочі; велика рогата худоба, вівці, кози.

Сфери послуг: основними є торговельні й соціальні послуги.

Республіка Туркменістан (Туркменістан)

Сфери промисловості: видобуток природного газу, нафти, нафтопереробка, виробництво текстильних виробів, продуктів харчування.

Продукція сільського господарства: бавовна, зерно; домашня худоба, цукровий буряк.

Сфери послуг: основними є транспортні, торговельні та соціальні послуги.

Республіка Узбекистан (Узбекистан)

Сфери промисловості: текстильна, харчова промисловість, машинобудування, металургія, видобуток природного газу.

Продукція сільського господарства: бавовна, овочі, фрукти, зернові культури, худоба.

Сфери послуг: основними є транспортні і торговельні послуги.

3.1.7. Транспорт**Республіка Казахстан (Казахстан)**

Довжина залізниць – 16,636 тис. км (табл. 3.7).

Автошляхи – 96,167 тис. км.

Довжина нафтопроводів – 9115 км.

Порти й гавані: Актау (Шевченко), Атирау (Гур'єв),
Усть-Каменогорськ, Павлодар, Семипалатинськ.

Аеропорти – 96.

Таблиця 3.7

Транспорт Центральної Азії

Країна	Загальна довжина доріг, км	Довжина трубопроводів, км	Кількість аеропортів, од.	Довжина залізниць, км
Казахстан	96167	1687 – газопроводи, 9115 – нафтопроводи, 1975 – водопроводи	96	16636
Киргизія	34000	4195 – газопроводи, 16 – нафтопроводи	28	424
Таджикистан	30000	549 – газопроводи, 38 – маслопроводи	24	680
Туркменістан	58592	7500 – газопроводи, 1501 – маслопроводи	26	5113
Узбекистан	86496	13700 – газопроводи, 944 – маслопроводи	53	4642

Джерело: [10]

Киргизька Республіка (Киргизія)

Залізниця – 424 км.

Автодороги з покриттям – 16,854 тис. км.

Довжина газопроводів – 4195 км.

Порти та гавані: Іссик-Куль, або Рибальське.

Аеропорти – 28.

Республіка Таджикистан (Таджикистан)

Довжина залізниць – 680 км.

Автодороги з покриттям – 21,400 тис. км.

Довжина газопроводів – 549 км.

Аеропорти – 24.

Республіка Туркменістан (Туркменістан)

Залізниці мають довжину 2,187 тис. км, а автодороги з покриттям – 18,000 тис. км.

Довжина газопроводу 7,500 тис. км.

Порти й гавані: Туркменбаші.

Торговий флот – 1 судно.

Аеропорти – 26.

Республіка Узбекистан (Узбекистан)

Залізниці мають довжину 4,642 тис. км, а автодороги з покриттям – 71,237 тис. км.

Довжина газопроводів 13700 км.

Порти та гавані: Термез (на річці Амудар'я).

Аеропорти – 53.

3.1.8. Зовнішня торгівля

Республіка Казахстан (Казахстан)

Статті експорту: нафта (40 %), чорні та кольорові метали, машини, хімікати, зерно, шерсть, м'ясо, вугілля (табл. 3.8).

Партнери з експорту: ЄС, росія, Китай.

Статті імпорту: машини та запчастини, промислові матеріали, нафта і природний газ, транспортні засоби.

Партнери з імпорту: росія, США, Узбекистан, Туреччина, Великобританія, Німеччина, Україна, Південна Корея.

Таблиця 3.8

Зовнішня торгівля Центральної Азії

Країна	Обсяг експорту продукції, млн дол.	Обсяг імпорту продукції, млн дол.	Експортовані товари	Імпорттовані товари
Казахстан	66132	49196	Сира нафта, природний газ, мідь, залізо, радіоактивні хімікати	Ліки, природний газ, автомобілі, радіообладнання, літаки
Киргизія	3350	5919	Золото, дорогоцінні метали, боби, очищена нафта, мідь	Очищена нафта, взуття, телевізійне обладнання, горіхи
Таджикистан	2161	4258	Золото, алюміній, бавовна, цинк, сурма, свинець	Очищена нафта, пшениця, природний газ, боксити, ліки
Туркменістан	7458	4571	Природний газ, очищена нафта, бавовна, добрива	Збиральна техніка, ліки, радіообладнання, трактори
Узбекистан	16399	27774	Золото, природний газ, бавовна, мідь, полімери	Автомобілі, ліки, очищена нафта, літаки, будівельна техніка

Джерело: [10]

Киргизька Республіка (Киргизія)

Статті експорту: бавовна, шерсть, м'ясо, тютюн; золото, ртуть, уран, електроенергія; машини; взуття.

Партнери з експорту: Німеччина, росія, Казахстан, Узбекистан, Китай.

Статті імпорту: нафта й газ, машини та обладнання, продукти харчування.

Партнери з імпорту: росія, Казахстан, Узбекистан, Німеччина, Китай.

Республіка Таджикистан (Таджикистан)

Статті експорту: алюміній, електроенергія, бавовна, фрукти, олія, тканини.

Партнери з експорту: Ліхтенштейн, Узбекистан, росія.

Статті імпорту: електроенергія, нафтопродукти, глинозем, машини та обладнання, продукти харчування.

Партнери з імпорту: Європа, Узбекистан, росія.

Республіка Туркменістан (Туркменістан)

Статті експорту: природний газ 33 %, нафта 30 %, бавовна, тканини.

Партнери з експорту: Україна, Іран, Туреччина, росія, Казахстан, Таджикистан, Азербайджан.

Статті імпорту: машини та обладнання 60 %, продукти харчування.

Партнери з імпорту: Україна, Туреччина, росія, Німеччина, США, Казахстан, Узбекистан.

Республіка Узбекистан (Узбекистан)

Статті експорту: бавовна, золото, природний газ, мінеральні добрива, чорні метали, тканини, продукти харчування, автомобілі.

Партнери з експорту: росія, Швейцарія, Великобританія, Бельгія, Казахстан, Таджикистан.

Статті імпорту: машини й обладнання, хімікати, метали, продукти харчування.

Партнери з імпорту: росія, Південна Корея, Німеччина, США, Туреччина, Казахстан.

3.2. Північна Азія

Згідно з класифікацією ООН у Північну Азію входить одна країна-держава – російська федерація (росія).

3.2.1. Історія розвитку країни

російська федерація (росія)

Центром формування московського царства було верхів'я ріки Волги, Оки та їхні притоки. На цій території відбувалося переселення народів, а саме: спочатку це були фіно-угорські племена, потім індоєвропейські, а потім тюркські етноси. Власне фіно-угорські племена і є основою етносу московського царства. Серед них найбільш поширені племена: весь, чудь, меря, мокша, мурома, а також балтійське плем'я голядь [25]. Відповідно на території сучасного Ростова панувало плем'я меря, у Білоозер'ї – весь, у Муромі – мурома, а у центрі московії – мокші.

Перші князівства (царства) на території московії з'явилися лише у XII ст. н.е., і називалися вони Володимиро-Суздальське та Рязанське. У 1147 році з'явилася перша згадка про невелике поселення Москва, яка своїм піднесенням зобов'язана татаро-монголам, котрі прийшли на ці землі у XII столітті. Тобто ці землі стали складовою частиною Золотої орди (улусом). З XIII ст. почали активно розвиватися тверське та московське князівства. У 1328 році московити за допомогою Узбек-хана розграбували Тверське князівство. У XV ст. московити приєднали Нижньогородське й Муромське князівства, а згодом і Ярославське. 1478 року московити практично повністю знищили Новгород та його населення.

З 1502 року московське царство почало платити данину Кримському ханству, яке у цей рік розгромило залишки Золотої орди. У 1503 році московити захопили Чернігово-Сіверські землі, 1510 року приєднали Псковську та В'ятську землі, у 1514 – Смоленське, а у 1521 Рязанське князівства. 1552 року московитами приєднано Казанське ханство та мордву, а у 1556 році – Астраханське ханство і Нижнє Поволжя. У 1557 році приєднано кабардинські та черкеські князівства. 1572 року Девлет I Герай зруйнував Москву і залишив лише кам'яний кремль. У 1582 році – початок завоювання Сибірського ханства. 1610 року польське коронне військо під проводом київського воєводи Жолкевського зайняло Москву. З березня

1613 року Земський собор обрав на царство Михайла I Романова, який започаткував династію Романових. За його правління відбулася експансія у Східний Сибір та на узбережжя Тихого океану.

У 1689 році з китайською імперією Цін було укладено Нерчинський договір та узгоджено кордон по річці Аргун, по Становому хребту і по березі Охотського моря. 22 жовтня 1721 цар Петро I проголосив московське царство «російською імперією». Уперше слово «росія» зустрічається у листі візантійського імператора Костянтина Багрянородного до київського князя Ігоря, в якому йшлося про Київську Русь, тобто московити «запозичили» назву із сусідньої держави Київської Русі.

4 грудня 1783 року Катерина II створила «Комісію для написання записок про древню історію, переважно російську», яка новоспечену версію історії опублікувала у 1792 році. Російська імперія проіснувала з 1721 по 1917 роки. З 1918 по 1920 рік відбувалася громадянська війна, а у 1922 році більшовики на землях російської імперії створили СРСР, який розпався у 1991 році.

12 червня 1990 року Верховна Рада РРФСР на чолі з Єльциним першою (крім Литви, Латвії та Естонії) серед радянських республік видала Декларацію про державний суверенітет РРФСР, тобто першою юридично започаткувала ліквідацію власне Радянського Союзу.

3.2.2. Політичний та адміністративний устрій

російська федерація (росія)

Країна знаходиться у Північній Азії та межує з Північним Льодовитим океаном, між Європою і північною частиною Тихого океану (табл. 3.9).

Загальна площа країни 17,098242 млн км².

Столиця: Москва.

Адміністративний поділ: 46 областей, 21 республіка, 4 автономних округів, 6 країв, 2 федеральні міста.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: складається з прем'єра та його заступників, міністрів та голів комітетів; усі вони призначаються президентом; президент обирається загальним голосуванням на 6 років; прем'єр призначається президентом за погодження державної думи.

Законодавча влада: двопалатні федеральні збори складаються з ради федерації (178 місць; члени служать 4 роки) і державної думи (450 місць; члени обираються прямим загальним голосуванням на 4 роки).

Рис. 3.7. Географічне розташування росії

Джерело: [11]

Таблиця 3.9

Політичний та адміністративний устрій Північної Азії

Країна	Площа країни, км ²	Столиця (адміністративний центр)	Адміністративний поділ	Форма правління
росія	17098242	москва	46 областей, 21 республіка, 4 автономні округи, 2 федеральні міста, 1 автономна область	Напівпрезидентська федерація

Джерело: [10]

Судова влада: конституційний суд; верховний суд; вищий арбітражний суд; судді усіх цих судів призначаються довічно радою федерації за рекомендацією президента.

3.2.3. Природні умови

російська федерація (росія)

Рельєф: широка рівнина з низькими пагорбами на захід від Уралу; великі хвойні ліси і тундри у Сибіру; гори уздовж південних кордонів.

Мінімальна та максимальна висоти: Каспійське море – (-28) м; гора Ельбрус – 5642 м (табл. 3.10).

Клімат: змінюється від степового на півдні до вологого континентального на більшій частині європейської території; субарктичний у Сибіру та на полярній Півночі; зими – від прохолодних на узбережжі Чорного моря до дуже холодних у Сибіру; літня погода міняється від спекотної у степах до прохолодної в Арктиці.

Таблиця 3.10

Природні умови Північної Азії

Країна	Найвища і найнижча точка, м	Найвища і найнижча температура, °С	Найбільша кількість опадів, мм/рік	Найдовша річка, км	Найглибше озеро, м
росія	г. Ельбрус – 5642, Каспійське море – (-28)	45,2 Південно-Сухокумськ, (-69,8) Верхоянськ (найнижча в Азії)	2835 – Сочі	Об – 5410	Байкал – 1620 (найглибше у світі)

Джерело: [23]

3.2.4. Природні ресурси

російська федерація (росія)

Мінерально-сировинні ресурси у світових запасах: нафта – 10–12 %, природний газ – 32 %, вугілля – 11 %, залізо – 25 %, нікель – 33 %; свинець – 10 %, цинк – 15 %, калійні солі – 31 %. Країна займає провідне місце за розвіданими запасами нікелю, золота, срібла, алмазів та деяких інших природних ресурсів (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Природні ресурси Північної Азії

Країна	Площа суші, км ² . Площа води, км ²	Лісистість, %. Розораність, %	Запаси паливних ресурсів	Запаси інших мінеральних ресурсів
росія	16377742 720500	49,4 7,3	Кам'яне вугілля – 447,332 млн метричних т, нафта – 10,748500 млн барелів за добу, природний газ – 701,544 млрд м ³	Залізні руди – 264 млрд т, марганець – 150 млн т, алюміній – 528 млн т, вольфрам – 4 млн т, мідь – 30 млн т, нікель і кобальт – 6600 тис. т, олово – 3,6 млн т, поліметали – 22,7 млн т, золото – 3,7 тис. т

Джерело: [10]

3.2.5. Населення

російська федерація (росія)

Чисельність населення: 142,021981 млн осіб (табл. 3.12).

Етнічні групи: росіяни 81,5 %, татари, українці, чуваші, башкири, білоруси, молдавани, інші.

Віруючі: православні, мусульмани, інші.
Мови: російська, інші.

Таблиця 3.12

Населення Північної Азії

Країна	Населення, млн осіб	Густота населення, осіб/км ²	Природний приріст, %	Частка міського населення, %	Загальна тривалість життя, роки
росія	142,021981	8,30	-0,22	75,3	72,44

Джерело: [10].

3.2.6. Економіка

російська федерація (росія)

Сфери промисловості: повний спектр видобувної та переробної промисловості (вугілля, нафта, природний газ), хімічна і металургійна промисловість, усі типи машинобудування – від прокатних станів до сучасних літаків та космічних апаратів, суднобудування, автомобілебудування, виробництво залізничного транспортного обладнання, виробництво засобів зв'язку, сільськогосподарське машинобудування, виробництво тракторів і будівельного обладнання, виробництво електро-технічного обладнання, виробництво медичних та наукових інструментів, виробництво споживчих товарів тривалого користування, текстилю, продуктів харчування, виробництво ремісничих виробів (табл. 3.13).

Продукція сільського господарства: зерно, цукровий буряк, насіння соняшнику, овочі, фрукти; яловичина, молоко.

Сфери послуг: переважають транспортні, телекомунікаційні і торговельні послуги.

Таблиця 3.13

Економіка Північної Азії

Країна	Частка сільськогосподарського виробництва, %	Сільськогосподарська продукція	Частка промислового виробництва, %	Промислова продукція
росія	4,7	Пшениця, цукровий буряк, молоко, картопля, ячмінь, соняшник, кукурудза, овес, соя, птиця	32,4	Нафта, природний газ, хімікати, машинобудування, автомобілебудування, трактори, будівельні матеріали, текстиль

Джерело: [10]

3.2.7. Транспорт**російська федерація (росія)**

Довжина залізниць 83,494 тис. км (табл. 3.14).

Автодороги з покриттям – 752,000 тис. км.

Довжина нафтопроводів – 74,200 тис. км.

Таблиця 3.14

Транспорт Північної Азії

Країна	Загальна довжина доріг, км	Довжина трубопроводів, км	Кількість аеропортів, од.	Довжина залізниць, км
росія	1283387	177700 – газопроводи, 74200 – нафтопроводи	1218	85494

Джерело: [10]

Порти: Архангельськ, Астрахань, Владивосток, Волгоград, Східний, Выборг, Казань, Калінінград, Красноярськ, Москва,

Мурманськ, Знахідка, Невельськ, Новоросійськ, Петропавловськ-Камчатський, Ростов-на-Дону, Санкт-Петербург, Сочі, Туапсе, Хабаровськ, Холмськ.

Торговий флот: усього – 878 суден.

Аеропорти – 1218.

3.2.8. Зовнішня торгівля

російська федерація (росія)

Статті експорту: нафта і продукти нафтопереробки, природний газ, деревина та продукція деревообробки, метали, хімікати, широкий спектр цивільних і військових товарів (табл. 3.15).

Партнери з експорту: КНР, США, Німеччина, Білорусь, Італія, Нідерланди.

Статті імпорту: машини та обладнання, споживчі товари, ліки, м'ясо, зерно, цукор, металовироби.

Партнери з імпорту: КНР. Німеччина, Білорусь, США, Казахстан, Італія.

Таблиця 3.15

Зовнішня торгівля Північної Азії

Країна	Обсяг експорту продукції, млн дол.	Обсяг імпорту продукції, млн дол.	Експортовані товари	Імпортовані товари
росія	550035	379947	Сира нафта, очищена нафта, природний газ, вугілля, пшениця, залізо, хімікати, зброя	Автомобілі, ліки, радіомовне обладнання, літаки, комп'ютери, продукти харчування

Джерело: [10]

3.3. Західна Азія

Західна Азія складається із 17 країн-держав а саме: Азербайджанська республіка (Азербайджан), Королівство Бахрейн (Бахрейн) (Дільмун), Республіка Вірменія (Вірменія), Грузія (Георгія або Сакартвело), Республіка Ємен (Ємен), Держава Ізраїль (Ізраїль), Республіка Ірак (Ірак), Йорданське Хашимітське Королівство (Йорданія), Держава Катар (Катар), Республіка Кіпр (Кіпр), Держава Кувейт (Кувейт), Ліванська республіка (Ліван), Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ) (Емірати), Султанат Оман (Оман), Королівство Саудівська Аравія (Саудівська Аравія), Сирійська Арабська Республіка (Сирія), Турецька Республіка (Туреччина), а також із 1 країни-автономії – Держава Палестина (Палестина). Усього у Західній Азії 18 країн.

3.3.1. Історія розвитку країни

Азербайджанська республіка (Азербайджан)

Слово «азербайджан» означає «земля вогню». Це пов'язано із пожежами на поверхні давніх нафтових басейнів. Територія заселена з епохи палеоліту. З початку 3 тисячоліття до н.е. на території сучасного Азербайджану зародилася ранньоміська цивілізація [24]. У X–IX ст. до н.е. виникає перше державне утворення Замуа (країна луллубеїв). З IX ст. до н.е. утворилося Маннійське царство, а із VII ст. н.е. виникає Мідійське царство, яке із VI ст. до н.е. змінила Ахеменідська держава. З 321 року до н.е. виникає держава Атропатени, а після неї – Кавказька Албанія. Із VI–IX ст. н.е. більша частина сучасного Азербайджану входила в Арабський халіфат, а з IX по XVI ст. існувала Ширванська держава. З 1501 року була утворена держава Сефевидів.

З 1813 по 1917 рік Азербайджан перебував у складі російської імперії. У 1918–1920 рр. існувала Азербайджанська

Демократична Республіка, а з 1920 по 1991 рік Азербайджан входив в СРСР.

18 жовтня 1991 року був прийнятий Конституційний Акт про державну незалежність Азербайджанської Республіки.

Королівство Бахрейн (Бахрейн) (Дільмун)

Слово «бахрейн» є вирваним із контексту, його можна перекласти як «двох морів», а повна назва «мамлякатульбахрейн» (البحرين مملكة) означає «королівство двох морів». Перша цивілізація на островах Бахрейну з'явилася 5 тис. років тому [24]. З 3200 року до н.е. на островах була створена імперія Дільмун. У II ст. до н.е. Бахрейн став самостійною арабською державою, у IV–VI ст. Бахрейн був під владою Сасанідського Ірану. У 640 році Бахрейн прийняв іслам. З 894 року Бахрейн стає центром Карматської держави, а у 1082 році – провінцією Аббасидського халіфату. З 1320 року входить до складу Ормузької держави. У 1487 році Бахрейн завоював Оман. 1559 року Бахрейн захопили португальці, з 1602 року островами володіли іранці, а згодом і араби.

У 1783 році сім'я Аль Халіфа прибула із Кувейту та вигнала персів. Вони правлять і до сьогодні. У 1932 році в Бахреїні знайшли нафту. 1968 року завершилася Угода про Британський Протекторат і з 1971 року Бахрейн став незалежною країною.

Республіка Вірменія (Вірменія)

На території сучасної Вірменії поселення наявні з часів палеоліту. Перше державне утворення Урарту існувало з XIII ст. до н.е. З 585 до 330 року до н.е. Вірменія перебувала у складі Персії [24]. Далі виникли Айраратське царство і Софена, а згодом територію завоювали Селевкіді. У II ст. до н.е. виникло три царства: Велика Вірменія, Мала Вірменія і Софена. У 301 році країна прийняла християнство. У V–VI ст. країна була розділена між Візантією та Персією. Із 645 року більша частина країни перебувала у складі Халіфату. У 1124 році у північній Вірменії було створене князівство Закарідів. З 1199 по 1375 роки існувало Кілікійське царство. Країна

з 1393 року під владою єгипетських султанів, з 1403 року – під владою Караманідів, з 1522 року – під владою персів, а з 1574 року – під владою османів.

З 1829 року країна уже у складі російської імперії. У 1918–1922 рр. існувала Демократична республіка Вірменія, а з 1922 по 1990 рік Вірменія перебувала у складі СРСР.

23 серпня 1990 року було проголошено про суверенітет Республіки Вірменія.

Грузія (Георгія або Сакартвело)

Землеробські племена у Грузії виникли у неоліті. Перше об'єднання племен на території сучасної Грузії відбулося у III ст. до н.е. Перші царства сформувалися у VI ст. до н.е., а саме: Західне Грузинське, Східне Картлійське та Колхіда [24]. У 330 році у Грузії запроваджують християнство. З I ст. до н.е. Колхіда перебувала під владою Римської імперії, а з 562 року н.е. – під владою Візантії, у той час як у 523 році н.е. Картлі завойовує імперія Сасанідів. Із VII по IX ст. Грузія – під владою арабів. З X ст. Грузія була об'єднана у Грузинське царство. У 1220 році Грузію завоювали татаро-монголи, а згодом – турки і перси.

З 1801 року східна Грузія приєднана до російської імперії, а останніми до кінця XIX ст. були приєднані такі історичні території Грузії як Сванетія, Абхазія, Батум і Артвин.

З 1918 по 1922 рік існувала Грузинська Демократична Республіка, а з 1921 по 1991 рік Грузія перебувала у складі СРСР.

9 квітня 1991 року було проголошено Акт про відновлення державної незалежності Грузії.

Республіка Ємен (Ємен)

Слово «ємен», а саме «аль-яман» може бути перекладене з арабської мови як «права сторона» або «щастя», «благоденство». Першою країною на території Ємену, починаючи з II ст. до н.е., була Маїн, яка згодом увійшла до складу країни Саба [24]. У I ст. н.е. Сабейське царство увійшло до складу Химyarитського царства, а з IV ст. н.е. територія була завойована

Аксумським царством. 525 року її захопили перси, а у 628 році країна прийняла іслам. Із XVI ст. країну окупували османи.

У 1597 році країна здобула незалежність. З 1872 року частина країни знову потрапила під владу османів. У 1839 році столицю країни Аден захопили британці, які уклали угоди із 24 дрібними князівствами регіону про протекторат. У 1918 році Північний Ємен отримав незалежність після поразки Османської імперії, а Асир на півночі й південні території потрапили під владу новоствореної країни – Саудівської Аравії. 30 листопада 1967 року було проголошено Народну Республіку Південного Ємену (із 1970 – Народна Демократична Республіка Ємен).

22 травня 1990 року Народна Демократична республіка Ємен об'єдналася з Єменською Арабською Республікою.

Держава Ізраїль (Ізраїль)

Ізраїль дослівно – «богоборець». Патріархами цієї країни стали Авраам, Ісаак та Яків (біблійні особи). Власне Яків і отримав ім'я Ізраїль. З XV–XIV ст. до н.е. народ Ізраїлю вийшов із Єгипту у землю Ханаан, яку населяли нащадки Ноя і його сина Хама [24]. Перші 300 років Ізраїлем керували судді. Найбільш могутнім Ізраїль став у 1,1–0,95 тис. років до н.е., коли ним правили перші царі (Саул, Давид і Соломон). У 950 році до н.е. Ізраїль розділився на Північно-Ізраїльське та Іудейське царства. 700 року до н.е. Північно-Ізраїльське царство було завойоване Асирією, а народ переселений у Межиріччя (Месопотамію). У 586 році до н.е. Іудейське царство завоював Вавилон і народ був переселений власне у Вавилон. 539 року Вавилон завоювала Персія, яка дозволила іудеям переселитися назад в Ізраїль.

У 332 році до н.е. Ізраїль завоював Олександр Македонський. Після того Ізраїль входив до Селевкідського царства. Із 64 року до н.е. Іудея перебувала у складі Римської імперії. У 66–70 роки н.е. існувало Ізраїльське царство.

135 року н.е. Іудейська провінція Риму отримала назву Палестина. Згодом Палестина стала частиною Візантії, а у 631 році н.е. попали під владу арабів. Унаслідок хрестових походів були утворені: Едеське графство, Антіохійське князівство, Графство Триполі, Єрусалимське королівство.

У 1272 році хрестоносців вигнав султан Єгипту Байбарс. Із 1517 по 1917 рік Ізраїль перебував під владою османів.

14 травня 1948 року було ухвалено Декларацію незалежності Ізраїлю.

Республіка Ірак (Ірак)

Перші поселення на території сучасного Іраку відносяться до часів палеоліту. Починаючи із 2750 року до н.е., на цій території існували міста-держави шумерів (Кіш, Урук, Ур, Лагаш, Умма) [24]. У 2316 році до н.е. шумерів підкорили семіти і виникла об'єднана семітсько-шумерська держава Аккад. За 150 років потому владу захопили кутіїви, а у 2100 році до н.е. шумери відновили незалежність Шумеру. 2000 року до н.е. Шумеру розділи між собою амореї та еламіти. Далі цією територією правили семітські династії – аккадців, амореїв, асирійців. У XVIII ст. до н.е. територія потрапила під владу Вавилону, а у XVI ст. до н.е. – під владу кассітської династії. З XIII–XI ст. до н.е. до 512 року до н.е. тут правила Ассирія. У 612–539 роках до н.е. в Іраку була Нововавилонська держава. З 539 по 330 рік до н.е. Ірак входив у Персію, далі – у Греко-Македонське царство, а згодом – у Парфянське царство.

З 224 року до н.е. по 636 рік н.е. Іраком правили Сасаніди (перси). Із VII ст. н.е. країною почали правити араби, з 1258 року – татаро-монголи, а з 1534 року – османи. Короткий час, з 1707 по 1831 рік країною правили багдадські мамлюки, а далі – знову османи.

З 1921 по 1932 рік країна перебувала під управлінням Великої Британії. У 1958 році Іраком та Королівством Йорданія була утворена єдина арабська країна, і цього ж року проголошена Іракська республіка.

Йорданське Хашимітське Королівство (Йорданія)

Перші поселення на території сучасної Йорданії відносяться до часів палеоліту. Першими королівствами у Йорданії були: Аммон, Моав, Едом [24]. Після завоювання цієї території Ассирією лише Аммон зберегло свою незалежність. В античний період у Йорданії процвітало Набатейське

королівство зі столицею у Петрі, яке 106 року н.е. увійшло до складу Римської імперії. Згодом на території Йорданії були утворені декаполіси (десятимістя): Гераса, Філадельфія, Рафана, Діон, Гадара, Пелла. Із VII ст. н.е. ця територія увійшла в імперію Омейядів. З 1516 року Трансйорданія перебувала під владою османів, а з 1923 по 1925 рік – під управлінням Великої Британії.

25 травня 1946 року Трансйорданія стала незалежним Хашимітським королівством Трансйорданія.

Держа́ва Ка́тар (Катар)

Перші згадки про країну відносяться до 5 тис. років тому. Згодом Катар був частиною країни Дильмун і там проживали кенанські племена [24]. Із VII ст. н.е. Катар знаходиться у складі Арабського халіфату. У XIII–XIV ст. н.е. країна перебуває під владою Бахрейну, на початку XIV ст. територія належить португальцям, а згодом і османам.

Першу нафту було виявлено у 1939 році. З 1917 по 1971 рік – Катар під протекторатом Великої Британії. До 1971 року Катар вів переговори щодо створення конфедерації з Бахрейном і Об'єднаними Арабськими Еміратами.

3 вересня 1971 року Катар оголосив про свою незалежність.

Респу́бліка Кіпр (Кіпр)

Перші згадки про країну відносяться до 10 тис. років до н.е., тобто до часів неоліту. Після мінойської експансії на острові у XV ст. до н.е. виникла країна Аласія [24]. У XIII ст. до н.е. острів захопили хетти та єгиптяни. Після Троянської війни на острові утворилися 9 царств, які проіснували до IV ст. до н.е. У 526 році до н.е. Кіпр з-під влади Єгипту перейшов до влади Персії. У 449–380 роках до н.е. Кіпр перебував під владою греків. 321 року до н.е. Кіпр знову приєднали до Єгипту.

У 58 році до н.е. Кіпр став частиною Римської імперії, а у 330 році н.е. увійшов до складу Візантії. Лише у 648–965 роках островом володіли араби. 1489 року острів захопила Венеційська республіка, а у 1571 році – османи. Протекторат

над островом з 1878 по 1914 рік мала Велика Британія. У 1925 році Кіпр був анексований Великою Британією.

16 серпня 1960 року острів отримав незалежність як Республіка Кіпр.

Держава Кувейт (Кувейт)

Перші поселення у Кувейті з'явилися за часів неоліту. Найдавнішим державним утворенням Кувейту була Ас-Субія на півночі країни у 6,5 тис. років до н.е. З 4 до 2 тисячоліття до н.е. Кувейт входив до імперії Дільмун [24]. У 600 році до н.е. територію захопив Вавилон, а у IV ст. до н.е. – Олександр Македонський. 224 року н.е. Кувейт увійшов до імперії Сасанідів під назвою Мешан. У 636 році Кувейт захопили араби і він увійшов до складу Праведного халіфату. 1521 року територія потрапила під владу Португалії. У 1899 році правителі Кувейту звернулися до Великої Британії за захистом від османів і потрапили під її протекторат.

1937 року у країні знайшли нафту. У 1913 році Кувейт отримав автономію у складі Османської імперії. Після Першої світової війни у Кувейті боролися за владу кувейтці та саудівські іхвани і 10 жовтня 1920 року між ними було проголошено про припинення вогню.

Ліванська республіка (Ліван)

Територія країни була заселена з кінця палеоліту. На початку 3 тисячоліття до н.е. з'явилися міста-держави, населені фінікійцями: Тір, Сідон, Беріт, Біблос. З 2150 року до н.е. Ліван почали заселяти амореї [24]. З XVIII по XIV ст. до н.е. Ліван був під владою Єгипту. Із XII ст. до н.е. фінікійці заснували міста-колонії на узбережжі Середземного моря, наприклад, Карфаген у Тунісі. З IX ст. до н.е. Ліван був під владою Новоассирійської, Новоперської, Греко-Македонської держав, а також держави Селевкідів і Римської імперії. З 395 року Ліван перебував у складі Візантії. 538 року територію завоювали араби і вона увійшла до складу Халіфату. З 1109 по 1291 рік більшість території сучасного Лівану перебувала під владою хрестоносців, а згодом – під владою мамлюків (Мамлюкський султанат).

З XV ст. н.е. більшість території контролювали османи. У 1590–1667 роках Ліваном правили мусульмани маани, а з 1711 до 1849 року – християни мароніти. З 1918 року Ліван потрапив під окупацію Франції, а у 1923 році Франція отримала мандат на управління Ліваном від Ліги Націй. 1926 року Великий Ліван був перетворений на Ліванську республіку. У 1940 році Ліван потрапив під владу уряду Віші (колабораціоністський уряд Франції під час її окупації Німеччиною).

1944 року до ліванського уряду перейшли усі владні функції.

Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ) (Емірати)

Перші поселення на території ОАЕ відносяться до 100 тис. років тому. З 3–1 тисячоліття до н.е. територія знаходилася у складі Дильмуну, на ній проживали семітські племена [24]. У цей час тут з'явилися халдеї, тобто найдавніші арабські племена, а також фінікійці. Після цього було перське правління та греко-македонське. У II ст. до н.е. країна входила до складу першої арабської держави Харакени. У VII ст. н.е. ОАЕ були приєднані до Арабського халіфату, у якому в цей час виникла шийтська секта ісмаїлітів, а у IX ст. із цієї секти виділилася підсекта карматів. З 899 року до XII ст. проіснувала держава карматів у Східній Аравії. Згодом цю територію завоювали татари-монголи.

1597 року основні міста еміратів захопили португальці. У XVII ст. на території ОАЕ та Оману була створена держава Яруба, яка проіснувала 100 років. На початку XVIII ст. великі території об'єднав Оман. У 1853 році внаслідок підписання мирного договору між усіма шейхствами був утворений Договірний Оман, який, по суті, перебував під протекторатом Великої Британії.

2 грудня 1971 року, як конфедерація семи князівств, виникли Об'єднані Арабські Емірати.

Султанат Оман (Оман)

Територія Оману відома з давніх часів під назвою Зуфара. На півдні сучасної території Оману з 3 тисячоліття до н.е. і до VI ст. до н.е. існувала найдавніша держава Адітів [24].

Також у 2200–1200 роках до н.е. на цій території існувало королівство Макан. У 550–339 роках до н.е. північ Оману належав Перській імперії. У III ст. до н.е. і до IV ст. н.е. південь Оману перебував у державі Хадрамаут. З 570 по 630 рік – Оман під владою сасанідської Персії. У 634 році територія знаходилася під владою Арабського халіфату. 650 року було запроваджено іслам. З 661 і до 1811 року Оман майже увесь час був незалежний. Виключення – період португальського панування з 1515 по 1650 рік. З XIX ст. Оман розділився на: султанат Маскат, імамат Оман та Піратський берег.

З 1891 року імамат Оман перебував під протекторатом Великої Британії. У 1913 році був утворений незалежний імамат, а у 1920 році незалежність Оманського імамату визнав Маскат. 1957 року власне Маскат, за допомогою Великої Британії, підпорядкував Оманський імамат.

У 1964 році в Омані знайшли нафту. З 9 серпня 1970 року змінилася назва держави на Султанат Оман.

Держава Палестина (Палестина)

Слово «палестина» походить від «філістія», тобто земля Ханаан, заселена філістимлянами з острова Крит, що дослівно означає «прибульці». Першими жителями були еректуси, які проживали тут іще з часів палеоліту [24]. Із 4 тисячоліття до н.е. поєдналися семітські і хуритські племена й утворили ранній Ханаан. У XII ст. до н.е. територію заселяють філістимляни. У 2 тисячолітті до н.е. територія була завойована єврейськими племенами. У VII ст. до н.е. територію завоювали скіфи, а у 722 році – асирійці, які вигнали ізраїльтян, а землі заселили арамеями, халдеями та гутіями, і їхні нащадки стали самаритянами. 586 року до н.е. територію завойовує вавилонський цар Навуходоносор II, а згодом і перси. Після них Палестину захоплюють греко-македонці, а потім – селевкіди.

У 66 році до н.е. територія перейшла у підпорядкування Римської імперії і отримала назву Сирія Палестинська (Келесірія). З IV ст. н.е. землі належали Візантійській імперії.

З 638 року н.е. Палестину завоювали араби. З 1099 по 1291 рік на землях господарюють хрестоносці, які заснували тут Єрусалимське королівство. З 1291 року територія перебувала під владою мамлюків, тобто Єгипту. У 1517 році Палестину захопили османи. 1799 року значну частину території Палестини підкорив Наполеон, але турки й британці ці території відвоювали. З 1918 по 1948 рік Велика Британія мала мандат на керування Палестиною.

У кінці 1947 року було прийнято рішення ООН розділити британську Палестину на арабську і єврейську, але араби не погодились на створення держави Ізраїль на землях, які вони вважають своїми.

Королівство Саудівська Аравія (Саудівська Аравія)

Життя на території Саудівської Аравії зародилося 90 тис. років тому. 2 тис. років до н.е. ці землі заселяють кочові арабські племена. Першими на території сучасної Саудівської Аравії на північному заході виникло Ліхянське царство, а у центрі – царство Кінда [24]. У 507 році народився пророк Мухаммед і його вчення поклало основу Ісламу. Його послідовники халіфати завоювали своїми проповідями увесь Близький Схід. У 750 році утворюється велика імперія – Арабський халіфат, а після його розпаду у X ст. виділяється шаріат Мекки, який проіснував до XX ст.

Країна спочатку була під владою Єгипту, а потім і османів. У XVIII ст. у центрі країни вагабісти створили Дірійський емірат. З 1902 по 1932 рік відбувалося об'єднання арабів в одну державу Абн Ель-Азіз бін Абн ель-Рахман Ель Саудом.

22 вересня 1932 року було проголошено королівство Саудівська Аравія (Аравія Саудів), яка об'єднала племінні утворення: Хіджаз, Неджд, Асір, Аль-Хаса.

Сирійська Арабська Республіка (Сирія)

Перші люди тут з'явилися у ранньому палеоліті. Перші відомі племена, які сюди переселилися у 3 тисячолітті до н.е., були амореї (семітське плем'я). У 2500 роках до н.е. тут

процвітала держава Ебла, яка у 2300 році до н.е. була завойована Аккадом [24]. У цей самий період тут існували й інші держави-міста, наприклад, Емар та ханаанські племена (держави: Ямхад і Катна), фінікійські міста (держава Угарит). 1760 року до н.е. вавилонський цар Хамурапі знищив державу Марі і завоював частину теперішньої Сирії. Згодом частинами цієї території володіли гіксоси та хетти, а з 1520 року до н.е. тут утворилося царство Мітанні. У XV ст. до н.е. територія потрапила під владу Єгипту (Нового царства). З 1400 років до н.е. сюди переселяються семітські племена арамеїв.

У XV–XIII ст. до н.е. на заході Сирії існувала держава Амурру. З 1380 по 1200 рік влада над Сирією належала хеттам. В XI ст. до н.е. тут панувала Ізраїльсько-Іудейська держава, а у X ст. до н.е. існувало самостійне Арамейське царство. Після цього Сирія переходила під владу різних завойовників: IX–VIII ст. до н.е. – асирійців, 605 року до н.е. – вавилонян, у 539 році до н.е. – персів, 333 року до н.е. – македонців, у 301 році – селевкідів, 66 року до н.е. – римлян, у 395 році н.е. – візантійців, 640 роки н.е. – арабів. У X–XI ст. н.е. на півночі Сирії панували турки-сельджуки. У XII ст. н.е. внаслідок хрестових походів тут утворилося чотири держави хрестоносців.

З 1250 року Єгиптом і Сирією правили мамлюки, а з 1516 року у Сирії правили османи. 1920 року була утворена перша арабська країна – Арабське Королівство Сирія, але у тому ж році Франція отримала мандат від Ліги Націй на управління Сирією.

Номінально Сирія стала незалежною у 1945 році, а фактично – 17 квітня 1946 року.

Турецька Республіка (Туреччина)

Перші поселення у країні припадають на часи палеоліту. З 3 тисячоліття до н.е. на території Туреччини виникають перші держави: Троя, Хатті [24]. З 2 тисячоліття до н.е. існувала держава хеттів на території Анатолії. Згодом ця земля перебувала під владою персів, македонців та селевкідів. У цей

час тут існували наступні держави: Пергам, Віфінія, Галатія, Каппадонія, Коммагена і Понт. З II по IV ст. н.е. країна перебувала у складі Римської імперії, а з 395 року – у складі Візантії. З V ст. зі Східного Сибіру у Північний Туркменістан переселилися тюрки-огузи, тобто предки турків-сельджуків. У X ст. вони підкорили увесь сучасний Туркменістан, а у XI ст. завоювали Іран, Афганістан та південно-східну Вірменію. Після цього вони під керівництвом султана Сельджука захопили Багдадський халіфат. З X ст. сельджукіди прийняли іслам та із 70 років XII ст. по середину XIII ст. правили у Малій Азії. У середині XIII ст. цю територію завойовують татаро-монголи, а далі, з 1520 року, – османи в особі першого правителя Сулеймана I.

Незалежною республікою Туреччина стала у 1920 році.

3.3.2. Політичний та адміністративний устрій

Азербайджанська республіка (Азербайджан)

Країна знаходиться на узбережжі Каспійського моря, між Іраном та росією (табл. 3.16).

Площа: усього – 86,600 тис. км².

Столиця: Баку.

Адміністративний поділ: 66 районів, 11 міст.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: Рада міністрів, яка призначається президентом і затверджується Національною асамблеєю; вибори: президент обирається прямим голосуванням на 5 років; прем'єр-міністр та його перший заступник призначаються президентом і затверджуються Національною асамблеєю.

Законодавча влада: однопалатна Національна асамблея (Milli Mejlis) (125 місць; члени палати обираються прямим голосуванням на 5 років).

Судова влада: Верховний суд.

Рис. 3.8. Географічне розташування Азербайджану
Джерело: [11]

Таблиця 3.16

Політичний та адміністративний устрій Західної Азії

Країна	Площа країни, км ²	Столиця (адміністративний центр)	Адміністративний поділ	Форма правління
Азербайджан	86600	Баку	66 районів, 11 міст	Президентська республіка
Бахрейн (Дільмун)	760	Манама	4 провінції, 4 міста	Конституційна монархія
Вірменія	29743	Єреван	11 провінцій	Парламентська республіка
Грузія (Георгія або Сакартвело)	69700	Тбілісі	9 областей, 1 місто	Президентсько-парламентська республіка
Ємен	527968	Сана	22 провінції	Президентська республіка
Ізраїль	21937	Єрусалим	6 районів	Парламентська демократія
Ірак	438317	Багдад	18 провінцій	Федеративна парламентська республіка
Йорданія	89342	Амман	12 провінцій	Парламентська конституційна монархія
Катар	11586	Доха	8 муніципалітетів	Абсолютна монархія

Закінчення табл. 3.16

Країна	Площа країни, км ²	Столиця (адміністративний центр)	Адміністративний поділ	Форма правління
Кіпр	9261	Нікосія	6 районів	Президентська республіка
Кувейт	17818	Ель-Кувейт	6 провінцій	Конституційна монархія
Ліван	10400	Бейрут	8 провінцій	Парламентська республіка
Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ)	83600	Абу-Дабі	7 еміратів	Федерація абсолютних монархій
Султанат Оман (Оман)	309500	Маскат	11 провінцій	Абсолютна монархія
Палестина	6030	Рамалла	16 провінцій	Хамас
Саудівська Аравія	2149690	Ер-Ріяд	13 районів	Абсолютна монархія
Сирія	187437	Дамаск	14 провінцій	Президентська республіка
Туреччина	783562	Анкара	81 провінція	Президентська республіка

Джерело: [10]

Королівство Бахрейн (Бахрейн) (Дільмун)

Маленька арабська держава, розташована у бухті на південно-західному узбережжі Перської затоки.

Загальна площа – 760 км².

Столиця: Манама (Аль-Манамах).

Адміністративний поділ: 4 провінції, 4 міста.

Очолює країну: король Хамад ібн Іса аль-Халіф (з 14 лютого 2002 р.).

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: прем'єр-міністр є главою уряду і Ради міністрів – усі вони призначаються королем.

Законодавча влада складається з двох палат: Консультативної ради із 40 членів, яка також призначається королем, та Палати депутатів із 40 членів, котрі обираються загальним голосуванням дорослих. Термін обох 4 роки.

Правова система Бахрейну заснована на ісламському праві (шаріаті) та англійському загальному праві. Вищою судовою інстанцією у країні є Вищий цивільний апеляційний суд.

Рис. 3.9. Географічне розташування Бахрейну

Джерело: [11]

Республіка Вірменія (Вірменія)

Країна розташована на схід від Туреччини.

Площа країни усього – 29,743 тис. км².

Столиця: Єреван.

Адміністративний поділ: 11 провінцій.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: Рада міністрів, що призначається прем'єр-міністром;
вибори: президент обирається загальним голосуванням на 5 років; прем'єр-міністр призначається президентом.

Законодавча влада: однопалатні Національні збори (парламент) (Azgayin Zhogh-hov) (131 місце; члени палати обираються на 4 роки).

Судова влада: Верховний суд; Конституційний Суд.

Рис. 3.10. Географічне розташування Вірменії

Джерело: [11]

Грузія (Георгія або Сакартвело)

Країна розташована на узбережжі Чорного моря між Туреччиною та росією.

Площа: усього, як і площа суші – 69,700 тис. км².

Столиця: Тбілісі.

Адміністративний поділ: 9 областей, 1 місто.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: Кабінет міністрів; вибори: президент обирається загальним голосуванням на 5 років.

Законодавча влада: однопалатна Верховна рада (парламент) (Umaghiesi Sabcho) (235 місць; члени обираються загальним голосуванням на 4 роки).

Судова влада: Верховний суд, судді обираються Верховною радою за рекомендацією президента; Конституційний Суд.

Рис. 3.11. Географічне розташування Грузії

Джерело: [11]

Республіка Ємен (Ємен)

Країна розташована у південно-західній частині Аравійського півострова.

Загальна площа, як і площа суші країни – 527,968 тис. км².

Столиця: Сана.

Адміністративний поділ: 22 провінції.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: формує президент, який призначає віце-президента та прем'єр-міністра; останній є главою уряду; президент обирається прямим загальним голосуванням на 7 років.

Законодавча влада: двопалатний законодавчий орган складається з двох палат: Палати представників, члени якої обираються загальним голосуванням 6 років, та Шура (Консультативна) рада, члени якої призначаються президентом.

Судова влада: Верховний суд, Вища судова рада.

Рис. 3.12. Географічне розташування Ємену

Джерело: [11]

Держава Ізраїль (Ізраїль)

Країна розташована у Західній Азії, а саме на південно-східному березі Середземного моря та північному березі Червоного моря. Межує з Ліваном на півночі, Сирією на північному сході, Йорданією на сході та Палестиною і Єгиптом на південному заході.

Загальна площа – 21,937 тис. км².

Столиця: Єрусалим.

Адміністративний поділ: 6 районів.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: Кабінет міністрів, головою якого є прем'єр-міністр. Формально уряд відповідальний перед Кнесетом. Уряд має отримати у Кнесеті вотум довіри. Глава держави – президент – обирається Кнесетом на 7 років і має лише представницькі функції.

Законодавчу владу представляє Кнесет Ізраїлю, що складається з 120 членів, які обираються на основі загальних виборів на 4 роки.

Судова влада: суди загальної юрисдикції і суди спеціальної юрисдикції, які також називають трибуналами. Система загальної юрисдикції: Верховний, Окружний і Світовий суди.

Рис. 3.13. Географічне розташування Ізраїлю

Джерело: [11]

Республіка Ірак (Ірак)

Країна на південному заході Азії. Розташована у Месопотамії. Межує на півночі з Туреччиною, на сході з Іраном, на південному сході з Кувейтом, на півдні із Саудівською Аравією, на південному заході з Йорданією, на заході із Сирією.

Загальна площа країни – 438,317 тис. км².

Столиця: Багдад.

Адміністративний устрій: 18 провінцій.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: вищий орган виконавчої влади Іраку.

Законодавча влада: Рада представників складається із 325 членів, які обираються на 4 роки. Рада обирає президента республіки, котрий вибирає прем'єр-міністра з коаліційної більшості у Раді. Рада Союзу складається з представників регіонів Іраку.

Судова влада: Вища Судова Рада, Верховний Федеральний Суд, Федеральний Касаційний Суд, Прокуратура, Комісія судового Нагляду.

Рис. 3.14. Географічне розташування Іраку

Джерело: [11]

Йорданське Хашимітське Королівство (Йорданія)

Країна на південному заході Азії, межує на півночі із Сирією, північному сході з Іраком, на сході й південному сході із Саудівською Аравією, на заході з Ізраїлем.

Загальна площа країни – 89,342 тис. км².

Столиця: Амман.

Адміністративний устрій: 12 провінцій.

Очолює країну: король Абдалла II (з 7 лютого 1999 р.).

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: центральний уряд Йорданії очолює прем'єр-міністр, який призначається королем, котрий, у свою чергу, формує кабінет. Прем'єр-міністр і Кабінет міністрів затверджуються парламентом.

Законодавча влада: двопалатна Національна асамблея (Меджліс аль-Умма) із Сенатом (Меджліс аль-Айан) – як верхня палата і Палата представників (Меджліс аль-Нувваб) – як нижня палата. Аян («знатні люди») Сенату призначаються королем на 4 роки.

Судова влада: судді призначаються і звільняються королівським указом за рішенням Ради суддів. Є звичайні суди, Шаріат (ісламські) суди та спеціальні суди.

Рис. 3.15. Географічне розташування Йорданії

Джерело: [11]

Держава Катар (Катар)

Країна на Середньому Сході, що займає півострів Катар у Перській затоці. На південному заході межує із Саудівською Аравією, на півдні – з Об'єднаними Арабськими Еміратами (ОАЕ).

Площа країни – 11,589 км².

Столиця: Доха.

Адміністративний поділ: 8 муніципалітетів (баладійят).

Очолює країну: емір Тамім бін Хамад Аль Тані (з 2013 р.).

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: голова держави та уряду – емір. Діє Консультативна рада, що призначається еміром. Влада Катару зосереджена у руках династії ат-Тані. Емір призначає прем'єр-міністра, членів Ради міністрів і Консультативної ради. Влада еміра обмежена тільки рамками шаріату. Емір править, консультуючись із Радою міністрів (Меджліс аль-Вузарах) і призначеною Консультативною радою (Меджліс аль-Шура).

Судова влада: крім Вищої судової ради, є кілька судів нижнього рівня та апеляційні суди. Емір іноді виступає як остання апеляційна інстанція.

Рис. 3.16. Географічне розташування Катару

Джерело: [11]

Республіка Кіпр (Кіпр)

Острівна держава на сході Середземного моря, яка розташована за 113 кілометрів на південь від Туреччини і приблизно за 120 кілометрів на захід від узбережжя Сирії та Лівану, на північ від Ізраїлю і Єгипту, а також на південний схід від Греції.

Площа острова – 9 261 км².

Столиця: Нікосія.

Адміністративний поділ: 6 районів.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: президент.

Уряд: з 1974 року острів Кіпр розділено унаслідок вторгнення Туреччини з метою підтримати турків-кіпріотів у відповідь на військовий переворот на острові, який підтримали офіційні Афіни. Відтоді міжнародно визнана Республіка Кіпр контролює південні дві третини території, а визнана тільки Туреччиною Турецька Республіка Північного Кіпру – північну третину. Уряд Республіки Кіпр продовжує залишатися єдиною міжнародно визнаною владою на острові.

Судова влада: Верховний суд є найвищою судовою інстанцією, а також останньою апеляційною інстанцією у республіці.

Постійний суд присяжних має кримінальну юрисдикцію над усім островом, а окружні суди розглядають кримінальні, цивільні та морські справи. У зоні кіпріотів-турків аналогічна система правосуддя.

Рис. 3.17. Географічне розташування Кіпру

Джерело: [11]

Держава Кувейт (Кувейт)

Країна у Південно-Західній Азії, що межує на північному заході з Іраком, на півдні й південному заході – із Саудівською Аравією, на сході омивається Перською затокою.

Площа країни – 17,818 тис. км².

Столиця: Ель-Кувейт.

Адміністративний поділ: 6 провінцій.

Очолює країну: емір, шейх Мішааль аль-Ахмед аль-Джабер ас-Сабах (із 16 грудня 2023 року).

Очолює уряд: крон-принц або прем'єр-міністр.

Уряд: емір призначає крон-принца за умови висунення його кандидатури членами правлячої сім'ї та затвердження Національною асамблеєю. Емір призначає прем'єр-міністра із членів правлячої сім'ї. Прем'єр-міністр, у свою чергу, призначає посади в уряді. Ключові міністерства очолюють члени правлячої сім'ї.

Законодавча влада: Національні збори (Меджліс аль-Умма), 50 членів яких обираються на 4 роки. До цього парламенту входять і призначені міністри.

Судова влада: Апеляційний суд, Касаційний суд, Конституційний суд.

Рис. 3.18. Географічне розташування Кувейту

Джерело: [11]

Ліванська республіка (Ліван)

Країна знаходиться у Західній Азії. Межує на півночі та сході із Сирією, на півдні – з Ізраїлем.

Загальна площа країни 10,400 тис. км².

Столиця: Бейрут.

Адміністративний поділ: 8 провінцій.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: рада, або кабінет міністрів очолюється прем'єр-міністром. Прем'єр-міністр призначається президентом і формує уряд. Склад кабінету офіційно затверджується президентом.

Законодавча влада належить парламенту (палаті депутатів), які обираються на 4 роки. Прем'єр-міністр вносить законопроекти до парламенту (за узгодженням із президентом).

Судова влада: Верховний суд, кримінальні і громадські суди. Також паралельно діють релігійні суди.

Рис. 3.19. Географічне розташування Лівану

Джерело: [11]

Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ) (Емірати)

Суверенна держава у Західній Азії на північному сході Аравійського півострова, що межує з Оманом на сході та Саудівською Аравією на півдні й заході, а також має морські кордони з Катаром на заході та Іраном на півночі, відповідно.

Загальна площа і площа суходолу становить 83,600 тис. км².

Столиця: Абу-Дабі.

Адміністративний поділ: 7 еміратів.

Очолює країну: президент, емір.

Очолює уряд: прем'єр-міністр обирається Вищою Радою Федерації. Він традиційно є правителем Дубаї.

Уряд: виконавча влада належить Главі держави, його заступнику (віце-президенту) та Раді Міністрів. Глава держави – президент, обирається членами Вищої Ради Федерації на 5 років. Його повноваження включають призначення членів Ради Міністрів і Верховного суду. Президент обіймає також посади Голови Вищої Ради Федерації ОАЕ і Правителя емірату Абу-Дабі. Водночас він є Головою Вищої Ради з питань нафти. Віце-президент держави обирається Вищою Радою Федерації.

Законодавча влада: Вищим органом законодавчої влади є Вища Рада Федерації, що складається з правителів еміратів. Кожен емірат має у Раді один голос. Для прийняття рішення потрібна більшість – 5 голосів із 7, з обов’язковою згодою правителів еміратів Абу-Дабі і Дубай.

Судова влада: Федеральний Верховний суд (касаційна інстанція) є вищим органом судової системи, федеральні суди, Апеляційний суд. Рішення Верховного суду є остаточними, за винятком смертних вироків, які підлягають затвердженню главою держави.

Рис. 3.20. Географічне розташування ОАЕ

Джерело: [11]

Султанат Оман (Оман)

Держава на південному сході Аравійського півострова, яка межує із Саудівською Аравією, ОАЕ і Єменом.

Загальна площа – 309,500 тис. км².

Столиця: Маскат.

Адміністративний поділ: 11 провінцій.

Очолює країну: султан Хайтем бен Тарік Аль Саїд (з 11 січня 2020 р.).

Очолює уряд: прем’єр-міністр.

Уряд: Оман управляється монархією (султанатом) із двома дорадчими органами. Султан є главою держави, і хоча він також діє як прем'єр-міністр, він може призначити його, якщо захоче. Султану допомагає Рада міністрів (Меджліс аль-Вузарах), членів якого він зазвичай призначає серед маскатських купців, неформальних представників внутрішніх племен і дофарі.

Законодавча влада: Рада Оману складається з Консультативної ради як його нижньої палати та нової Державної ради (Меджліс ад-Даула) як верхньої палати.

Судова влада: Верховний суд під головуванням султана, спеціалізовані суди та ісламські суди, що ґрунтуються на інтерпретації ібаді шаріату (ісламського права), які розглядають справи про особистий статус.

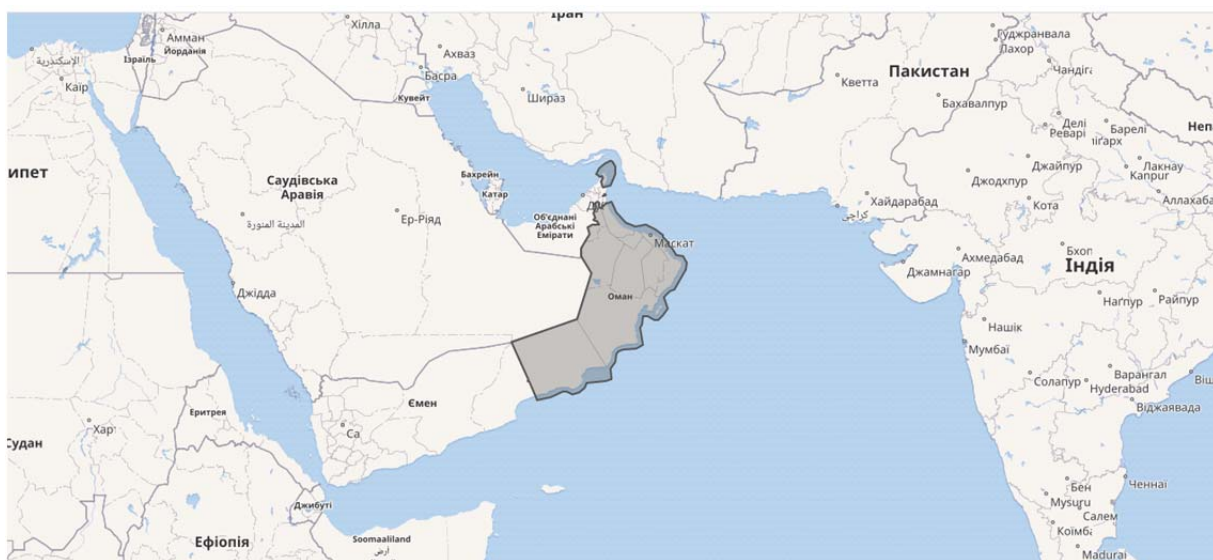

Рис. 3.21. Географічне розташування Оману

Джерело: [11]

Держава Палестина (Палестина)

Де-юре незалежна частково визнана держава на Близькому Сході, що у процесі створення. Незалежність держави Палестини станом на кінець липня 2019 року визнали 138 із 193 держав – членів ООН.

Площа країни – 6,030 тис. км².

Столиця: Рамалла.

Адміністративний поділ: 16 провінцій.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: планується обрання Парламенту, який складатиметься із 120 депутатів.

Рис. 3.22. Географічне розташування Палестини

Джерело: [11]

Королівство Саудівська Аравія (Саудівська Аравія)

Держава Передньої Азії, займає більшу частину Аравійського півострова.

Площа – близько 2,149690 км².

Столиця: Ер-Ріяд.

Адміністративний поділ: 13 провінцій (мінтакат).

Очолює країну: король Салман ібн Абдул-Азіз Аль Сауд (з 23 січня 2015 р.).

Очолює уряд: король (прем'єр-міністр).

Уряд: правління й уряд очолює король із династії племінних вождів Аль-Сауд (Саудідів), який водночас є прем'єр-міністром країни. Титул короля переходить у спадок. Кабінет міністрів формується королем, декілька членів королівської сім'ї входять до нього і займають ключові пости.

Законодавча влада: парламенту у країні немає, а король володіє необмеженою владою.

Судова влада: включає загальні та зведені Шаріатські суди з деякими адміністративними трибуналами для розгляду суперечок щодо застосування специфічних сучасних правил.

Рис. 3.23. Географічне розташування Саудівської Аравії

Джерело: [11]

Сирійська Арабська Республіка (Сирія)

Арабська країна розташована на узбережжі Середземного моря і межує з Ліваном та Ізраїлем на південному заході, з Йорданією на півдні, з Іраком на сході і з Туреччиною на півночі.

Територія країни – 187,437 тис. км² (Голанські висоти – близько 1170 км², окуповані з 1967 р. Ізраїлем).

Столиця: Дамаск.

Сирія поділяється на 14 провінцій (мухафазат).

Очолює країну: із 2000 року – Башар аль-Ассад, котрий успадкував цю посаду від свого батька Хафеза аль-Асада, і який представляє партію Баас.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: уряд Сирії – основний орган виконавчої влади країни, що складається з голови ради міністрів, його заступників та міністрів.

Законодавча влада: представлена однопалатним парламентом – Народною радою (250 депутатів), що обирається прямим голосуванням терміном на 4 роки. Парламент не має права законодавчої ініціативи, його основними функціями є внесення поправок у законопроекти та ратифікація виданих президентом законів.

Судова влада: має триступеневу систему. Особисті й сімейні питання перебувають у відомстві релігійних судів.

Рис. 3.24. Географічне розташування Сирії

Джерело: [11]

Турецька Республіка (Туреччина)

Трансконтинентальна держава, розташована переважно в Азії. Східна Фракія, європейська частина Туреччини, відокремлена від Анатолії Мармуровим морем, Босфором і Дарданеллами.

Площа країни – 783,562 тис. км².

Столиця: Анкара.

Адміністративно Туреччина поділяється на 81 провінцію (іль).

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: виконавча влада належить президенту і Раді міністрів (уряду).

Законодавча влада: однопалатний парламент (меджліс), який складається з 550 депутатів [52].

Судова влада: державна рада Туреччини, трибунал незалежності.

Рис. 3.25. Географічне розташування Туреччини

Джерело: [11]

3.3.3. Природні умови

Азербайджанська республіка (Азербайджан)

Рельєф: рівнинний, широка долина Кури та Аракса (більшість її лежить нижче рівня моря) з Великим Кавказьким хребтом на півночі та Карабахським нагір'ям на заході.

Мінімальна та максимальна висоти: Каспійське море – (-28) м; гора Базардюзю – 4485 м (табл. 3.17).

Клімат сухий, напівзасушливий степовий.

Таблиця 3.17

Природні умови Західної Азії

Країна	Найвища і найнижча точка, м	Найвища і найнижча температура, °С	Найбільша кількість опадів, мм/рік	Найдовша річка, км	Найглибше озеро, м
Азербайджан	г. Базардюзю – 4480, Каспійське море – (-28)	44, -33 долина Араза	1770 – Талишські гори	Кура – 1515	Гейгель – 96
Бахрейн (Дільмун)	п. Джебель-ед-Духан – 122, Персидська затока – 0	47,5 2,7	90	–	–
Вірменія	Арагац – 4090, р. Дебед – 380	44 Мергія, -42 Ашоцк	900 – Лорійська область	Аракс – 1072	Севан – 80
Грузія (Георгія або Сакартвело)	г. Шхара – 5210, Чорне море – 0	42 Тбілісі, -40 Рачинський хребет	2800	Алазані – 391	Паравані – 234
Ємен	г. Джебель-ен-Набі-Шуайб – 3760, Аравійське море – 0	55 Тіхама, -8 Аден	Сана – 1000	Ваді Хадрам авт – -240	Марибське водосховище 40
Ізраїль	г. Міцпе Шлагім – 2224. Мертве море (-431)	54 Тират-Цві (найвища в Азії), 4 Єрихон	200	Йордан – 252	Мертве море – 810
Ірак	г. Чиха Дар – 3611, Перська затока – 0	50 (-3)	20	Тигр – 1418	Тартар – 65
Йорданія	г. Джебель-Умм-ад-Дамі – 1854, Мертве море (-408)	42 Акаба 3	800	Йордан – 252	Мертве море – 810

Продовження табл. 3.17

Країна	Найвища і найнижча точка, м	Найвища і найнижча температура, °С	Найбільша кількість опадів, мм/рік	Найдовша річка, км	Найглибше озеро, м
Катар	Туваір-ель-Гамір – 103, Персидська затока – 0	48 21	100	–	–
Кіпр	г. Олімбос – 1951, Середземне море – 0	40 0	1000	Педіас – 98	Ларнакське – 1
Кувейт	п. Аль-Мутла – 306, Перська затока – 0	54 Ель-Мутриба (найвища в Азії), -2 Ель-Кувейт	500	–	–
Ліван	г. Курнат-ас-Сауда – 3088, Середземне море – 0	36 Тріполі 0	500	Літані – 170	Караун – 14,6
Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ)	г. Джебель-Біль-Яс – 1910, Перська затока – 0	48 3	150	–	–
Султанат Оман (Оман)	г. Еш-Шамс – 2980, Аравійське море – 0	42 0	500	–	–
Палестина	г. Таль Асур – 1022, Мертве море (- 408)	47 Мертве море 5	100	Йордан – 404	Мертве море – 298
Саудівська Аравія	г. Джебель-Савда – 3133, Перська затока – 0	34 Рияд 0	100	–	–
Сирійська Арабська Республіка	г. Хермон – 2814, р. Тиверіадське озеро (-200)	35 -6 Халеба	1300	Євфрат – 3596	Асад – 8,4

Закінчення табл. 3.17

Країна	Найвища і найнижча точка, м	Найвища і найнижча температура, °C	Най- більша кількість опадів, мм/рік	Най- довша річка, км	Най- глибше озеро, м
Туреччина	г. Арарат – 5166, Середземне море – 0	40 0	2500	Кизил- Ірмак – 1350	Ван – 451

Джерело: [11]

Королівство Бахрейн (Бахрейн) (Дільмун)

Рельєф країни рівнинний. Плоский пустельний ландшафт плавно підвищується до невисокої центральної височини. Переважну більшість території Бахрейну займає кам'яниста і піщана пустеля.

Найнижча точка: рівень вод Перської затоки – 0 м;
найвища точка: гора Джабель ед-Духан – 122 м.

У Бахреїні по всій території держави представлений аридний клімат. При цьому у Бахреїні дуже спекотне літо та відносно м'яка, тепла зима.

Республіка Вірменія (Вірменія)

Рельєф: Вірменське нагір'я; бурхливі річки; у долині річки Араку родючі ґрунти.

Мінімальна та максимальна висоти: річка Дебед – 380 м;
гора Арагац – 4090 м.

Клімат: високогірний континентальний, літо спекотне, зима холодна.

Грузія (Георгія або Сакартвело)

Рельєф: переважно гори Великого Кавказу на півночі та Малого Кавказу на півдні; Колхідська низовина відкрита до Чорного моря на заході; басейн річки Кури на Сході; Колхідська низовина переходить у передгір'я.

Мінімальна та максимальна висоти: Чорне море – 0 м;
гора Шхара – 5210 м.

Клімат теплий і приємний, подібний до середземно-морського.

Республіка Ємен (Ємен)

Ємен можна розділити на п'ять основних регіонів: прибережна рівнина, що йде з півночі на південь, відома як Тихама (розширення Тихамат Асір), західне нагір'я, центральні гори (Єменське нагір'я), східне нагір'я і, нарешті, східні та північно-східні пустельні райони.

Найнижча точка: рівень вод Аравійського моря – 0 м; найвища точка: гора Джебель-ен-Набі-Шуайб – 3760 м.

Клімат: взимку переважають північні вітри, а влітку південно-західний мусон приносить дощі. Відрізані від цієї картини центральними горами, південні околиці Аденської затоки мають яскраво виражений тропічний клімат.

Держава Ізраїль (Ізраїль)

Рельєф: північна частина країни є підвищеною рівнинною висотою 600–700 м. Гори мають складчасто-брилову будову, однак у рельєфі складчастість не дуже виражена. Круті схили масивів у багатьох районах прорізані вузькими й глибокими долинами. На північному сході країни лежить північна частина долини річки Йордан.

Найнижча точка: уріз води Мертвого моря – (-431 м); найвища точка: гора Мійпе Шлагім – 2224 м.

Клімат субтропічний середземноморський із сухим спекотним літом та м'якою дощовою зимою. Влітку переважає тропічне повітря, взимку воно чергується з повітряними масами помірних широт.

Республіка Ірак (Ірак)

Рельєф: більшу частину території Іраку займає Месопотамська низовина. На заході розташоване Сирійсько-Аравійське плоскогір'я висотою до 900 м, на півночі – гірські хребти Вірменського та Іранського нагір'їв висотами 2000–3000 метрів.

Найнижча точка: Перська затока – 0 м, найвища точка: Чиха Дар – 3611 м.

Клімат субтропічний середземноморський із жарким сухим літом і теплою дощовою зимою.

Йорда́нське Хашимі́тське Королі́вство (Йорданія)

Більшу частину території Йорданії займає пустельне плоскогір'я, висота якого збільшується зі сходу на захід від 500 до 1500 м. Північна частина пустелі представлена лавовими полями і базальтом, а південна – оголеними пісковиками з граніту.

Найнижча точка: уріз води Мертвого моря – (-408) м, а найвища точка: гора Джебель-Умм-ад-Дамі – 1854 м.

Клімат в Йорданії субтропічний, сухий зі спекотним літом. Чим далі вглиб країни, тим більший контраст температур спостерігається і тим менше опадів там випадає. У нагір'ях над долиною річки Йордан, горах Мертвого моря переважає середземноморський клімат, а східні та північно-східні райони країни є посушливою пустелею.

Держа́ва Ка́тар (Катар)

Рельєф: майже уся територія країни є пустелею. На півночі – низька піщана рівнина з рідкісними оазами, вкрита рухомими еоловими пісками; у серединній частині півострова – кам'яниста пустеля з ділянками солончаків; на півдні – високі піщані горби.

Найвища точка: Туваір-ель-Гамір – 105 м; найнижча: Перська затока – 0 м.

Клімат континентальний тропічний, сухий. Влітку температура нерідко піднімається до 50° С.

Республі́ка Кіпр (Кіпр)

У рельєфі острова Кіпр панують низькі гори, що простягаються у широтному напрямі. Гори старі й згладжені. Середні висоти мають 91 м.

Найнижча точка: рівень вод Середземного моря – 0 м; найвища точка: гора Олімбос – 1951 м.

Клімат субтропічний середземноморський з посушливим спекотним літом і дощовою зимою.

Держава Кувейт (Кувейт)

Територія Кувейту належить до Східно-Аравійської берегової рівнини, що має пологий схил у бік Перської затоки. Це низовинна пустельна рівнина, кам'яниста на півночі, піщана на півдні. На сході територію перетинають глибокі каньйони – вади. Узбережжя вкрите піщаними косами й лагунами. Низовинна прибережна смуга рясніє солончаками, які у сезон дощів перетворюються у солоні озера «себха».

Найнижча точка: Перська затока – 0 м; найвища: пагорб Аль-Мутла – 306 м.

Клімат тропічний, сухий.

Ліванська республіка (Ліван)

Рельєф: вузька прибережна рівнина, долина Бекаа простягається з півночі на південь між Ліванським і Антіліванським гірськими хребтами.

Найнижча точка: рівень вод Середземного моря – 0 м; найвища точка: гора Курнат-ас-Сауда – 3088 м.

Клімат. За винятком високогірних районів і деяких частин долини Бекаа клімат Лівану характеризується жарким сухим літом і м'якою вологою зимою, що типово для Середземномор'я.

Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ) (Емірати)

Більшу частину території ОАЕ займають солончаки та піщані пустелі, на заході розташовані піщані і кам'янисті пустелі, на сході і північному сході – гори Хаджар.

Найвища точка країни: гора Джебель-Біль-Яс – 1910 м, а найнижча: Перська затока – 0 м.

Клімат країни дуже спекотний і сухий (тропічний пустельний). Часто бувають піщані бурі. Середній максимум у тіні в літні місяці приблизно 40–47° С, але часто досягає 50° С.

Султанат Оман (Оман)

Рельєф: більша частина поверхні Оману гориста. Між горами і Оманською затокою протягається вузькою смугою приморська рівнина Ель-Батіна, найбільш освоєна й заселена частина країни.

Найнижча точка: рівень вод Аравійського моря – 0 м;
найвища точка: гора Еш-Шамс – 2980 м.

Клімат тропічний, спекотний, сухий.

Держава Палестина (Палестина)

Рельєф: наразі Палестина розділена на дві частини – Західний берег річки Йордан та Сектор Газа. Площа території Західного берегу річки Йордан становить 5,8 тис. км².

Найвища точка: Таль Асур – 1022 м, найнижча: Мертве море – (-408) м. Західний берег річки Йордан (річка) є рівниною, що порізана горбами.

Клімат території здебільшого середземноморський, злегка охолоджений повітряними потоками з узбережжя.

Королівство Саудівська Аравія (Саудівська Аравія)

Рельєф: велику частину країни займає пустельне плато (висота від 300–600 м на сході до 1520 м), слабо розділене сухими руслами річок (ваді). У північній і центральній частині країни розташовані найбільші піщані пустелі: Великий Нефуд і Малий Нефуд, відомі своїми червоними пісками. Морські береги переважно низькі піщані.

Найнижча точка: Перська затока – 0 м, найвища точка: близько 3,133 тис. м – гора Джебель Савда.

Клімат тропічний, на півночі субтропічний. Літо у Саудівській Аравії тривале, спекотне і посушливе, із середньою температурою +30° С, у зимові місяці вона опускається до +12° С.

Сирійська Арабська Республіка (Сирія)

Рельєф: більшість країни – високе плато, висотою 200–700 м. Західна частина плато має досить різко виражений гірський рельєф з двома грядями гірських масивів.

Найнижча точка: Тиверіадське озеро – (-200) м, а найвища: гора Хермон – 2814 м.

Клімат у Сирії субтропічний. При цьому влітку переважають тропічні повітряні маси з ясною тихою антициклонічною погодою, а взимку – помірні з похмурою дощовою досить вітряною циклонічною погодою.

Турецька Республіка (Туреччина)

Рельєф: майже уся територія зайнята Малоазіатським нагір'ям, у складі якого розрізняють окраїнні гори (Понтійські та Тавр) і розташоване між ними Анатолійське плоскогір'я, на південному сході якого височіють кілька згаслих і один активний вулкан Ердж.

Найнижча точка: Середземне море – 0 м, а найвища: гора Арарат – 5165 м.

Клімат країни континентальний: літо спекотне та посушливе, а зими снігові й холодні. На Егейському і Середземному морі клімат середземноморський, з більш м'якою зимою і без стійкого снігового покриву. На Чорному морі клімат помірно-морський, з теплим літом та прохолодною зимою.

3.3.4. Природні ресурси**Азербайджанська республіка (Азербайджан)**

Мінерально-сировинні ресурси: нафта, природний газ, залізна руда, кольорові метали, глинозем (табл. 3.18).

Таблиця 3.18

Природні ресурси Західної Азії

Країна	Площа суші, км ² . Площа води, км ²	Лісистість, %. Розораність, %	Запаси паливних ресурсів	Запаси інших мінеральних ресурсів
Азербайджан	82629 3971	11,3 22,8	Нафта – 711700 барелів за добу, природний газ – 23,075 млрд м ³	Золото, мідь, срібло, цинк
Бахрейн (Дільмун)	760 0	0,7 2,1	Нафта – 185300 барелів за добу, природний газ – 18,271849 млрд м ³	Алюміній
Вірменія	28203 1540	9,1 15,8	–	Золото, мідь, свинець, цинк, молібден

Продовження табл. 3.18

Країна	Площа суші, км ² . Площа води, км ²	Лісистість, %. Розораність, %	Запаси паливних ресурсів	Запаси інших мінеральних ресурсів
Грузія (Георгія або Сакартвело)	69700 0	39,4 5,8	Нафта – 300 барелів за добу, кам'яне вугілля – 99 000 метричних т	Марганцева руда, залізна руда, мідь
Ємен	527968 0	1 2,2	Нафта – 70100 барелів за добу, кам'яне вугілля, природний газ – 89,906 млн м ³	Кам'яна сіль, золото, свинець, нікель, мідь
Ізраїль	21497 440	7,1 13,7	Природний газ – 10,474299000 млрд дм ³ за добу	Мідь, фосфорити, магній
Ірак	437367 950	1,9 8,4	Нафта – 4, 162 млн барелів за добу, природний газ – 10,711 млрд м ³	Фосфорити, сірка
Йорданія	88802 540	1,1 2	Природний газ – 115,872 млн м ³	Фосфати, калій, сланці, марганцеві і мідні руди
Катар	11586 0	0 1,1	Нафта – 1,815100 млн барелів за добу, природний газ – 167,460996 млрд м ³	Марганцева руда, гіпс, азбест, фосфати, сірка
Кіпр	9241 10	18,8 9,8	–	Мідь, пірит, азбест, гіпс, сіль, мармур
Кувейт	17818 0	0,4 0,6	Нафта – 2,72 млн барелів за добу, природний газ – 19,509907 млрд м ³	–
Ліван	10230 170	13,4 11,9	–	Залізна руда, вапняк, сіль
Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ)	83600 0	3,8 0,5	Нафта – 3,7691 млн барелів за добу, природний газ – 62,889064 млрд м ³	Мідь, марганець, уран, боксити, нікель
Султанат Оман (Оман)	309500 0	0 0,1	Нафта – 978, млн барелів за добу, природний газ – 36,596746 млрд м ³	Азбест, мармур, вапняк, хром, гіпс, залізна руда, мідь, золото і срібло

Закінчення табл. 3.18

Країна	Площа суші, км ² . Площа води, км ²	Лісистість, %. Розораність, %	Запаси паливних ресурсів	Запаси інших мінеральних ресурсів
Палестина	360 0	0 50	Природний газ	—
Саудівська Аравія	2149690 0	0,5 1,5	Нафта – 10,8157 млн барелів за добу, природний газ – 113,776648 млрд м ³	Залізна руда, золото, мідь, цинк, срібло, фосфорити, мармур, сіль
Сирія	185887 1550	2,7 25,4	Нафта – 80800 ба- релів за добу, природний газ – 3,531077 млрд м ³	Фосфати, хромові та марганцеві руди, залізна руда, сіль, мармур, гіпс
Туреччина	769632 13930	14,9 26,7	Кам'яне вугілля – 78,871 млн мет- ричних т, нафта – 70300 ба- релів за добу, природний газ – 469,464 млн м ³	Залізна руда, мідь, хром, сурма, ртуть, золото, барит, вапняк, мар- мур, магнезит, стронцій

Джерело: [10]

Королівство Бахрейн (Бахрейн) (Дільмун)

Мінерально-сировинні ресурси: нафта, природний газ, алюміній.

Республіка Вірменія (Вірменія)

Мінерально-сировинні ресурси: невеликі поклади золота, міді, молібдену, цинку, глинозему, свинцю.

Грузія (Георгія або Сакартвело)

Мінерально-сировинні ресурси: поклади марганцю, залізної руди, міді, незначні запаси вугілля та нафти.

Республіка Ємен (Ємен)

Мінерально-сировинні ресурси: нафта, кам'яна сіль, мармур, кам'яне вугілля, золото, свинець, нікель, мідь.

Держава Ізраїль (Ізраїль)

Мінерально-сировинні ресурси: природний газ, калійні солі, натрій, бром, гіпс, будівельний камінь, кварцові піски, фосфорити, залізні та мідні руди.

Республіка Ірак (Ірак)

Мінерально-сировинні ресурси: залізні руди, свинцево-цинкові руди, фосфорити, самородна сірка, срібло, хром, марганець, уран, будівельні матеріали (мармур, вапняк, кварцовий пісок, доломіт, гіпс, глини різних типів).

Йорданське Хашимітське Королівство (Йорданія)

Мінерально-сировинні ресурси: фосфати і калійні солі, нафта, поклади залізних, марганцевих і мідних руд у рифтовій долині.

Держава Катар (Катар)

Мінерально-сировинні ресурси: нафта та природний газ. Це треті у світі (після росії й Ірану) запаси природного газу. Крім того, у Катарі виявлені поклади фосфатів, сірки, азбесту, гіпсу і марганцевої руди.

Республіка Кіпр (Кіпр)

Мінерально-сировинні ресурси: поклади міді, хромітів, азбесту, піриту. Також видобувають сіль, гіпс, вохру, мармур.

Держава Кувейт (Кувейт)

Мінерально-сировинні ресурси: основні корисні копалини країни – нафта та природний газ.

Ліванська республіка (Ліван)

Мінерально-сировинні ресурси: вапняк, залізна руда, кам'яна сіль.

Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ) (Емірати)

Мінерально-сировинні ресурси: основні корисні копалини – нафта і природний газ. У північній частині країни,

у горах поблизу Оману, є відомі хромітові розсипи, виявлені також невеликі рудопрояви міді й марганцю, уранової руди, нікелевої руди і бокситів.

Султанат Оман (Оман)

Мінерально-сировинні ресурси: Оман багатий на нафту і природний газ. Є промислові запаси мідної й залізної руди, хрому, кам'яного вугілля. Крім того, розвідані родовища марганцю, свинцю, золота і срібла.

Держава Палестина (Палестина)

Мінерально-сировинні ресурси: природний газ.

Королівство Саудівська Аравія (Саудівська Аравія)

Мінерально-сировинні ресурси: нафта і природний газ, залізна руда, золото, мідь, цинк, срібло, свинець, пірит, фосфорити, мармур, сіль тощо.

Сирійська Арабська Республіка (Сирія)

Мінерально-сировинні ресурси: нафта, фосфати, хром, марганець, бітум, мармур, кам'яна сіль, гіпс, залізна руда.

Турецька Республіка (Туреччина)

Мінерально-сировинні ресурси: нафта, природний газ, кам'яне вугілля, хромові, залізні, мідні, ртутні, сурм'яні руди, золото, стронцій тощо.

3.3.5. Населення

Азербайджанська республіка (Азербайджан)

Чисельність населення: 10,353296 млн осіб (табл. 3.19).

Етнічні групи: азербайджанці 90 %, дагестанці, росіяни, вірмени, інші.

Віруючі: мусульмани 93,4 %, православні, вірменські православні, інші.

Мови: азербайджанська 89 %, російська, вірменська, інші.

Таблиця 3.19

Населення Західної Азії

Країна	Населення, млн осіб	Густота населення, осіб/км ²	Природний приріст, %	Частка міського населення, %	Загальна тривалість життя, роки
Азербайджан	10,353296	11,95	0,67	57,6	74,15
Бахрейн (Дільмун)	1,540558	2027,05	0,82	89,9	79,9
Вірменія	3,000756	100,88	-0,38	63,7	76,13
Грузія (Георгія або Сакартвело)	4,935518	70,81	0,003	60,7	77,5
Ємен	30,984689	58,68	1,88	39,8	67,51
Ізраїль	8,914885	406,38	1,44	92,9	83,35
Ірак	40,462701	92,31	2	71,6	73,18
Йорданія	10,998531	123,10	0,81	92	76,01
Катар	2,508182	216,48	1,04	99,4	79,81
Кіпр	1,295102	139,84	1,06	67	79,74
Кувейт	3,068155	172,19	1,17	100	79,13
Ліван	5,296814	509,30	0,66	89,4	78,76
Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ)	9,915903	118,61	0,79	87,8	79,56
Султанат Оман (Оман)	3,764348	12,16	1,84	88,4	76,9
Палестина	1,997328	5548	2,2	77,6	75,4
Саудівська Аравія	35,354380	16,44	1,63	85	76,65
Сирія	21,563800	115,04	5,91	57,4	74,28
Туреччина	83,047706	105,98	0,67	77,5	76,21

Джерело: [10]

Королівство Бахрейн (Бахрейн) (Дільмун)

Населення країни – 1,540558 млн осіб.

Головні етноси країни: бахрейнці, азіати, араби, африканці, інші.

Релігії: іслам – 70,3 %, християнство, індуїзм, буддизм, іудаїзм, місцеві вірування, інші 0,2 %.

Офіційна мова арабська. Інші поширені мови: англійська, фарсі, урду.

Республіка Вірменія (Вірменія)

Чисельність населення – 3,000756 млн осіб.

Етнічні групи: вірмени 93 %, азербайджанці, росіяни, інші (переважно курди-езиди).

Віруючі: вірменська церква 94 %.

Мова: вірменська 96 %, російська, інші.

Грузія (Георгія або Сакартвело)

Чисельність населення – 4,935518 млн осіб.

Етнічні групи: грузини 70,1 %, вірмени, росіяни, азербайджанці, осетини, абхази, інші.

Віруючі: грузинська православна церква 65 %, мусульмани, російська православна церква, прихильники Вірменської апостольської церкви.

Мови: грузинська 71 % (офіційна), російська, вірменська, азербайджанська, інші.

Республіка Ємен (Ємен)

Чисельність населення країни – 30,984689 млн осіб.

Головні етноси країни: араби; присутні також афро-араби, південні азіати та європейці.

Головні релігії: іслам 99,1 % – державна релігія; сунізм – 65 %, шіїзм – 35 %), інші (іудаїзм, бахаїзм, індуїзм, християнство).

Офіційна мова арабська. Інші поширені мови: сокотрійська (острів Сокотра), махрі (Східний Ємен).

Держава Ізраїль (Ізраїль)

Чисельність населення – 8,914885 млн осіб.

Етнічний склад: євреї – 74,7 %, араби – 20,8 %, інші – 4,5 % (головним чином черкеси, вірмени).

Головні релігії: іудеї – 76,4 %, мусульмани, християни.

Офіційною мовою у країні є іврит. Поширені також арабська, російська, англійська, ідиш, українська.

Республіка Ірак (Ірак)

Чисельність населення – 40,462701 млн осіб.

Етнічний склад: араби – 72,8 %, курди, ассірійці та вірмени, туркмени, інші.

Релігійний склад: шиїти – 60 %, суніти – 29 %.

Офіційна мова арабська, поширена і курдська.

Йорданське Хашимітське Королівство (Йорданія)

Чисельність населення – 10,998531 млн осіб.

Головні етноси країни: араби – 98 %, черкеси – 1 %, вірмени – 1 %.

Головні релігії й вірування: іслам (сунізм, державна релігія) – 97,2 %, християнство – 2,2 %, буддизм, індуїзм, іудаїзм.

Офіційна мова арабська. Інші поширені мови: англійська, особливо серед заможного і середнього класу.

Держава Катар (Катар)

Загальна чисельність населення – 2,508182 млн осіб.

Місцеві араби становлять майже 15 % населення. У Катарі також живуть вихідці з Індії, Непалу, Філіппін, Бангладеш, Пакистану та інших країн.

Державна релігія – іслам сунітського спрямування. Його сповідують близько 67,7 % населення. Є християни, індуїсти.

Державна мова арабська. Крім того, у Катарі поширена англійська.

Республіка Кіпр (Кіпр)

Чисельність населення країни – 1,295102 млн осіб.

Етнічний склад населення: греки-кіпріоти – 78 %, турки-кіпріоти – 18 %.

Релігія: православ'я – 89,1 %, католики, протестантизм, іслам, буддизм, інші.

Мови: грецька і турецька (офіційні), англійська, кіпрсько-арабська та вірменська.

Держава Кувейт (Кувейт)

Чисельність населення країни – 3,068155 осіб.

Етнічний склад: корінні кувейтці – 31 %, решта – вихідці з різних країн.

Релігійні групи: мусульмани – 74,6 %, християни, інші.

Офіційні мови: арабська та англійська, широко поширена й перська.

Ліванська республіка (Ліван)

Чисельність населення – 5,296814 млн осіб.

Етнічний склад: ліванці – 82 %, палестинці, вірмени.

Найпоширеніша мова у країні арабська, представлена декількома діалектами. Близько 6 % населення спілкується вірменською.

Релігія: 40 % ліванців – християни, а 60 % – мусульмани.

Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ) (Емірати)

Чисельність населення країни – 9,915903 млн осіб.

Етноси: еміратські араби – 19 %, інші араби та іранці – 23 %, південні азіати – 50 %.

Релігії: іслам 76 %, християнство, інші: індуїзм, буддизм, зороастризм (парси), бахаїзм, друзи, сікхізм, ахмадія, ісмаїлізм, іудаїзм).

Офіційна мова арабська, інші мови: перська, англійська, гінді, урду.

Султанат Оман (Оман)

Чисельність населення Оману становить 3,764348 млн осіб.

Крім корінного арабського населення у країні також проживають белуджі, перси, індуси, пакистанці, ланкійці.

Релігії: 85,9 % населення країни сповідують іслам, християнство – 6,5 %, індуїзм – 5,5 %, буддизм – 0,8 %. Ібадити й суніти складають більшу частину мусульман, шиїтів лише 5 %.

Офіційна мова арабська.

Держава Палестина (Палестина)

Чисельність населення – 1,997328 млн осіб.

Головні етноси країни: палестинські араби та інші – 90 %, євреї – 10 %.

У релігійному відношенні 75 % населення Західного берегу є мусульманами, 17 % – євреї, 8 % – християни та інші.

Офіційна мова арабська. Інші поширені мови: іврит, англійська.

Королівство Саудівська Аравія (Саудівська Аравія)

Чисельність населення країни становить 35,354380 млн осіб.

Головні етноси країни: араби – 90 %, африканці й азіати – 10 %.

Головні релігії: іслам державна релігія (сунізм – 85–90 %, шиїзм – 10–15 %), інші.

Офіційна мова арабська.

Сирійська Арабська Республіка (Сирія)

Чисельність населення країни становить 21,5638 млн осіб.

Головні етноси країни: араби – 90,3 %, курди, вірмени та інші.

Головні релігії: іслам – 87 % (сунізм – 74 %) та інші.

Офіційна мова арабська. Серед інших найбільш поширеними є: курдська, вірменська, арамейська, черкеська, французька, англійська.

Турецька Республіка (Туреччина)

Чисельність населення – 83,047706 млн осіб.

Головні етноси країни: турки – 70–75 %, курди – 18 %, інші.

Головні релігії: іслам – 99,8 % (переважно сунізм), інші – 0,2 % (переважно християнство, іудаїзм).

Офіційна мова турецька. Інші поширені мови: курдська та мови етнічних меншин.

3.3.6. Економіка

Азербайджанська республіка (Азербайджан)

Сфери промисловості: видобуток нафти та природного газу, виробництво нафтопродуктів, обладнання для нафтової

галузі; сталеливарна промисловість, видобуток залізної руди, виробництво цементу; хімічна і нафтохімічна промисловість; текстильна промисловість (табл. 3.20).

Продукція сільського господарства: бавовна, зерно, рис, виноград, фрукти, овочі, чай, тютюн; велика рогата худоба, свині, вівці, кози.

Таблиця 3.20

Економіка Західної Азії

Країна	Частка сільсько-господарського виробництва, %	Сільськогосподарська продукція	Частка промислового виробництва, %	Промислова продукція
Азербайджан	6,1	Молоко, пшениця, картопля, ячмінь, помідори, бавовна, яблука, кукурудза	53,5	Нафтопереробка, нафтопромислове обладнання, сталь, цемент, хімія і нафтохімія, текстиль
Бахрейн (Дільмун)	0,3	Баранина, фініки, молоко, птиця, помідори, фрукти, яйця	39,3	Нафтопродукти, алюміній, залізо, добрива, суднобудування, легка промисловість
Вірменія	16,7	Молоко, картопля, виноград, овочі, помідори, пшениця, яблука, капуста, ячмінь	28,2	Машинобудування, текстиль, взуття, хімікати, грузовики, інструменти
Грузія (Георгія або Сакартвело)	8,2	Цитрусові, виноград, чай, картопля, помідори, мандарини, ячмінь, яблука	23,7	Сталь, станки, електроприлади, хімікати, вино, вироби з дерева, трактори, текстиль, взуття
Ємен	20,3	Кава, фініки, сорго, птиця, виноград, апельсини, банани	11,8	Нафтопереробка, тканини, алюмінієві вироби, цемент

Продовження табл. 3.20

Країна	Частка сільсько-господарського виробництва, %	Сільськогосподарська продукція	Частка промислового виробництва, %	Промислова продукція
Ізраїль	2,4	Пшениця, сорго, птиця, помідори, морква, авокадо, ківі, мандарини, овочі, яйця	26,5	Засоби зв'язку, медичне обладнання, оптоволоконне виробництво, вироби з дерева, продукти харчування, напої, пластмаси, текстиль, діаманти
Ірак	3,3	Пшениця, ячмінь, фініки, помідори, рис, кукурудза, виноград, картопля, кавуни	51	Нафта, хімікати, текстиль, шкіра, продукти харчування, будівельні матеріали, добрива
Йорданія	4,5	Помідори, птиця, оливки, цитрусові, огірки, овочі, кавуни, перець, персики	28,8	Одяг, добрива, фосфати, фармацевтика, нафтопереробка, цемент, хімікати
Катар	0,2	Помідори, фініки, верблюже та овече молоко, баранина, птиця, баклажани	50,3	Сталь, природний газ, сира нафта, аміак, добрива, нафтохімія, цемент
Кіпр	2	Виноград, картопля, свинина, ячмінь, пшениця, птиця, оливки, мандарини	12,5	Нафтопереробка, транспортне обладнання, напої, цемент, гіпс, ремонт кораблів, вироби з дерева
Кувейт	0,4	Яйця, фініки, помідори, огірки, птиця, молоко, баранина, картопля, овочі, баклажани	58,7	Нафта, нафтохімія, цемент, конструкційні матеріали

Закінчення табл. 3.20

Країна	Частка сільсько-господарського виробництва, %	Сільськогосподарська продукція	Частка промислового виробництва, %	Промислова продукція
Ліван	3,9	Цитрусові, молоко, помідори, яблука, апельсини, оливки, пшениця, огірки, птиця, лимони, тютюн	13,1	Нафтопереробка, цемент, вино, цемент, текстиль, вироби з дерева, металообробка
Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ)	0,9	Фініки, огірки, помідори, козлятина, яйця, молоко, птиця, морква	49,8	Нафта і нафтохімія, алюміній, цемент, добрива, текстиль, алюміній
Султанат Оман (Оман)	1,8	Фініки, помідори, овочі, козяче молоко, огірки, перець, сорго, дині	46,4	Переробка сирової нафти, будівництво, цемент, мідь, сталь, хімікати
Палестина	3	Помідори, огірки, маслини, птиця, оливки, тютюн, овече молоко, баклажани	21,1	Текстиль, продукти харчування, меблі, будівництво
Саудівська Аравія	2,6	Фініки, птиця, фрукти, ячмінь, кавуни, пшениця, картопля, яйця, помідори	44,2	Нафта і нафтопереробка, хімікати, цемент, добрива, метали, пластмаси, ремонт кораблів
Сирійська Арабська Республіка (Сирія)	20	Пшениця, ячмінь, молоко, оливки, помідори, апельсини, бавовна, маслини, цукрова тростина	19,5	Нафта, текстиль, продукти харчування, тютюн, фосфорити, цемент
Туреччина	6,8	Бавовна, пшениця, олійні культури, помідори, ячмінь, кукурудза, картопля, виноград, кавуни	32,3	Автомобілі, нафтова промисловість, текстиль, продукти харчування, тютюн, сталь, будівельні матеріали

Джерело: [10]

Сфери послуг: домінують транспортні, торговельні й туристичні послуги.

Королівство Бахрейн (Бахрейн) (Дільмун)

Сфери промисловості: видобуток нафти та її переробка, виплавка алюмінію, гранулювання заліза, виробництво добрив, суднобудування, рибальство, видобуток перлів і виробництво алюмінію, легка промисловість, виробництво будівельних матеріалів, меблів, безалкогольних напоїв, пластмас та широкого спектру товарів народного споживання.

Продукція сільського господарства: помідори, фініки, банани, цитрусові, манго, гранати та люцерна входять до основних сільськогосподарських культур.

Сфери послуг: домінують туристичні та банківські послуги.

Республіка Вірменія (Вірменія)

Сфери промисловості: виробництво металорізальних верстатів, ковальських пресів, електромоторів, шин, в'язаних виробів, трикотажних товарів, взуття, шовкових тканин, хімікатів, вантажних автомобілів, інструментів; мікроелектроніка, ограновування ювелірних каменів, виробництво коштовностей, розробка комп'ютерних програм, виробництво брендів.

Продукція сільського господарства: фрукти (особливо виноград), овочі; домашня худоба.

Сфери послуг: домінують торговельні, транспортні і туристичні послуги.

Грузія (Георгія або Сакартвело)

Сфери промисловості: виробництво сталі, авіабудування, виробництво верстатів, електропоїздів, вантажівок, тракторів, текстилю, взуття, хімікатів, деревини, вина.

Продукція сільського господарства: цитрусові, виноград, чай, овочі, картопля; худоба.

Сфери послуг: домінують туристичні й торговельні послуги.

Республіка Ємен (Ємен)

Сфери промисловості: нафтова і нафтопереробна, текстильна, харчова, цементна. Є невеликі алюмінієві заводи та підприємства, що виробляють пластмасу, сіль і фарбу.

Продукція сільського господарства: кава, сорго, просо, пшениця, ячмінь і кукурудза, фрукти й овочі, бавовна, кунжут і фініки.

Сфери послуг: домінують торговельні, туристичні й фінансові послуги.

Держава Ізраїль (Ізраїль)

Сфери промисловості: високоточна продукція, деревина, вироби з паперу, поташ і фосфати, продукти харчування, напої та тютюнові вироби, каустична сода, цемент, вироби з металу, хімічні продукти, пластмаси, діаманти, текстиль, взуття.

Продукція сільського господарства: пшениця, сорго, кукурудза, овочі й фрукти, насамперед цитрусові, авокадо, ківі, манго.

Сфери послуг: домінують туристичні та банківські послуги.

Республіка Ірак (Ірак)

Сфери промисловості: нафта, хімікати, текстиль, шкіра, будівельні матеріали, харчова промисловість, виробництво добрив, виробництво металу та його обробка. Важливе місце в економіці Ірану займають традиційні кустарні промисли і ремесла, зокрема, килимарство.

Головні сільськогосподарські культури: пшениця, ячмінь і рис. Великі площі у долинах річок відведені під плантації фінікової пальми. Тваринництво базується на розведенні овець і кіз.

Сфери послуг: домінують торговельні й туристичні послуги.

Йорданське Хашимітське Королівство (Йорданія)

Сфери промисловості: видобуток фосфатів, переробка нафти та виробництво цементу є основними галузями важкої промисловості країни. Також виготовляються продукти харчування, одяг і різні товари народного споживання.

Пшениця та ячмінь є основними культурами богарних нагір'їв, а на зрошуваних землях у долині річки Йордан вирощують цитрусові та інші фрукти, картоплю, овочі (помідори й огірки), оливки.

Сфери послуг: домінують туристичні, торговельні, освітні послуги та послуги з охорони здоров'я.

Держава Катар (Катар)

Сфери промисловості: розвинена нафтопереробна, нафтохімічна, хімічна, металургійна промисловість (великий сталеплавильний комплекс в Умм-Саїді працює на привізній сировині).

Сільське господарство розвинене мало й задовольняє лише 10 % потреби країни у продовольстві. Землеробство зосереджене в оазах (фінікова пальма, овочівництво й садівництво). Тваринництвом займаються кочові й напівкочові племена, які розводять верблюдів, овець і кіз.

Сфери послуг: домінують соціальні, торговельні, туристичні та банківські послуги.

Республіка Кіпр (Кіпр)

Сфери промисловості: нафтопереробна промисловість, виробництво цементу й азбестових труб, а також виробництво одягу, взуття, напоїв, деяких машин і транспортного обладнання.

Сільськогосподарські культури: виноград, листяні фрукти, картопля, зернові, овочі, оливки та ріжкове дерево. На території, що знаходиться під турецькою окупацією, виробляється основна частина цитрусових, пшениці, ячменю, моркви, тютюну та зелені у країні.

Сфери послуг: домінують туристичні, фінансові й телекомунікаційні послуги.

Держава Кувейт (Кувейт)

Сфери промисловості: нафтова і нафтохімічна (45 %), конструкційних матеріалів, гірнична, харчова.

Більшість території Кувейту становить пустеля і посушливі землі, що звужує розвиток сільського господарства (для

обробки придатний 1 % території). Розвинене скотарство, яке до відкриття нафтових родовищ у Кувейті було головним заняттям його мешканців.

Сфери послуг: домінують торговельні, туристичні та банківські послуги.

Ліванська республіка (Ліван)

Сфери промисловості: нафтопереробні й цементні заводи. Перші, розташовані у Триполі та Сайді, отримують нафту по трубопроводах з Іраку і Саудівської Аравії. Серйозні позиції утримують також харчова (включаючи цукрову) й текстильна промисловість. У країні розвинене виробництво одягу, взуття, паперу і паперових виробів, меблів та інших товарів з дерева, хімічних продуктів, медикаментів, електроприладів і друкарської продукції.

На узбережжі вирощують банани й цитрусові (апельсини, лимони тощо), у передгір'ях – оливки та виноград, вище у горах – яблука, персики, груші й вишню. Основні плодові культури: апельсини і яблука, а також виноград. Важливе товарне значення мають також овочі й тютюн.

Сфери послуг: домінують туристичні та банківські послуги.

Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ) (Емірати)

Сфери промисловості: нафтопереробна, нафтохімічна, газопереробна, цементна, металургійна (виробництво алюмінію), харчова, легка галузі промисловості. Поширене ремісництво (виготовлення килимів, тканин, карбування на золоті й сріблі).

Сільське господарство: пальма, культивується в основному в оазах і на узбережжі. Вирощуються фініки й овочі. Докладаються зусилля для самозабезпечення країни зерном, але цьому перешкоджає нестача прісної води. Розводять домашню птицю й велику рогату худобу, а кочівники – овець, кіз і верблюдів.

Сфери послуг: домінують туристичні, торговельні, фінансові, освітні, медичні та соціальні послуги.

Султанат Оман (Оман)

Сфери промисловості: видобування і нафтопереробка, природний та зріджений газ, будівництво, цемент, мідь, сталь, хімікати, виробництво оптичного волокна.

Сільськогосподарські культури: цитрусові (лимони), манго, томати, зелень, фініки. У країні розводять верблюдів, кіз, овець, велику рогату худобу.

Сфери послуг: домінують туристичні, торговельні й банківські послуги.

Держава Палестина (Палестина)

Сфери промисловості: аграрне, лісове і рибне господарства; промисловість та будівництво. Є 650 артілей, що займаються виробництвом виробів із каменю.

Продукція сільського господарства: вирощують оливки, тютюн, цитрусові, овочі, горіхи.

Сфери послуг: в основному туристичні.

Королівство Саудівська Аравія (Саудівська Аравія)

Сфери промисловості: нафтова та газопереробна промисловість, виробництво аміаку, цементу, мінеральних добрив, пластику, металів, соди; ремонт комерційних суден і літаків, а також будівельна промисловість.

Сільгосппродукція: пшениця, ячмінь, помідори, дині, фініки, цитрусові; птиця, яйця, молочні продукти.

Сфери послуг: домінують туристичні, фінансові, торговельні, банківські та соціальні послуги.

Сирійська Арабська Республіка (Сирія)

Сфери промисловості: нафтова, текстильна, харчова промисловість, виробництво напоїв, тютюну, видобуток фосфоритів, цементу, дроблення олійних культур, збирання автомобілів.

Сільгоспкультури: зерно (пшениця, ячмінь), бавовна, зернові, бобові, маслини, цукрова тростина.

Сфери послуг: домінують торговельні і туристичні послуги.

Турецька Республіка (Туреччина)

Сфери промисловості: текстиль, харчова промисловість, автомобілі, електроніка, гірничодобувна промисловість, металургія, нафтопереробна та будівельна промисловість.

Продукція сільського господарства: зернові культури, бавовник, фрукти, льон, олійні культури.

Сфери послуг: домінують торговельні, транспортні й туристичні послуги.

3.3.7. Транспорт**Азербайджанська республіка (Азербайджан)**

Залізниця: усього – 2,9443 тис. км (табл. 3.21).

Автодороги з покриттям – 23,057 тис. км.

Довжина нафтопроводів – 6336 тис. км.

Порти: Баку.

Торговий флот: усього – 56 суден.

Аеропорти – 30.

Таблиця 3.21

Транспорт Західної Азії

Країна	Загальна довжина доріг, км	Довжина трубопроводів, км	Кількість аеропортів, од.	Довжина залізниць, км
Азербайджан	24981	6336 – нафтопроводів	30	2944,3
Бахрейн (Дільмун)	4122	20 – газопроводів, 54 – нафтопроводів	4	–
Вірменія	7700	3838 – газопроводів	10	686
Грузія (Георгія або Сакартвело)	20295	1596 – газопроводів, 1175 – нафтопроводів	22	1363
Ємен	71300	663 – газопроводів, 1370 – нафтопроводів	57	–
Ізраїль	19555	763 – газопроводів, 703 – нафтопроводів	42	1384

Закінчення табл. 3.21

Країна	Загальна довжина доріг, км	Довжина трубопроводів, км	Кількість аеропортів, од.	Довжина залізниць, км
Ірак	59623	3368 – газопроводів, 7069 – нафтопроводів	102	2272
Йорданія	7203	473 – газопроводів, 49 – нафтопроводів	16	509
Катар	7039	2982 – газопроводів, 848 – нафтопроводів	6	–
Кіпр	12901	–	15	–
Кувейт	5749	261 – газопроводів, 597 – нафтопроводів	7	–
Ліван	21705	88 – газопроводів	8	401
Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ)	4080	4110 – газопроводів, 3529 – нафтопроводів, 99 – водопроводів	43	–
Султанат Оман (Оман)	60230	4330 – газопроводів, 297 – нафтопроводів	132	–
Палестина	4686	–	1	–
Саудівська Аравія	221372	4332 – газопроводів, 6268 – нафтопроводів	214	5410
Сирія	69873	3170 – газопроводів, 2029 – нафтопроводів	90	1801
Туреччина	67333	14666 – газопроводів, 3293 – нафтопроводів	91	11497

Джерело: [10]

Королівство Бахрейн (Бахрейн) (Дільмун)

Загальна довжина автошляхів у Бахреїні з твердим покриттям становить 3,392 тис. км.

Загальна довжина газопроводів – 20 км, а нафтопроводів – 54 км.

Кількість морських торгових суден, що ходять під прапором країни, але є власністю інших держав – 10.

У країні діє 4 аеропорти.

Республіка Вірменія (Вірменія)

Залізниця: усього 686 км.

Автодороги: усього 7,7 тис. км.
Довжина газопроводів – 3838 км.
Аеропорти – 10.

Грузія (Георгія або Сакартвело)

Залізниця – 1,363 тис. км.
Автодороги – 20,295 тис. км.
Довжина нафтопроводів – 1175 км, а газопроводів – 1596 км.
Порти та гавані: Батумі, Поті, Сухумі.
Торговий флот: усього 37 суден.
Аеропорти – 22.

Республіка Ємен (Ємен)

Загальна довжина автошляхів у Ємені із твердим покриттям становить 6,2 тис. км.

Головні морські порти країни: Аден, Ель-Хадейда, Ель-Мукалла.

Морський торговий флот країни складається з 5 морських суден.

Загальна довжина газопроводів у Ємені становить 663 км, а нафтопроводів – 1,370 тис. км.

У країні діє 57 аеропортів.

Держава Ізраїль (Ізраїль)

Загальна довжина залізничних колій країни – 1,384 тис. км.

Протяжність автодоріг – 19,555 км.

Порти країни: Ашдод, Ейлат, Хедера, Хайфа.

Морський торговий флот країни складається з 8 морських суден тоннажем понад 1 тис.

Загальна довжина газопроводів – 763 км, а нафтопроводів – 703 км.

У країні діє 42 аеропорти.

Республіка Ірак (Ірак)

Загальна довжина залізничних колій країни – 2,272 тис. км.

Загальна довжина автошляхів – 59,623 тис. км.

Загальна довжина газопроводів становить 3,368 тис. км, а нафтопроводів – 7,069 тис. км.

Головні річкові порти країни: Басра на річці Шатт-ель-Араб, Ез-Зубейр, Умм-Каср на рукаві Хавр-ез-Зубейр.

Морський торговий флот країни складається з 2 морських суден.

У країні діє 102 аеропорти.

Йорда́нське Хашимі́тське Королі́вство (Йорданія)

Загальна довжина залізничних колій країни становить 509 км.

Загальна довжина автошляхів – 7,203 тис. км.

Загальна довжина газопроводів становить 473 км, а нафтопроводів – 49 км.

Головний морський порт країни Акаба.

Морський торговий флот країни складається з 12 морських суден.

У країні діє 16 аеропортів.

Держа́ва Ка́тар (Катар)

Загальна довжина автошляхів у Катарі – 7,039 тис. км.

Загальна довжина газопроводів – 2,982 тис. км, а нафтопроводів – 848 км.

Головні морські порти: Доха, Умм-Саїд, Рас-Лаффан.

Морський торговий флот країни складає 28 морських суден з тоннажем понад 1 тис.

У країні діє 6 аеропортів.

Респу́бліка Кіпр (Кіпр)

Загальна довжина автошляхів – 12,901 тис. км, з яких 8,564 тис. км із твердим покриттям.

Морські порти країни: Ларнака, Лімасол, Васілікос; Фамагуста і Кіренія.

Морський торговий флот країни складається з 838 морських суден.

У країні діє 15 аеропортів.

Держава Кувейт (Кувейт)

Довжина автошляхів – 5,749 тис. км.

Газопроводів – 261 км, а нафтопроводів – 597 км.

У Кувейті функціонують 6 морських портів, зокрема: Ель-Кувейт і Міна-ель-Ахмаді.

Морський торговельний флот складається з 212 суден.

Аеропортів – 8.

Ліванська республіка (Ліван)

Загальна довжина залізничних колій країни – 401 км.

Загальна довжина автошляхів у Лівані з твердим покриттям – 6,970 тис. км.

Загальна довжина газопроводів – 88 км.

Головні морські порти: Бейрут, Триполі.

Морський торговий флот країни складається з 29 морських суден.

У країні діє 8 аеропортів.

Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ) (Емірати)

В ОАЕ немає залізниць.

Загальна протяжність автошляхів – 4080 км.

Найбільші морські порти-термінали: Рашид і Зейд, порти: Джебель-Алі, Міна-Халед.

У країні 43 аеропорти.

Султанат Оман (Оман)

Загальна довжина автошляхів у Омані з твердим покриттям – 29,685 тис. км.

Загальна довжина газопроводів становить 4,330 тис. км, а нафтопроводів – 297 тис. км.

Основні порти: Міна-Кабус, Райсут, Міна-ель-Фахаль, Маскат, Матрах.

Морський торговий флот країни складається з 5 морських суден.

У країні діє 132 аеропорти.

Держава Палестина (Палестина)

Загальна довжина автошляхів Палестини (усіх палестинських територій) дорівнює 4,686 тис. км, і усі вони з твердим покриттям.

У країні діє 1 аеропорт.

Королівство Саудівська Аравія (Саудівська Аравія)

Загальна протяжність залізниць близько 5,410 тис. км, а протяжність шляхів з твердим покриттям 44,104 тис. км.

Довжина нафтопроводів – 6268 км; газопроводів – 4,332 тис. км.

Найбільші порти: у Перській затоці – Дамман, Рас-Таннура, Ель-Хубар, Міна-Сауд; у Червоному морі – Джидда, Джизан, Янбу.

Саудівська Аравія створює найбільший у світі флот нафтових танкерів.

У країні працюють 214 аеропортів.

Сирійська Арабська Республіка (Сирія)

Загальна довжина залізничних колій країни становить 1,801 тис. км, а довжина автошляхів – 69,873 тис. км.

Загальна довжина газопроводів – 3,170 тис. км, а нафтопроводів – 2,029 тис. км.

Порти: Баніяс, Латакія, Тартус.

Торговий флот країни складається з 19 морських суден.

У країні діє 90 аеропортів.

Турецька Республіка (Туреччина)

Загальна довжина залізничних колій країни становить 11,498 тис. км.

Загальна довжина автошляхів – 67,333 тис. км.

Загальна довжина газопроводів – 14,666 тис. км, а нафтопроводів – 3,293 тис. км.

Порти: Аліага, Амбарлі, Діліскелесі, Ереглі, Ізмір, Ізміт, Мерсін, Лімані, Ярімка.

Морський торговий флот країни складається із 629 морських суден.

У країні діє 91 аеропорт.

3.3.8. Зовнішня торгівля**Азербайджанська республіка (Азербайджан)**

Статті експорту: нафта і природний газ 75 %, машини, бавовна, продовольчі товари (табл. 3.22).

Партнери з експорту: Італія, Туреччина, росія, Грузія, Іран.

Статті імпорту: машини та обладнання, продовольчі товари, метали, хімікати.

Партнери з імпорту: росія, Туреччина, Україна, ОАЕ, Іран.

Таблиця 3.22

Зовнішня торгівля Західної Азії

Країна	Обсяг експорту продукції, млн дол.	Обсяг імпорту продукції, млн дол.	Експортовані товари	Імпортовані товари
Азербайджан	25488	16337	Сира нафта, природний газ, очищена нафта, бавовна, продовольчі товари	Обладнання, автомобілі, очищена нафта, пшениця, метали, продовольчі товари, медикаменти
Бахрейн (Дільмун)	30097	27876	Очищена нафта, алюміній, сира нафта, залізна руда, алюміній, текстиль	Хімікати, автомобілі, залізна руда, ювелірні вироби, золото, газові турбіни
Вірменія	5012	6120	Технічні алмази, мідна руда, золото, тютюн, шовк, сплави заліза	Природний газ, автомобілі, очищена нафта, радіотовари, продовольчі товари
Грузія (Георгія або Сакартвело)	8086	11151	Цитрусові, чай, вино, мідь, автомобілі, метал, текстиль	Транспортне обладнання, автомобілі, очищена нафта, паливо, продукти харчування
Ємен	384,5	4079	Природний газ, сира нафта, риба, хімікати	Продукти харчування, живі тварини, хімікати, автомобілі

Продовження табл. 3.22

Країна	Обсяг експорту продукції, млн дол.	Обсяг імпорту продукції, млн дол.	Експортовані товари	Імпортовані товари
Ізраїль	143884	124678	Хімікати, текстиль, одяг, медичні інструменти, інтегральні мікросхеми, очищена нафта	Алмази, автомобілі, сира нафта, очищена нафта, військове обладнання, промислові товари
Ірак	78261	50707	Сира нафта, очищена нафта, золото, фініки, живі тварини	Очищена нафта, медикаменти, продукти харчування, автомобілі, ювелірні вироби
Йорданія	13864	23392	Текстиль, добрива, овочі, ліки, одяг, фосфорна кислота, сода	Залізо, крупи, автомобілі, очищена нафта, природний газ, сира нафта, одяг
Катар	105549	61204	Природний газ, сира нафта, полімери, добрива, сталь	Машини, літаки, газові турбіни, автомобілі, труби, продовольчі товари
Кіпр	24551	23748	Продовольчі товари, кораблі, очищена нафта, ліки, сир, сира нафта	Продовольчі товари, легка промисловість, очищена нафта, кораблі, автомобілі, ліки
Кувейт	77121	48954	Сира нафта, очищена нафта, літаки, природний газ, добрива	Продовольчі товари, автомобілі, радіоапаратура, природний газ, ліки, ювелірні вироби, одяг
Ліван	10147	17383	Електроустаткування, папір, текстиль, фрукти та овочі	Транспортні засоби, електроустаткування, метали, корисні копалини, продукти харчування
Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ)	308500	229200	Сира нафта, очищена нафта, золото, ювелірні вироби, сушена риба	Машини і транспортне обладнання, хімікати, продукти харчування

Закінчення табл. 3.22

Країна	Обсяг експорту продукції, млн дол.	Обсяг імпорту продукції, млн дол.	Експортовані товари	Імпортовані товари
Султанат Оман (Оман)	46324	36502	Сира нафта, природний газ, очищена нафта, добрива, метал, текстиль	Автомобілі, перероблена нафта, радіоапаратура, золото, метал, техніка, паливно-мастильні матеріали
Палестина	3180	10245	Цитрусові, оливки, овочі та фрукти, полуниця, гвоздика, риба, металообробт	Продукти харчування, паливо, промислові товари, хімікати, будівельні матеріали
Саудівська Аравія	286502	213016	Сира нафта, очищена нафта, полімери, природний газ	Продукти харчування, автомобілі, очищена нафта, ліки, текстиль
Сирія	1850	6279	Нафта та нафто-продукти, оливкове масло, фісташки, помідори, яблука, груші, спеції, фрукти	Транспортне обладнання, хімікати, продукти харчування, очищена нафта, соняшникова олія
Туреччина	282851	285578	Продукти харчування, текстиль, металеві вироби, автомобілі, очищена нафта, одяг, ювелірні вироби	Напівфабрикати, паливо, транспортне обладнання. Золото, очищена нафта, сира нафта, автозапчастини

Джерело: [10]

Королівство Бахрейн (Бахрейн) (Дільмун)

Статті експорту: нафта і нафтопродукти, алюміній, текстиль.

Партнери з експорту: Саудівська Аравія, ОАЕ, США.

Статті імпорту: сира нафта, обладнання, хімікати.

Партнери з імпорту: Саудівська Аравія, США, КНР, Японія, Австралія.

Республіка Вірменія (Вірменія)

Статті експорту: технічні алмази, металобрухт, механізми та обладнання, бренді, мідна руда.

Партнери з експорту: Бельгія, Іран, росія, США, Туркменістан, Грузія.

Статті імпорту: природний газ, нафта, тютюнові вироби, продовольчі товари, алмази.

Партнери з імпорту: росія, США, Іран, Бельгія, Великобританія, Туреччина.

Грузія (Георгія або Сакартвело)

Статті експорту: цитрусові, чай, вино, інші сільськогосподарські продукти; різні види машин та металів; хімікати; реекспорт палива; текстиль.

Партнери з експорту: росія, Туреччина, Азербайджан, Вірменія.

Статті імпорту: паливо, зерно та інші продукти харчування, машини і комплектуючі, транспортне обладнання.

Партнери з імпорту: ЄС, росія, Туреччина, США.

Республіка Ємен (Ємен)

Статті експорту: нафта, природний газ, кава, сушена і солена риба.

Партнери з експорту: КНР, ОАЕ, Південна Корея, Саудівська Аравія.

Статті імпорту: продукти харчування, живі тварини, машини та обладнання, хімікати.

Партнери з імпорту: ОАЕ, КНР, Саудівська Аравія, Кувейт.

Держава Ізраїль (Ізраїль)

Експортні товари: машини й обладнання, програмне забезпечення, діаманти, сільгосппродукція, хімікати, текстиль та одяг.

Партнери з експорту: США, Гонконг, Великобританія, КНР.

Імпортні товари: сировина, військове обладнання, необроблені алмази, паливо, зерно, товари народного споживання.

Партнери з імпорту: США, КНР, Швейцарія, Німеччина, Бельгія.

Республіка Ірак (Ірак)

Експорт: сира нафта, живі тварини.

Партнери з експорту: КНР, Індія, Південна Корея, США, Італія.

Імпорт: продукти харчування, медикаменти, промислові товари.

Партнери з імпорту: Туреччина, Сирія, КНР, США, росія.

Йорданське Хашимітське Королівство (Йорданія)

Експорт: текстиль, добрива, сода, фосфати, овочі, фармацевтичні препарати.

Партнери з експорту: США, Саудівська Аравія, Ірак, Індія, ОАЕ.

Імпорт: сира нафта, очищені нафтопродукти, машини, транспортне обладнання, залізо, крупи.

Партнери з імпорту: Саудівська Аравія, КНР, США, Німеччина, ОАЕ.

Держава Катар (Катар)

Експорт: скраплений газ, нафтопродукти, добрива, сталь.

Партнери з експорту: Японія, Південна Корея, Сінгапур, Таїланд, Індія.

Імпорт: машини та обладнання, транспортні засоби, продовольчі товари, хімічні продукти.

Партнери з імпорту: США, Німеччина, Італія, Японія, Франція.

Республіка Кіпр (Кіпр)

Експорт: нафтопродукти і хімікати, продовольчі товари, продукція машинобудування (зокрема, судна), мінеральна сировина.

Партнери з експорту: Греція, Ізраїль, Великобританія.

Імпорт: машини й обладнання, паливо, продовольчі товари, товари хімічної та легкої промисловості.

Партнери з імпорту: Греція, Південна Корея, Німеччина, Італія.

Держава Кувейт (Кувейт)

Експорт: переважно нафта і нафтопродукти, а також добрива.

Партнери з експорту: Японія, Південна Корея, Індія, Тайвань, США, Сінгапур, Китай.

Імпорт: продовольчі товари, будівельні матеріали, транспортні засоби та запчастини, одяг.

Партнери з імпорту: США, Японія, Німеччина, КНР, Саудівська Аравія, Італія.

Ліванська республіка (Ліван)

Основні статті ввезення: електроустаткування, транспортні засоби, метали, корисні копалини і харчові продукти.

Партнери з експорту: США, Японія і сусідні арабські держави.

Основні статті експорту: папір і паперові вироби, текстиль, фрукти й овочі, а також ювелірні вироби.

Партнери з імпорту: понад 60 % експорту прямує до нафтовидобувних держав Перської затоки, головним чином до Саудівської Аравії.

Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ) (Емірати)

Статті експорту: сира нафта – 45 %, природний газ, реекспорт різних товарів, сушена риба.

Партнери з експорту: Іран, Оман, Японія, КНР.

Статті імпорту: машини і транспортне обладнання, хімікати, продукти харчування.

Партнери з імпорту: КНР, Індія, США, Німеччина, Оман, Великобританія.

Султанат Оман (Оман)

Статті експорту: нафта, метал, текстиль, морожена риба, тропічні фрукти та овочі, реекспорт різних товарів.

Партнери з експорту: Таїланд, Японія, Південна Корея, КНР, Філіппіни.

Статті імпорту: техніка, транспортні засоби, паливно-мастильні матеріали, товари широкого вжитку, рис та інші продовольчі товари, худоба.

Партнери з імпорту: ОАЕ, Японія, Великобританія, США, Італія.

Держава Палестина (Палестина)

В експорті переважає продукція рослинництва (фрукти, цитрусові, оливки, горіхи, овочі, картопля тощо) – до 30 %, так само експортують будівельний камінь, вапняк, медикаменти, металобрухт, квіти, текстиль.

Партнери з експорту: Йорданія – 52 %, Білорусь, Кувейт, США.

Імпортуються промислові й продовольчі товари, продукти харчування, товари народного споживання, хімікати, машини, будівельні матеріали.

Партнери з імпорту: Йорданія, Єгипет, Південна Корея, Німеччина, Туреччина.

Королівство Саудівська Аравія (Саудівська Аравія)

Експортні товари: нафта та продукція з нафти – 90 % від усього експорту.

Партнери з експорту: США, Японія, Південна Корея, КНР, Тайвань, Сінгапур.

Імпортні товари: машини та обладнання, харчові товари, хімікати, авто, текстильні вироби тощо.

Партнери з імпорту: США, Японія, Німеччина, КНР, Великобританія.

Сирійська Арабська Республіка (Сирія)

Експортні товари: нафта і нафтопродукти – 40 %, бавовна, зернові, фосфати, тютюн, м'ясо.

Партнери з експорту: Ірак – 55 %, Саудівська Аравія, Кувейт, ОАЕ, Ліван.

Імпортні товари: машини, транспортне й електронне обладнання, метали, продукція сільського господарства, продукція хімічної промисловості.

Партнери з імпорту: Саудівська Аравія, ОАЕ, Іран, КНР, Ірак, Україна, Єгипет.

Турецька Республіка (Туреччина)

Експортні товари: одяг, продукти харчування, текстиль, металеві вироби, транспортне обладнання.

Партнери з експорту: Німеччина, Великобританія, Ірак, Італія, США, Франція.

Імпортні товари: машини, хімікати, напівфабрикати, паливо, транспортне обладнання.

Партнери з імпорту: КНР, Німеччина, росія, США, Італія.

3.4. Південна Азія

У Південній Азії знаходиться 9 країн-держав, а саме: Ісламська Держава Афганістан (Афганістан) – уряд талібів назвав країну Ісламський Емірат Афганістан, Народна Республіка Бангладеш (Бангладеш), Королівство Бутан (Бутан), Республіка Індія (Індія), Ісламська Республіка Іран (Іран), Республіка Мальдіви (Мальдіви), Федеративна Демократична Республіка Непал (Непал), Ісламська Республіка Пакистан (Пакистан), Демократична Соціалістична Республіка Шрі-Ланка (Шрі-Ланка).

3.4.1. Історія розвитку країни

Ісламська Держава Афганістан (Афганістан) – уряд талібів назвав країну Ісламський Емірат Афганістан

У 1 тисячолітті до н.е. більшість території країни входила до Персії. У 330 році до н.е. територія увійшла до Греко-Македонської імперії [24]. З III ст. до н.е. і до 139 року до н.е. землі входили до Греко-Бактрійського царства, а з I по IV ст. н.е. – у державу Великих Кушан. У V–VI ст. землі захопили ефталіти, а із VII по X ст. – араби. З IX ст.

поширився іслам. З XIV ст. територія перебувала під владою Тимура, а потім – Тимуридів. У 1747–1818 роках в Афганістані існувала держава Дуррані. У XIX ст. існували князівства: Гератське, Кабульське, Кандагарське і Пешаварське ханство. З 1880 по 1919 рік – Афганістан під владою Великої Британії.

28 лютого 1919 року було проголошено незалежність Афганістану як конституційної монархії. Із 17 липня 1973 року – Республіка Афганістан, з 30 квітня 1978 року – Демократична Республіка Афганістан, з 30 листопада 1987 року – знову Республіка Афганістан, а з 28 квітня 1992 року і до грудня 2001 року – Ісламська Держава Афганістан.

Народна Республіка Бангладеш (Бангладеш)

1 тисячу років до н.е. на цю територію прийшли арії [24]. У VII–VI ст. до н.е. сформувалася держава Ванга. З 320 по 180 рік до н.е. країна належала до імперії Мауря, а у IV–V ст. н.е. – до імперії Гуптів. У VII–XIII ст. існувала Бенгальська держава. З 1567 року була частиною імперії Акбара.

З 1770 по 1947 рік ця територія, яка називалася Східна Бенгалія, перебувала у складі Британської Індії. З 1947 року – країна у складі Пакистану.

26 березня 1971 року було проголошено незалежність Бангладеш. 16 грудня 1971 року пакистанські війська на території Бангладеш здалися.

Королівство Бутан (Бутан)

Слово «бутан» означає високогір'я. Історія Бутану тісно пов'язана з історією Тибету. Перший народ країни – монпа, а держава Мон-Юпа [24]. Бутан був населений з 1 тисячоліття до н.е. З V ст. до н.е. по VI ст. н.е. на цій території була держава Лхомон. Перша згадка про Бутан як окрему країну відноситься до VII ст. н.е., і саме з цього часу починається становлення Бутану як єдиної держави. З IX ст. у країні запроваджено буддизм. У 1616 році Бутан був об'єднаний в єдину країну Шабдрунга Нгаванг.

17 грудня 1907 року (національне свято Бутану) у Бутані було обрано нового короля – Угєна Ванчука. З 1907 року

у країні встановлена спадкоємна монархія. 1910 року Бутан добровільно пішов під протекторат Великої Британії, а у 1949 році – під протекторат Індії. 1953 року була створена Національна асамблея, а у 1968 – Кабінет Міністрів. 2008 року у країні проходили перші в її історії вибори.

Республіка Індія (Індія)

Першою на території сучасної Індії існувала хараппська (протоіндійська) цивілізація, яка розвинулася з 3 тисячоліття до н.е. [24]. У 2 тисячолітті до н.е. в Індію прийшли арії, а перші їхні держави з'явилися у VII–VI ст. до н.е. У III ст. до н.е. північний захід Індії завоював Олександр Македонський. У цей же час на решті території країни утворилася держава Магадаха, а потім Чанлрагупта, якою правили з роду Маур'їв, тобто утворилася імперія Маур'їв. У I ст. н.е. у Північно-Західній Індії виникає імперія Кушан. З IV ст. – імперія Гуптів. У V ст. н.е. в Індії з'явилася найдавніша у світі граматики – санскрит, тоді ж в Індію вторглися племена ефталітів і розбили царства Вакатаків, Паплавів і Сатаваханів. Лише на півдні залишилася держава Чера. На півдні країни з 1336 по 1565 рік існувала імперія Віджайянагар. У XIII–XIV ст. н.е. в Індії існував Делійський султанат, а у XV–XVIII ст. – імперія Великих Моголів, яку заснував Захируддін Мухаммед Бабур.

З XV ст. малабарське узбережжя Індії захопили португальці (Васко да Гама). Потім прийшли голландці, французи та англійці. У цей час створювалися Ост-Індійські компанії різних країн, які здійснювали колонізацію Індії. З 1757 по 1763 рік англійці витіснили французів з їхніх індійських володінь. 1865 року була ліквідована Ост-Індійська компанія і Індія стала складовою Британської імперії. Після Другої світової війни Англії довелося піти з Індії.

15 серпня 1947 року було створено Індійський Союз на чолі із Джавахарлалом Неру, а території з домінуванням мусульман утворили Пакистан. 1956 року, завдяки уряду Джавахарлала Неру, до Індійського Союзу приєдналося 550 князівств. 26 січня 1950 року Індію проголосили республікою і було ухвалено нову Конституцію.

Ісламська Республіка Іран (Іран)

Слово «іран» у перекладі із персидської мови означає країна аріїв. Перші народи території сучасного Ірану: джифроти, касити, еламаті. Першими були еламітські царства у 4 тисячолітті до н.е. Зокрема, держава Елам проіснувала з 3 тисячоліття до н.е. і до VI ст. до н.е. [24]. 1,5 тисячі років до н.е. тут з'явилися арії. Перша іранська держава була створена у IV ст. до н.е. мідійцями на заході країни, які зруйнували Ассирію. У VI ст. до н.е. мідійців замінили перси, які жили на крайньому південному заході Ірану у Фарсі.

Засновник Персії – Кір Великий із роду Ахеменідів. У 336–330 роках до н.е. Персію захопив Олександр Македонський. Після його смерті у 323 році до н.е. утворилися окремі держави під владою Селевкідів. Туземець Антропат заснував у Мідії державу Антропатени, а на сході виникла держава Греко-Бактрійське царство – з 256 року до н.е. на північному сході країни, а також Парфянська імперія (248–224 рр.). 226 року було вбито парфянського «царя царів» Артабана і правити почала династія Сассанідів (держава Сассанідів: 224–651 рр.). У 651 році владу у Персії захопили араби (Омейядський халіфат). 750 року перси повернули свою владу (Аббасидський халіфат), у 821 році до влади прийшли Тахириди, у 861 році – Саффариди, у 913 році – Алавиди і так далі. У XI ст. в Іран прийшли сельджуки з Туркестану, відомі як огузи. 1221 року Іран завоювали татаро-монголи, котрі правили до 1316 року (переважно у північному Ірані). У XIV–XV ст. частиною Ірану володіли Тимуриди. З 1500 по 1736 рік в Ірані правила династія Сефевідів, яку заснував шах Ісмаїл. З 1736 по 1750 рік правила династія Афшарідів, з 1750 по 1794 рік – династія Зендів, з 1797 по 1925 роки – династія Каджар, з 1925 по 1979 рік – династія Пахлаві.

Після Ісламської революції 11 лютого 1979 року, яку очолював Аятола Хомейні, Іран став республікою.

Республіка Мальдіви (Мальдіви)

Перші поселенці на островах Мальдіви з'явилися 3,5 тисяч років тому, ймовірно з Індії. Першим державним утворенням на островах 400 років до н.е. було Буддійське королівство [24]. З 1153 року на острові було запроваджено іслам, у цей час мусульманський проповідник проголосив себе першим султаном Мухаммад-аль-Аббдула. З XIV ст. і до 1968 року островами правила династія Діді. З 1558 по 1574 рік – на острові португальське правління. З 1645 по 1796 рік островами правили голландці Цейлону (Шрі-Ланки). У 1796 році британці вигнали голландців із Цейлону. З 1887 по 1947 рік острів сплачував податки Великій Британії.

У 1932 році на острові з'являється перша Конституція (Конституційний Султанат). 1 січня 1953 року Мальдіви стають республікою і вибирають першого президента – Мохамед Амін Ділі, але за рік Султанат повертається. У 1959–1963 роках існувала самопроголошена Сувадівська об'єднана республіка, яка включала атоли Адду, Хувадху та місто Фувахмулах.

26 липня 1965 року Мальдіви отримують незалежність від Великої Британії. 11 листопада 1968 року було проголошено створення другої Республіки.

Федеративна Демократична Республіка Непал (Непал)

Перший народ, який прийшов у Непал у VIII ст. до н.е., називався кіраті. З VIII по XI ст. н.е. до Непалу мігрують буддисти, щоб уникнути примусової індуїзації, а у XIV–XVII ст. – з півночі Індії, аби уникнути ісламізації [24]. У 300 році н.е. у Катманду із Північної Індії мігрували Ліччави, які скинули останнього царя Кіратті. 602 року до влади прийшов перший король з династії Тхакури, дочка якого у 639 році вийшла заміж за тибетського принца. З 1200 років було засновано династію Малла (Золота Ера). У 1768 році правитель князівства Горкха – Прітхві Нараян Шах – захопив долину Катманду. 1816 року британці вигнали цього правителя і встановили свою владу у Катманду. З 1792 по 1912 рік Непал платив данину Цинській імперії. 1854 року непальці розбили тибетські війська і Тибет змушений був платити данину.

З 1814 по 1816 рік відбувалася англо-непальська війна, у результаті якої Непал втратив половину своєї території. 1816 року британці, за участь непальців у придушенні повстання сипаїв у Індії, повернули Непалу район тераїв. 15 вересня 1846 року Джанг Бахадуром здійснив палацовий переворот і взяв собі прізвище Рана й титул прем'єр-міністра з правом передавати його у спадщину.

Непал отримав незалежність від Великої Британії у 1923 році. 1950 року Китай анексував Тибет і в Непал прийшли біженці. У 1950 році стався палацовий переворот і було відсторонено від влади сімейство Рана, яке передавало посаду прем'єр-міністра по спадковості, тож король перетворився знову на повноцінного монарха.

1959 року була прийнята демократична Конституція, а 1962 – нова Конституція. У 1990 році король відмовився від необмеженої влади і цього ж року припинився конфлікт із Тибетом.

Ісламська Республіка Пакистан (Пакистан)

Перші цивілізації у Пакистані з'явилися за часів неоліту, а перші держави – у 3 тисячолітті до н.е. До другого тисячоліття до н.е. на цій території панувала протоіндійська (Хараппська) цивілізація [24]. Після цього сюди прийшли ведичні арії. У VII–VI ст. до н.е. тут виникають перші індоарійські держави: Мадра, Гандхара, Саувіра. У VI ст. до н.е. територія входить до перської імперії Ахеменідів. У 327–325 роках землі у басейні річки Інд завоював Олександр Македонський. 323 року до н.е. території увійшли до імперії Мауря. У II ст. до н.е. виникло Греко-Індійське царство. З I по III ст. н.е. існувало Кушанське королівство. Після його розпаду західний Пакистан увійшов до імперії Сасанідів, а східний – до імперії Гуптів. У V–VII ст. н.е. тут правили хіоніти або ефталіти. У VIII ст. н.е. землі завоювали араби. На початку X ст. утворилося князівство Сінд та Мултан. В XI ст. тут правили Газневіди, а згодом і Гуріди. У XIII ст. утворився

Делійський султанат. У XII–XIII ст. сюди заходили татаро-монголи, а в кінці XIII ст. – Тимуриди.

Після падіння Делійського султанату територією правили Великі Моголи – до XVIII ст. У середині XVIII ст. територію підкорив афганський правитель Ахмад-шах Дуррані. Остаточного Пакистан британці завоювали 1850 року і правили до 1947 року.

14 серпня 1947 року було утворено незалежну державу Пакистан.

Демократична Соціалістична Республіка Шрі-Ланка (Шрі-Ланка)

Заселення острова відбулося більше 30 тисяч років тому. Із VI ст. до н.е. на острів емігрували індо-арійці [24]. Перші народи острова: якша і нага. Перша держава (Сингальське королівство) на острові виникла у III ст. до н.е., тоді ж було прийнято буддизм. У 380 році до н.е. існувало королівство Анурадхапура. У 1 тисячолітті було відбито вторгнення таміламів з Південної Індії. 25 року до н.е. на острові був проведений 4-й буддійський Собор під патронатом Валагамби. У 1070 році столицю перенесли у місто Полоннаруву. З 993 по 1070 рік острів перебував під владою імперії Чола. У XIV ст. виникла Тамільська держава вихідців з Південної Індії. З 1505 по 1619 рік Шрі-Ланку підкоряли португальці (державу Котте, тамільську державу). Незалежною залишилася лише держава Канді.

У 1658 році кандійці разом із голландцями вигнали з острова португальців. З 1796 по 1947 рік островом володіли британці. 1947 року, згідно з Актом про незалежність Цейлону, колонія була проголошена домініоном, а 4 лютого 1948 року увійшла до Британської Співдружності Націй.

За новою Конституцією від 22 травня 1972 року Цейлон перейменували на Соціалістичну Республіку Шрі-Ланку.

3.4.2. Політичний та адміністративний устрій

Ісламська Держава Афганістан (Афганістан) – уряд талібів назвав країну Ісламський Емірат Афганістан

Країна розташована на північ і захід від Пакистану, на схід від Ірану (табл. 3.23).

Площа усього – 652,230 тис. км².

Столиця: Кабул.

Адміністративний поділ: 34 губернії.

Очолює країну: Талібан.

Очолює уряд: Талібан.

Уряд: Талібан.

Законодавча влада: не діє з червня 1993 року.

Судова влада не діє з березня 1995 р., хоча по всій країні поширені місцеві шаріатські (ісламські) суди.

Рис. 3.26. Географічне розташування Афганістану
Джерело: [11]

Таблиця 3.23

Політичний та адміністративний устрій Південної Азії

Країна	Площа країни, км ²	Столиця (адміністративний центр)	Адміністративний поділ	Форма правління
Афганістан	652230	Кабул	34 губернії	Талібан
Бангладеш	148460	Дакка	8 провінцій	Парламентська республіка
Бутан	38394	Тхімпху	20 округів	Конституційна монархія
Індія	3287263	Нью-Делі	28 штатів, 8 союзних територій	Федеративна парламентська республіка
Іран	1648195	Тегеран	31 провінція	Теократична республіка
Мальдіви	298	Мале	21 адміністративний атол	Президентська республіка
Непал	147181	Катманду	7 провінцій	Федеративна парламентська республіка
Пакистан	796095	Ісламабад	4 провінції, 3 території, 1 столична територія	Федеративна парламентська республіка
Шрі-Ланка	65610	Коломбо	9 провінцій	Президентська республіка

*Джерело: [10]***Народна Республіка Бангладеш (Бангладеш)**

Країна розташована на березі Бенгальської затоки, між М'янмою та Індією.

Площа – 148,460 тис. км².

Столиця: Дакка.

Адміністративний поділ: 8 провінцій.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: кабінет формується прем'єр-міністром і призначається президентом; вибори: президент обирається Національним парламентом на 5 років; після виборів президент призначає

прем'єр-міністром лідера партії, яка здобула більшість місць у парламенті.

Законодавча влада: однопалатний Національний парламент (Jatiya Sangsad) (330 місць; 300 членів обираються загальним голосуванням за єдиним територіальним виборчим округом, 30 місць зарезервовані для жінок; термін повноважень парламенту – 5 років).

Судова влада: Верховний суд; голови суду та інші судді призначаються президентом.

Рис. 3.27. Географічне розташування Бангладеш

Джерело: [11]

Королівство Бутан (Бутан)

Країна розташована між Китаєм та Індією.

Площа: усього – 38,394 тис. км².

Столиця: Тхімпху.

Адміністративний поділ: 20 округів.

Очолює країну: король Джигме Кхесар Намгял ВАНГЧУК (із 6 листопада 2008 р.).

Очолює уряд: голова ради міністрів.

Уряд: рада міністрів (Lhengye Shun-gtsog), призначається монархом і затверджується Національною асамблеєю; члени ради служать 5 років; також існує Королівська консультативна рада (Lodoi Tsokde), члени якої призначаються монархом;

проте Національна асамблея отримала право зміщувати монарха за наявності більшості у дві третини голосів.

Законодавча влада: однопалатна Національна асамблея (Tshogdu) (150 місць; 105 обираються сільськими виборцями, 10 представляють релігійні установи та 35 призначаються монархом; термін повноважень асамблеї – 3 роки).

Судова влада: монарх виступає у ролі Верховного апеляційного судді; Високий суд, де судді призначаються монархом.

Рис. 3.28. Географічне розташування Бутану

Джерело: [11]

Республіка Індія (Індія)

Країна розташована на березі Аравійського моря та Бенгальської затоки, між М'янмою і Пакистаном.

Площа: усього – 3,287263 млн км².

Столиця: Нью-Делі.

Адміністративний поділ: 28 штатів та 8 союзних територій.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: члени Ради міністрів призначаються президентом за поданням прем'єр-міністра; вибори: президент обирається на 5 років колегією виборщиків, яка складається з членів обох палат парламенту, що обираються, із законодавчих зборів

штатів; віце-президент обирається на 5 років членами обох палат парламенту; прем'єр-міністр обирається парламентською більшістю за результатами виборів до законодавчого органу.

Законодавча влада: двопалатний Парламент (Sansad), що складається з Ради штатів (Rajya Sabha) (250 членів, 12 з яких призначаються президентом, а решта обираються виборними членами законодавчих зборів штатів і територій; термін повноважень – 6 років) та Народної асамблеї (Lok Sabha) (545 місць; 543 члени обираються загальним голосуванням, 2 призначаються президентом; термін повноважень палати – 5 років).

Судова влада: Верховний суд, судді призначаються президентом і залишаються на посаді до 65 років.

Рис. 3.29. Географічне розташування Індії

Джерело: [11]

Ісламська Республіка Іран (Іран)

Країна, що знаходиться на Південному Заході континенту.

Загальна площа країни – 1,648195 млн км².

Столиця: Тегеран.

Адміністративно поділяється на 31 провінцію.

Очолює країну: Верховний лідер Ірану (персид. дослівно верховний юрист Ірану).

Очолює уряд: президент.

Уряд: президент Ірану – голова уряду Ісламської Республіки Іран, однак він підпорядкований Верховному лідеру, який є головою держави. Президент обирається прямим таємним голосуванням абсолютною більшістю виборців терміном на 4 роки. Кандидатури на вибори президента мають бути затверджені Радою вартових.

Законодавча влада: Ісламська Консультативна рада Ірану, у якій 290 представників.

Судова влада: Рада вартових конституції (рада з нагляду за дотриманням конституції). Рада складається з 12 членів, що обираються на термін 6 років: 6 фахівців, яких призначає Верховний лідер; 6 юристів, фахівців у різних галузях права.

Рис. 3.30. Географічне розташування Ірану

Джерело: [11]

Республіка Мальдіви (Мальдіви)

Країна складається з групи атолів в Індійському океані, на південний захід від Індії.

Загальна площа – 298 км².

Столиця: Мале.

Адміністративний поділ: 21 атол.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: президент.

Уряд: президент обирається Меджлісом, обрана кандидатура має бути затверджена на загальнонаціональному референдумі; президент обирається на 5 років.

Законодавча влада: однопалатна Народна рада (Меджліс) (50 місць; 42 члени обираються загальним голосуванням, 8 призначаються президентом; термін повноважень – 5 років).

Судова влада: Верховний суд.

Рис. 3.31. Географічне розташування Мальдивів

Джерело: [11]

Федеративна Демократична Республіка Непал (Непал)

Країна знаходиться між Китаєм та Індією.

Загальна площа – 147,181 км².

Столиця: Катманду.

Адміністративний поділ: 7 провінцій.

Очолює країну: президент (останній король Г'ЯНЕНДРА Вір Біркам Шах – із 4 червня 2001 р. по 28 травня 2001 р.).

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: уряд Непалу.

Законодавча влада: Конституційна асамблея.

Судова влада: Верховний суд.

Рис. 3.32. Географічне розташування Непалу

Джерело: [11]

Ісламська Республіка Пакистан (Пакистан)

Країна розташована на узбережжі Аравійського моря, між Індією (на сході), Іраном та Афганістаном (на заході) і Китаєм (на півночі).

Загальна площа – 796,095 тис. км².

Столиця: Ісламабад.

Адміністративний поділ: 4 провінції, 3 території та 1 столичний округ.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: голова виконавчої влади.

Уряд: кабінет міністрів, який призначається главою виконавчої влади; вибори: президент обирається парламентом на 5 років; після виборів до парламенту лідера коаліції Національна асамблея зазвичай обирає прем'єр-міністром.

Законодавча влада: двопалатний парламент (Majlis-e-Shoora) складається із Сенату (87 членів, що обираються прямим голосуванням асамблеями провінцій на 6 років) та Національної асамблеї (217 членів, 10 місць відведено немусульманам; члени обираються на 5 років).

Судова влада: Верховний суд, судді призначаються президентом; Федеральний шариатський суд.

Рис. 3.33. Географічне розташування Пакистану

Джерело: [11]

Демократична Соціалістична Республіка Шрі-Ланка (Шрі-Ланка)

Шрі-Ланка – країна і острів у північній частині Індійського океану за 31 км від південно-східного узбережжя Індії.

Площа, яку займає країна, становить 65,610 тис. км².

Столиця: Шрі-Джаяварденепура-Котте (Коломбо – комерційна столиця).

Країна поділяється на 9 провінцій.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: уряд Шрі-Ланки – вищий орган виконавчої влади. Президент, обраний безпосередньо на 5 років, є главою держави та уряду. Вибори відбуваються за формою умовного голосування. Президент призначає й очолює кабінет міністрів та є відповідальним перед парламентом.

Законодавча влада: парламент має 225 членів, що обираються строком на 6 років (196 членів обираються у багатомісних округах; 29 – за системою пропорційного представництва).

Судова влада: Верховний суд, судді якого призначаються президентом за поданням Парламентської ради, інші – Комісією судової служби.

Рис. 3.34. Географічне розташування Шрі-Ланки
Джерело: [11]

3.4.3. Природні умови

Ісламська Держава Афганістан (Афганістан) – уряд талібів називав країну Ісламський Емірат Афганістан

Рельєф: переважно скелясті гори; на півночі та південному заході рівнини.

Найнижча точка: річка Аму-Дар'я – 258 м; найвища точка: гора Ношак – 7492 м (табл. 3.24).

Клімат посушливий і напівпосушливий. Зима холодна, а літо спекотне.

Таблиця 3.24

Природні умови Південної Азії

Країна	Найвища і найнижча точка, м	Найвища і найнижча температура, °C	Найбільша кількість опадів, мм/рік	Найдовша річка, км	Найглибше озеро, м
Афганістан	г. Ношак – 7492, р. Аму-Дар'я – 258	41 Мазарі-Шаріфі (-5)	800	Гільменд – 1150	Банд-е Гайбат – 80

Закінчення табл. 3.24

Країна	Найвища і найнижча точка, м	Найвища і найнижча температура, °С	Найбільша кількість опадів, мм/рік	Найдовша річка, км	Найглибше озеро, м
Бангладеш	г. Кеокрадонг – 1230, Індійський океан – 0	42,2 Дакка, 6,1 Дакка	3000	Брахмапутра – 2896	Каптай
Бутан	г. Гангкхар Пуенсум – 7570, Манас – 97	40 (-21) Тхімпху	7800	Манас – 400	Хокоцо
Індія	Канченджанга – 8586, Індійський океан – 0	50,6 Раджастан, (-13) Лех	11777 – Черапунджі	Ганг – 2510	Лонар – 170
Іран	г. Демавенда – 5671, Каспійське море – (-28)	71 пустеля Деште-Луг (найвища на землі), (-28) Тебрізі	100	Карун – 720	Каспійське море – 1025
Мальдіви	острів Віллінгі – 5, Індійський океан – 0	31 Мале, 25 Мале	2500	Немає жодної річки	–
Непал	г. Еверест – 8850 (найвища на землі), Канчан Калан – 70	37,2 Катманду, (-2,8) Катманду	1500	Карналі – 950	Рара – 160
Пакистан	г. К2 або Чогорі – 8611, Аравійське море – 0	54 (-4) Ісламабад	2030 – Кашмір	Інд – 3180	Манчхар
Шрі-Ланка	г. Підурута-лагала – 2524, Індійський океан – 0	38 14 Нувара-Елія	5100	Махавелі – 335	Нантхі-Кадал

Джерело: [11]

Народна Республіка Бангладеш (Бангладеш)

Рельєф: переважно плоскі алювіальні рівнини; на південному сході пагорби.

Найнижча точка: Індійський океан – 0 м; найвища точка: гора Кеокрадонг – 1230 м.

Клімат тропічний: прохолодна суха зима (з жовтня до березня); спекотне вологе літо (з березня до червня); прохолодний дощовий сезон мусонів (з червня до жовтня).

Королівство Бутан (Бутан)

Рельєф: переважно гори, також невеликі родючі долини та савани.

Найнижча точка: річка Манас – 97 м; найвища точка: гора Гангкхар Пуенсум – 7553 м.

Клімат різноманітний: на південних рівнинах тропічний; у долинах центральної частини країни прохолодна зима та спекотне літо; у Гімалаях сувора зима і прохолодне літо.

Республіка Індія (Індія)

Рельєф: підвищена рівнина (плато Декан) на півдні, що переходить у горбисту рівнину, яка тягнеться уздовж Гангу; на заході – пустелі, на півночі – Гімалаї.

Найнижча точка: Індійський океан – 0 м; найвища точка: гора Канченджанга – 8586 м.

Клімат змінюється від тропічного мусонного на півдні до помірного на півночі.

Ісламська Республіка Іран (Іран)

Рельєф: понад 80 % території держави займають гори і високі нагір'я. У центрі країни розташоване Іранське нагір'я, по його периферії – Іранські гори, до яких примикає вузька смуга Південно-Каспійської низовини.

Найнижча точка: рівень вод Каспійського моря – (-28) м; найвища точка: гора Демавенда – 5671 м.

Клімат: північ Ірану лежить у субтропічному кліматичному поясі, південь – у тропічному. Влітку на півночі переважають тропічні повітряні маси зі спекотною посушливою

погодою. На заході більш вологий і м'який середземноморський підтип субтропічного клімату. На півдні та узбережжі увесь рік панують тропічні повітряні маси.

Республіка Мальдіви (Мальдіви)

Рельєф рівнинний; білі піщані пляжі.

Найнижча точка: Індійський океан – 0 м; найвища точка: острів Віллінгі – 5 м.

Клімат тропічний; жаркий, вологий; сухі північно-східні мусони з листопада до березня; дощові південно-західні мусони з червня до серпня.

Федеративна Демократична Республіка Непал (Непал)

Рельєф: плоска долина річки Ганг на півдні, горбистий центральний район, Гімалаї на півночі.

Найнижча точка: Канчан-Калан – 70 м; найвища точка: гора Еверест (Джомолунгма) – 8850 м.

Клімат змінюється від прохолодного літа та суворої зими на півночі до субтропічного літа і м'якої зими на півдні.

Ісламська Республіка Пакистан (Пакистан)

Рельєф: долина Інду на сході; гори на півночі та північному сході; плато Белуджистан на заході.

Найнижча точка: Індійський океан – 0 м; найвища точка: гора Чогорі (Годвін-Остін) – 8611 м.

Клімат переважно посушливий пустельний: помірний на північному заході; високогірний на півночі.

Демократична Соціалістична Республіка Шрі-Ланка (Шрі-Ланка)

Рівнина на півночі і по узбережжю, гори на півдні й у центральній частині. У рельєфі острова виражена серія різновисотних ступенів – від прибережних низовин до Центрального гірського масиву, розташованого на півдні центральної частини острова.

Найвища точка: гора Підуруталагала – 2524 м; найнижча: Індійський океан – 0 м.

Клімат: територія країни лежить у субекваторіальному поясі, а південь – у екваторіальному. Середні місячні температури повітря на низовинах високі і мало розрізняються протягом року. Узимку вони трохи нижчі.

3.4.4. Природні ресурси

Ісламська Держава Афганістан (Афганістан) – уряд талібів називав країну Ісламський Емірат Афганістан

Мінерально-сировинні ресурси: природний газ, нафта, кам'яне вугілля, мідь, хроміт, тальк, барити, сірка, свинець, цинк, залізна руда, сіль, дорогоцінне та напівдорогоцінне каміння (табл. 3.25).

Таблиця 3.25

Природні ресурси Південної Азії

Країна	Площа суші, км ² . Площа води, км ²	Лісистість, %. Розораність, %	Запаси паливних ресурсів	Запаси інших мінеральних ресурсів
Афганістан	652230 0	1,8 11,8	Кам'яне вугілля – 2,096 млн метричних т, нафта, природний газ – 80,193 млн м ³	Мідь, хроміт, тальк, барит, сірка, свинець, цинк, залізна руда, сіль, дорогоцінне каміння
Бангладеш	130170 18290	11,1 59	Кам'яне вугілля – 1,016 метричних т, нафта – 13500 барелів за добу, природний газ – 28,629927 млрд м ³	–
Бутан	383940	85,5 2,6	Кам'яне вугілля – 174000 метричних т	Гіпс, карбонат кальцію

Закінчення табл. 3.25

Країна	Площа суші, км ² . Площа води, км ²	Лісис-тість, %. Розора-ність, %	Запаси паливних ресурсів	Запаси інших мінеральних ресурсів
Індія	2973193 314070	23,1 52,8	Кам'яне вугілля – 743,214 млн метричних т, нафта – 771400 барелів за добу, природний газ – 27,734833 млрд м ³	Сурма, залізна руда, свинець, марганець, слюда, боксити, титан, хроміт, діаманти, вапняк
Іран	1531595 116600	6,8 10,8	Кам'яне вугілля – 2,783 млн метричних т, нафта – 3450300 барелів за добу, природний газ – 237,561415 млрд м ³	Хром, мідь, залізна руда, свинець, марганець, цинк, сірка
Мальдіви	298 0	3 10	–	–
Непал	143351 3830	25,4 15,1	Буре вугілля – 28000 метричних т	Кварц, мідь, кобальт, залізна руда
Пакистан	770875 25220	2.1 27,6	Кам'яне вугілля – 4,855 млн метричних т, нафта – 100700 барелів за добу, природний газ – 38,05625 млрд м ³	Залізна руда, мідь, сіль, вапняк
Шрі-Ланка	64630 980	29,4 20,7	–	Вапняк, графіт, дорогоцінне каміння, фосфати

Джерело: [10]

Народна Республіка Бангладеш (Бангладеш)

Мінерально-сировинні ресурси: кам'яне вугілля, нафта, природний газ.

Королівство Бутан (Бутан)

Мінерально-сировинні ресурси: кам'яне вугілля, гіпс, карбід кальцію (карборунд).

Республіка Індія (Індія)

Мінерально-сировинні ресурси: кам'яне вугілля (четверте місце у світі за запасами), залізна руда, марганець, слюда, боксити, титанова руда, хроміти, природний газ, алмази, нафта, вапняк.

Ісламська Республіка Іран (Іран)

Мінерально-сировинні ресурси: нафта, природний газ, кам'яне вугілля, хром, мідь, залізна руда, свинець, марганець, цинк, сірка.

Республіка Мальдіви (Мальдіви)

Мінерально-сировинні ресурси відсутні.

Федеративна Демократична Республіка Непал (Непал)

Мінерально-сировинні ресурси: буре вугілля, кварц, мідь, кобальт, залізна руда.

Ісламська Республіка Пакистан (Пакистан)

Мінерально-сировинні ресурси: природний газ, обмежені запаси нафти, кам'яне вугілля низької якості, залізна руда, мідь, сіль, вапняк.

Демократична Соціалістична Республіка Шрі-Ланка (Шрі-Ланка)

Мінерально-сировинні ресурси: вапняк, графіт, кварцити, мармур, мінерали, фосфати, глини.

3.4.5. Населення

Ісламська Держава Афганістан (Афганістан) – уряд талібів називав країну Ісламський Емірат Афганістан

Чисельність населення: 38,346720 млн осіб (табл. 3.26).

Етнічні групи: пуштуни 38 %, таджики 25 %, узбеки, хазарейці, національні меншини (аймаки, туркмени, белуджі та інші).

Віруючі: суніти 84 %, шиїти 15 %, інші.

Мови: пушту 35 %, афганський варіант фарсі (дарі) 50 %, тюркські мови, тридцять другорядних мов (в основному белуджська та пашаї), більшість населення двомовне.

Таблиця 3.26

Населення Південної Азії

Країна	Населення, млн осіб	Густота населення, осіб/км ²	При- родний приріст, %	Частка міського населення, %	Загальна тривалість життя, роки
Афганістан	38,346720	58,79	2,3	26,9	52,65
Бангладеш	165,650475	1115,79	0,93	40,5	74,7
Бутан	0,867775	22,60	0,97	44,4	72,31
Індія	1389637446	422,37	0,67	36,4	67,22
Іран	86,758304	52,63	0,98	77,3	77,25
Мальдіви	0,390164	1309,27	-0,14	42	76,94
Непал	30,666598	208,35	0,78	21,9	72,4
Пакистан	242,923845	305,14	1,95	38	69,67
Шрі-Ланка	23,187516	353,41	0,61	19,2	78

Джерело: [10]

Народна Республіка Бангладеш (Бангладеш)

Чисельність населення: 165,650475 млн осіб.

Етнічні групи: бенгальці 98 %, племінні групи, небенгальські мусульмани.

Віруючі: мусульмани 83 %, індуїсти 16 %, інші.

Мови: бенгальська (офіційна), англійська.

Федеративна Демократична Республіка Непал (Непал)

Чисельність населення: 867,775 тис. осіб.

Етнічні групи: хотія 50 %, етнічні непальці 35 %.

Віруючі: буддисти ламаїстського штибу 75 %, індуїсти 25 %.

Мови: дзонг-ке (офіційна), бхотія говорять на різних діалектах Тибету, непальці – на різних непальських діалектах.

Республіка Індія (Індія)

Чисельність населення: 1,389637446 млрд осіб.

Етнічні групи: індо-арії 72 %, дравідійці 25 %, монголоїди та інші 3 %.

Віруючі: індуїсти 81,3 %, мусульмани 12 %, християни 2,3 %, сикхи 1,9 %, інші, зокрема, буддисти, джайни, парси.

Мови: англійська, хінді (державна) – 30 % населення, інші офіційні мови: бенгальська, телугу, маратхська, тамільська, урду, гуджаратська, малайяламська, каннада, оріссська, пенджабська, асамська, кашмірська, синдська, санскрит, хіндустані тощо.

Ісламська Республіка Іран (Іран)

Чисельність населення країни – 86,758304 млн осіб.

Головні етноси країни: перси, азербайджанці, курди, араби, луристанці, белуджі, туркмени тощо.

Головні релігії: іслам (державна) – 99,4 % (шиїти становлять 90–95 % віруючих, суніти – 5–10 %).

Офіційна мова: перська (фарсі), а також азербайджанська, турецька, курдська, гілянська, мазандеранська тощо.

Республіка Мальдіви (Мальдіви)

Чисельність населення – 390,164 млн осіб.

Етнічні групи: південно-індійські народності, сингали, араби.

Віруючі: мусульмани-суніти.

Мови: мальдівська (дивехи – діалект сингальської, писемність арабського походження), англійською мовою говорить більшість урядовців.

Федеративна Демократична Республіка Непал (Непал)

Чисельність населення: 30,666598 млн осіб.

Етнічні групи: невари, індійці, тибетці, гурунги, магари, таманги, народи групи бхотія.

Релігії: індуїсти 86,2 %, буддисти, мусульмани.

Мови: непальська (офіційна, 90 % населення), 12 інших мов і приблизно 30 діалектів.

Ісламська Республіка Пакистан (Пакистан)

Чисельність населення: 242,923845 млн осіб.

Етнічні групи: пенджабці, синдхи, пуштуни, белуджі, мухаджири (вихідці з Індії та їхні нащадки).

Віруючі: мусульмани 97 % (суніти 77 %, шиїти 20 %), християни, індуїсти та інші.

Мови: пенджабська 48 %, синдхі, сіраїкі (варіант пенджабського), пушту, урду (офіційна), белуджійська, хіндко, брагуї, англійська (офіційна та розмовна мова пакистанської еліти і більшості урядовців), бурушаски.

Демократична Соціалістична Республіка Шрі-Ланка (Шрі-Ланка)

Чисельність населення країни – 23,187516 млн осіб.

В етнічному плані більшість мешканців країни – сингали (75 %), а також ланкійські таміли (16 %), араби, малайці, бюргери (нащадки змішаних шлюбів ланкійців із вихідцями з Європи), ведди (найдавніша, корінна етнічна група острова).

За релігійною ознакою населення Шрі-Ланки поділяється: 69 % буддистів, 15 % індуїстів (тамілів), 8 % мусульман і 8 % християн.

Мови: сингальська, тамільська, англійська.

3.4.6. Економіка

Ісламська Держава Афганістан (Афганістан) – уряд талібів назвав країну Ісламський Емірат Афганістан

Сфери промисловості: дрібномасштабне виробництво текстилю, миловаріння, виробництво меблів, взуття, добрив, цементу; ручне виготовлення килимів; видобуток газу, нафти, кам'яного вугілля, міді (табл. 3.27).

Продукція сільського господарства: опіумний мак, пшениця, фрукти, горіхи; шерсть, баранина, каракуль.

Таблиця 3.27

Економіка Південної Азії

Країна	Частка сільсько-господарського виробництва, %	Сільськогосподарська продукція	Частка промислового виробництва, %	Промислова продукція
Афганістан	23	Каракуль, пшениця, фрукти, горіхи, шерсть, баранина, опіумний мак	21,1	Текстиль, мило, меблі, добрива, одяг, продукти харчування, напої, корисні копалини
Бангладеш	14,2	Рис, чай, джут, свійська птиця, тютюн, боби, фрукти, прянощі, цукрова тростина	29,3	Джут, бавовна, одяг, папір, шкіра, добрива, нафтопродукти, цемент, тютюн, бавовна
Бутан	16,2	Молоко, рис, кукурудза, картопля, апельсини, горіхи, спеції, яйця	41,8	Цемент, карбід кальцію, вироби з дерева, напої
Індія	15,4	Пшениця, цукрова тростина, молоко, бавовна, джут, чай, ячмінь, худоба, вівці, кози, свійські птахи, риба	23	Тканина, хімікати, сталь, продукти харчування, транспортне обладнання, нафта, програмне забезпечення
Іран	9,6	Зернові, бобові, олійні, бавовна, буряки, цукрова тростина, тютюн, чай, виноград, горіхи	35,3	Нафта, природний газ, чорна і кольорова металургія, хімікати, металообробка, машинобудування

Закінчення табл. 3.27

Країна	Частка сільсько-господарського виробництва, %	Сільськогосподарська продукція	Частка промислового виробництва, %	Промислова продукція
Мальдіви	3	Кокосові горіхи, кукурудза, солодка картопля, риба	16	Кораблебудування, одяг, кокосові горіхи, кустарне виробництво
Непал	27	Рис, овочі, цукрова тростина, картопля, кукурудза, пшениця, молоко, фрукти, манго	13,5	Килими, текстиль, олія, сигарети, будівельні матеріали, тютюн
Пакистан	24,4	Цукрова тростина, молоко, пшениця, рис, кукурудза, картопля, бавовна, фрукти, манго, яйця	19,1	Текстиль, одяг, харчові продукти, будівельні інструменти, папір, добрива
Шрі-Ланка	7,8	Чай, арахіс, рис, кокоси, тютюн, кориця, кунжут, гірчиця	30,5	Продукти харчування, одяг, нафтопереробка. текстиль, цемент, будівельні матеріали

Джерело: [10]

Сфери послуг: основними є торговельні та соціальні послуги.

Народна Республіка Бангладеш (Бангладеш)

Сфери промисловості: виробництво бавовняних тканин, виробів із джуту, виробництво одягу, чаю, газетного паперу, цементу, хімічних добрив, світлотехніки, цукру.

Продукція сільського господарства: рис, джут, чай, пшениця, цукрова тростина, картопля; яловичина, молоко, свійські птахи, тютюн, боби, насіння олійних культур, прянощі, фрукти.

Сфери послуг: основними є торговельні і транспортні послуги.

Федеративна Демократична Республіка Непал (Непал)

Сфери промисловості: виробництво цементу, виробів із деревини, переробка фруктів, виробництво алкогольних напоїв, карбиду кальцію (карборунду).

Продукція сільського господарства: рис, кукурудза, коренеплоди, цитрусові, продовольчі, хліб; молочні продукти, яйця.

Сфери послуг: основними є торговельні та соціальні послуги.

Республіка Індія (Індія)

Сфери промисловості: виробництво тканин, хімікатів, харчова промисловість, сталеливарна промисловість, виробництво транспортного обладнання, цементу, гірничодобувна промисловість, видобуток нафти, випуск машин, програмне забезпечення.

Продукція сільського господарства: рис, пшениця, насіння олійних культур, бавовна, джут, чай, цукрова тростина, картопля; худоба: буйволи, вівці, кози, свійські птахи; риба.

Сфери послуг: основними є торговельні, транспортні, фінансові, телекомунікаційні, медичні й туристичні послуги.

Ісламська Республіка Іран (Іран)

Сфери промисловості: нафто- та газовидобувна промисловість, будівельна, харчова, чорна і кольорова металургія, хімічна промисловість, машинобудування, металообробка.

Основні сільськогосподарські культури: зернові, бобові та олійні. З технічних: бавовна, цукрові буряки, цукрова

тростина, тютюн, чай. Також вирощують плодові, виноград і горіхи.

Сфери послуг: основними є торговельні, готельні, туристичні, транспортні та фінансові послуги.

Республіка Мальдіви (Мальдіви)

Сфери промисловості: переробка риби, туризм, будівництво малих суден, переробка кокосових горіхів, виробництво одягу, плетіння циновок, мотузок, кустарне виробництво.

Продукція сільського господарства: кокосові горіхи, кукурудза, солодка картопля; риба.

Сфери послуг: домінують транспортні й туристичні послуги.

Федеративна Демократична Республіка Непал (Непал)

Сфери промисловості: туризм, виробництво килимів і текстилю; невеликі підприємства з переробки рису, джуту, цукру та насіння соняшника; тютюнова промисловість; виробництво цементу й цегли.

Продукція сільського господарства: рис, кукурудза, пшениця, цукрова тростина, коренеплоди; молоко, м'ясо буйвола.

Сфери послуг: основними є туристичні та торговельні послуги.

Ісламська Республіка Пакистан (Пакистан)

Сфери промисловості: текстиль, харчова промисловість, виробництво напоїв, виробництво будматеріалів, виробництво одягу, паперова промисловість, промисел креветок.

Продукція сільського господарства: бавовна, пшениця, рис, цукрова тростина, фрукти, овочі; молоко, яловичина, баранина, яйця.

Сфери послуг: основними є торговельні і транспортні послуги.

Демократична Соціалістична Республіка Шрі-Ланка (Шрі-Ланка)

Сфери промисловості: виробництво одягу, харчова й текстильна промисловість, будівельна промисловість, нафтопереробна промисловість, судноремонтна, туризм.

Сільгосппродукція: чай, кокоси, тютюн, рис, кориця, арахіс, кунжут, соняшник та гірчиця.

Сфери послуг: основними є туристичні, торговельні й соціальні послуги.

3.4.7. Транспорт

Ісламська Держава Афганістан (Афганістан) – уряд талібів назвав країну Ісламський Емірат Афганістан

Залізниці мають довжину 24,6 км, а довжина автодоріг з твердим покриттям – 2,793 тис. км (табл. 3.28).

Довжина газопроводів – 466 км.

Порти та гавані: Хайратон, Шерхан (Кизалкала).

Аеропорти – 29.

Таблиця 3.28

Транспорт Південної Азії

Країна	Загальна довжина доріг, км	Довжина трубопроводів, км	Кількість аеропортів, од.	Довжина залізниць, км
Афганістан	34903	466 – газопроводів	29	24,6
Бангладеш	36910	2950 – газопроводів	16	2460
Бутан	12205	–	3	–
Індія	6371847	20933 – газопроводів, 25148 – нафтопроводів, 20 – водопроводів	346	65554
Іран	223485	22344 – газопроводів, 16562 – нафтопроводів	319	8483
Мальдіви	93	–	9	–
Непал	27990	–	47	59
Пакистан	264175	190461 – газопроводів, 4813 – нафтопроводів	151	11881
Шрі-Ланка	114093	7 – нафтопроводів	18	1562

Джерело: [10]

Народна Республіка Бангладеш (Бангладеш)

Залізниці мають довжину 2,460 тис. км, а довжина автодоріг з покриттям – 19,112 тис. км.

Газопроводи – 2,950 тис. км.

Порти й гавані: Дакка, Монгла-Порт, Нарайян-Гандж, Читтагонг.

Торговий флот країни – 35 суден.

Аеропорти – 16.

Федеративна Демократична Республіка Непал (Непал)

Довжина автодоріг з покриттям – 1994 км.

Залізниць і трубопроводів у країні немає.

Аеропорти – 3.

Республіка Індія (Індія)

Довжина залізниць – 65,554 тис. км, а автодоріг з покриттям – 1,517077 млн км.

Довжина нафтопроводів – 25,148 тис. км; газопроводів – 20,933 тис. км.

Порти та гавані: Вішакхапатнам, Джавахарлал-Неру, Калькутта, Кандла, Кочин, Мумбаї (Бомбей), Шеннаї (Мадрас).

Торговий флот включає 315 суден.

Аеропорти – 346.

Ісламська Республіка Іран (Іран)

Загальна довжина залізничних колій країни становить 8,483 тис. км. Загальна довжина автошляхів із твердим покриттям – 160,366 тис. км.

Загальна довжина газопроводів – 22,344 тис. км, а нафтопроводів – 16,562 тис. км.

Порти: Бендер-Асалуе, Бендер-Аббас, Бендер-Емам.

Морський торговий флот країни – 76 морських суден.

У країні діє 319 аеропортів.

Республіка Мальдіви (Мальдіви)

Довжина автошляхів – 93 км.

Порти та гавані: Ган, Мале.

Торговий флот: усього 18 суден.
Аеропорти – 9.

Федеративна Демократична Республіка Непал (Непал)
Залізниці мають протяжність 59 км, а довжина автодоріг з покриттям – 4,073 тис. км.
Трубопроводів та портів у країні немає.
Аеропорти – 47.

Ісламська Республіка Пакистан (Пакистан)
Залізниці мають загальну протяжність 11,881 тис. км.
Автодороги з покриттям – 141,252 тис. км.
Довжина нафтопроводів 190,461 тис. км, а газопроводів – 4,044 тис. км.
Порти й гавані: Карачі, порт Мухаммед-бен-Касім.
Торговий флот складається із 17 суден.
Аеропорти – 151.

Демократична Соціалістична Республіка Шрі-Ланка (Шрі-Ланка)
Загальна довжина залізничних колій країни – 1,562 тис. км.
Загальна довжина автошляхів з твердим покриттям – 16,977 тис. км.
Головний морський порт: Коломбо.
Морський торговий флот країни складається з 21 морського судна.
У країні діє 18 аеропортів.

3.4.8. Зовнішня торгівля

Ісламська Держава Афганістан (Афганістан) – уряд талібів називав країну Ісламський Емірат Афганістан

Статті експорту: опіум, фрукти й горіхи, килими ручної роботи, шерсть, бавовна, шкіра та шкури, дорогоцінне і напів-дорогоцінне каміння (табл. 3.29).

Партнери з експорту: країни СНД, Пакистан, Іран, Німеччина, Індія, Великобританія, Бельгія, Люксембург, Чехія.

Статті імпорту: засоби виробництва, продовольчі товари та нафтопродукти; більшість споживчих товарів.

Партнери з імпорту: країни СНД, Пакистан, Іран, Японія, Сінгапур, Індія, Південна Корея, Німеччина.

Таблиця 3.29

Зовнішня торгівля Південної Азії

Країна	Обсяг експорту продукції, млн дол.	Обсяг імпорту продукції, млн дол.	Експортовані товари	Імпортовані товари
Афганістан	1476	6983	Золото, виноград, фрукти, горіхи, бавовна, килими	Борошно, радіоапаратура, очищена нафта, тютюн, синтетичні тканини
Бангладеш	49386	85303	Одяг, трикотаж, взуття	Очищена нафта, бавовна, природний газ, пшениця
Бутан	741	1027	Сплав заліза, доломіт, рафіноване залізо, цемент	Очищена нафта, залізо. Вантажівки, автомобілі, вугілля
Індія	643080	717119	Очищена нафта, діаманти, ліки, ювелірні вироби, автомобілі	Сира нафта, золото, вугілля, природний газ
Іран	101400	76390	Сира нафта, полімери, промислові спирти, залізо	Рис, кукурудза, радіоапаратура, соя, яловичина
Мальдіви	3950	3501	Природний газ, залізо, ювелірні вироби, насоси	Очищена нафта, фрукти, радіоапаратура, пиломатеріали

Закінчення табл. 3.29

Країна	Обсяг експорту продукції, млн дол.	Обсяг імпорту продукції, млн дол.	Експортовані товари	Імпортовані товари
Непал	2520	16993	Пальмова олія, одяг, килими, соя	Очищена нафта, залізо, радіо-обладнання, природний газ, рис
Пакистан	35566	76392	Текстиль, одяг, рис, хірургічні інструменти	Очищена нафта, сира нафта, природний газ, пальмова олія
Шрі-Ланка	13083	18271	Одяг, чай, гумові вироби, дорогоцінне каміння, кориця	Очищена нафта, текстиль, золото, авто-мобілі, радіо-обладнання

Джерело: [10]

Народна Республіка Бангладеш (Бангладеш)

Статті експорту: предмети одягу, джут та вироби з джуту, шкіра, заморожена риба і морепродукти.

Партнери з експорту: США (31,2 %), Німеччина, Великобританія, Франція, Італія.

Статті імпорту: механізми й обладнання, хімікати, залізо та сталь, тканини, бавовна-сирець, продовольчі товари, сира нафта і нафтопродукти, цемент.

Партнери з імпорту: Індія, Сінгапур, Японія, КНР, США.

Федеративна Демократична Республіка Непал (Непал)

Статті експорту: кардамон, гіпс, деревина, ремісничі вироби, цемент, фрукти, електроенергія (в Індію), дорогоцінне каміння, прянощі.

Партнери з експорту: Індія (94 %), Бангладеш.

Статті імпорту: паливо й мастильні матеріали, зерно, машини та запчастини, транспортні засоби, тканини, рис.

Партнери з імпорту: Індія (77 %), Японія, Великобританія, Німеччина, США.

Республіка Індія (Індія)

Статті експорту: текстильні товари, дорогоцінне каміння та ювелірні вироби, технологічні товари, хімікати, вироби зі шкіри.

Партнери з експорту: США (22 %), Великобританія, Німеччина, Гонконг, Японія, ОАЕ.

Статті імпорту: сира нафта і нафтопродукти, механізми, дорогоцінне каміння, добрива, хімікати.

Партнери з імпорту: США, Бенілюкс, Великобританія, Саудівська Аравія, Японія, Німеччина.

Ісламська Республіка Іран (Іран)

Експортні товари: нафта (80 %), хімікати, продукти, фрукти, горіхи, килими, цемент, руда.

Партнери з експорту: КНР, Індія, Туреччина, Японія.

Імпортні товари: промислові товари, продукти харчування, товари народного споживання, технічні послуги.

Партнери з імпорту: ОАЕ, КНР, Південна Корея, Туреччина.

Республіка Мальдіви (Мальдіви)

Статті експорту: риба, одяг.

Партнери з експорту: США, Великобританія, Шрі-Ланка, Японія.

Статті імпорту: споживчі товари, будматеріали та будівельне обладнання; нафтопродукти.

Партнери з імпорту: Сінгапур, Індія, Шрі-Ланка, Японія, Канада.

Федеративна Демократична Республіка Непал (Непал)

Статті експорту: килими, одяг, шкіряні вироби, джутові вироби, зерно.

Партнери з експорту: Індія, США, Німеччина.

Статті імпорту: золото, техніка й обладнання, нафтопродукти, добрива.

Партнери з імпорту: Індія (31 %), КНР та Гонконг, Сінгапур.

Ісламська Республіка Пакистан (Пакистан)

Статті експорту: бавовна, тканини і пряжа, рис, інші сільськогосподарські продукти.

Партнери з експорту: США (24 %), Гонконг, Великобританія, Німеччина, ОАЕ.

Статті імпорту: техніка, нафта, нафтопродукти, хімікати, транспортне обладнання, олії, зернові культури, бобові культури, борошно.

Партнери з імпорту: Саудівська Аравія, ОАЕ, США, Японія, Малайзія.

Демократична Соціалістична Республіка Шрі-Ланка (Шрі-Ланка)

Експортні товари: текстиль, одяг, чай, спеції, гума, дорожнє каміння, кокоси, риба.

Країни-покупці: США, Великобританія, Індія, Німеччина, Італія.

Імпортні товари: нафта, текстиль, машини і транспортне обладнання, будівельні матеріали, мінеральні продукти, продукти харчування.

Країни-продавці: Індія, КНР, ОАЕ, Сінгапур, Японія.

3.5. Східна Азія

У Східній Азії виділяють наступні групи країн: 5 країн-держав: Китайська Народна Республіка (Китай або КНР), Корейська Народно-Демократична Республіка (Північна Корея), Республіка Корея (Південна Корея), Монголія, Японія, а також 3 країни-території: Особливий адміністративний район Гонконг (Гонконг), Особливий адміністративний район Макао (Макао або Аоминь), Республіка Китай, Китайська Республіка, Китайський Тайбей (Тайвань). Всього у Східній Азії 8 країн.

3.5.1. Історія розвитку країни

Китайська Народна Республіка (Китай або КНР)

Перші династії китайських правителів Шан (Інь) правили із XVI по XI ст. до н.е. Після них – правителі династії Чжоу і Чжаньго – з XI ст. до II ст. до н.е. [24]. З 221 по 207 рік до н.е. правила династія Цінь, а з 206 року до н.е. по 220 рік н.е. – династія Хань. У 220–265 роках на території Китаю існували царства: Шу, Вей, У. В 605 році до н.е. зароджується даосизм та конфуціанство. У період з 217 по 589 роки Китай поділили на Північний та Південний. У Північному було 16 держав, а у Південному панувало 6 династій. У 420–588 роках Китаєм правила тюркська династія Вей (держава То-ба). У 580–604 роках – династія Суй, а з 618 по 907 рік – династія Тан. Відновила династію китайських правителів династія Сун, яка правила з 960 по 1127 рік. Чжурчжені завойовують Північний Китай і створюють державу Цзінь. На півдні править династія Сун – із 1127 по 1279 рік. У цей період Чжу Сі створює нову китайську мову.

До 1223 року татаро-монголи захопили усі землі на північ від Хуанхе, утворивши династію Юань (1271–1368 рр.), а почала вона розвалюватися після смерті Хубілая у 1297 році. Після цього запанувала династія Мін (1368–1644 рр.) етнічних китайців (хань). Після них – Манжури, які заснували династію Цін (1636–1912 рр.). У результаті опіумної війни 1839–1842 років Шанхай, Нанкін та Гонконг окупували британці. У 1848–1864 роках відбулося повстання тайпінів, а у 1856–1869 роках – Друга опіумна війна. У результаті війни Китаю з Японією (1894–1895 рр.) було втрачено Корею, Тайвань і Пескадорські острови. 1911 року революціонери у Нанкіні створили свій уряд, і Сунь Ятсен став першим президентом 1 січня 1912 року.

Утім, лише генерал Юань Шикай змусив маньжурів зректися престолу і проголосив Китай конституційною республікою. Після смерті Юаня у 1916 році Японія захопила провінцію Шаньдун. 30 квітня керівники Версальської мирної конференції відмовили Китаю у поверненні захоплених територій.

У липні 1921 року була утворена китайська комуністична партія, яку у 1935 році очолив Мао Цзедун. У 1925 році помер Сунь Ятсен і національний уряд очолив Чан Кайші.

1 жовтня 1939 року Мао Цзедун проголосив утворення Китайської Народної Республіки. У січні 1949 року китайські комуністи захопили північні землі й Пекін. Війська Чан Кайші втекли на Тайвань і його партія Гоміньдан потерпіла поразку.

Корейська Народно-Демократична Республіка (Північна Корея)

Перші поселення у Кореї відносяться до часів раннього палеоліту. Перша держава була створена на півночі у 2333 році до н.е. під назвою Кочосон (Чосон) [24]. У 108 році до н.е. країну захопили китайці. На півночі у I ст. н.е. утворилися держави: Сілла, Пекче, Когурьо. У свою чергу, у 676 році н.е. утворилася держава Сілла, яка 935 року н.е. перетворилася у державу Корьо. На півночі у 926 році н.е. панувала держава Пархе. Цю державу знищили кидани. Держава киданів проіснувала до 1125 року. У 947 році вона мала назву Велика Ляо, у 983 році вона називалася Великою державою киданів а у 1066 році – знову Великою Ляо. У свою чергу, цю державу знищили чжурчжени. Держава Корьо об'єднала півострів та існувала з 935 до 1392 року, тобто до панування династії Чосон.

З 1256 року Корьо змушена була платити данину татаро-монголам. У 1368 році Корьо визнала васальну залежність від китайської династії Мін. У 1394 році стала правити нова династія Чосон, а офіційною релігією стало конфуціанство. У XIV ст. був створений корейський алфавіт хангиль. У 1592 і 1598 роках Корея зазнала японських вторгнень. У 1627 і 1636 роках династія Чосон була підпорядкована династії Цін. Після революційного руху проти короля Кореї (1893–1894 рр.) у 1894–1895 роках відбулася китайсько-японська війна. Як результат – Корея стала підпорядковуватися Японії. Після російсько-японської війни (1904–1905 рр.) Японія встановила протекторат над Кореєю, а у 1910 році анексувала її. Країна до 1945 року перебувала під окупацією Японії.

Корейська війна, яка закріпила поділ країни, відбувалася у 1950–1953 роках. Корею поділили на Північну та Південну по 38 паралелі учасники антигітлерівської коаліції. 9 вересня 1948 року була проголошена Корейська Народно-Демократична Республіка (КНДР).

Республіка Корея (Південна Корея)

Перші поселення у Кореї відносяться до часів раннього палеоліту. На півдні у IV ст. до н.е. утворилася держава Чін. Після цього з'явилися: Махан, Чінхан, Пьонхан, які утворили конфедерацію Самхан. Держава Корьо об'єднала півострів та існувала з 935 до 1392 року н.е. – до панування династії Чосон [24]. З 1256 року Корьо змушена була платити данину татаро-монголам. У 1368 році Корьо визнала васальну залежність від китайської династії Мін.

1394 року стала правити нова династія Чосон, а офіційною релігією стало конфуціанство. У XIV ст. був створений корейський алфавіт хангиль. 1592 і 1598 років Корея зазнала японських вторгнень. У 1627 і 1636 роках династія Чосон була підпорядкована династії Цін. Після революційного руху проти короля Кореї (1893–1894 рр.) у 1894–1895 роках відбулася китайсько-японська війна. Як результат – Корея стала підпорядковуватися Японії. Після російсько-японської війни 1904–1905 років Японія встановила протекторат над Кореєю, а у 1910 році анексувала її. До 1945 року країна перебувала під окупацією Японії.

Корею поділили на Північну та Південну по 38 паралелі учасники антигітлерівської коаліції. Корейська війна 1950–1953 років лише закріпила поділ країни.

15 серпня 1948 року була проголошена Республіка Корея.

Монголія

Перші жителі на цій території з'явилися у палеоліті. Із VI ст. до н.е. на землях сучасної Монголії поселилися саки. Також з 1 тисячоліття до н.е. на цій території з'явилася монголоїдна раса – народ хунну [24]. Перше державне утворення існувало у V–IV ст. до н.е. і мало назву імперія

кочівників Гсинг-ню. З III ст. до н.е. була створена імперія хунну. Згодом хунни зазнали поразки від китайської імперії Хань. У I–II ст. н.е. хунну витіснили племена сяньбі, а після них утворився Жужанський каганат (330–550 рр.). У VI–VII ст. територію монголів приєднали тюрки до Тюркського каганату. 603 року утворився Східно-Тюркський каганат, який у 630 році приєднала китайська імперія Тан. Утім, у 679–682 роках Східно-Тюркський каганат знову відновив свою владу в Монголії. У 745–840 роках в Монголії існував Уйгурський каганат, котрий знищили енісейські киргизи, яких, у свою чергу, підкорили кидані.

У XIII ст. монгольські племена об'єднав Темуджин – у 1205 році він отримав ім'я Чингісхан (помер у 1227 р.). Монгольська імперія (1206–1368 рр.) завоювала Київську Русь, Середню Азію, Закавказзя, Китай. У XVII ст. Монголію захопили Маньчжури, які поділили країну на Монголію Внутрішню та Монголію Зовнішню. З 1691 року Монголія увійшла до імперії Цін як Зовнішня Монголія (Халха). 1 грудня 1911 року богдо-геген Джебзун-Дамба проголосив Зовнішню Монголію незалежною державою і став великим ханом Монголії (1911–1924 рр.). 7 червня 1915 року царська росія і Китай підписали угоду, за якою Зовнішня Монголія визнавалася автономною країною у складі Китаю. 1919 року Китай скасував автономію Монголії.

26 листопада 1924 року Монголія офіційно проголосила себе Монгольською Народною республікою. Китай після референдуму 20 жовтня 1945 року визнав незалежність Зовнішньої Монголії.

Японія

Перші люди з'явилися на території сучасної Японії у палеоліті. Близько 10 тисяч років до н.е., після відступу льодовика, утворився архіпелаг, на який переселилися люди із Південно-Східної Азії [24]. У I ст. н.е. в країні проживали племена вадзін. Першою країною у 57 році н.е. на території Японії була країна На. У III ст. н.е. в країні існувало 30 дрібних держав, а наймогутнішою була Яматай на чолі із жінкою

Хіміко. Усі ці держави мали зв'язки з правителем Китаю. У IV ст. н.е. на корейському півострові виникли три держави; Когурьо, Сілла і Пекче, а в Японії – держава Ямато, які вели об'єднавчі процеси. Ямато підкорила державу На та Ідзумо. У VI ст. н.е. Пекче і Ямато спільно воювали з агресивною державою Сілла, але остання анексувала Мімани у 562 році. У VI ст. яматоському двору передали буддистські образи і сутри, у тому ж столітті до влади прийшов принц Умаяда (Шьотоку), який видав «Конституцію 17 статей» з морально-етичним кодексом чиновників.

593 року буддизм став державною релігією. У VII ст. на трон зійшов імператор Кокен, котрий започаткував «Реформи Тайка». 660 року корейська держава Сілла, в коаліції з китайською династією Тан, знищили Пекче – державу союзницю Японії. У 701 році було створено перший японський Кодекс законів Тайхо. 1156 року розпочалася війна між імператором Го-Сіракава та колишнім імператором Сутоку, що призвело до поділу роду Фудзівара на ворогуючі табори. У цей же час з'явилися професійні воїни – самураї. У 1159 році почали воювати роди Тайра і Мінамото. 1274 і 1281 року монголи вторгалися в Японію, але були розгромлені військами й тайфунами камікадзе. З 1336 по 1573 рік правив другий самурайській уряд – сьогунат Муроматі. У 1392 році, за часів 3 сьогуна Асісаги Йосіміцу, об'єдналися дві гілки імператорського роду.

У XVI ст. новими володарями країни стали голови місцевих самурайських родів, які скинули військових губернаторів. 1549 року на японський острів Танегашіма уперше припливли європейці. Ода Нобунага у 1570 році захопив столицю Кіото, але у 1582 році загинув, так і не об'єднавши Японію. 1590 року Японію остаточно об'єднав Хідейосі, а після його смерті правив Іеясу. З 1603 по 1867 рік був період останнього самурайського роду, який назвали період Едо. У 1614 році в країні було заборонено християнство.

Перемоги у першій японсько-китайській (1894–1895 рр.) та японсько-російській війнах (1904–1905 рр.) призвели до контролю Кореї, Тайваню та Сахаліну. У Першій світовій

війні Японія була на боці країн Антанти. 1932 року Китай став прояпонською державою Маньчжоу-Го. У 1936 році японці підписали Антикомінтернівський пакт з Німеччиною, а у 1937 році Японія розпочала другу японсько-китайську війну. 1940 року Японія приєдналася до країн Осі.

Превентивний удар по США у 1941 році втягнув її у Другу світову війну. 2 вересня 1945 року Японія капітулювала. У 1951 році США і Японія підписали договір про мир та безпеку.

Особливий адміністративний район Гонконг (Гонконг)

Перші поселення відносяться до часів верхнього палеоліту. З 221 по 206 рік до н.е. територія сучасного Гонконгу входила до китайської імперії Цін (у складі округу Панью) [24]. З 203 по 220 роки н.е. – до королівства Нам-Вьет, Загалом, з 206 року до н.е. до 220 року н.е. країна підпорядковувалася династії Хань, а з 25 по 220 рік н.е. – династії Східна Хань. Далі територія підпорядковувалася династії Цзинь, Тан, Мин, Сун, Цін. У 1842 році, після Першої опіумної війни, династія Цін передала Гонконг Британській імперії за Нанківським договором.

Згодом Гонконг став коронним володінням Британської корони. Частина міського району Гонконгу під назвою Коулун династія Цін передала Великій Британії, а з 1898 року здала в оренду на 99 років. З 1941 по 1945 рік Гонконг був під окупацією Японії, при цьому ця територія до XX ст. була рибачьким селищем. У 50-х роках XX ст. Гонконг із переважною територією перетворився на територію промислового виробництва.

1 червня 1997 року Велика Британія повернула Гонконг Китаю, того ж року був прийнятий основний закон країни.

Особливий адміністративний район Макао (Макао або Аоминь)

Перші цивілізації на території сучасного Макао відносяться до 6 тис. років до н.е. на острові Колоан [24]. Першим державним утворенням країни, що входило до складу провінції

Гуандун, була династія Цинь (221–206 роки до н.е.). З V ст. н.е. тут зупинялися кораблі, які пливли з Гуанчжоу у Південно-Східну Азію. У 1277 році тут переховувалися представники династії Сун від татаро-монголів. Згодом сюди переселилися китайці хакка. В епоху династії Мін (1368–1644 рр.) сюди переселилися рибалки, котрі побудували храм А-ма, від якого й походить назва «Макао». Китайська повторна назва Аоминь вказує на два пагорби – Наньтай та Бейтай. 1513 року португальці висадилися у дельті річки Чжуцзян, а у 1517–1518 роках – в Хаоцзінао. У 1553 році вони заснували в Макао свою торгову факторію.

1667 року португальці отримали у Китаю дозвіл користуватися цією територією в обмін на данину. З 1564 року свою діяльність тут вели єзуїти. У 1649 році, після відділення Португалії від Іспанії, Макао присвоїли титул «Найбільш лояльне місто святого імені Божого». 1685 року Китай визнав Макао як порт для міжнародної торгівлі. Значення Макао зменшилося після відкриття Китаєм своїх портів для міжнародної торгівлі у 1842 році.

20 квітня 1844 року Макао було виведено із підпорядкування Португальській Індії і воно перейшло у підпорядкування португальській колонії Тимор. У 1845 році Португалія проголосила Макао вільним портом, а з 1849 року португальці перестали платити за оренду. У 1887 році Китай та Португалія підписали Лісабонську угоду, якою підтвердили постійну окупацію та управління Макао Португалією. У 1928 році Китай односторонньо припинив дію цієї угоди. 1951 року Макао було проголошено заморською територією Португалії.

Після демократичної революції у Португалії в 1974 році Макао отримав широку автономію. 1987 року Китай та Португалія підписали угоду, за якою Макао з 20 грудня 1999 року терміном на 50 років перетворився на адміністративний регіон Китаю. 20 грудня 1999 року Макао передали Китаю.

Республіка Китай, Китайська Республіка, Китайський Тайбей (Тайвань)

Слово «тайовань» походить від назви прибережної піщаної мілини, де голландці спорудили свою колоніальну

штаб-квартиру у XVII ст. До цього острів португальці називали «формоза», що португальською мовою означає «красивий». Перша військова інтервенція китайців на острів відбулася у 230 році н.е., а з XII ст. на острів почали нападати японці [24]. У 1544 році на острів прибули португальці. На початку XVII ст. його захопили іспанці, а згодом голландці. Тоді ж на острів переселилися і китайці. З 1624 по 1662 рік на півдні острова існує голландська Ост-Індійська компанія, а на півночі – іспанська колонія. У 1662 році острів перебував під володінням династії Мін (держава Дунмін на чолі з Коксінгом), а з 1683 року – під володінням династії Цін.

Після поразки Китаю від Японії у 1895 році острів став японським аж до 1945 року. З 1912 року Тайвань увійшов до складу Республіки Китай. У 1949 році Китайська Національна Народна партія (Гоміндан) програла громадянську війну Китайській комуністичній партії, і уряд на чолі із Чан Кайші втік на Тайвань. У 1971 році своєю резолюцією ООН визнала право КНР представляти країну. 1987 року було скасовано воєнний стан у країні і розпочався процес її демократизації.

3.5.2. Політичний та адміністративний устрій

Китайська Народна Республіка (Китай або КНР)

Країна розташована на узбережжі Східно-Китайського моря, Корейської протоки, Жовтого моря та Південно-Китайського моря між Північною Кореєю і В'єтнамом (табл. 3.30).

Загальна площа – 9,596960 млн км².

Столиця: Пекін.

Адміністративний поділ: 23 провінції, 4 муніципалітети, 2 адміністративні райони.

Очолює країну: голова та заступник голови.

Очолює уряд: прем'єр, віце-прем'єри.

Уряд: Державна рада, члени якої призначаються Всеки-тайською радою народних представників; вибори: голова та заступник голови обираються Всекитайською радою народних

представників на 5 років; кандидатура прем'єра висувається головою КНР та схвалюється Всекитайською радою народних представників [8].

Законодавча влада: однопалатна Всекитайська рада народних представників (Quanguo Renmin Daibiao Dahui) (2 979 членів, які обираються муніципальними, регіональними та провінційними радами на 5 років).

Судова влада: Верховний народний суд; судді призначаються Всекитайською радою народних представників.

Рис. 3.35. Географічне розташування Китаю

Джерело: [11]

Таблиця 3.30

Політичний та адміністративний устрій Східної Азії

Країна	Площа країни, км ²	Столиця (адміністративний центр)	Адміністративний поділ	Форма правління
Гонконг	1108	Гонконг	—	Квазі-президентський автономний регіон

Закінчення табл. 3.30

Країна	Площа країни, км ²	Столиця (адміністративний центр)	Адміністративний поділ	Форма правління
Китай	9596960	Пекін	23 провінції, 4 муніципалітети, 2 адміністративні райони	Унітарна марксистсько-ленінська соціалістична республіка
Північна Корея	120538	Пхеньян	9 провінцій, 4 міста	Унітарна чучхеїстська республіка
Південна Корея	99720	Сеул	9 провінцій, 6 столичних міст і 2 особливі міста	Президентська республіка
Макао	28	Макао	—	Голова району Аоминь
Монголія	1564116	Улан-Батор	21 область, 1 муніципалітет	Парламентська республіка
Тайвань	35980	Тайбей	13 округів	Президентсько-парламентська республіка
Японія	377915	Токіо	47 префектур	Парламентська конституційна монархія

Джерело: [10]

Корейська Народно-Демократична Республіка (Північна Корея)

Країна розташована на північній половині Корейського півострова, між Китаєм та Південною Кореєю.

Загальна площа – 120,538 тис. км².

Столиця: Пхеньян.

Адміністративний поділ: 9 провінцій (do) та 4 міста.

Очолює країну: КІМ Чен Ір (з липня 1994 р.).

Очолює уряд: прем'єр.

Уряд: Кабінет міністрів (Naegak), члени якого, крім міністра Народної армії, призначаються Верховними народними зборами; вибори: прем'єр-міністр обирається Верховними народними зборами.

Законодавча влада: однопалатні Верховні народні збори (Ch'oeŋo Inmin Noeu) (687 місць; члени палати обираються прямим голосуванням на 5 років).

Судова влада: Центральний суд, члени суду обираються Верховними народними зборами.

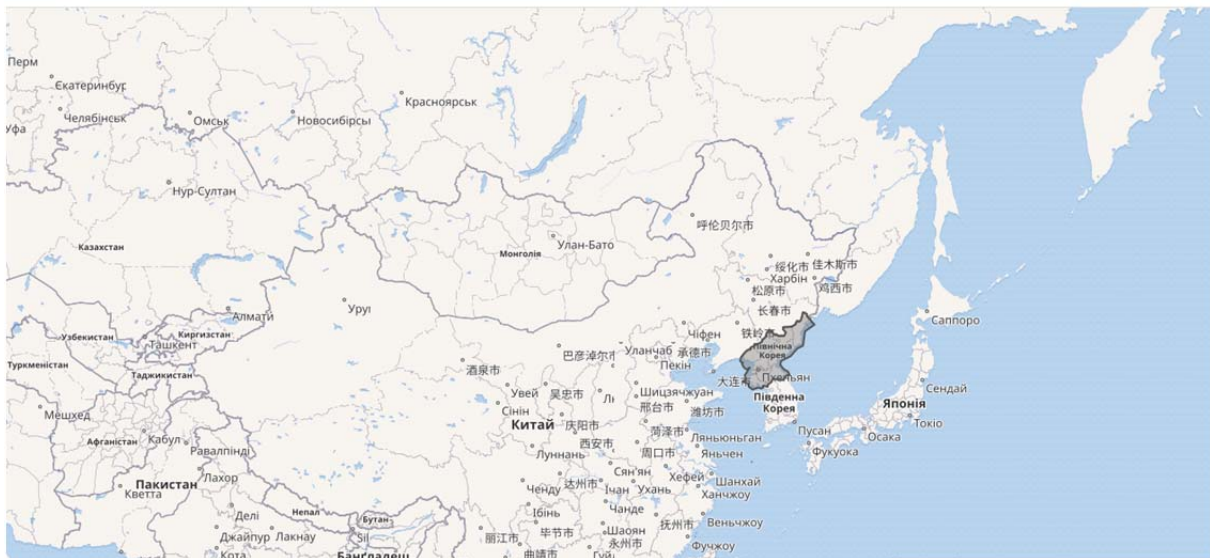

Рис. 3.36. Географічне розташування Північної Кореї

Джерело: [11]

Республіка Корея (Південна Корея)

Країна розташована на південній половині Корейського півострова, узбережжі Японського та Жовтого морів [28].

Площа: усього – 99,720 км².

Столиця: Сеул.

Адміністративний поділ: 9 провінцій (do), 6 міст центрального підпорядкування (gwan-gyoksi), 2 особливих міста.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: Державна рада, яку призначає президент за рекомендацією прем'єр-міністра; вибори: президент обирається прямим голосуванням на 5 років без права переобрання; прем'єр-міністр призначається президентом.

Законодавча влада: однопалатні Національні збори (Kukhoe) (273 місця; 227 обираються прямим загальним голосуванням на 4 роки).

Судова влада: Верховний суд, судді призначаються президентом зі схвалення Національних зборів.

Рис. 3.37. Географічне розташування Південної Кореї

Джерело: [11]

Монголія

Країна розташована між Китаєм та Росією.

Площа: усього – 1,564116 млн км².

Столиця: Улан-Батор.

Адміністративний поділ: 21 область, 1 муніципалітет.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: Кабінет міністрів, який формується Великим державним хуралом за погодженням з президентом; вибори: кандидатури президента висувуються партіями, представленими у Великому державному хуралі, потім президент обирається загальним голосуванням на 4 роки; лідер коаліції, що утворює більшість, обирається прем'єр-міністром Великим державним хуралом.

Законодавча влада: однопалатний Великий державний хурал (76 місць; члени палати обираються загальним голосуванням на 4 роки).

Судова влада: Верховний суд, який служить як апеляційний суд для народних та провінційних судів, кандидатури суддів висуваються Генеральною радою суддів для схвалення президентом.

Рис. 3.38. Географічне розташування Монголії

Джерело: [11]

Японія

Країна представляє ланцюг островів між північною частиною Тихого океану та Японським морем, на схід від Корейського півострова.

Загальна площа – 377,915 км².

Столиця: Токіо.

Адміністративний поділ: 47 префектур.

Очолює країну: імператор Нарухіто (з 2019 р.).

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: Кабінет призначається прем'єр-міністром; парламент призначає прем'єр-міністра після виборів до парламенту з лідера партії більшості.

Законодавча влада: двопалатний парламент (Kokkai) складається з Палати радників (Sangi-in) (252 місця; кожні три роки переобирається половина членів, палати обираються на 6 років) та Палати представників (Shugi-in) (480 місць, 4 роки).

Судова влада: Верховний суд, голова суду затверджується монархом після погодження з членами кабінету, інші судді призначаються Кабінетом міністрів.

Рис. 3.39. Географічне розташування Японії

Джерело: [11]

Особливий адміністративний район Гонконг (Гонконг)

Країна розташована між Південно-Китайським морем та Китаєм.

Площа: усього – 1,108 тис. км².

Столиця: Гонконг.

Адміністративний поділ: немає.

Очолює країну: голова КНР.

Очолює уряд: голова адміністрації.

Уряд: виконавча рада складається із 3 членів, які займають у ньому місце за посадою, та 10 призначених членів.

Законодавча влада: однопалатна Законодавча рада (LEGCO) (60 місць; 30 членів обираються за допомогою непрямих виборів у професійних виборчих округах, 24 – загальним голосуванням, 6 – виборчим комітетом на 4 роки).

Судова влада: Вищий апеляційний суд Особливого адміністративного району Гонконгу.

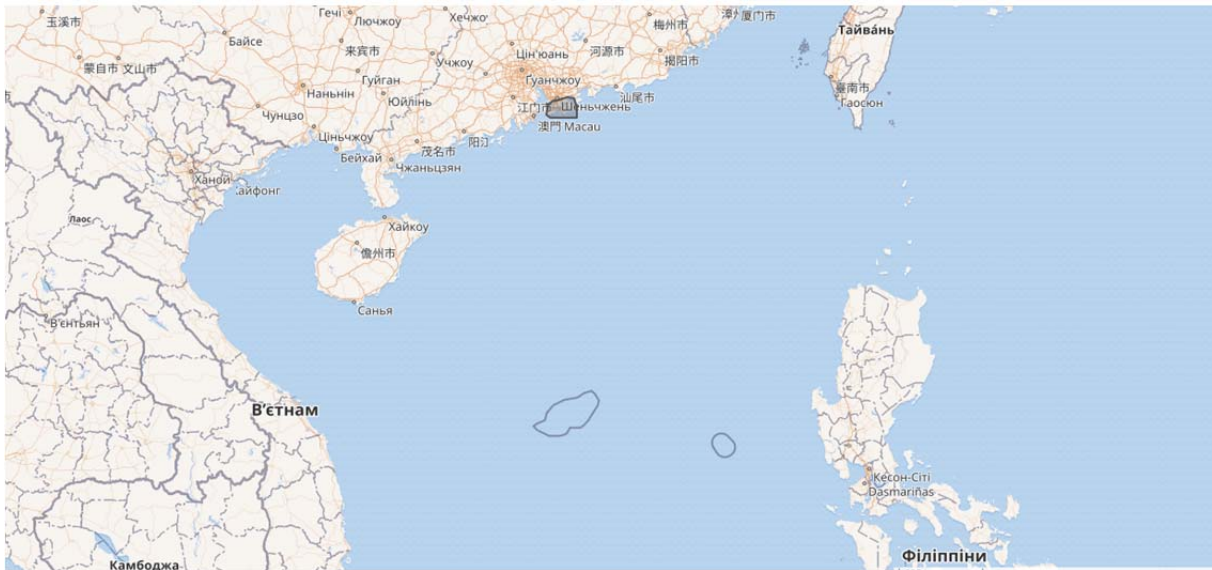

Рис. 3.40. Географічне розташування Гонконгу

Джерело: мережа Інтернет

Особливий адміністративний район Макао (Макао або Аоминь)

Країна знаходиться на березі Південно-Китайського моря та межує з Китаєм.

Площа усього як площа суші – 28 км².

Столиця: Макао.

Адміністративний поділ: немає.

Очолює країну: голова КНР.

Очолює уряд: голова адміністрації.

Уряд: виконавча рада, яка складається з п'яти урядових секретарів, трьох законодавців та двох бізнесменів.

Законодавча влада: однопалатна Законодавча рада (LEGCO) (23 місця; 8 членів обираються прямим голосуванням, 8 – непрямим і 7 призначаються головою виконавчої влади на 4 роки).

Судова влада: Суд вищої інстанції Особливого адміністративного району Макао.

Рис. 3.41. Географічне розташування Макао

Джерело: [11]

Республіка Китай, Китайська Республіка, Китайський Тайбей (Тайвань)

Країна має стратегічне розташування поблизу Тайванської і Лусонської протоки.

Площа: усього – 35, 980 тис. км².

Столиця: Тайбей.

Адміністративний поділ: 13 округів, 3 міста та 6 спеціальних муніципалітетів.

Очолює країну: президент, який обирається прямим голосуванням на 4 роки.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: Виконавчий Юань (міністри), що призначається президентом за поданням прем'єр-міністра.

Законодавча влада: однопалатний Юань (113 місць, з яких 73 обирають в одномандатних округах, 34 – в одному окрузі на 4 роки).

Судова влада: Верховний суд, що складається із 8 цивільних, 12 кримінальних палат та Конституційний суд. Судді призначаються президентом на 8 років.

Рис. 3.42. Географічне розташування Тайваню

Джерело: [11]

3.5.3. Природні умови

Китайська Народна Республіка (Китай або КНР)

Рельєф: переважно гористий; високі плоскогір'я, гори на заході; рівнини, дельти річок та пагорби на сході.

Найнижча точка: западина Айдинкьоль – (-154) м; найвища точка: гора Еверест – 8849 м (табл. 3.31).

Клімат дуже різноманітний: тропічний на півдні та помірний на півночі.

Таблиця 3.31

Природні умови Східної Азії

Країна	Найвища і найнижча точка, м	Найвища і найнижча температура, °C	Найбільша кількість опадів, мм/рік	Найдовша річка, км	Найглибше озеро, м
Гонконг	п. Таймошань – 958, Південно-Китайське море – 0	32 (-10)	2500	Йордан	Натхнення

Закінчення табл. 3.31

Країна	Найвища і найнижча точка, м	Найвища і най- нижча темпера- тура, °С	Най- більша кіль- кість опадів, мм/рік	Найдовша річка, км	Найглибше озеро, м
Китай	г. Еверест – 8849, Айдинколь (-154)	67 Турфан- ська западина, Амур (-53)	5100	Янцзи – 6380	Канас – 188,5
Північна Корея	г. Пектусан – 2744, Японське море – 0	37,2 Пхеньян, (-30,2) Пхеньян	1400	Ялуцзян – 790	Тяньчі – 213
Південна Корея	г. Мачхолльон – 2650, Японське море – 0	38,4 Сеул, (-22) Сеул	1500	Нактонган – 525	Чхон – 384
Макао	Альто Колоне – 172, Південно- Китайське море – 0	31,6 12,2	2200	Дельта річки Чжуцзян	Ван Нам (штучне)
Монголія	г. Хуйтен- Оргіл – 4374, Хох Нуур – 560	58 п. Гобі, (-45) п. Гобі	100	Орхон – 1124	Хубсугул – 238
Тайвань	г. Юй Шань – 3952, Північно- Китайське море – 0	37 Тайбей, 0 Тайбей	2070	Чжошуй – 186	Сонця і Місяця – 4
Японія	г. Фудзі – 3776, Хатірогата (-4)	41,1 Кумагаї, (-3) Саппоро	2500	Сінано – 367	Тазава – 423

Джерело: [11]

Корейська Народно-Демократична Республіка (КНДР, Північна Корея)

Рельєф: переважно пагорби й гори, розділені глибокими вузькими долинами; прибережні рівнини, широкі на заході і вузькі на сході [28].

Найнижча точка: Японське море – 0 м; найвища точка: гора Пектусан – 2744 м.

Клімат помірний, з рясними літніми дощами.

Республіка Корея (Південна Корея)

Рельєф: в основному пагорби й гори; на заході та півдні широкі прибережні рівнини.

Найнижча точка: Японське море – 0 м; найвища точка: гора Мачхолльон – 2650 м.

Помірний клімат: влітку випадає більше дощів, ніж узимку.

Монголія

Рельєф: великі пустельні та напівпустельні рівнини; на заході й південному заході гори; на південному сході пустеля Гобі.

Найнижча точка: Хох-Нур – 560 м; найвища точка: гора Хуйтен-Оргіл – 4374 м.

Клімат пустельний, континентальний (великі коливання добових і сезонних температур).

Японія

Рельєф: переважно посічений і гірський.

Найнижча точка: Хатірогата – (-4) м; найвища точка: вулкан Фудзіяма – 3,776 тис. м.

Клімат змінюється від тропічного на півдні до помірно прохолодного на півночі.

Особливий адміністративний район Гонконг (Гонконг)

Рельєф: горбистий або гористий з крутими схилами; низовина на півночі.

Найнижча точка: Південно-Китайське море – 0 м; найвища точка: гора Таймошань – 958 м.

Клімат тропічний мусонний: прохолодна й волога зима, спекотні й дощові весна та літо, тепла і сонячна осінь. З квітня до листопада у Гонконзі триває так званий вологий сезон, який приносить рясні опади та надзвичайну задуху.

Особливий адміністративний район Макао (Макао або Аоминь)

Рельєф переважно плоский.

Найнижча точка: Південно-Китайське море – 0 м; найвища точка: Альто Колоне – 172 м.

Клімат субтропічний морський, з прохолодними вітрами; літо тепле.

Республіка Китай, Китайська Республіка, Китайський Тайбей (Тайвань)

Рельєф: на сході країни переважно похилі гори, а на заході плоскі пологі рівнини.

Найнижча точка: Північно-Китайське море – 0 м; найвища точка: гора Юй Шань – 3952 м.

Клімат тропічний морський, з червня по серпень мусонні дощі і велика хмарність протягом року.

3.5.4. Природні ресурси

Китайська Народна Республіка (Китай або КНР)

Мінерально-сировинні ресурси: кам'яне вугілля, залізна руда, нафта, природний газ, ртуть, олово, вольфрам, сурма, марганець, молібден, ванадій, магнетит, алюміній, свинець, цинк, уран, гідроенергетичні ресурси (найбільші у світі) (табл. 3.32).

Таблиця 3.32

Природні ресурси Східної Азії

Країна	Площа суші, км ² . Площа води, км ²	Лісис- тість, %. Розора- ність, %	Запаси паливних ресурсів	Запаси інших мінеральних ресурсів
Гонконг	1073 35	0 3,2	Нафта – 100 барелів за добу	–
Китай	9326410 270550	22,3 11,3	Кам'яне вугілля – 4314681 млн метричних т, нафта – 4,712200 млн барелів за добу, природний газ – 179,317485 млрд м ³	Залізна руда, гелій, миш'як, вісмут, кобальт, кадмій, галій, германій, літій, ртуть, телур, олово, вольфрам, сурма, марганець, магній, молібден, селен, стронцій, ванадій, магнетит, алюміній, свинець, цинк, уран
Північна Корея	120408 130	46 19,5	Кам'яне вугілля – 16,376 млн метричних т	Залізна руда, вапняк, магнезит, графіт, мідь, цинк, свинець, дорогоцінні метали
Південна Корея	96920 2800	63,9 15,3	Кам'яне вугілля – 16,364 млн метричних т, нафта – 7400 барелів за добу, природний газ – 240,943 млн м ³	Вольфрам, графіт, молібден, свинець
Макао	28 0	0 0	–	–
Монголія	1553556 10560	7 0,4	Кам'яне вугілля – 43,904 млн метричних т, нафта – 16700 барелів за добу	Мідь, молібден, вольфрам, фосфати, олово, нікель, цинк, золото, срібло, залізна руда

Закінчення табл. 3.32

Країна	Площа суші, км ² . Площа води, км ²	Лісис- тість, %. Розора- ність, %	Запаси паливних ресурсів	Запаси інших мінеральних ресурсів
Тайвань	32260 3720	77 16,9	Кам'яне вугілля – 5,955 млн метричних т, нафта – 800 барелів за добу, природний газ – 150,589 млн м ³	Вапняк, мармур, азбест
Японія	364485 13430	68,5 11,7	Кам'яне вугілля – 29,84 млн метричних т, нафта – 10200 барелів за добу, природний газ – 1,928431 млрд м ³	–

Джерело: [10]

Корейська Народно-Демократична Республіка (Північна Корея, КНДР)

Мінерально-сировинні ресурси: кам'яне вугілля, свинець, вольфрам, цинк, графіт, магнезит, залізна руда, мідь, золото, пірити, сіль, флюорит, гідроенергія.

Республіка Корея (Південна Корея)

Мінерально-сировинні ресурси: кам'яне вугілля, нафта, природний газ, вольфрам, графіт, молибден, свинець, гідроенергетичний потенціал [28].

Монголія

Мінерально-сировинні ресурси: нафта, кам'яне вугілля, мідь, молибден, вольфрам, фосфати, олово, нікель, цинк, вольфрам, флюорит, золото, срібло, залізна руда.

Японія

Мінерально-сировинні ресурси: незначні запаси мінеральних ресурсів а саме – кам'яне вугілля, нафта і природний газ, поліметалічні руди, гірничо-хімічна сировина, нерудні будівельні матеріали.

Особливий адміністративний район Гонконг (Гонконг)

Мінерально-сировинні ресурси: нафта, польовий шпат.

Особливий адміністративний район Макао (Макао)

Мінерально-сировинні ресурси незначні.

Республіка Китай, Китайська Республіка, Китайський Тайбей (Тайвань)

Мінерально-сировинні ресурси: кам'яне вугілля, природний газ, вапняк, мармур, азбест.

3.5.5. Населення

Китайська Народна Республіка (Китай або КНР)

Чисельність населення – 1,410539758 млрд осіб (табл. 3.33).

Етнічні групи: хань (китайці) 91,9 %, чжу-ани, уйгури, хуей, йі, тибетці, мяо, маньчжури, монголи, буї, корейці та інші народності 8,1 % [8].

Віруючі: даоси, буддисти, мусульмани 2–3 %, християни 1 %.

Мови: стандартна китайська (або путунгва, заснована на пекінському діалекті), ю (Гуанчжоу), ву (Шанхай), мінбей (Фучжоу), міннань (Хайнань-Тайвань) (Hokkien-Taiwanese), сьян, хань, діалекти хака, молодші мови.

Корейська Народно-Демократична Республіка (Північна Корея, КНДР)

Чисельність населення – 25,955138 млн осіб.

Етнічні групи: країна однорідна; існує невелика китайська громада та кілька етнічних японців.

Віруючі: традиційно буддисти і конфуціанці, небагато християн і послідовників синкретичної релігії Чхондоге (релігія небесного шляху).

Мова корейська.

Республіка Корея (Південна Корея)

Чисельність населення – 51,844834 млн осіб.

Етнічні групи: однорідний національний склад, 20 тис. китайців.

Віруючі: християни 49 %, буддисти 47 %, конфуціанці 3 %, прихильники шаманістських культів, послідовники Чхондоге (релігії небесного шляху) та представники інших релігій 1 % [28].

Мови: корейська, англійська.

Монголія

Чисельність населення – 3,227863 млн осіб.

Етнічні групи: монголи 85 %, тюрки (переважно казахи), тунгуси, інші (зокрема, китайці та росіяни).

Віруючі: буддисти ламаїстського штибу 96 % мусульмани (в основному на південному заході), шаманісти та християни.

Мови: халха-монгольська 90 %, тюркські мови, російська.

Таблиця 3.33

Населення Східної Азії

Країна	Населення, млн осіб	Густота населення, осіб/км ²	Природний приріст, %	Частка міського населення, %	Загальна тривалість життя, роки
Гонконг	7,276588	6567,3	0,17	100	83,61
Китай	1410,539758	146,97	0,19	64,6	77,72
Північна Корея	25,955138	215,32	0,46	63,2	71,77
Південна Корея	51,844834	519,90	0,24	81,5	82,97
Макао	0,635293	22689	0,75	100	84,98
Монголія	3,227863	2,06	0,88	69,1	71,37
Тайвань	23,588613	655,6	0,03	80,1	81,38
Японія	124,214766	328,68	-0,39	92	84,83

Джерело: [10]

Японія

Чисельність населення – 124,214766 млн осіб.

Етнічні групи: японці 99,4 %, корейці.

Віруючі: сповідують синтоїзм і буддизм 84 %, інші.

Мова японська.

Особливий адміністративний район Гонконг (Гонконг)

Чисельність населення – 7,276588 млн осіб.

Етнічні групи: китайці 95 %, інші.

Віруючі: сповідують суміш місцевих релігій 90 %, решта – християнство.

Мови офіційні: китайська (кантонський діалект) та англійська.

Особливий адміністративний район Макао (Макао або Аоминь)

Чисельність населення – 635,293 тис. осіб.

Етнічні групи: китайці 95 %, жителі Макао (змішаного португальського та азійського походження), португальці, інші.

Віруючі: буддисти 50 %, католики, поза конфесіями і представники інших релігій.

Мови: португальська, китайська (кантонський діалект).

Республіка Китай, Китайська Республіка, Китайський Тайбей (Тайвань)

Чисельність населення – 23,588613 млн осіб.

Етнічні групи: китайці хань 70 % населення Тайваню, корінні малайсько-полінезійські народи 2,3 %.

Віруючі: буддисти 35,3 %, даоси 33,2 %, християни 3,9 %, народна релігія (включаючи конфуціанство) приблизно 10 %.

Мови: тайванська (офіційна), діалекти міннань, хакка – приблизно 16.

3.5.6. Економіка

Китайська Народна Республіка (Китай або КНР)

Сфери промисловості: виробництво заліза та сталі, видобуток кам'яного вугілля, машинобудування, виробництво зброї, виробництво текстилю й одягу, видобуток нафти, виробництво цементу, виробництво хімічних добрив, взуттєва промисловість, виробництво іграшок, харчова промисловість, автомобілебудування, виробництво споживчої електроніки та засобів телекомунікації (табл. 3.34).

Продукція сільського господарства: рис, пшениця, картопля, сорго, арахіс, чай, просо, ячмінь, бавовна, насіння соняшнику; свинина; риба [8].

Таблиця 3.34

Економіка Східної Азії

Країна	Частка сільсько-господарського виробництва, %	Сільськогосподарська продукція	Частка промислового виробництва, %	Промислова продукція
Гонконг	0,1	Свинина, птиця, овочі, м'ясо дичини, фрукти, рослинний жир	7,6	Пластмаса, одяг, текстиль, електроніка, іграшки, годинники
Китай	7,9	Кукурудза, рис, овочі, пшениця, цукрова тростина, картопля, огірки, помідори, кавуни, свинина, риба	40,5	Метал, сталь, алюміній, машинобудування, добрива, хімікати, літаки, кораблі, супутники, ракетносії, взуття, іграшки, електроніка
Північна Корея	22,5	Рис, кукурудза, овочі, яблука, картопля, капуста, фрукти, квасоля, соя, худоба, свинина, яйця	47,6	Машинобудування, металургія, текстиль, продукти харчування, військове озброєння, корисні копалини
Південна Корея	2,2	Рис, овочі, капуста, молоко, свинина, птиця, яйця, мандарини, картопля, кури, худоба, фрукти	39,3	Електроніка, хімія, телекомунікації, автомобілебудування, суднобудування, сталь, одяг, текстиль, продукти харчування

Закінчення табл. 3.34

Країна	Частка сільсько-господарського виробництва, %	Сільськогосподарська продукція	Частка промислового виробництва, %	Промислова продукція
Макао	0	Рис, овочі, свинина, яйця, перець, м'ясо гусей	6,3	Електроніка, одяг, текстиль, взуття, іграшки
Монголія	12,1	Ячмінь, пшениця, картопля, баранина, яловичина, козлятина, конина, морква	38,2	Будівельні матеріали, вугілля, мідь, золото, олово, молібден, масло, напої
Тайвань	1,8	Рис, овочі, свинина, птиця, цукрова тростина, молоко, яйця, ананаси, фрукти	36	Електроніка, нафтопереробка, текстиль, залізо, сталь, продукти харчування, транспортні засоби, фармацевтичні товари
Японія	1,1	Рис, молоко, цукровий буряк, овочі, яйця, птиця, картопля, капуста, свинина, риба	30,1	Автомобілі, електрообладнання, станки, сталь, кольорові метали, хімікати, текстиль

Джерело: [10]

Сфери послуг: найбільш поширеними є торговельні, туристичні, транспортні, телекомунікаційні та фінансові послуги.

Корейська Народно-Демократична Республіка (Північна Корея)

Сфери промисловості: військова промисловість; машинобудування, вироблення електроенергії, виробництво хімікатів; гірничодобувна промисловість (кам'яне вугілля, залізняк,

магнезит, графіт, мідь, цинк, свинець, дорогоцінні метали), металургія; виробництво тканин; харчова промисловість; туризм.

Продукція сільського господарства: рис, кукурудза, картопля, соя, боби; велика рогата худоба, свині, свинина, яйця.

Сфери послуг: найбільш поширеними є телекомунікаційні, транспортні і торговельні послуги.

Республіка Корея (Південна Корея)

Сфери промисловості: виробництво електроніки, випуск автомобілів, виробництво хімікатів, кораблебудування, сталеливарна промисловість, виробництво тканин, одягу, взуття, харчової промисловості [28].

Продукція сільського господарства: рис, коренеплоди, ячмінь, овочі, фрукти; велика рогата худоба, свині, кури, молоко, яйця; риба.

Сфери послуг: найбільш поширеними є телекомунікаційні, торговельні, туристичні, транспортні та фінансові послуги.

Монголія

Сфери промисловості: виробництво будівельних матеріалів, гірничодобувна промисловість (особливо видобуток кам'яного вугілля та міді); виробництво продовольчих товарів і напоїв, переробка продуктів тваринництва.

Продукція сільського господарства: пшениця, ячмінь, картопля, кормові культури; вівці, кози, велика рогата худоба, верблюди, коні.

Сфери послуг: найбільш поширеними є транспортні, торговельні й туристичні послуги.

Японія

Сфери промисловості: один з найбільших і передових у технологічному відношенні виробників автомобілів та інших транспортних засобів у світі, виробництво електронного обладнання, верстатів, сталі та кольорових металів, кораблів, хімікатів, тканин, продуктів харчування.

Продукція сільського господарства: рис, цукрові буряки, фрукти; свинина, свійські птахи, молочні продукти, яйця, риба.

Сфери послуг: найбільш поширеними є телекомунікаційні, торговельні, туристичні, транспортні й фінансові, соціальні послуги.

Особливий адміністративний район Гонконг (Гонконг)

Сфери промисловості: виробництво тканин, одягу, електронна промисловість, виробництво пластмас, іграшок, годинників.

Продукція сільського господарства: свіжі овочі; домашня птиця.

Сфери послуг: найбільш поширеними є фінансові, банківські, телекомунікаційні, торговельні, туристичні, транспортні і соціальні послуги.

Особливий адміністративний район Макао (Макао або Аоминь)

Сфери промисловості: випуск одягу, тканин, іграшок, електроніки, взуття; туризм, азартні ігри.

Продукція сільського господарства: рис, овочі.

Сфери послуг: найбільш поширеними є торговельні, туристичні, транспортні та соціальні послуги.

Республіка Китай, Китайська Республіка, Китайський Тайбей (Тайвань)

Сфери промисловості: електроніка, нафтопереробка, текстиль, залізо, сталь, продукти харчування, транспортні засоби, фармацевтичні товари.

Продукція сільського господарства: рис, овочі, свинина, птиця, цукрова тростина, молоко, яйця, ананаси, фрукти.

Сфери послуг: найбільш поширеними є телекомунікаційні, торговельні, туристичні, транспортні й фінансові послуги.

3.5.7. Транспорт

Китайська Народна Республіка (Китай або КНР)

Залізниця має протяжність 150,000 тис. км, а автодороги з покриттям – 271,300 тис. км (табл. 3.35).

Довжина нафтопроводів – 797,000 тис. км; газопроводів – 76,000 тис. км.

Порти: Далянь, Кінхуандао, Ляньюнь-ган, Нанджень, Нантонг, Нінбо, Сяминь, Сянган, Тяньцзінь, Фучжоу, Хайкоу, Ханчжоу, Хуангпу, Ціндао, Чжаньцзян, Шанхай, Шаньто [8].

Торговий флот: усього – 1745 суден.

Аеропорти – 510.

Таблиця 3.35

Транспорт Східної Азії

Країна	Загальна довжина доріг, км	Довжина трубопроводів, км	Кількість аеропортів, од.	Довжина залізниць, км
Гонконг	2193	–	2	–
Китай	52 00000	76000 – газопроводів, 58100 – нафтопроводів, 797000 – водопроводів	510	150 000
Північна Корея	25554	6 – нафтопроводів	82	7435
Південна Корея	100428	3790 – газопроводів, 1005 – нафтопроводів	71	3979
Макао	428	–	1	–
Монголія	113200	–	44	1815
Тайвань	43206	2225 – газопроводів, 13500 – нафтопроводів	37	1613
Японія	1218772	4456 – газопроводів, 274 – нафтопроводів	175	27311

Джерело: [10]

Корейська Народно-Демократична Республіка (Північна Корея, КНДР)

Довжина залізниць – 7,435 тис. км, а автодоріг з покриттям – 1,997 тис. км².

Трубопроводи: для сирої нафти – 6 км.

Порти: Вонсан, Кім-Чхек, Косон, Над-Жін, Нампхо, Сінійджу, Сонбон (колишній Унгі), Соннім, Унсан, Хиннам (Хамхин), Хеджу, Чхон-джин.

Торговий флот складається із 110 суден.
Аеропорти – 82.

Республіка Корея (Південна Корея)

Довжина залізниць – 3,979 тис. км.

Довжина автодоріг з покриттям – 87,534 тис. км.

Довжина нафтопроводів – 1005 км.

Порти та гавані: Інчхон (Чемульпо), Йосу, Кун-сан, Масан, Мокпхо, Пусан, Пхохан, Тонгхе Хан (Tonghae-hang), Ульсан, Чинхе [28].

Торговий флот включає 496 суден.

Аеропорти – 71.

Монголія

Залізниці мають довжину 1,815 тис. км.

Автодороги з покриттям – 1,563 тис. км.

Портів та гаваней немає, як і трубопроводів.

Аеропорти – 44.

Японія

Довжина залізниць усього – 27,311 тис. км².

Автодороги з покриттям мають довжину 863,003 тис. км.

Довжина нафтопроводів – 274 км; газопроводів – 4,456 тис. км.

Порти: Акіта, Амагасакі, Кавасакі, Кінуура, Кобе, Кусіро, Міцусіма, Модзі, Нагоя, Осака, Сакаї, Сакайде, Сімідзу, Токіо, Тома-комаї, Тіба, Хакодате, Хатінохе, Хігасі-Харі-ма, Хімед Хіросіма.

Торговий флот: усього – 630 суден.

Аеропорти – 175.

Особливий адміністративний район Гонконг (Гонконг)

Залізниці мають загальну довжину 34 км.

Автодороги з покриттям – 1,831 тис. км.

Порти: Гонконг.

Торговий флот: усього – 354 суден.

Аеропорти – 2.

Особливий адміністративний район Макао (Макао або Аоминь)

Автодороги із покриттям – 50 км.

Порти та гавані: Макао.

Торгового флоту немає.

Аеропорт 1.

Республіка Китай, Китайська Республіка, Китайський Тайбей (Тайвань)

Залізниця – 1613 км.

Автодороги з покриттям – 43206 км.

Довжина нафтопроводів – 13500 км; газопроводів – 2225 тис. км.

Порти та гавані: Кілун (Чі-лун), Гаосюн, Хуалінь, Тайчжун.

Торговий флот: 429 кораблів.

Аеропорти – 37.

3.5.8. Зовнішня торгівля

Китайська Народна Республіка (Китай або КНР)

Статті експорту: техніка й обладнання; текстиль та одяг, взуття, іграшки і спортивні товари; мінеральне паливо (табл. 3.36).

Партнери з експорту: США, Гонконг, Японія, Німеччина, Південна Корея, Нідерланди, Великобританія, Сінгапур, Тайвань [8].

Статті імпорту: техніка й обладнання, вироби з пластмаси, хімікати, залізо та сталь, мінеральне паливо.

Партнери з імпорту: Японія, Тайвань, США, Південна Корея, Німеччина, Гонконг, росія, Малайзія.

Таблиця 3.36

Зовнішня торгівля Східної Азії

Країна	Обсяг експорту продукції, млн дол.	Обсяг імпорту продукції, млн дол.	Експортовані товари	Імпортвані товари
Гонконг	751260	733459	Одяг, тканини, золото, радіо-апаратура, мікросхеми, телефони, діаманти, іграшки	Продукти харчування, транспортне обладнання, мікросхеми, оргтехніка, телефони, діаманти
Китай	3554000	3091000	Текстиль, одяг, іграшки, паливо, радіоапаратура, комп'ютери, мікросхеми, оргтехніка, телефони	Техніка та обладнання. сира нафта, мікросхеми, залізо, сталь природний газ, автомобілі, золото
Північна Корея	222	2320	Метали, мінеральна сировина, промислові товари, зброя, рибопродукти	Нафта, коксівне вугілля, машини та обладнання, одяг, соєве масло, рис, продукти, пшениця, годинники
Південна Корея	771202	698103	Електроніка, автомобілі, кораблі, офісна техніка, машини та обладнання, сталь, тканини, одяг, риба	Споживчі товари, зерно, хімікати, машини й обладнання, мікросхеми, природний газ, нафта, вугілля
Макао	26625	22788	Тканини, одяг, електроніка, взуття, машини, прикраси, годинники, телефони	Сировина, продовольчі товари, паливо, промислові товари, літаки, автомобілі

Закінчення табл. 3.36

Країна	Обсяг експорту продукції, млн дол.	Обсяг імпорту продукції, млн дол.	Експортовані товари	Імпортовані товари
Монголія	8950	9256	Худоба, вугілля, мідь, золото, кашемір, шкіра, залізо, сира нафта	Цукор, чай, паливо, промислові товари, продовольчі товари, автомобілі, літаки, будівельні машини
Тайвань	388390	308744	Інтегральні схеми, офісна техніка, комп'ютери, очищена нафта	Фототехніка, природний газ, нафта
Японія	919158	941671	Автомобілі, мікросхеми, побутова техніка, кораблі, хімікати	Паливо, продукти харчування, природний газ, вугілля, радіоапаратура, тканини

Джерело: [10]

Корейська Народно-Демократична Республіка (Північна Корея, КНДР)

Статті експорту: мінеральна сировина, продукція металургії, промислові товари (включаючи зброю); сільськогосподарські продукти та рибопродукти.

Партнери з експорту: Японія, Південна Корея, КНР, Німеччина, росія.

Статті імпорту: нафта, коксівне кам'яне вугілля, машини та обладнання; споживчі товари, зерно.

Партнери з імпорту: КНР, Японія, росія, Південна Корея, Німеччина.

Республіка Корея (Південна Корея)

Статті експорту: продукція електроніки, машини та обладнання, автомобілі, сталь, судна; тканини, одяг, взуття; риба [28].

Партнери з експорту: США, Японія, КНР, Гонконг, Тайвань.

Статті імпорту: машини, електроніка й електронне обладнання, нафта, сталь, транспортне обладнання, тканини, органічні хімікати, зерно.

Партнери з імпорту: США, Японія, КНР, Саудівська Аравія, Австралія.

Монголія

Статті експорту: мідь, худоба, продукція тваринництва, кашемір, шерсть, шкіри, флюорит, а також кольорові метали.

Партнери з експорту: КНР (60 %), США, росія, Японія.

Статті імпорту: машини та обладнання, паливо, продовольчі товари, промислові споживчі товари, хімікати, будівельні матеріали, цукор, чай.

Партнери з імпорту: росія, КНР, Японія, Південна Корея, США.

Японія

Продукція експорту: транспортні засоби, напівпровідникові прилади, офісна техніка, хімікати.

Партнери з експорту: США (30 %), Тайвань, Південна Корея, КНР, Гонконг.

Продукція імпорту: паливо, продукти харчування, хімікати, тканини, офісна техніка.

Партнери з імпорту: США, КНР, Південна Корея, Тайвань, Індонезія, Австралія.

Особливий адміністративний район Гонконг (Гонконг)

Статті експорту: одяг, тканини, взуття, електронні компоненти, годинники, іграшки.

Партнери з експорту: КНР, США, Японія, Великобританія, Німеччина, Сінгапур.

Статті імпорту: продукти харчування, транспортне обладнання, сировина, напівфабрикати, нафта; значна частина реекспортується.

Партнери з імпорту: КНР (44 %), Японія, США, Тайвань, Південна Корея, Сінгапур.

Особливий адміністративний район Макао (Макао або Аоминь)

Статті експорту: тканини, одяг, іграшки, електроніка, цемент, взуття, машини.

Партнери з експорту: США (47 %), ЄС (30 %), КНР, Гонконг.

Статті імпорту: сировина, продовольчі товари, засоби виробництва, паливо, споживчі товари.

Партнери з імпорту: КНР (36 %), Гонконг, ЄС, Тайвань, Японія.

Республіка Китай, Китайська Республіка, Китайський Тайбей (Тайвань)

Статті експорту: інтегральні схеми, офісна техніка, комп'ютери, очищена нафта.

Партнери з експорту: КНР (26 %), США (14 %), Гонконг (12 %), Японія (7 %), Сінгапур (7 %), Південна Корея (5 %).

Статті імпорту: фототехніка, природний газ, нафта.

Партнери з імпорту: КНР (21 %), Японія (16 %), США (11 %), Південна Корея (6 %).

3.6. Південно-Східна Азія

У Південно-Східній Азії розташовано 10 країн-держав, а саме: Держава Бруней-Даруссалам (Бруней), Соціалістична Республіка В'єтнам (В'єтнам), Республіка Індонезія (Індонезія), Королівство Камбоджа (Камбоджа), Лаоська Народна-Демократична республіка (Лаос), Малайзія (Федерація Малайзії), М'янма (Бірма) (Бірманський Союз), Республіка Сінгапур (Сінгапур), Королівство Таїланд (Таїланд), Тимор-Лешті (Східний Тимор) (Демократична Республіка Східний Тимор).

3.6.1. Історія розвитку країни

Держава Бруней-Даруссалам (Бруней)

Перші поселення на Брунеї відносяться до VI–VII ст. н.е. Із VII ст. н.е. на північному заході узбережжя острова Борнео існувала держава Віджаяпура (Срібуза), яку заснувала королівська родина із держави Фунань, втікаючи на Борнео із сусіднього королівства Ченла [24]. Переселенці змінили назву на Віджаяпура, що означає «перемога», вони захопили північне узбережжя острова та окремі Філіппінські острови. У 977 році існувала держава По-ні (Боні) у Брунейській затоці. 1225 року ця держава отримала назву Фо-ні. У 1365 році існувала держава Буруненг (Баруне), яка залежала від імперії Меджелегіт, що згодом розпалася у 1389 році.

1363 року Алак Бетатар проголосив себе першим султаном Брунею і прийняв іслам. У 1408 році Бруней отримав повну незалежність. У липні 1521 року Бруней відвідали перші європейці, а саме Антоніо Пігафегта, а у 1600 році – голландець Олівер ван Ноорт. У XVI ст. був пік розквіту Брунею, який контролював північно-західне узбережжя Борнео, деякі сусідні острови і був монополістом у торгівлі з Китаєм та португальськими колоніями. 1570 року Іспанія захопила Філіппінський острів Лусон і почала зазіхати на Бруней. 13 квітня 1578 року генерал-губернатор Філіпін Франсіско де Санде прибув у Брунейську затоку зі своїм флотом і оголосив ультиматум султану Брунею: припинити розповсюдження ісламу і допустити католицьких місіонерів до Брунею, але султан відмовився. Після цього іспанці висадилися в Муарі і захопили столицю Брунею. Утім влітку почалася епідемія і іспанці відступили на Філіпіни.

У 1579 році нова експедиція іспанців зустріла озброєний брунейський флот і відступила. Окремі сутички між іспанцями та брунейцями тривали до 1645 року. З 1599 по 1641 рік існував Султанат Сараваку, який заснував брат Брунейського султана. У XVII ст. відбувалася громадянська війна. У XVIII ст. султанат став залежним від британців. 1704 року султан Брунею віддав султанату Сулу частину території на північ-

ному сході Борнео. З 1842 року британський авантюрист Джеймс Брук отримав посаду губернатора Сараваку. Згодом другий раджа Сараваку Чарлз Брук захопив брунейські території на південному заході султанату, а у 1890 році – Лімбанг. У результаті утворилося дві країни, не пов'язані між собою суходолом.

З 31 грудня 1941 року до 22 червня 1945 року Бруней був окупований Японією. 23 лютого 1984 року оголошено незалежність Брунею.

Соціалістична Республіка В'єтнам (В'єтнам)

Історія заселення території В'єтнаму розпочалася з часів палеоліту. У XX ст. до н.е. з'явилася цивілізація Донг Сен. В'єтнамська нація – Кінь утворилася на північних гірських територіях та біля річки Червоної (Хонг) [24]. Першою державою був Ванланг. Після неї – держава Аулак, яка об'єдналася із державою Намв'єтом та існувала у 258–111 роках до н.е. У 111 році до н.е. армія імперії Хань скинула останнього монарха в'єтнамської династії Ч'єу. Тонкин після цього став китайською провінцією Цзяочжі. Повстання сестер Чшюнг у 39–43 роках н.е. звільнило на цей час територію від Китаю.

Другий період китайського правління припав на 44–544 роки. З 544 по 602 рік країною правила династія Лі Нам Де, а потім, у 789–791 роках, Фунг Хинга. Наступне звільнення від Китаю відбулося 939 року у битві на річці Бах Данг засновником династії Нго. У результаті була створена держава Дай В'єт. В'єтнамці розширили свої володіння від Тонкина до північного Аннама, витіснивши кхмерів і чамів. У XI–XII ст. – правління династії Лі. У 1285 та у 1288 роках полководець Чан Дао розбив армію монгола Хубілая. У XIII–XIV ст. – правління династії Чшан; вторгнення у Дай В'єт армії династії Мін. З 1428 по 1789 рік – правління династії Ле. Із XVI ст. Ле правили номінально. На півдні з 1558 року була сформована влада клану Нгуєн Хоанга, а на півночі – клану Чинь. У XVII ст. влада Нгуєни розширилася, захопивши долини Меконгу і Кохінхину у 1757 році. 1773 року проти обох правлячих кланів повстали три брати Тейшон, що призвело до розколу

країни. 1802 року було запроваджено монархічний режим династії Нгуєн. Того ж року, за підтримки французів, один із вигнаних членів роду Нгуєн Зя Лонг проголосив себе імператором.

У 1862 році Франція підпорядкувала три східні, у 1967 році – три західні провінції Кохінхіни, яка 1875 року отримала статус колонії. А Північна (Тонкин) та Центральна (Ганні) частини території перетворилися на протекторат. Усі три області В'єтнаму, разом із Лаосом та Камбоджею, утворили Французький Індокитай. Було встановлено протекторат над цією територією французькою метрополією. У 1860–1900 роках відбувався партизанський рух. 3 липня 1941 по серпень 1945 року Японія окупувала країну. 2 вересня 1945 року відбулася серпнева революція, у результаті якої імператор Бао Дай зрікся престолу.

У В'єтнамі була створена Демократична Республіка В'єтнам, а першим президентом став засновник комуністичної партії Хо Ші Мін. Перша індокитайська війна відбувалася з 1946 по 1954 рік. 20 липня 1954 року – Конвенція по В'єтнаму, яку підписали Бао Дая (Південний В'єтнам) та В'єтнам (Північний В'єтнам), про тимчасове розділення країни по 17 паралелі. Друга індокитайська війна тривала з 1957 по 1975 рік. Третя – з 1975 по 1988 рік.

2 липня 1976 року Національна асамблея ухвалила офіційне возз'єднання В'єтнаму у Соціалістичну Республіку В'єтнам.

Республіка Індонезія (Індонезія)

На території сучасної Індонезії на острові Ява знайшли залишки пітекантропа. Перші переселенці у країні з'явилися з Малайського архіпелагу та Південно-Східної Азії і належали до негроїдної раси. Вони утворили народи кубу і папуасів. У 2 тисячолітті до н.е. тут з'явилися представники монголоїдної раси, з яких виникли протомалайці, котрі стали предками: гайо, ніаси, сасакі, тораджи [24]. З 1 тисячоліття до н.е. сюди прийшли дейтеромалайці. Перші держави з'явилися на сході Суматри у Кандісі, а згодом і на заході Яви. У IV ст. н.е. на сході Калимантану була держава Кутай, а на заході Яви –

царство Тарум, яке проіснувало до VII ст. Ці держави сповідували індуїзм. Із VII по XII ст. на Малайських островах існувала Шривіджайська імперія. Основною релігією був тантричний буддизм і побудований найбільший буддистський храм – Боробудур. Також із VII по XI ст. існувала держава Матарам у центральній та східній Яві. Після її розпаду, з XI по XIII ст. – держава Кедірі, а після неї – Сінгасарі. Також після розпаду держави Таруми існувала держава Сунда (VII–XVI ст.). З XIII по XVI ст. у Східній Яві існувало останнє індуїстське королівство – імперія Маджапагіт.

1292 року на Яву вторглися монголи, яких у 1293 році розбив зять Верховного правителя Раден Віджай. З XIII ст. на цих територіях почав поширюватися іслам, який проникав із Малаккського півострова. У XIV ст. з'явилося перше ісламське князівство Пасай на півночі Суматри. У XV–XVI ст. існували держави: Бантен, другий Матарам. З 1512 року португальці колонізували острови: Тідоре, Тернате, Амбоні, Тимор.

Із XVI–XVII ст. в Індонезію прийшли британці та нідерландці. 1600 року заснували Британську Ост-Індійську компанію, що існувала до 1858 року, а у 1602 році – Голландську Ост-Індійську компанію, котра проіснувала до 1798 року. У 1811 році британці захопили владу над островом Ява, а 17 березня 1824 року вони відмовилися від претензій на Індонезію і до влади знову прийшли нідерландці. З 1825 по 1830 рік відбувалася Яванська війна проти нідерландців. У боротьбі за незалежність у 1908 році була створена світська організація «Буді утомо», а 1811 року – мусульманська організація «Сарекат Іслам».

У 1927 році до влади в країні прийшла Національна партія Індонезії на чолі із Сукарно. Із січня 1942 по серпень 1945 року Індонезія була окупована Японією. 1 червня 1945 року Сукарно проголосив принцип Панча Сипа, що став ідеологією державності. У січні 1936 року знову розпочалися сутички з нідерландцями. 12 листопада 1946 року була підписана Лінгаджатська угода, за якою Нідерланди визнавали суверенітет Республіки Індонезія. У листопаді 1949 року було створено Сполучені Штати Індонезії, а 17 серпня 1959 року –

проголошено унітарну державу – Республіка Індонезія і президентом обрали Сукарно. Західна частина острова Нова Гвінея залишилася за нідерландцями.

Королівство Камбоджа (Камбоджа)

Європейське слово «камбоджа» походить від слова «камбуджа» – похідного від імені індуса Камбу, кхмерського праотця. Першою державою у сучасній Камбоджі була Фунань, що проіснувала з II по VI ст. н.е. і яку поглинула уже кхмерська держава Ченла [24]. Згодом виникло кхмерське королівство, засноване Джайяварманом II, який ототожнював себе з богом Шиву і став культом дева-раджа (Бога-короля). У IX ст. була побудована столиця Ангкор, котру у 1431 році захопили сіамці (держави Сіам). Новою столицею кхмерської держави стало місто Пномпень. З 1620 року кхмерський король Чегта II одружився із в'єтнамською принцесою і став васалом В'єтнаму.

У XVII–XVIII ст. В'єтнам анексував більшу частину Камбоджі. 1863 року більша частина Камбоджі перетворилася на протекторат Франції, а у 1887 році увійшла до колонії Французький Індокитай, до складу якого у 1887–1954 роках входили: В'єтнам, Лаос, Камбоджа. Французи намагалися повернути у держави Сіам території Камбоджі. У такий спосіб було визначено нинішні її кордони. 28 жовтня 1941 року французи поставили на престол принца Народома Сіанука, який зрікся його у 1955 році, але до 1979 року був прем'єр-міністром, а потім і главою держави. У 1947 році Камбоджа була проголошена конституційною монархією, здобувши часткову незалежність у рамках Французького Союзу.

1970 року владу у країні захопив генерал Лон Нол, проти якого виступив Пол Пот. У квітні 1975 року владу захопили червоні кхмери і перейменували країну у Народну республіку Кампучію. Червоні кхмери були розбиті повстанцями з Єдиного фронту національного спасіння Кампучії та частинами В'єтнамської народної армії.

Лаоська Народно-Демократична республіка (Лаос)

Найперші поселення на території сучасного Лаосу відносяться до часів палеоліту, а першими народами були кму на півночі та кхмери на півдні [24]. Із V ст. н.е. сюди проникають з півдня держави Фунань і Ченла, а із VII ст. – тайські народи з півночі. У IX–XIII ст. країна була провінцією Кхмерської (Ангкорської) імперії. Корінний народ лао прийшов із півдня Китаю під натиском татаро-монгол. У 1353 році країну під назвою Лансанг заснував лаоський принц Фангун (країна мільйона слонів та білої парасольки), яка проіснувала до 1707 року. У XVIII ст. країна розпалася на: Луангпхабанг, Тямпасак, В'єнтьян. 1828 року В'єнтьян, 1835 – ще й Луангпхабанг, а пізніше і Тямпасак були підкорені тайландським королівством Сіамом. 3 жовтня 1893 року Сіам визнав французький протекторат над Лаосом, який разом із Камбоджею і В'єтнамом до 1954 року були у складі Французького Індокитаю.

Лаос пережив японську окупацію у 1941–1945 роках. 12 жовтня 1945 року Лаос проголосив незалежність (Патет-Лао – Лаоська держава), але у березні 1946 року французькі війська повернулися до Лаосу.

22 жовтня 1953 року Франція визнала незалежність королівства Лаос.

Малайзія (Федерація Малайзії)

Перші люди на території сучасної Малайзії з'явилися 10 тисяч років до н.е. Корінними жителями є органг-апі – нащадки мон-кхмерської мовної групи [24]. З 1 тисячоліття до н.е. територію почали заселяти малайці з австронезійської мовної групи. У цей час на цю територію з Індії проникли індуїзм та буддизм. З XII століття Малайзія потрапила під владу індонезійської держави Маджапагіт. У XIV ст. на острів Суматру переселилися малайці, які 1400 року створили Малаккський султанат, що проіснував до 1511 року. У 1511 році Малакку захопили португальці, яких витіснили нідерландці. У XVIII ст. Малакку захопили англійці.

1826 року Велика Британія об'єднала свої володіння у колонію Стрейтс-Сетлментс, яка проіснувала до 1946 року. З січня 1942 по вересень 1945 року країна була під окупацією Японії. Після цього відновилася британська влада. 1 квітня 1946 року колонія отримала назву Малайський Союз, а з 1 лютого 1948 року – Малайська Федерація.

Із серпня 1957 року Малайзія стала незалежною від Великої Британії, а 16 вересня 1963 року незалежними стали Сінгапур, Сабах і Саравак. Нова держава отримала назву Малайзія і стала конституційною монархією.

М'янма (Бірма) (Бірманський Союз)

Із 3 тисячоліття до н.е. тут проживав народ мони, котрий організував королівство Суварнабхумі у 399 році до н.е. В I ст. до н.е. в країну прибули П'ю, які заснували 18 королівств [24]. Вони контролювали торгові шляхи між Індією та Китаєм. У 882 році тайська держава Наньджао захопила найбільше царство П'ю Шрикшетра. Бірманці мігрували на цю територію у IX ст. з південно-західного Китаю. У перших століттях н.е. на території сучасної М'янми було багато дрібних держав: Татон, Проме, Тагаун. 1044 року дрібні держави об'єднала держава Паган на чолі з Аноратом, яка проіснувала до XIII ст., коли її завоювали монголи. Із XVI ст. до 1752 року у Бірмі правила династія Таунгу, яка об'єднала усі території і навіть підкорила державу Сіаму. У 1757 році монський король Тала стратив бірманського короля Маха Дхаммаяза. Король держави Шубо Алаунпая вбив короля Тала і заснував династію Конбаун. Його син Сінб'юшин (дослівно володар білого слона) завоював Сіам (нині Таїланд) у 1760 році. Утім, Прая Так оголосив себе королем Тхобурі (стара столиця Таїланду) і об'єднав Таїланд.

Британці правили Бірмою з 1824 по 1841 рік. Спочатку вони заволоділи Монським і Араканським царствами, а потім Нижньою Бірмою. Король Бірми Міндон дипломатично вирішував питання з британцями, а його син був жорстоким правителем, тож після його повалення населення радо зустріло

британців у 1885 році. 1920 року була створена Генеральна рада бірманських асоціацій, яка висунула вимогу щодо надання Бірмі незалежності поза Британською імперією. Під тиском патріотичних сил британський уряд прийняв закон про відділення Бірми від Індії у 1935 році і створення окремої колонії.

З грудня 1941 по травень 1945 року Бірма була під японською окупацією. У серпні 1944 року було створено Антифашистську лігу народної свободи, яка 4 січня 1948 року проголосила незалежність Бірманського Союзу.

Республіка Сінгапур (Сінгапур)

Дослівно з малайської Сінгапур – «місто лева». Першою державою, яка володіла островом, була Шривіджайська імперія (королівство), котра існувала із VII по XII ст. н.е. [24]. Вважається, що саме принц цієї імперії (королівства) заснував поселення Сінгапур і його називали Санг Ніла Утама. Він же і став його першим правителем (раджею). Іскандар Шах – останній раджа Сінгапуру і засновник Малаккського султанату, який проіснував з 1398 по 1511 рік. Князівство Сінгапур вело війни із царством Патані і припинило своє існування внаслідок поразки від імперії Маджапагіт. Сінгапур був важливим портом султанату Джохору. На початку XV ст. Сінгапур став васалом Сіаму, а потім підпорядковувався Малаккському султанату. У 1587 році португальці знищили поселення на Сінгапурі. Британець Стемфорд Рафлз заснував британський порт на Сінгапурі у 1819 році. З 1842 по 1945 рік острів перебував під окупацією Японії.

Після Другої світової війни острів повернувся під британське управління, але з більшим рівнем самоуправління. У 1963 році увійшов до складу Малайзійської Федерації. 9 серпня 1965 року стає незалежною державою.

Королівство Таїланд (Таїланд)

Перші цивілізації на території сучасного Таїланду з'явилися 1,5 тисячі років до н.е. У I ст. н.е. на півдні країни

існувало кілька князівств монів: Лангкасука, Тамбралінга, Чіту, Пан Пан, Двараваті [24]. У III–V ст. Таїланд перебував під владою кхмерської держави Фунань, а після її розпаду найсильнішою державою стала Двараваті. В XI ст. монська держава була завойована Камбуджадешою. Вторгнення тайців поклало край існуванню монських держав Лаво і Харіпунджая. Першою тайською державою було королівство Сукхотхай, яке утворилося у 1238 році, а першою тайською династією стала династія Пха Жуан. З 1259 року існувало королівство Аюттхая. Контакти з Європою почалися у XVI ст., але Таїланд залишився єдиною не колонізованою країною у Південно-Східній Азії. Утім, південні провінції країни відійшли до Малайзії.

У 1932 році народна партія та військові здійснили державний переворот і встановили конституційну монархію. Прем'єр-міністром став Пріді Паноміонг. У роки Другої світової війни Таїланд був на боці Японії, війська якої висаджувалися у країні для захоплення Бірми. У свою чергу, тайські війська вторглися до Французького Індокитаю. У 1946 році загадково загинув король Аланда Махідон з династії Чакрі. 1947 року у країні знову стався військовий переворот і до влади прийшов Пібунсонграма, який налагодив стосунки із США та прийняв нову Конституцію.

Тимор-Лешті (Східний Тимор) (Демократична Республіка Східний Тимор)

Слово «тимор» з малайської означає східний. 4 тисячі років тому острів населяла австралоїдна раса. У країну з Індонезії почали заселятися монголоїди, останніми прийшли у XVI ст. те туми [24]. Острів відкрили і колонізували португальці у 1514 році. 1702 року острів офіційно став колонією Португалії. У 1859 році португальці уклали Договір з нідерландцями, за яким португальцям дісталася саме східна частина території. Під час Другої світової війни острів окупувала Японія, а після її закінчення португальська влада на східній частині острова відновилася, при цьому він залишався найбільш відсталою колонією власне Португалії.

До 1975 року Східний Тимор – колонія Португалії. 25 квітня 1974 року у Португалії прийшов до влади уряд, який проголосив деколонізацію своїх володінь. 17 липня 1976 року Східний Тимор Індонезія проголосила своєю 27-ю провінцією. У 1999 році, після падіння режиму Сухарто, новий президент Індонезії Хабібі оголосив референдум про незалежність. 12 вересня 1999 року до Східного Тимору був уведений міжнародний миротворчий контингент, а індонезійські війська виведені. 20 травня 2002 року Східний Тимор офіційно проголосив незалежність.

3.6.2. Політичний та адміністративний устрій

Держава Бруней-Даруссалам (Бруней)

Країна розташована на узбережжі Південно-Китайського моря та межує з Малайзією.

Площа: усього – 5,765 тис. км² (табл. 3.37).

Столиця: Бандар-Сері-Бегаван.

Адміністративний поділ: 4 округи (daerah).

Очолює країну: сутан і прем'єр-міністр Його Величність ХАССАНАЛ Болкіах (HASSANAL Bolkiah) (з 5 жовтня 1967 р).

Очолює уряд: султан і прем'єр-міністр.

Уряд: Рада кабінету міністрів, призначена і очолювана монархом; здійснює виконавчу владу; існують також Релігійна рада, Таємна рада, Рада з престолонаслідування; виборів немає; спадкова монархія.

Masyuarat Megeri) (має лише консультативні функції; члени ради призначаються монархом).

Судова влада: Верховний суд; голови суду та судді приводяться до присяги монархом, строк повноважень – 3 роки.

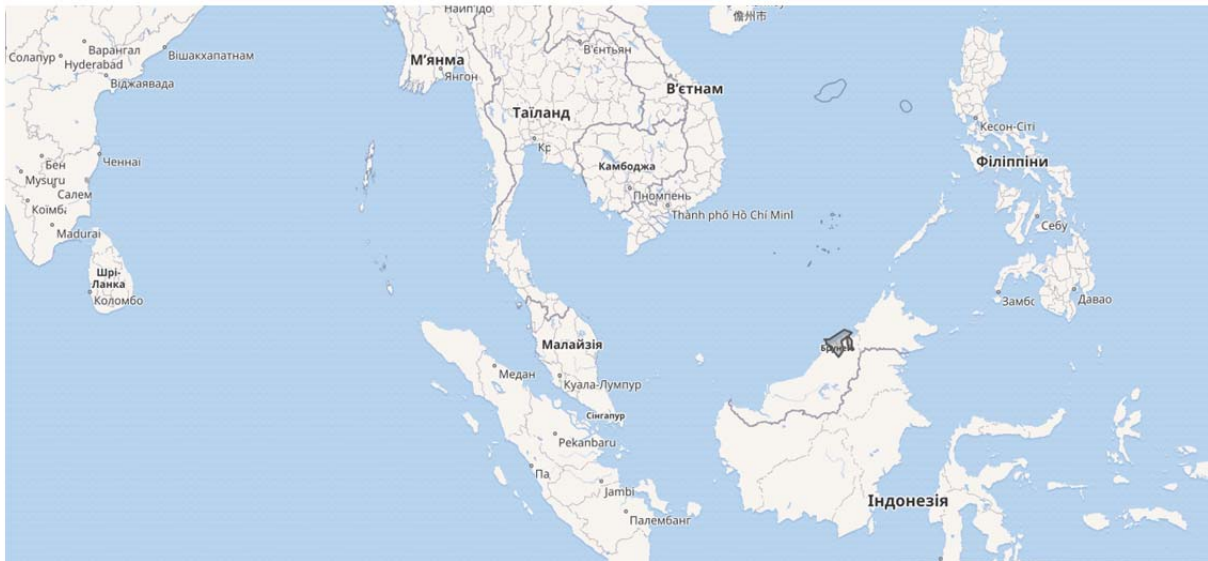

Рис. 3.43. Територіальне розташування Брунею

Джерело: [11]

Таблиця 3.37

Політичний та адміністративний устрій Південно-Східної Азії

Країна	Площа країни, км ²	Столиця (адміністративний центр)	Адміністративний поділ	Форма правління
Бруней-Даруссалам	5765	Бандар-Сері-Бегаван	4 округи	Абсолютна, теократична монархія
В'єтнам	331210	Ханой	58 провінцій, 5 муніципалітетів	Соціалістична республіка
Індонезія	1904569	Нусантару	34 провінції, 1 автономна провінція	Президентська республіка
Камбоджа	181035	Пномпень	12 провінцій, 1 муніципалітет	Конституційна монархія
Лаос	236800	В'єнтьян	17 провінцій, 1 префектура	Соціалістична республіка
Малайзія	329847	Куала-Лумпур	13 провінцій, 3 міста	Федеративна конституційна монархія

Закінчення табл. 3.37

Країна	Площа країни, км ²	Столиця (адміністративний центр)	Адміністративний поділ	Форма правління
М'янма	676578	Рангун	7 областей, 7 штатів, 1 союзна територія	Унітарна парламентська республіка
Сінгапур	719	Сінгапур	—	Парламентська республіка
Таїланд	513120	Бангкок	76 провінцій, 1 муніципалітет	Конституційна монархія
Тимор-Лешті (Східний Тимор)	14874	Ділі	12 муніципалітетів, 1 адміністративний регіон	Парламентська республіка

Джерело: [10]

Соціалістична Республіка В'єтнам (В'єтнам)

Країна розташована на узбережжі Сіамської затоки, Тонкінської затоки, Південно-Китайського моря та межує з Китаєм, Лаосом і Камбоджею.

Площа: усього – 331,210 тис. км².

Столиця: Ханой.

Адміністративний поділ: 58 провінцій (tinh), 5 муніципалітетів (thu do).

Очолює країну: президент та віце-президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: кабінет призначається президентом на пропозицію прем'єр-міністра і затверджується Національними зборами; вибори: президент обирається Національними зборами зі складу своїх членів на 5 років; прем'єр-міністр призначається президентом зі складу членів Національних зборів.

Законодавча влада: однопалатні Національні збори (Quoc-Hoi) (450 місць; члени обираються загальним голосуванням на 5 років).

Судова влада: Верховний народний суд, голова суду обирається на 5 років Національними зборами за поданням президента.

Рис. 3.44. Територіальне розташування В'єтнаму

Джерело: [11]

Республіка Індонезія (Індонезія)

Країна представляє собою архіпелаг між Індійським та Тихим океанами.

Площа: усього – 1,904569 млн км².

Столиця: Нусантару.

Адміністративний поділ: 34 провінції (propinsi), 1 автономна провінція.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: президент.

Уряд: кабінет призначається президентом; вибори: президент та віце-президент обираються окремо Народною консультативною асамблеєю на 5 років; Народна консультативна асамблея (Majelis Permusyawaratan Rakyat) включає Раду народних представників і 200 членів, обраних непрямым голосуванням.

Законодавча влада: однопалатна Рада народних представників (Dewan Perwakilan Rakyat) (DPR) (500 місць; 462 члени

обираються загальним голосуванням, 38 є призначеними представниками військових; термін повноважень палати – 5 років).

Судова влада: Верховний суд (Mahkamah Agung), судді призначаються президентом зі списку кандидатів, відібраних законодавцями.

Рис. 3.45. Територіальне розташування Індонезії

Джерело: [11]

Королівство Камбоджа (Камбоджа)

Країна знаходиться на узбережжі Сіамської затоки, між Таїландом, В'єтнамом та Лаосом.

Площа: усього – 181,035 тис. км².

Столиця: Пномпень.

Адміністративний поділ: 12 провінцій (khett) та 1 муніципалітет.

Очолює країну: король Сіаномі Нородом (з 14 жовтня 2004 р.).

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: Рада міністрів, що призначається монархом; вибори не проводяться; монарх обирається Радою королівського трону; прем'єр-міністр призначається монархом після вотуму довіри, здобутого у Національній асамблеї.

Законодавча влада: двопалатний парламент, що складається з Національної асамблеї (122 місця; члени палати обираються загальним голосуванням терміном на 5 років) і Сенату (61 місце; два члени Сенату призначаються монархом, два обираються Національною асамблеєю і 57 обираються «офіційними виборцями»; термін палати – 5 років).

Судова влада: Верховна суддівська рада, Верховний суд та суди нижчих інстанцій.

Рис. 3.46. Територіальне розташування Камбоджі

Джерело: [11]

Лаоська Народно-Демократична республіка (Лаос)

Країна розташована на північний схід від Таїланду, на захід від В'єтнаму.

Площа: усього – 236,800 тис. км².

Столиця: В'єнтьян.

Адміністративний поділ: 17 провінцій (khoueng), 1 префектура.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: Рада міністрів, що призначається президентом зі схвалення Національних зборів; вибори: президент обирається Національними зборами на 5 років; прем'єр-міністр призначається президентом зі схвалення Національних зборів строком на 5 років.

Законодавча влада: однопалатні Національні збори (99 місць; члени палати обираються прямим голосуванням терміном на 5 років).

Судова влада: Народний верховний суд, голова Народного Верховного суду обирається Національними зборами за рекомендацією постійного комітету Національних зборів.

Рис. 3.47. Територіальне розташування Лаосу

Джерело: [11]

Малайзія (Федерація Малайзії)

Країна включає півострів Малакка (Малайзія) і північну третину острова Борнео (Калімантан). Розташована на кордоні з Індонезією та узбережжі Південно-Китайського моря.

Загальна площа – 329,847 тис. км².

Столиця: Куала-Лумпур.

Адміністративний поділ: 13 провінцій і 3 міста.

Очолює країну: верховний правитель султан Джохор Ібрагім ібн султан Іскандар (з 31 січня 2014 р.).

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: Кабінет міністрів, призначений прем'єр-міністром у складі членів Парламенту за згодою верховного правителя; вибори: верховний імператор і заступник верховного імператора обираються у складі спадкових султанів самими спадковими султанами дев'яти штатів на 5 років; лідер партії, яка

отримала більшість місць у Палаті представників, стає прем'єр-міністром.

Законодавча влада: двопалатний Парламент, що складається із Сенату (Dewan Negara) (69 членів, 43 з яких призначаються верховним правителем, 26 призначаються законодавчою владою кожного штату) та Палати представників (Dewan Rakyat) (193 членів, які обираються загальним голосуванням на 5 років).

Судова влада: Верховний суд (судді призначаються верховним правителем за рекомендацією прем'єр-міністра).

Рис. 3.48. Територіальне розташування Малайзії

Джерело: [11]

М'янма (Бірма) (Бірманський Союз)

Країна розташована на узбережжі Андаманського моря та Бенгальської затоки, між Бангладеш і Таїландом.

Загальна площа – 676,578 тис. км².

Столиця: Рангун.

Адміністративний поділ: 7 областей, 7 штатів, 1 союзна територія.

Очолює країну: прем'єр-міністр і голова Державної ради миру та розвитку.

Очолює уряд: прем'єр-міністр та голова Державної ради миру й розвитку.

Уряд: Державна рада миру та розвитку (ПМР); військова хунта, що прийшла до влади 18 вересня 1988 року; кабінет міністрів перебуває у підпорядкуванні ПММР; вибори: не проводяться.

Законодавча влада: однопалатна Національна асамблея (485 членів, які обираються загальним голосуванням на 4 роки).

Судова влада: судова влада є незалежною від виконавчої влади.

Рис. 3.49. Територіальне розташування М'янми

Джерело: [11]

Республіка Сінгапур (Сінгапур)

Країна представляє собою острови між Малайзією та Індонезією.

Загальна площа – 719 км².

Столиця: Сінгапур.

Адміністративного поділу немає.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: кабінет призначається президентом; вибори: президент обирається загальним голосуванням на 6 років; за результатами парламентських виборів президент, зазвичай, призначає лідера партії більшості прем'єр-міністром.

Законодавча влада: однопалатний Парламент (83 місця; члени обираються загальним голосуванням на 5 років).

Судова влада: Верховний суд, голова суду призначається президентом за погодженням з прем'єр-міністром, Апеляційний суд.

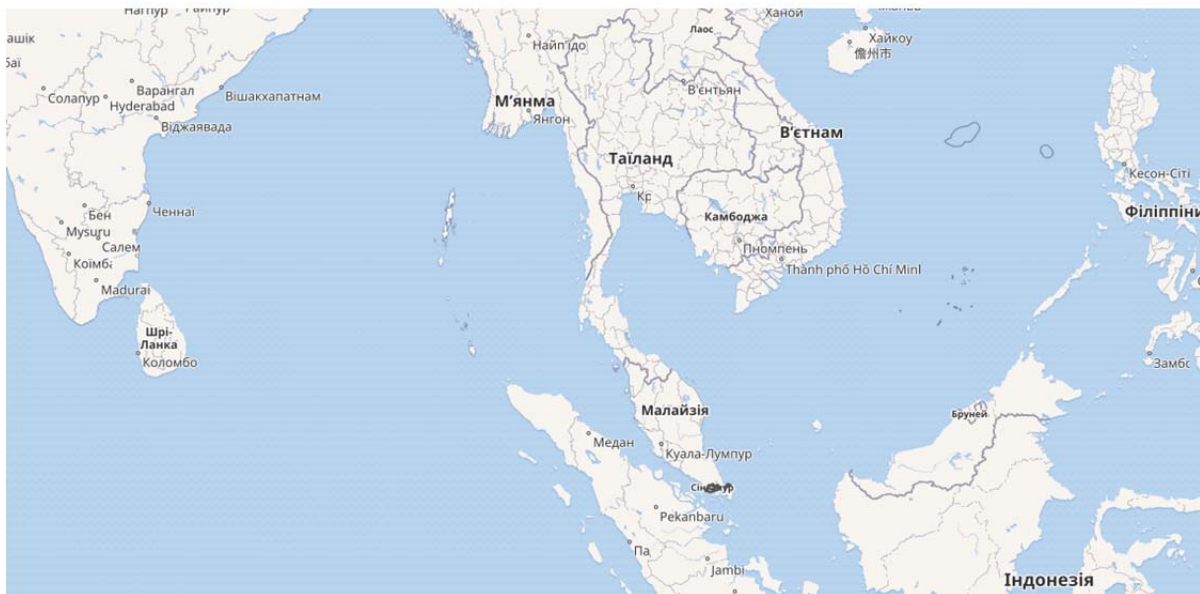

Рис. 3.50. Територіальне розташування Сінгапуру

Джерело: [11]

Королівство Таїланд (Таїланд)

Країна розташована на узбережжі Андаманського моря та Сіамської затоки на південний схід від М'янми.

Площа: усього – 513,120 тис. км².

Столиця: Бангкок.

Адміністративний поділ: 76 провінцій (changwat), 1 муніципалітет.

Очолює країну: король Маха Вачхіралонгкон.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: Рада міністрів; виборів немає; спадкова монархія; прем'єр-міністр обирається із членів Палати представників; після виборів Палати представників прем'єр-міністром зазвичай стає лідер партії більшості.

Законодавча влада: двопалатні Національні збори (Rathasapha) складаються із Сенату (Wuthisapha) (200 членів,

яких обирають загальним голосуванням на 4 роки) та Палати представників (Sapha Phuthaen Ratsa-don) (500 членів, що обираються загальним голосуванням на 4 роки).

Судова влада: Верховний суд (Sandika), судді призначаються монархом.

Рис. 3.51. Територіальне розташування Таїланду

Джерело: [11]

Тимор-Лешті (Східний Тимор або Титум) (Демократична Республіка Східний Тимор)

Держава розташована на сході острова Тимор Малайського архіпелагу, між Індонезією та Австралією.

Площа – 14874 км².

Столиця: Ділі.

Адміністративний поділ: 12 муніципалітетів, 1 адміністративний регіон.

Очолює країну: президент.

Очолює уряд: прем'єр-міністр.

Уряд: президент республіки обирається всенародним голосуванням на 5 років. Президент має повноваження призначати прем'єр-міністра та ветоувати урядове законодавство. Президент призначає лідера партії більшості прем'єр-міністром.

Законодавча влада: однопалатний Парламент (52–65 місць), члени якого обираються всенародним голосуванням на 5 років.
Судова влада: Верховний суд.

Рис. 3.52. Територіальне розташування Тимор-Лешті
Джерело: [11]

3.6.3. Природні умови

Держава Бруней-Даруссалам (Бруней)

Рельєф: плоска прибережна рівнина, що піднімається на схід і переходить у гори; на заході горбисті низовини.

Найнижча точка: Південно-Китайське море – 0 м; найвища точка: гора Букіт-Пагон – 1850 м (табл. 3.38).

Клімат тропічний; жаркий, вологий, дощовий.

Таблиця 3.38

Природні умови Південно-Східної Азії

Країна	Найвища і найнижча точки, м	Найвища і найнижча температура, °С	Найбільша кількість опадів, мм/рік	Найдовша річка, км	Найглибше озеро, м
Бруней-Даруссалам	г. Букіт Пагон – 1850, Південно-Китайське море – 0	38,3 11	2000	Белайт – 209	Тасек Мерімбун
В'єтнам	г. Фаншипан – 3144, Південно-Китайське море – 0	33 Хошимін 1	3000	Хонгха – 1150	Тей
Індонезія	г. Пунчак-Джая – 4884, Індійський океан – 0	37 Джакарта, 19	2000	Капуас – 1143	Матано – 590 (найглибше із острівних)
Камбоджа	Фом-Ораль – 1810, Тайська затока – 0	40,5 Пномпень 12	2000	Меконг – 4350	Тонлесап – 9
Лаос	г. Пхубіа – 2817, р. Меконг – 70	35,5 4	3000	Меконг – 4350	Фатомк-лейн – 78
Малайзія	г. Кінабалу – 4100, Індійський океан – 0	36 1	5000	Раджанг – 563	Кенір
М'янма	г. Гампанг Разі – 5870, Андаманське море – 0	41 Мандалаї 15	5100 – Ракхайн	Іраваді – 2170	Інле – 3,7
Сінгапур	п. Букіт Тімах – 166, Сінгапурська затока – 0	33 2	2500	Калланг – 10	Ханьча – 38,7
Таїланд	г. Інтханон – 2565, Сіамська затока – 0	43 Бангкок, 6 Бангкок	2000 Кл Чангу	Чаопхрая – 372	Тхалелуганг

Закінчення табл. 3.38

Країна	Найвища і найнижча точки, м	Найвища і найнижча температура, °С	Найбільша кількість опадів, мм/рік	Найдовша річка, км	Найглибше озеро, м
Тимор-Лешті (Східний Тимор)	г. Татамайлау – 2963, Тиморське море та море Банда – 0	36,6 Ділі, 11,8 Ділі	2837 – Лолотое	Луас – 80	Іра Лапаро

Джерело: [11]

Соціалістична Республіка В'єтнам (В'єтнам)

Рельєф горбистий, гористий на крайній півночі та північному заході, низькі, плоскі дельти на півдні й півночі; центральні височини.

Найнижча точка: Південно-Китайське море – 0 м; найвища точка: гора Фаншипан – 3 144 м.

Клімат: тропічний на півдні; мусонний на півночі, зі спекотним сезоном дощів і теплим сухим сезоном.

Республіка Індонезія (Індонезія)

Рельєф: переважно прибережні низовини; у внутрішніх частинах великих островів є гори.

Найнижча точка: Індійський океан – 0 м; найвища точка: гора Пунчак-Джая – 4884 м.

Клімат тропічний; жаркий, вологий; у гірській місцевості більш помірний.

Королівство Камбоджа (Камбоджа)

Рельєф: переважно невисокі та плоскі рівнини; на північному заході й півночі – гори.

Найнижча точка: Сіамська затока – 0 м; найвища точка: гора Фом-Ораль – 1810 м.

Клімат тропічний; сезон дощів та мусонів з травня по листопад; сухий сезон із грудня до квітня; сезонні коливання температури незначні.

Лаоська Народно-Демократична республіка (Лаос)

Рельєф: переважно скелясті гори; невеликі рівнини та плоскогір'я.

Найнижча точка: річка Меконг – 70 м; найвища точка: гора Пхубіа – 2817 м.

Клімат тропічний мусонний; сезон дощів із травня по листопад; сухий сезон з грудня до квітня.

Малайзія (Федерація Малайзії)

Рельєф: прибережні рівнини, що переходять у пагорби й гори.

Найнижча точка: Індійський океан – 0 м; найвища точка: гора Кінабалу – 4100 м.

Клімат тропічний; щорічні південно-західні (з квітня до жовтня) та північно-східні (із жовтня до лютого) мусони.

М'янма (Бірма) (Бірманський Союз)

Рельєф: центральна низовина, оточена крутим, стрімким нагір'ям.

Найнижча точка: Андаманське море – 0 м; найвища точка: гора Гампанг-Разі – 5881 м.

Клімат тропічний, мусонний; хмарне, дощове, спекотне, вологе літо; менш хмарна, з рідкісними дощами, прохолодніша, менш волога зима.

Республіка Сінгапур (Сінгапур)

Рельєф: низовина; на злегка горбистому центральному плато розташовані основні водозбірні площі та природні сховища води.

Найнижча точка: Сінгапурська протока – 0 м; найвища точка: Букіт-Тімах – 166 м.

Клімат тропічний; жаркий, вологий, дощовий; але немає різко вираженого сезону дощів чи сухого сезону; часті грози.

Королівство Таїланд (Таїланд)

Рельєф: центральна рівнина; плато Корат на Сході; подекуди гори.

Найнижча точка: Сіамська затока – 0 м; найвища точка: гора Інтханон – 2565 м.

Клімат: тропічний дощовий; дощовий теплий хмарний південно-західний мусон; сухий холодний північно-східний мусон; на південному перешийку завжди жарко та волого.

Тимор-Лешті (Східний Тимор) (Демократична Республіка Східний Тимор)

Територія Східного Тимору охоплює не тільки східну половину Тимору, але й анклав Окуссі, який розташований на північному узбережжі індонезійської частини острова, а також два невеликих острови Атауро і Жаку. Берег оточений кораловими рифами. Значна частина країни гориста.

Найвища точка: Татамайлау (також відома як гора Рамелау) – 2963 м; найнижча точка: Тиморське море та море Банда – 0 м.

Клімат тропічний, загалом жаркий і вологий. Для нього характерні виразні сезони дощів і посухи.

3.6.4. Природні ресурси

Держава Бруней-Даруссалам (Бруней)

Мінерально-сировинні ресурси: нафта, природний газ (табл. 3.39).

Таблиця 3.39

Природні ресурси Південно-Східної Азії

Країна	Площа суші, км ² . Площа води, км ²	Лісистість, %. Розораність, %	Запаси паливних ресурсів	Запаси інших мінеральних ресурсів
Бруней-Даруссалам	5265 500	71,8 0,8	Нафта – 107300 барелів за добу, природний газ – 12,498299 млрд м ³	–

Продовження табл. 3.39

Країна	Площа суші, км ² . Площа води, км ²	Лісистість, %. Розораність, %	Запаси паливних ресурсів	Запаси інших мінеральних ресурсів
В'єтнам	310070 21140	45 20,5	Кам'яне вугілля – 47,789 млн метричних т, нафта – 197700 барелів за добу, природний газ – 8,438096 млрд м ³	Сурма, фосфати, марганець, боксити, хромати
Індонезія	1811569 93000	51,7 13	Кам'яне вугілля – 563,728 млн метричних т, нафта – 842300 барелів за добу, природний газ – 62,612013 млрд м ³	Олово, нікель, боксити, мідь, золото, срібло
Камбоджа	176515 4520	56,5 22,7	Нафта, природний газ	Дорогоцінне каміння, залізна руда, марганець, фосфати
Лаос	230800 6000	67,9 6,2	Кам'яне вугілля – 16,04 млн метричних т	Гіпс, олово, золото, дорогоцінне каміння
Малайзія	328657 1190	62 2,9	Кам'яне вугілля – 2,977 млн метричних т, нафта – 593800 барелів за добу, природний газ – 74,98535 млрд м ³	Олово, мідь, залізна руда, боксити
М'янма	652508 23070	48,2 16,5	Кам'яне вугілля – 1,468 млн метричних т, нафта – 7800 барелів за добу, природний газ – 17,710912 млрд м ³	Олово, сурма, цинк, мідь, вольфрам, свинець, мармур, вапняк, дорогоцінні метали
Сінгапур	709 10	3,3 0,9	—	—

Закінчення табл. 3.39

Країна	Площа суші, км ² . Площа води, км ²	Лісистість, %. Розораність, %	Запаси паливних ресурсів	Запаси інших мінеральних ресурсів
Таїланд	510890 2230	37,2 21,6	Буре вугілля – 13,251 млн метричних т, нафта – 438200 барелів за добу, природний газ – 38,420517 млрд м ³	Олово, вольфрам, свинець, гіпс, флюорит
Тимор-Лешті (Східний Тимор)	14874 0	49,1 10,1	Нафта – 14000 барелів за добу, природний газ – 5,104670 млрд м ³	Марганець, мармур

Джерело: [10]

Соціалістична Республіка В'єтнам (В'єтнам)

Мінерально-сировинні ресурси: фосфати, кам'яне вугілля, марганець, боксити, хром, запаси нафти та природного газу.

Республіка Індонезія (Індонезія)

Мінерально-сировинні ресурси: нафта, олово, природний газ, нікель, боксити, мідь, кам'яне вугілля, золото, срібло.

Королівство Камбоджа (Камбоджа)

Мінерально-сировинні ресурси: нафта, природний газ, кам'яне вугілля. дорогоцінне каміння, невеликі запаси залізної руди, марганець, фосфати.

Лаоська Народно-Демократична республіка (Лаос)

Мінерально-сировинні ресурси: гіпс, олово, золото, дорогоцінне каміння.

Малайзія (Федерація Малайзії)

Мінерально-сировинні ресурси: кам'яне вугілля. олово, нафта, мідь, залізна руда, природний газ, боксити.

М'янма (Бірма) (Бірманський Союз)

Мінерально-сировинні ресурси: нафта, олово, сурма, цинк, мідь, вольфрам, свинець, кам'яне вугілля, мармур, вапняк, дорогоцінне каміння, природний газ.

Республіка Сінгапур (Сінгапур)

Мінерально-сировинні ресурси не виявлені.

Королівство Таїланд (Таїланд)

Мінерально-сировинні ресурси: олово, каучук, природний газ, вольфрам, тантал, свинець, гіпс, буре вугілля, флюорит, нафта.

Тимор-Лешті (Східний Тимор) (Демократична Республіка Східний Тимор)

Мінерально-сировинні ресурси: нафта, природний газ, марганець, мармур.

3.6.5. Населення

Держава Бруней-Даруссалам (Бруней)

Чисельність населення – 478,054 тис. осіб (табл. 3.40).

Етнічні групи: малайці 62 %, китайці, корінні національності, інші.

Віруючі: мусульмани (іслам офіційна релігія) 67 %, буддисти, християни, прихильники місцевих вірувань та інші – 10 %.

Мови: малайська (офіційна), англійська, китайська.

Таблиця 3.40

Населення Південно-Східної Азії

Країна	Населення, млн осіб	Густота населення, осіб/км ²	Природ- ний приріст, %	Частка міського населення, %	Загальна трива- лість життя, роки
Бруней- Даруссалам	0,478054	82,92	1,45	79,1	78,38
В'єтнам	103,808319	313,42	0,97	39,5	75,52
Індонезія	277,329163	145,61	0,79	58,6	73,08
Камбоджа	16,713015	92,31	1,08	25,6	70,65
Лаос	7,749595	32,72	1,34	38,2	68,15
Малайзія	33,871431	102,68	1,03	78,7	76,13
М'янма	57,526449	85,02	0,78	32,1	69,92
Сінгапур	5,921231	8235	0,92	100	86,35
Таїланд	69,648117	135,73	0,23	53,6	77,66
Тимор-Лешті (Східний Тимор)	1,445006	97,14	2,15	32,5	69,92

Джерело: [10]

Соціалістична Республіка В'єтнам (В'єтнам)

Чисельність населення – 103,808319 осіб.

Етнічні групи: в'єтнамці 85 %, китайці, муонг, тайці, мео, кхмери, ман, чам.

Віруючі: буддисти, даоси, католики, прихильники місцевих вірувань, мусульмани, протестанти, као-дай, хоа-хао.

Мови: в'єтнамська (офіційна), китайська, англійська, французька, кхмерська, племінні мови (мон-кхмерські та малайсько-полінезійські).

Республіка Індонезія (Індонезія)

Чисельність населення – 277,329163 млн осіб.

Етнічні групи: яванці 45 %, сунди, мадурці, берегові малайці, інші.

Віруючі: мусульмани 88 %, протестанти, католики, індуїсти, буддисти, інші.

Мови: індонезійська (офіційна, діалект малайської), англійська, голландська, місцеві діалекти, найбільш поширеною з яких є яванська.

Королівство Камбоджа (Камбоджа)

Чисельність населення – 16,713015 осіб.

Етнічні групи: кхмери 90 %, в'єтнамці, китайці, інші.

Віруючі: буддисти 95 %, представники інших релігій.

Мови: кхмерська (офіційна) 95 %, французька, англійська.

Лаоська Народно-Демократична республіка (Лаос)

Чисельність населення – 7,749595 млн осіб.

Етнічні групи: лао-лум (на рівнинах) 68 %, лао-тенг (на височинах) 22 %, лао-сунг (у горах), включаючи хмонгів (Hmong) (мео) та яо (м'єн), етнічні в'єтнамці і китайці.

Віруючі: буддисти 60 %, анімісти та інші.

Мови: лаоська (офіційна), французька, англійська та мови різних етнічних груп.

Малайзія (Федерація Малайзії)

Чисельність населення – 33,871431 млн осіб.

Етнічні групи: малайці та інші місцеві народності 58 %, китайці 27 %, індійці, інші.

Віруючі: мусульмани, буддисти, даоси, індуїсти, християни, сикхи.

Мови: малайська (Bahasa Melayu) (офіційна), англійська, китайські діалекти (кантонська, мандаринська, хокієн, хакка, хайнань, фучжоу), тамільська, телугу, малайалама, пенджабська, тайська.

М'янма (Бірма) (Бірманський Союз)

Чисельність населення – 57,526449 млн осіб.

Етнічні групи: бірманці 68 %, шани, карени, ракини, китайці, мони, індійці, інші.

Віруючі: буддисти 89 %, християни (баптисти, католики), мусульмани, анімісти, інші.

Мова: бірманська; у малих етнічних груп є власні мови.

Республіка Сінгапур (Сінгапур)

Чисельність населення – 5,921231 млн осіб.

Етнічні групи: китайці 76,8 %, малайці, індійці, інші.

Віруючі: буддисти (китайці), мусульмани (малайці), християни, індуїсти, сикхи, даоси, конфуціанці.

Мови: китайська (офіційна), малайська (офіційна та національна), тамільська (офіційна), англійська (офіційна).

Королівство Таїланд (Таїланд)

Чисельність населення – 69,648117 млн осіб.

Етнічні групи: тайці 75 %, китайці, інші.

Віруючі: буддисти 95 %, мусульмани, християни, індуїсти, інші.

Мови: тайська, англійська (друга мова еліти), етнічні й місцеві діалекти.

Тимор-Лешті (Східний Тимор) (Демократична Республіка Східний Тимор)

Чисельність населення Східного Тимору – 1,445006 млн осіб.

Етнічні групи: малайсько-полінезійські етнічні групи тетум; мамбаї, тукудеде; галолі; кемак та байкено.

Релігії: 97 % римо-католики, протестанти, мусульмани; буддисти.

Офіційні мови: португальська і тетум, англійська, індонезійська.

3.6.6. Економіка

Держава Бруней-Даруссалам (Бруней)

Сфери промисловості: нафтовидобуток, нафтопереробка, зрідження природного газу, будівництво (табл. 3.41).

Продукція сільського господарства: рис, маніок (тапіок), банани; буйволи.

Таблиця 3.41

Економіка Південно-Східної Азії

Країна	Частка сільсько-господарського виробництва, %	Сільськогосподарська продукція	Частка промислового виробництва, %	Промислова продукція
Бруней-Даруссалам	1,2	Птиця, яйця, фрукти, маніока, банани, огірки, рис, ананаси, яловичина	56,6	Нафта, нафтопереробка, будівництво, природний газ
В'єтнам	15,3	Рис, овочі, цукрова тростина, кукурудза, свинина, фрукти, банани, кава, кокоси, риба, свійські птахи	33,3	Продукти харчування, одяг, взуття, машинобудування, добрива, скло, шини, телефони, сталь, папір
Індонезія	13,7	Рис, кукурудза, цукрова тростина, кокоси, маніока, банани, яйця, птиця, каучук, арахіс, домашні птахи, пальмова олія	41	Нафта, природний газ, текстиль, автомобілі, одяг, взуття, цемент, медичні інструменти, ремесла, добрива, ювелірні вироби
Камбоджа	25,3	Маніока, рис, кукурудза, овочі, цукрова тростина, соєві боби, пальмова олія, банани, свинина, каучук	32,8	Одяг, будівництво, гума, цемент, текстиль, дорогоцінне каміння
Лаос	20,9	Рис, маніока, цукрова тростина, овочі, банани, кукурудза, кавуни, таро, кава, чай, арахіс, худоба	33,2	Одяг, будівництво, цемент, корисні копалини, вироби з дерева, продукти харчування

Закінчення табл. 3.41

Країна	Частка сільськогосподарського виробництва, %	Сільськогосподарська продукція	Частка промислового виробництва, %	Промислова продукція
Малайзія	8,8	Рис, птиця, яйця, овочі, кокоси, банани, ананаси, свинина, пальмова олія, каучук, какао	37,6	Фармацевтична продукція, одяг, взуття, електроніка, нафта, природний газ, вироби з дерева, олово
М'янма	24,1	Рис, цукрова тростина, боби, овочі, молоко, кукурудза, птиця, арахіс, фрукти, банани	35,6	Текстиль, взуття, будівельні матеріали, одяг, добрива, фармацевтичні препарати, залізо
Сінгапур	0	Птиця, яйця, овочі, свинина, капуста, шпинат, копра, риба, птахи, декоративні рибки	24,8	Електроніка, хімікати, біомедичні препарати, продукти харчування, напої, нафтовидобувне обладнання
Таїланд	8,2	Цукрова тростина, маніока, рис, каучук, кукурудза, фрукти, птиця, ананаси, манго, соєві боби	36,2	Текстиль, продукти харчування, напої, цемент, тютюн, ювелірні вироби, комп'ютери, електроприлади, машинобудування, папір
Тимор-Лешті (Східний Тимор)	9,1	Багат, рис, кукурудза, овочі, кава, маніока, свинина, боби, манго, кози, вівці, кури	56,7	Папір, мило, ремесла, ткацтво

Джерело: [10]

Сфери послуг: домінують торговельні, транспортні й туристичні послуги.

Соціалістична Республіка В'єтнам (В'єтнам)

Сфери промисловості: харчова промисловість, виробництво одягу та взуття, машинобудування, гірничодобувна промисловість, виробництво цементу, добрив, виробництво скла, шин, видобуток нафти, вугілля, виробництво сталі, паперу.

Продукція сільського господарства: рис-сирець, кукурудза, картопля, каучук, соя, кава, чай, банани; свійські птахи, свині; риба.

Сфери послуг: домінують торговельні, телекомунікаційні, фінансові, транспортні і туристичні послуги.

Республіка Індонезія (Індонезія)

Сфери промисловості: видобуток нафти й природного газу; виробництво тканин, одягу та взуття; гірничодобувна промисловість, виробництво цементу, хімічних добрив, клеєної фанери, гуми; випуск продовольчих товарів.

Продукція сільського господарства: рис, маніока (тапіока), арахіс, каучук, какао, кава, пальмова олія, копра; домашні птахи, яловичина, свинина, яйця.

Сфери послуг: домінують торговельні, транспортні та туристичні послуги.

Королівство Камбоджа (Камбоджа)

Сфери промисловості: виробництво одягу, меленого рису, рибальство, заготівля деревини й виробництво виробів з дерева, виробництво каучуку, цементу, видобуток дорогоцінного каміння, виробництво тканин.

Продукція сільського господарства: рис, пальмова олія, кукурудза, овочі.

Сфери послуг: домінують торговельні й туристичні послуги.

Лаоська Народно-Демократична республіка (Лаос)

Сфери промисловості: видобуток олова та гіпсу, деревообробка, вироблення електроенергії, переробка сільськогосподарських продуктів, будівництво, випуск предметів одягу, туризм.

Продукція сільського господарства: солодка картопля, овочі, кукурудза, кава, цукрова тростина, тютюн, бавовна; чай, арахіс, рис; буйволи, свині, велика рогата худоба, свійські птахи.

Сфери послуг: домінують торговельні і транспортні послуги.

Малайзія (Федерація Малайзії)

Сфери промисловості: півострів Малайзія – виробництво та переробка каучуку і пальмової олії, легка промисловість, виробництво електроніки, видобуток та виплавка олова, заготівля лісу і деревообробна промисловість; Сабах – заготівля лісу, видобуток нафти; Саравак – харчова промисловість, видобуток та переробка нафти, заготівля лісу.

Продукція сільського господарства: півострів Малайзія – каучук, пальмова олія, какао, рис; Сабах – каучук, ліс, кокоси, рис; Саравак – каучук, перець, ліс.

Сфери послуг: домінують інформаційні, телекомунікаційні і торговельні послуги.

М'янма (Бірма) (Бірманський Союз)

Сфери промисловості: переробка сільськогосподарської продукції; текстильна та взуттєва промисловість; лісова промисловість; видобуток міді, олова, вольфраму і заліза; виробництво будматеріалів; фармацевтика; виробництво добрив.

Продукція сільського господарства: рис-сирець, кукурудза, насіння соняшника, цукрова тростина, бобові культури; тверді породи дерева.

Сфери послуг: домінують торговельні, транспортні й соціальні послуги.

Республіка Сінгапур (Сінгапур)

Сфери промисловості: електронна промисловість, хімічна промисловість, фінансові послуги, виробництво нафтовидобувного обладнання, нафтопереробка, переробка каучуку та виробництво виробів з гуми, харчова промисловість, судноремонт, транзитна торгівля, біотехнології.

Продукція сільського господарства: каучук, копра, овочі; птахи, яйця, риба, овочі, орхідеї, декоративні рибки.

Сфери послуг: домінують торговельні, фінансові й туристичні послуги.

Королівство Таїланд (Таїланд)

Сфери промисловості: туризм; виробництво текстилю та одягу, переробка сільгосппродукції, виробництво напоїв, тютюну, цементу, ювелірна промисловість; виробництво електричних побутових приладів і комплектуючих, виробництво комп'ютерів та комплектуючих, інтегрованих мікросхем, меблів, виробів із пластмас; другий за обсягами у світі виробник вольфраму і третій – олова.

Продукція сільського господарства: рис, маніока (тапіока), каучук, кукурудза, цукрова тростина, кокоси, соєві боби.

Сфери послуг: домінують туристичні, торговельні й транспортні послуги.

Тимор-Лешті (Східний Тимор) (Демократична Республіка Східний Тимор)

Промислова сфера складається з таких галузей: друк, ремесла, виробництво мила і тканин.

Основними продовольчими культурами є: кукурудза, рис і батат. Основні домашні тварини: буйволи та свині. Всюди у країні поширене розведення курей. Іншими важливими домашніми тваринами є кози, вівці й коні.

Сфери послуг: домінують торговельні, соціальні й туристичні послуги.

3.6.7. Транспорт

Держава Бруней-Даруссалам (Бруней)

Залізниця: усього – 13 км; автодороги з покриттям – 1284 км (табл. 3.42).

Довжина нафтопроводів – 492 км; газопроводів – 747 км.

Порти та гавані: Бандар-Сері-Бегаван, Куапа-Белайт, Муара, Серіа, Тутонг.

Торговий флот: усього 7 суден.

Аеропорти – 2.

Таблиця 3.42

Транспорт Південно-Східної Азії

Країна	Загальна довжина доріг, км	Довжина трубопроводів, км	Кількість аеропортів, од.	Довжина залізниць, км
Бруней-Даруссалам	2976	747 – газопроводів, 492 – нафтопроводів	1	13
В'єтнам	195468	1425 – газопроводів, 367 – нафтопроводів, 13 – водопроводів	45	2600
Індонезія	496507	13045 – газопроводів, 8572 – нафтопроводів, 44 – водопроводів	487	8159
Камбоджа	47263	–	16	642
Лаос	39586	540 – нафтопроводів	41	–
Малайзія	144403	6948 – газопроводів, 2094 – нафтопроводів, 26 – водопроводів	114	1851
М'янма	157000	3739 – газопроводів, 1321 – нафтопроводів	64	5031
Сінгапур	3500	3220 – газопроводів, 8 – нафтопроводів	9	38,6
Таїланд	180053	5987 – газопроводів, 1098 – нафтопроводів	101	4127
Тимор-Лешті (Східний Тимор)	6040	–	6	–

Джерело: [10]

Соціалістична Республіка В'єтнам (В'єтнам)

Залізниці: усього – 2,600 тис. км.

Автодороги з покриттям – 23,418 тис. км.

Довжина нафтопроводів – 367 км.

Порти та гавані: Дананг, Камрань, Куїнен, Ня-чанг, Хайфон, Хонггай, Хошимін.

Торговий флот: 143 судна.

Аеропорти – 45.

Республіка Індонезія (Індонезія)

Залізниці мають протяжність 8,159 тис. км; автодороги з покриттям – 158,670 тис. км.

Довжина нафтопроводів – 8,572 тис. км; газопроводи – 13,045 тис. км.

Порти та гавані: Джакарта, Купанг, Палембанг, Семаранг, Сурабая, Уджунгпанданг, Чілачап, Чиребон.

Торговий флот: 609 суден.

Аеропорти – 487.

Королівство Камбоджа (Камбоджа)

Залізниці мають довжину 642 км.

Автодороги: усього з покриттям – 4,165 тис. км.

Порти та гавані: Кампонгсаом (Сіануквілль), Кампот, Кахконг, Пномпень.

Торговий флот: усього 295 суден.

Аеропорти – 16.

Лаоська Народно-Демократична республіка (Лаос)

Залізниць у країні немає, а автодороги з покриттям мають довжину 3,360 тис. км.

Довжина нафтопроводів – 540 км.

Торговий флот: усього 1 судно.

Аеропорти – 41.

Малайзія (Федерація Малайзії)

Залізниці: загальна довжина – 1,851 тис. км.

Автодороги: загальна довжина з покриттям – 48,707 тис. км.

Нафтопроводи – 2,094 тис. км; газопроводи – 6948 км.

Порти та гавані: Бінтулу, Кота-Кінабалу, Куан-тан, Кучінг, Кудат, Лабуан, Лахад-Дату, Лумут, Мірі, Пасір-Гуданг, Пінанг,

Порт-Діксон, Порт-Келанг, Сандакан, Сібу, Танджунг-Берхала, Тан-Джунг-Кідуронг, Тавау.

Торговий флот: усього – 362 судна.

Аеропорти – 114.

М'янма (Бірма) (Бірманський Союз)

Залізниці мають загальну протяжність 5,031 тис. км.

Автодороги: загальна довжина з покриттям – 3,440 тис. км.

Нафтопроводи – 1321 км; газопроводи – 3739 км.

Порти та гавані: Акьяб (Сіттве), Бамо, Басейн, Мандалай, Мультмейн, Рангун, Тавой, Чок.

Торговий флот: усього – 37 суден.

Аеропорти – 64.

Республіка Сінгапур (Сінгапур)

Залізниці: довжиною 38,6 км.

Довжина автодоріг з покриттям – 3,066 тис. км.

Порти та гавані: Сінгапур.

Торговий флот: усього – 879 суден.

Аеропорти – 9.

Королівство Таїланд (Таїланд)

Залізниці мають довжину 4,127 тис. км; автодороги з покриттям – 62,985 тис. км.

Довжина нафтопроводів – 1098 км; газопроводів – 5987 км.

Порти та гавані: Бангкок, Лаєм Чабанг, Паттані, Пхукет, Саттахіп, Сірача, Сонгкхла.

Торговий флот: усього – 294 судна.

Аеропорти – 110.

Тимор-Лешті (Східний Тимор) (Демократична Республіка Східний Тимор)

Загальна довжина автошляхів з твердим покриттям становить 2,600 тис. км.

Головні морські порти країни: Ділі, Окусі.

Морський торговий флот країни складається з 1 судна.

У країні діє 6 аеропортів.

3.6.8. Зовнішня торгівля

Держава Бруней-Даруссалам (Бруней)

Статті експорту: сира нафта, скраплений природний газ, нафтопродукти (табл. 3.43).

Партнери з експорту: Японія (42 %), США, Південна Корея, Таїланд.

Статті імпорту: машини і транспортне обладнання, промислові товари, продовольчі товари, хімікати.

Партнери з імпорту: Сінгапур (34 %), Великобританія, Малайзія, США.

Таблиця 3.43

Зовнішня торгівля Південно-Східної Азії

Країна	Обсяг експорту продукції, млн дол.	Обсяг імпорту продукції, млн дол.	Експортовані товари	Імпортовані товари
Бруней-Даруссалам	11202	9219	Природний газ, сира нафта, очищена нафта, технічні спирти	Машини і транспортне обладнання, промислові товари, автомобілі, хімікати
В'єтнам	339984	338021	Морепродукти, сира нафта, рис, кава, чай, радіоапаратура, меблі, одяг, взуття	Нафтопереробка, текстиль, напівпровідники, телефони, добрива, сталь, бавовна, мотоцикли, зерно
Індонезія	245870	217716	Нафта, вугілля, фанера, текстиль, природний газ, автомобілі, золото	Хімікати, паливо, продовольчі товари, автозапчастини, телефони, природний газ

Закінчення табл. 3.43

Країна	Обсяг експорту продукції, млн дол.	Обсяг імпорту продукції, млн дол.	Експортовані товари	Імпортвані товари
Камбоджа	20126	32830	Одяг, деревина, рис, риба, дорогоцінне каміння, взуття	Сигарети, будівельні матеріали, нафтопродукти, одяг, золото, автомобілі
Лаос	7820	6527	Вироби з дерева, олово, кава, електроенергія	Обладнання та автомобілі, паливо, металопродукція, велика рогата худоба
Малайзія	256659	230188	Електронне обладнання, очищена нафта, природний газ, напівпровідники, пальмове масло, текстиль	Хімікати, техніка та обладнання, радіоапаратура, вугілля, продукти харчування
М'янма	17523	17356	Одяг, продукти харчування, вироби з дерева, дорогоцінне каміння	Техніка, транспортне обладнання, продукти харчування, будівельні матеріали
Сінгапур	733782	6092800	Машини, обладнання, хімікати, мінеральне паливо	Машини та обладнання, мінеральне паливо, продукти харчування
Таїланд	296002	295780	Офісна техніка, автомобілі, мікросхеми, рис	Напівфабрикати, сировина, пальне, засоби виробництва
Тимор-Лешті (Східний Тимор)	2315	1523	Кава, мармур, сандал, нафта	Техніка, автомобілі, електроприлади, продовольчі товари

Джерело: [10]

Соціалістична Республіка В'єтнам (В'єтнам)

Статті експорту: сира нафта, морепродукти, рис, кава, каучук, чай, одяг, взуття.

Партнери з експорту: КНР, Японія, Німеччина, Австралія, США, Франція, Сінгапур, Великобританія, Тайвань.

Статті імпорту: машини та обладнання, нафтопродукти, добрива, сталеві вироби, бавовна-сирець, зерно, цемент, мотоцикли.

Партнери з імпорту: Японія, Сінгапур, Південна Корея, Тайвань, КНР, Таїланд, Гонконг, Малайзія, Індонезія, Франція, США, Швеція.

Республіка Індонезія (Індонезія)

Статті експорту: нафта й газ, клеєна фанера, текстильні вироби, каучук.

Партнери з експорту: Японія (21 %), США, Сінгапур, Південна Корея, Нідерланди, Австралія, Гонконг, КНР, Тайвань.

Статті імпорту: машини та обладнання; хімікати, паливо, продовольчі товари.

Партнери з імпорту: Японія, США, Сінгапур, Німеччина, Австралія, Південна Корея, Тайвань, КНР.

Королівство Камбоджа (Камбоджа)

Статті експорту: деревина, одяг, каучук, рис, риба.

Партнери з експорту: В'єтнам, Таїланд, США, Сінгапур, КНР.

Статті імпорту: сигарети, золото, будівельні матеріали, нафтопродукти, машини, автомобілі.

Партнери з імпорту: Таїланд, В'єтнам, Японія, Гонконг, КНР.

Лаоська Народно-Демократична республіка (Лаос)

Статті експорту: вироби з деревини, предмети одягу, електрика, кава, олово.

Партнери з експорту: В'єтнам, Таїланд, Німеччина, Франція, Бельгія.

Статті імпорту: машини та обладнання, автомобілі, паливо.

Партнери з імпорту: Таїланд, Японія, В'єтнам, КНР, Сінгапур, Гонконг.

Малайзія (Федерація Малайзії)

Статті експорту: електронне обладнання, нафта і скраплений природний газ, хімікати, пальмова олія, деревина та вироби з дерева, каучук, текстиль.

Партнери з експорту: США, Сінгапур, Японія, Гонконг, Нідерланди, Тайвань, Таїланд.

Статті імпорту: техніка й обладнання, хімікати, продукти харчування, паливо та мастильні матеріали.

Партнери з імпорту: Японія, США, Сінгапур, Тайвань, Південна Корея, Таїланд, КНР.

М'янма (Бірма) (Бірманський Союз)

Статті експорту: одяг, продукти харчування, ліс та вироби з дерева, дорогоцінне каміння.

Партнери з експорту: Індія, Сінгапур, КНР, США.

Статті імпорту: техніка, транспортне обладнання, будматеріали, продукти харчування.

Партнери з імпорту: Сінгапур, Таїланд, КНР, Японія, Південна Корея.

Республіка Сінгапур (Сінгапур)

Статті експорту: машини та обладнання (у тому числі електроніка), хімікати, мінеральне паливо.

Партнери з експорту: США, Малайзія, Гонконг, Японія, Тайвань, Таїланд, Великобританія, Нідерланди, КНР, Південна Корея, Німеччина.

Статті імпорту: машини та обладнання, мінеральне паливо, хімікати, продукти харчування.

Партнери з імпорту: США, Японія, Малайзія, Таїланд, КНР, Тайвань, Німеччина, Саудівська Аравія.

Королівство Таїланд (Таїланд)

Статті експорту: комп'ютери та комплектуючі, текстиль, мікросхеми, рис.

Партнери з експорту: США (22 %), Японія, Сінгапур, Гонконг, Нідерланди, Великобританія, Малайзія.

Статті імпорту: засоби виробництва, сировина і напівфабрикати, споживчі товари, пальне.

Партнери з імпорту: Японія (26 %), США, Сінгапур, Малайзія, Тайвань.

Тимор-Лешті (Східний Тимор) (Демократична Республіка Східний Тимор)

Статті експорту: експортує декілька товарів, включаючи каву, мармур, сандал та нафту.

Партнери з експорту: перше місце за обсягами експорту займає Німеччина, на другому місці – США.

Статті імпорту: значну частку імпорту становлять автомобілі, електропобутові прилади, техніка, продовольство і медикаменти.

Партнери з імпорту: понад 40 % імпорту до Східного Тимору надійшло від Індонезії, решта – із Сінгапуру, з Австралії, В'єтнаму та Малайзії.

Запитання й тести до розділу 3

? Запитання до підрозділу 3.1

1. Обґрунтуйте соціально-економічну роль та значення країн Центральної Азії у світовій економіці й торгівлі.
2. Охарактеризуйте геополітичне та економіко-географічне положення країн Центральної Азії.
3. Надайте характеристику історичного розвитку країн Центральної Азії.

4. Надайте характеристику політичного та адміністративного устрою країн Центральної Азії.
5. Надайте характеристику природних умов країн Центральної Азії.
6. Надайте характеристику природних ресурсів країн Центральної Азії.
7. Надайте характеристику населення країн Центральної Азії.
8. Надайте характеристику економіки країн Центральної Азії.
9. Надайте характеристику транспорту країн Центральної Азії.
10. Надайте характеристику зовнішньої торгівлі країн Центральної Азії.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Яка із представлених країн Центральної Азії є найменшою за площею?

- а) Киргизія;
- б) Таджикистан;
- в) Туркменістан;
- г) Узбекистан.

2. У якій із країн Центральної Азії розташоване найглибше озеро?

- а) Казахстан;
- б) Киргизія;
- в) Узбекистан;
- г) Туркменістан.

3. У якій із країн Центральної Азії найбільша густота населення?

- а) Таджикистан;
- б) Туркменістан;
- в) Узбекистан;
- г) Киргизія.

4. У якій із країн Центральної Азії найбільша частка промислового виробництва?

- а) Казахстан;
- б) Узбекистан;
- в) Туркменістан;
- г) Таджикистан.

5. Яка із країн Центральної Азії найбільше експортує та імпортує продукції?

- а) Казахстан;
- б) Узбекистан;
- в) Туркменістан;
- г) Таджикистан.

? Запитання до підрозділу 3.2

1. Обґрунтуйте соціально-економічну роль та значення Північної Азії у світовій економіці й торгівлі.
2. Охарактеризуйте геополітичне та економіко-географічне положення Північної Азії.
3. Надайте характеристику історичного розвитку Північної Азії.
4. Надайте характеристику політичного та адміністративного устрою Північної Азії.
5. Надайте характеристику природних умов Північної Азії.
6. Надайте характеристику природних ресурсів Північної Азії.
7. Надайте характеристику населення Північної Азії.
8. Надайте характеристику економіки Північної Азії.
9. Надайте характеристику транспорту Північної Азії.
10. Надайте характеристику зовнішньої торгівлі Північної Азії.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. У якому столітті з'явилося московське царство?

- а) IX;
- б) X;
- в) XI;
- г) XII.

2. Скільки у росії республік?

- а) 18;
- б) 19;
- в) 20;
- г) 21.

3. Яка лісистість Північної Азії?

- а) Близько 20 %;
- б) близько 30 %;
- в) близько 40 %;
- г) близько 50 %.

4. Яка густина населення у Північній Азії?

- а) 5 осіб/км²;
- б) 6 осіб/км²;
- в) 7 осіб/км²;
- г) 8 осіб/км².

5. Яка частка промислового виробництва у Північній Азії?

- а) Близько 20 %;
- б) близько 30 %;
- в) близько 40 %;
- г) близько 50 %.

? Запитання до підрозділу 3.3

1. Обґрунтуйте соціально-економічну роль та значення країн Західної Азії у світовій економіці й торгівлі.
2. Охарактеризуйте геополітичне та економіко-географічне положення країн Західної Азії.
3. Надайте характеристику історичного розвитку країн Західної Азії.
4. Надайте характеристику політичного та адміністративного устрою країн Західної Азії.
5. Надайте характеристику природних умов країн Західної Азії.
6. Надайте характеристику природних ресурсів країн Західної Азії.
7. Надайте характеристику населення країн Західної Азії.
8. Надайте характеристику економіки країн Західної Азії.
9. Надайте характеристику транспорту країн Західної Азії.
10. Надайте характеристику зовнішньої торгівлі країн Західної Азії.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Назва якої країни перекладається як «земля вогню»?
 - а) Вірменія;
 - б) Грузія;
 - в) Азербайджан;
 - г) Туреччина.
2. Яка із представлених країн Західної Азії є найбільшою за площею?
 - а) Саудівська Аравія;
 - б) Туреччина;
 - в) Ємен;
 - г) Ірак.

3. Яка із представлених країн Західної Азії не є монархією?

- а) Туреччина;
- б) Йорданія;
- в) Катар;
- г) Оман.

4. У якій із представлених країн Західної Азії відсутні запаси нафти та природного газу?

- а) Палестина;
- б) Вірменія;
- в) Ліван;
- г) усі перелічені.

5. Яка із представлених країн Західної Азії є найбільшим експортером продукції?

- а) Туреччина;
- б) Саудівська Аравія;
- в) Об'єднані Арабські Емірати;
- г) Ізраїль.

? Запитання до підрозділу 3.4

1. Обґрунтуйте соціально-економічну роль та значення країн Південної Азії у світовій економіці й торгівлі.
2. Охарактеризуйте геополітичне та економіко-географічне положення країн Південної Азії.
3. Надайте характеристику історичного розвитку країн Південної Азії.
4. Надайте характеристику політичного та адміністративного устрою країн Південної Азії.
5. Надайте характеристику природних умов країн Південної Азії.
6. Надайте характеристику природних ресурсів країн Південної Азії.

7. Надайте характеристику населення країн Південної Азії.
8. Надайте характеристику економіки країн Південної Азії.
9. Надайте характеристику транспорту країн Південної Азії.
10. Надайте характеристику зовнішньої торгівлі країн Південної Азії.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Яка із представлених країн Південної Азії носить назву Народна Республіка?

- а) Бангладеш;
- б) Бутан;
- в) Індія;
- г) Непал.

2. Яка із представлених країн Південної Азії є найбільшою за площею?

- а) Афганістан;
- б) Іран;
- в) Пакистан;
- г) Непал.

3. Яка із представлених країн Південної Азії є Соціалістичною Республікою?

- а) Індія;
- б) Мальдіви;
- в) Шрі-Ланка;
- г) Іран.

4. Яка із представлених країн Південної Азії є найбільш густозаселеною?

- а) Індія;
- б) Мальдіви;
- в) Бангладеш;
- г) Пакистан.

5. Яка із представлених країн Південної Азії є найбільшим імпортером продукції?

- а) Індія;
- б) Бангладеш;
- в) Пакистан;
- г) Іран.

? Запитання до підрозділу 3.5

1. Обґрунтуйте соціально-економічну роль та значення країн Східної Азії у світовій економіці та торгівлі.
2. Охарактеризуйте геополітичне та економіко-географічне положення країн Східної Азії.
3. Надайте характеристику історичного розвитку країн Східної Азії.
4. Надайте характеристику політичного та адміністративного устрою країн Східної Азії.
5. Надайте характеристику природних умов країн Східної Азії.
6. Надайте характеристику природних ресурсів країн Східної Азії.
7. Надайте характеристику населення країн Східної Азії.
8. Надайте характеристику економіки країн Східної Азії.
9. Надайте характеристику транспорту країн Східної Азії.
10. Надайте характеристику зовнішньої торгівлі країн Східної Азії.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Якою була перша правляча династія у Китаї?

- а) Інь;
- б) Цінь;
- в) Сун;
- г) Мін.

2. Яка із представлених країн Східної Азії є найменшою за площею?

- а) Гонконг;
- б) Макао;
- в) Тайвань;
- г) Північна Корея.

3. У якій із представлених країн Східної Азії відсутні природні ресурси?

- а) Гонконг;
- б) Макао;
- в) Тайвань;
- г) Північна Корея.

4. У якій із представлених країн Східної Азії найдовша тривалість життя?

- а) КНР;
- б) Південна Корея;
- в) Японія;
- г) Макао.

5. У якій із представлених країн Східної Азії найбільша частка сільгоспвиробництва?

- а) КНР;
- б) Монголія;
- в) Японія;
- г) Північна Корея.

? Запитання до підрозділу 3.6

1. Обґрунтуйте соціально-економічну роль та значення країн Південно-Східної Азії у світовій економіці і торгівлі.
2. Охарактеризуйте геополітичне та економіко-географічне положення країн Південно-Східної Азії.

3. Надайте характеристику історичного розвитку країн Південно-Східної Азії.
4. Надайте характеристику політичного та адміністративного устрою країн Південно-Східної Азії.
5. Надайте характеристику природних умов країн Південно-Східної Азії.
6. Надайте характеристику природних ресурсів країн Південно-Східної Азії.
7. Надайте характеристику населення країн Південно-Східної Азії.
8. Надайте характеристику економіки країн Південно-Східної Азії.
9. Надайте характеристику транспорту країн Південно-Східної Азії.
10. Надайте характеристику зовнішньої торгівлі країн Південно-Східної Азії.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Яка із країн Південно-Східної Азії є Соціалістичною Республікою?

- а) В'єтнам;
- б) Лаос;
- в) Індонезія;
- г) Малайзія.

2. Яка із країн Південно-Східної Азії є найбільшою за площею?

- а) Таїланд;
- б) Індонезія;
- в) Малайзія;
- г) М'янма.

3. У якій країні Південно-Східної Азії найдовша річка?

- а) Лаос;
- б) Індонезія;
- в) В'єтнам;
- г) Малайзія.

4. Яка з країн Південно-Східної Азії найбільш густозаселена?

- а) В'єтнам;
- б) Таїланд;
- в) Малайзія;
- г) Індонезія.

5. Яка із країн Південно-Східної Азії найбільший експортер продукції?

- а) Сінгапур;
- б) Таїланд;
- в) Малайзія;
- г) Індонезія.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаров Л.Є. Український дивосвіт. Країнознавство для іноземних студентів не філологів : навч. посіб. / Л.Є. Азаров, Т.Ю. Іванець. – Вінниця : ВНТУ, 2014. – 170 с.
2. Актуальні проблеми країнознавчої науки : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 15–16 листоп. 2016 р. / ред. : В.Й. Лажнік ; Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; Громад. навч.-наук. центр сусп. географії. – Луцьк : Вежа-друк, 2016. – 283 с.
3. Алієна-Барановська В.М. Міжнародний туризм : навч. посіб.-довід. / В.М. Алієна-Барановська, І.І. Дахно. – Київ : Центр навч. літ., 2016. – 344 с.
4. Андрущенко І.В. Polska. Польща. Країнознавство / І.В. Андрущенко, Б.І. Андрущенко. – Київ : Арій, 2017. – 381 с.
5. Березовська І.Р. Адміністративно-правові засоби забезпечення інформаційної безпеки в Україні : дис. канд. юрид. наук., спец. 12.00.07 / І.Р. Березовська. – Київ, 2012. – 239 с.
6. Безуглий В.В. Географія всесвітньої спадщини (туристичні атракції) : навч. посіб. / В.В. Безуглий. – Дніпро : ДНУ, 2021. – 527 с.
7. Бурейко Н.М. Країнознавство ; Міжнародні відносини : курсові роботи / Н.М. Бурейко, О.О. Добржанська, О.О. Козачук. – Чернівці : Рута, 2013. – 27 с.
8. Величко В.В. Регіоназнавство Китаю: економіка і управління : монографія / В.В. Величко. – Київ : ICE, 2010. – 406 с.
9. Вишневська О.О. Туристичне країнознавство : підручник / О.О. Вишневська. – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. – 593 с.
10. Всесвітня книга фактів ЦРУ. URL : <https://www.cia.gov/the-world-factbook/>
11. Географія країн Азії. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

12. Герасименко О.В. Регіональна економічна і соціальна географія : навч. посіб. / О.В. Герасименко. – Вінниця : УДПУ, 2021. – 147 с.
13. Голіков А.П. Глобальна демографічна проблема сучасності: стан та перспективи / А.П. Голіков // Вісн Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. – 2016. – Вип. 5. – С. 8–12.
14. Головченко В. Країнознавство: Азія, Африка, Латинська Америка, Австралія і Океанія : навч. посіб. / В. Головченко, О. Кравчук. – Київ : Нічлава, 2016. – 336 с.
15. Гольцов А.Г. Вступ до спеціальності. Країнознавство : навч. посіб. / А.Г. Гольцов. – Київ : КУ ім. Бориса Грінченка, 2013. – 127 с.
16. Громадянське суспільство в Україні та «політика ідентичності» / за ред. Ю. Тищенко, С. Горобчишина. – Київ : Україна, 2012. – 75 с.
17. Данько Н.І. Сучасні тенденції маркетингу на туристичних підприємствах / Н.І. Данько, С.С. Курінна // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. – 2018. – Вип. 7. – С. 102–108.
18. Дахно І.І. Країни світу : енциклоп. довід. / І.І. Дахно. – Київ : МАПА, 2014. – 608 с.
19. Домбровська С.М. Краєзнавство, країнознавство та географія туризму : опор. конспект лекцій / С.М. Домбровська. – Харків : НУЦЗУ, 2019. – 319 с.
20. Дорошко М.С. Країнознавство. Країни СНД та Балтії : навч. посіб. / М.С. Дорошко. – Чернівці : Книги-XXI, 2018. – 308 с.
21. Доценко А.І. Туристичне країнознавство : навч. посіб. / А.І. Доценко. – Київ : Україна, 2022. – 148 с.
22. Єремєєва І.А. Теоретичне країнознавство : підручник / А.І. Єремєєва. – Дніпро : ДДУВС, 2022. – 148 с.
23. Європа. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
24. Історія країн Азії. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
Категорія: Історія_країн_Азії

25. Історія країн Європи. URL : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Категорія: Історія_країн_Європи](https://uk.wikipedia.org/wiki/Категорія:Історія_країн_Європи)
26. Килин О.В. Країнознавство : навч. посіб. / О.В. Килин. – Львів : ЛКА, 2014. – 471 с.
27. Книш М.М. Регіональна економічна і соціальна географія світу (Латинська Америка та Карибські країни, Африка, Азія, Океанія) : навч. посіб. / М.М. Книш. – Львів : ЛНУ, 2022. – 371 с.
28. Ковальчук Ю.А. Країнознавство: Корея : навч. посіб. / Ю.А. Ковальчук. – Київ : Київ. ун-т, 2011. – 350 с.
29. Компактний атлас світу. – Київ : Картографія, 2016. – 192 с.
30. Країнознавство. Теорія та практика / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Ю.С. Занько, Н.М. Ганич. – Київ : Центр навч. літ., 2012. – 528 с.
31. Крижанівський В.П. Країнознавство : підручник / В.П. Крижанівський, М.С. Дорошко, В.І. Гловченко та ін. – Київ : Знання, 2014. – 439 с.
32. Крижова Н.О. Атлас «Знайомтесь. Україна» / Н.О. Крижова, Л.М. Веклич. – Київ : Картографія, 2019. – 144 с.
33. Кузик С.П. Регіональна і соціальна географія світу (розвинені країни) : навч. посіб. / С.П. Кузик. – Львів : ЛНУ, 2019. – 147 с.
34. Кузьма-Качур М.І. Основи краєзнавства : навч. посіб. / М.І. Кузьма-Качур, М.В. Горват. – Київ : Ліра-К, 2017. – 255 с.
35. Купрієнко Д.А. Державна територія і державний кордон / Д.А. Купрієнко, Ю.А. Дем'янюк, О.В. Діденко. – Хмельницький : НАДПСУ, 2014. – 256 с.
36. Куртинець М.І. Країнознавство : курс лекцій / М.І. Куртинець. – Київ : Компринт, 2014. – 260 с.
37. Лажнік В.Й. Країнознавство : навч.-метод. комплекс дисципліни / В.Й. Лажнік, І.П. Мандрик. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2017. – 95 с.
38. Лісовський П.М. Безпекознавство: особистість, держава, суспільство (системний аналіз) : навч. посіб. / П.М. Лісовський, Ю.П. Лісовська. – Київ : Кондор, 2017. – 368 с.

39. Лісовський П.М. Країнознавство : навч. посіб. / П.М. Лісовський, Ю.П. Лісовська. – Київ : Кондор, 2018. – 264 с.
40. Лісовський П.М. Міжнародні відносини: ментальність, геополітика, глобалізація : навч. посіб. / П.М. Лісовський. – Київ : Кондор, 2017. – 156 с.
41. Лісовський П.М. Теоретичні основи країнознавства : навч. програма / П.М. Лісовський. – Київ : МАУП, 2018. – 22 с.
42. Лизогуб В.А. Країнознавство : курс лекцій / В.А. Лизогуб. – Харків : Право, 2017. – 368 с.
43. Лизогуб В.А. Країнознавство : підручник / В.А. Лизогуб. – Київ : Право, 2019. – 384 с.
44. Лизогуб В.А. Країнознавство : навч.-метод. посіб. для студентів I курсу / В.А. Лизогуб. – Харків : НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2016. – 42 с.
45. Лопушанський Я.М. Країнознавство (Німеччина *Австрія) / Я.М. Лопушанський, О. Радченко. – Дрогобич : Посвіт, 2014. – 351 с.
46. Америка і Європа у сучасних міжнародних трансформаціях : монографія / Є.А. Макаренко, І.І. Погорська, М.М. Рижков, Л.Д. Чекаленко. – Київ : Центр вільної преси, 2014. – 472 с.
47. Малий атлас світу. – Київ : Картографія, 2013–2015. – 192 с.
48. Мальська М.П. Туристичне країнознавство. Азія та Океанія / М.П. Мальська, М.З. Гамкало, О.Ю. Бордун. – Київ : Центр навч. літ., 2019. – 319 с.
49. Мальська М.П. Туристичне країнознавство. Європа / М.П. Мальська, М.З. Гамкало, О.Ю. Бордун. – Київ : Центр навч. літ., 2021. – 224 с.
50. Москвичова О.А. Країнознавство Англії та США : навч. посіб. / О.А. Москвичова, Є. Співаковська. – Херсон : ХДУ, 2021. – 59 с.
51. Непрядкіна Н.В. Специфіка зовнішньої торгівлі послугами України з країнами Східної Європи / Н.В. Непрядкіна // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. – 2017. – Вип. 6. – С. 50–53.

52. Орлова Т.В. Країнознавство Туреччини: історія і сучасність : навч. посіб. / Т.В. Орлова. – Київ : Логос, 2012. – 31 с.
53. Панов А.В. Країнознавство / А.В. Панов. – Ужгород : Аутдор-Шарк, 2017. – 443 с.
54. Парфіненко А.Ю. Туристичне країнознавство : підручник / А.Ю. Парфіненко, В.І. Сідоров, О.О. Любіцева. – Київ : Знання, 2015. – 551 с.
55. Парфіненко А.Ю. Туристичне країнознавство : навч. посіб. / А.Ю. Парфіненко. – Харків : Бурун кн., 2019. – 288 с.
56. Патійчук В.О. Методологія країнознавчих досліджень : навч.-метод. комплекс для студентів галузі знань 0302 «Міжнар. відносини» / В.О. Патійчук. – Луцьк : Вежа-Друк, 2017. – 48 с.
57. Покоłodна М.М. Туристське краєзнавство : навч. посіб. / М.М. Покоłodна, Л.Д. Божко. – Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2013. – 310 с.
58. Про внесення змін до переліку кодів країн світу для статистичних цілей : наказ Держ. служби статистики України від 02.03.2021 № 43. URL : https://ukrstat.gov.ua/norm_doc/2021/43/43_2021.htm
59. Регіональна фізична географія поверхні Землі : навч. посіб. – у 3-х ч. – Тернопіль : ТНПУ, 2018. – Ч.3 : Суходільна поверхня Землі (Африка, Австралія, Антарктида, Південна Америка, Північна Америка). – 567 с.
60. Регіональний туризм: стратегія, ресурси, перспективи розвитку : монографія / за ред. Н.П. Мешко, В.Є. Редько, О.П. Крупського. – Дніпро : Акцент ПП, 2016. – 321 с.
61. Редько В.Г. Країнознавство: Іспанія, Латинська Америка : навч. посіб. / В.Г. Редько. – Київ : Сам, 2017. – 103 с.
62. Рижков М.М. Взаємодія країн БРІКС у постбіполярному світі : монографія / М.М. Рижков, М.В. Зайцева. – Київ : Центр вільної преси, 2017. – 234 с.
63. Ровенчак І.І. Географічне країнознавство : навч. посіб. / І.І. Ровенчак. – Львів : ЛНУ, 2021. – 111 с.
64. Рябека О.Г. Дрейф планетарного світу: погляд у третє тисячоліття : монографія / О.Г. Рябека. – Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015. – 588 с.

65. Савенко В.В. Нова історія міжнародних відносин країн Азії та Африки : метод. рекомендації з дисциплін «Міжнародні відносини» та «Країнознавство» / В.В. Савенко. – Луганськ : ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2012. – 252 с.
66. Семенов В.Ф. Туристичне країнознавство : навч. посіб. / В.Ф. Семенов. – Херсон : Грінь Д.С., 2013. – 410 с.
67. Серебрянська І.М. Країнознавство (англомовні країни) : навч. посіб. / І.М. Серебрянська. – Суми : Сум. держ. ун-т, 2016. – 176 с.
68. Смаль В.В. Регіональна економічна і соціальна географія. Північна та Латинська Америка : навч. посіб. / В.В. Смаль. – Ніжин : НДУ ім. Миколи Гоголя, 2014. – 162 с.
69. Смаль І.В. Соціально-економічна географія світу. Регіони і країни: Європа : навч. посіб. / І.В. Смаль. – Ніжин : НДУ ім. Миколи Гоголя, 2013. – 499 с.
70. Становлення і розвиток української державності : зб. наук. пр. / МАУП. – Київ : Вид. дім «Персонал», 2015. – 284 с.
71. Стафійчук В.І. Туристичне країнознавство : навч. посіб. / В.І. Стафійчук, О.Ю. Малиновська. – у 4-х т. – Херсон : Олді-Плюс, 2021. – Т. 2 : Азія та Океанія. – 190 с.
72. Стафійчук В.І. Туристичне країнознавство : навч. посіб. / В.І. Стафійчук, О.Ю. Малиновська. – у 4-х т. – Херсон : Олді-Плюс, 2021. – Т. 3 : Америка. – 270 с.
73. Стафійчук В.І. Туристичне країнознавство : навч. посіб. / В.І. Стафійчук, О.Ю. Малиновська. – у 4-х т. – Херсон : Олді-Плюс, 2021. – Т. 4 : Африка та Близький Схід. – 280 с.
74. Стафійчук В.І. Туристичне країнознавство : навч. посіб. / В.І. Стафійчук, О.Ю. Малиновська. – у 4-х т. – Херсон : Олді-Плюс, 2021. – Т. 1 : Європа. – 282 с.
75. Тонкошкур М.В. Туристичне країнознавство : підручник / М.В. Тонкошкур, М.М. Покоloodна, І.Л. Полчанінова. – Харків : ХНАМГ, 2012. – 473 с.
76. Турчин Я.Б. Країнознавство : навч. посіб. / Я.Б. Турчин, Л.О. Дорош, О.Н. Горбач. – Львів : НУЛП, 2012. – 273 с.
77. Турчин Я.Б. Країнознавство : навч. посіб. / Я.Б. Турчин. – Львів : ЛДУ, 2012. – 35 с.

78. Україна і світ (країни/території світу, показники соціально-економічного розвитку, зв'язки з Україною, офіційні контакти) : навч. посіб. – Київ : Центр навч. літ., 2011. – 415 с.
79. Устименко Л.М. Туристичне країнознавство : практикум / Л.М. Устименко, Н.В. Булгакова. – Київ : Ліра-К, 2018. – 47 с.
80. Утенкова К.О. Економічна безпека як складова національної безпеки України / К.О. Утенкова // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. – 2019. – Вип. 9. – С. 133–144.
81. Чупира В.В. Теоретичні основи країнознавства : навч. посіб. / В.В. Чупира. – Хмельницький : ХНУ, 2017. – 235 с.
82. Шурма С.Г. Англomовні країни світу. Країнознавство : довідник / С.Г. Шурма. – Київ : Арій, 2018. – 255 с.
83. Шурма С.Г. Країнознавство. The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії : посібник / С.Г. Шурма. – Київ : Арій, 2019. – 63 с.
84. Шурма С.Г. Країнознавство. The United States of America. Сполучені Штати Америки : посібник / С.Г. Шурма. – Київ : Арій, 2019. – 63 с.
85. Campbell A. Belfast History Tour. – Amberley Publishing, 2020. – 96 p.
86. Christopher D. British Culture. Gardners Books, 2015. – 358 p.
87. Collard I. Liverpool City Centre History Tour. – Amberley Publishing, 2017. – 96 p.
88. Roett Riordan, Paz Guadalupe. Latin America and the Asian Giants. Evolving Ties with China and India. – Washington, D.C. : Brookings Institution Press, 2016. – 336 p.
89. World Population Ageing 2015. – New York : United Nations, 2015. – 152 p.
90. World Population Prospects. The 2015 Revision. – New York : United Nations, 2015. – 59 p.

Навчальне видання

МАЗАРАКІ Анатолій Антонович,
МЕЛЬНИК Тетяна Миколаївна,
БУДЗЯК Василь Миронович,
БУДЗЯК Ольга Степанівна

КРАЇНОЗНАВСТВО. ЄВРОПА ТА АЗІЯ

Підручник

Редактор Н. Ю. Ананьїна
Комп'ютерне верстання К. М. Похилюк
Дизайн обкладинки Г. В. Поліщук

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 30,17. Тираж 80 пр. Зам. 270.

Видавець і виготовлювач
Державний торговельно-економічний університет
вул. Кіото, 19, м. Київ-156, Україна, 02156

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 7656 від 05.09.2022